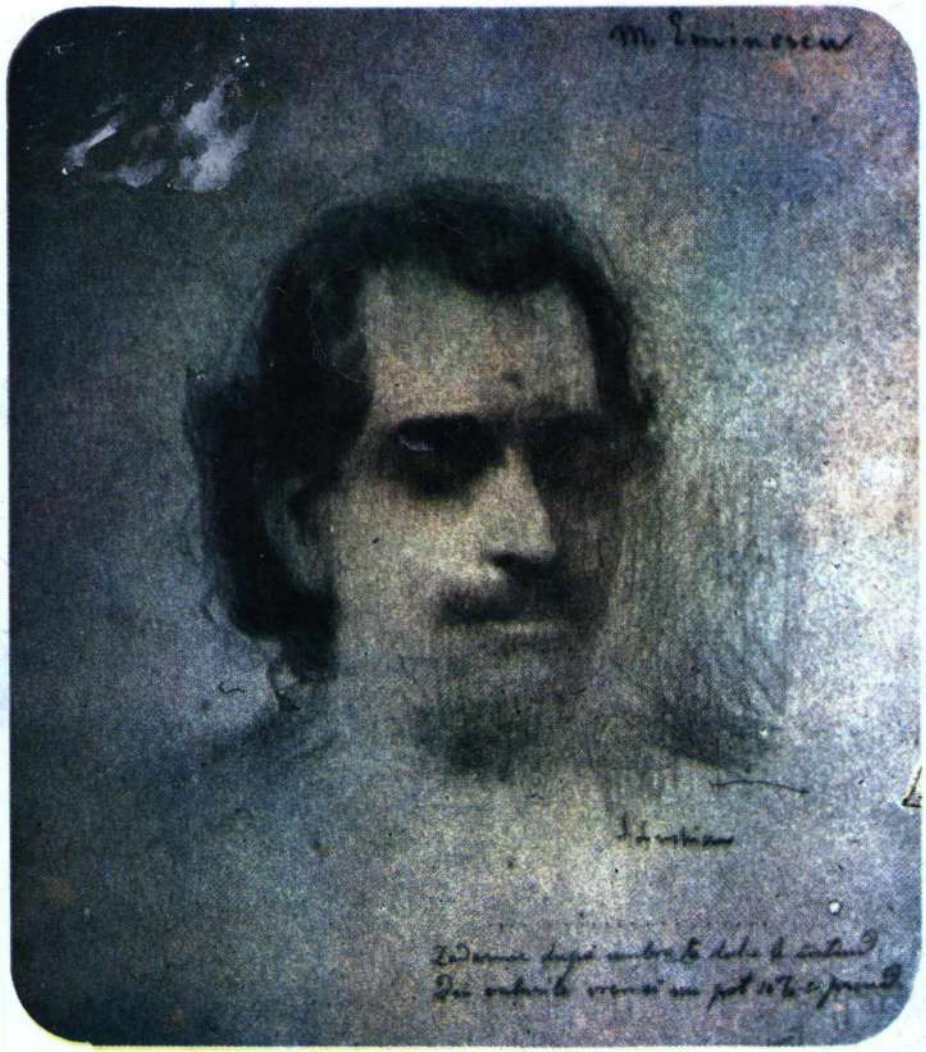
MANUSCRIPTUM

1 1981 (42) ANUL XII

EMINESCU ❦ ARGHEZI ❦ MACEDONSKI ❦ BLAGA
❦ **CENTENAR: MINULESCU ŞI GOGA** ❦
ION BARBU ❦ ION PILLAT ❦ ARON COTRUŞ
ALECSANDRI ❦ ANATOLE FRANCE ❦ P. ISTRATI

Inedit * Inedit * Inedit *

Poetul — desen în creion de Ştefan Luchian. (Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei R.S. România)

Coperta şi prezentarea artistică:
VICTOR MAŞEK

Dedicăm acest număr al revistei Poeziei. Poeziei noastre dintotdeauna. Căci anul 1981 — mai mult, parcă, decît alţii — stă sub semnul Poeziei.

După cum se ştie, în luna ianuarie s-a întîmplat să fie, acum 131 de ani, ziua de naştere a lui Eminescu: 15 ianuarie. Şi se cuvine ca, şi de această dată, să acordăm prioritate, între numeroasele noastre obiective, geniului naţional, flăcării nestinse şi mereu revelatoare a scrisului său.

Printr-o fericită întîmplare, în acest an, sărbătorim centenarul naşterii a trei mari poeţi români — în ordine cronologică: Ion Minulescu, Octavian Goga şi George Bacovia. Ei au contribuit, fiecare cu talentul şi orientarea sa estetică, la propăşirea cuvîntului românesc, la evoluţia literaturii noastre, la modernizarea şi cristalizarea expresiei lirice naţionale în noi forme de gînd şi sensibilitate artistică.

Însăşi această triadă aniversară, ca şi geniul tutelar al poeziei eminesciene, ca şi expresia plenară a liricii populare, demonstrează elocvent ideea că i-a fost dată poeziei româneşti, în toate vîrstele şi orizonturile sale, o mare şansă: aceea de a fi indispensabilă poporului nostru ca însăşi apa pe care o bea şi ca aerul pe care îl respiră — aceea de a fi specific naţională.

MANUSCRIPTUM

859.0.09
M30

MANUSCRIPTUM

1/1981 (42) ANUL XII

REVISTĂ TRIMESTRIALĂ EDITATĂ DE

MUZEUL LITERATURII ROMÂNE

DIRECTOR FONDATOR:
D. PANAITESCU-PERPESSICIUS

DIRECTOR

AL. OPREA

COLECTIV EDITORIAL

FĂNUȘ BĂILEȘTEANU, ADRIAN BOTA, DIANA CRISTEV,
NICOLAE FLORESCU, RUXANDRA MIHĂILĂ, MANUELA TĂNĂSESCU

SECRETARIAT DE REDACȚIE

EUGEN DANDESCU, FL. VLAD

229936 24

Documentele, însoțite de fotocopii, se primesc pe adresa red
str. Fundației nr. 4, sectorul I, București, telefon: 50 20

Cititorii din străinătate se pot abona adresîndu-se la ILEXIM, Departamentul Export-Import Presă, P. O. Box 136—37— telex: 11226, București, str. 13 Decembrie, nr. 3

All rights reserved
Toate drepturile rezervate

Tiparul — Întreprinderea poligrafică „13 Decembrie 1918"

229.936

Bibliotecа Jud. Filiași
SALA DE LECTURĂ

SUMAR

5–7 *Sărbătorind poezia* (MANUSCRIPTUM).

8 Poezia, ca și pîinea... (tabletă de *Nichita STĂNESCU*)

Poeta faber

M. EMINESCU

10–11 Surprizele manuscriselor *(D. VATAMANIUC)*
[Cum se clatin visătorii ...]; [E vinul d-azi ...]; Monografii — versuri

Tudor ARGHEZI

12–13 Versuri de laborator (comunicate de *Mitzura ARGHEZI*)
[Eu te visez și astăzi ca-n timpul ce trecu]; [Fă-te-un șir de munți odată]; [Treceam prin umbra bătrînilor platani]; [E frig aprins...]; [Catren ocazional]

Izvorul nesecat

V. ALECSANDRI

14–20 Despre culegerea de poezii populare *Rapsodul Dîmboviței* — scrisori către Felix Bamberg (Prefață de *Marta ANINEANU*; stabilirea și traducerea textului: *Marta ANINEANU* și *Adelia PERJU*)

21–22 *«...nu mă îndur să mă despărțesc de Mircești»* — corespondență (Notă editorială de *N. VASILESCU-CAPSALI*)

Al. MACEDONSKI

23–26 Meșterul Manole și estetica macedonskiană *(Dana POPESCU-ȘIȘMANIAN)*

27–31 *Curtea de Argeș* — conferință (fragment)

Ion PILLAT

32–40 De la poezia populară, la poezia cea mai nouă (proiectele unor antologii comentate de *Barbu CIOCULESCU*)

Ioan PENESCU — Mihail PASCALY

41–44 Prima transpunere dramatică a legendei *Meșterul Manole (Claudia DIMIU)*

45–58 *Meșterul Manole* — melodramă istorică cu cîntece în 5 acte și un tablou

SUMAR

Centenar

Ion MINULESCU

59—67 «*Deşi nu sunt cel care sunt*» (versuri ocazionale; caracterizări amicale şi un referat — comentate de *Emil MANU*)

Octavian GOGA

68—72 «*...frămîntarea anonimă a celor mulţi...*» (Studiu de *Dumitru MICU*)
72—73 Versuri răzleţe (adnotate de *Diana CRISTEV* şi *Mircea POPA*)
74—84 Din corespondenţa anilor 1907—1912 (Preambul de *Dan SMĂNTĂNESCU*)

Profesiune de credinţă

D. CARACOSTEA

85—86 Ultimul interviu *(Petre STROE)*
86—95 «*...am pus pe primul plan literatura noastră populară*»

Poezia prozei

Dominic STANCA

96—97 Lumea din oglindă *(Ion VARTIC)*
98—116 *Waldcroda* — poveste neterminată

Afinităţi elective

Adrian MANIU — Hrandt AVAKIAN

117—119 Opinii privind restaurarea monumentelor medievale *(Mihai RADULESCU)*
120—125 [Elogiul vechilor maeştri] — prelegeri

File de album

Ion MINULESCU

126—129 văzut de artiştii plastici *(Ion FRUNZETTI)*

Per aspera ad astra

Ion BARBU

130—141 De la *Uvedenrode* şi ciclul *Genezei* la tălmăcirea lui Omar Khayyám (texte prezentate de *Mircea COLOŞENCO*)
142—143 «*Am primit traducerea dumitale din Ronsard...*» — alte pagini de laborator (adnotate de *Barbu BREZIANU*)

SUMAR

Restituiri

Vasile POGOR

144 – 148 Stihuri originale și adaptări (comunicate de *Vasile SANDU*)

Din dosarul unei existențe

Aron COTRUȘ

149 – 157 Documente diplomatice (comentate de *Liviu PETRINA*)

Scriitori români în arhive străine

Panait ISTRATI

158 – 173 Corespondență cu Jean Guéhenno (prefațată de *Al. TALEX*)

Scriitori străini în arhive românești

Anatole FRANCE

174 – 175 Autografe amicale (prezentate de *Nedelcu OPREA și Paul PĂLTĂNEA*)

Jurnal

Lucian BLAGA

176 în «însemnările zilnice» ale Corneliei Brediceanu *(Dorli BLAGA-BUGNARIU)*

177 – 182 [Între Viena și Berna] — mărturisiri, 1936

Din lumea celor care scriu

Liviu REBREANU

183 De amicitia (precizări documentare de *Puia Florica REBREANU-VASILESCU*)

Document în replică

Ion MINULESCU

184 – 186 Avatarurile unui testament (documentar de *C. POPESCU-CADEM*)

187 – 189 *Fișier bibliografic* ● *Iconografie*

190 – 191 Sumar comentat (în limbile engleză, franceză, germană și rusă)

«AVEM POEZII MINUNATE,
CARE ȘI ASTĂZI ÎNARIPEAZĂ.
CÎND LE CITEȘTI SIMȚI CĂ,
ÎNTR-ADEVĂR,
ELE SPUN CEVA, AU UN MESAJ,
CONSTITUIE UN ÎNDEMN DE A SLUJI
PATRIA,
POPORUL,
DE A FACE TOTUL PENTRU LIBERTATEA
ȘI BUNĂSTAREA SA.»

NICOLAE CEAUȘESCU

SĂRBĂTORIND POEZIA Dedicăm acest număr al revistei noastre Poeziei. Poeziei noastre dintotdeauna. Căci anul 1981 — mai mult, parcă, decît alții — stă sub semnul Poeziei. După cum se știe, în luna ianuarie s-a întîmplat să fie, acum 131 de ani, ziua de naștere a lui Eminescu: 15 ianuarie! Și se cuvine ca, și de această dată, să acordăm prioritate, între numeroasele noastre obiective, geniului național, flăcării nestinse și mereu revelatoare a scrisului său.

Printr-o fericită întîmplare, în acest an, sărbătorim centenarul nașterii a trei mari poeți români — în ordine cronologică: Ion Minulescu, Octavian Goga și George Bacovia. Ei au contribuit, fiecare în felul și stilul său, fiecare cu talentul și orientarea sa estetică, la propășirea cuvîntului românesc, la evoluția literaturii noastre, la modernizarea și cristalizarea expresiei lirice naționale în noi forme de gînd și sensibilitate artistică.

Însăși această triadă aniversară, ca și geniul tutelar al poeziei eminesciene, ca și expresia plenară a liricii populare, demonstrează elocvent ideea că i-a fost dată poeziei românești, în toate vîrstele și orizonturile sale, o mare șansă: aceea de a fi indispensabilă poporului nostru ca însăși apa pe care o bea și ca aerul pe care îl respiră, aceea de a fi specific națională, în esența ei, ca însuși grîul pe care îl cultivă țăranul român, ca și pîinea pe care o mănîncă sau ca și casa pe care o înalță, pentru el și copiii lui, omul acestor meleaguri.

Poezia reprezintă pentru noi, românii, ceva de ordinul firescului vieții. Poetul anonim a cîntat și cîntă și la un pahar de bucurie, și la ceas de durere și tristețe, și cînd a fost între străini sau la cătănie, și cînd merge la munca cîmpului ori se înalță pe schele, și cînd stă singur în casă, de urît sau, mai ales, de dor. Însuși acest dor — cuvînt intraductibil, specific românesc, după cum au demonstrat specialiștii — definește poezia noastră ca pe ceva intrat în viața cea de toate zilele cu naturalețea și legitatea unui fenomen al naturii. Poezia reprezintă pentru noi, românii, nu un « mod de a fi », ci parcă însuși modul nostru de a fi. Prin poezie s-au exprimat la noi nu numai cele mai intime simțăminte, dar și cele mai grave ori mai generale sentimente umane, colective, nu numai porniri subiective, dar și cele mai înalte gînduri despre alcătuirea socială și politică, nu numai sensibilități particulare, dar chiar sufletul neamului. Dealtfel, vocația socială și patriotică, militantismul și chiar mesianismul reprezintă trăsături definitorii ale poeziei noastre, de la originile ei și pînă în prezent. Octavian Goga — pentru a ne referi la el — a fost numit încă din timpul vieții « poetul pătimirii noastre » tocmai grație faptului că versul său de foc, în pură tradiție eminesciană, cu adînci rezonanțe sociale și politice, s-a făcut, la începutul secolului, exponentul năzuințelor și idealurilor de veacuri ale populației românești din Transilvania, poetul identificîndu-și eul său individual cu eul colectiv al neamului căruia îi aparținea.

Individualitățile noastre lirice, oricît de pregnante, și cu atît mai mult cu cît reprezintă înalte valori, se contopesc în plasma sufletului național, pe care îl exprimă în chip primordial.

Acel « frumos românesc » pe care N. Iorga îl observase în cele mai comune, mai obișnuite gesturi ale oamenilor noștri rezidă tocmai în cantitatea de poezie care animă sufletul și existența acestor oameni. Sau poate că, invers, predispoziția lirică se bazează pe un fond estetic străvechi. Dar nu prioritatea temporală, cauzală interesează aici. Demnă de reținut rămîne ideea că există un « frumos românesc » și că poezia este una din cele mai fericite expresii ale sale. De aceea patriotismul constituie azi nu atît o virtute printre altele, o coordonată aparte a poeziei noastre, cît însăși ființa ei, lamura ei chintesențială. Așa se și explică de ce, practic, nici un mare poet român n-a rămas străin de peisajul

țării, de dramele sau bucuriile ei, de locul și oamenii pe care i-a cunoscut. Destinul istoric, nu o dată zbuciumat, dar etern, statornic și unitar al poporului nostru și-a pus pecetea pe sensibilitatea lirică a exponenților săi și s-a lăsat exprimat, la rîndu-i, în toată plenitudinea și complexitatea. Tot astfel, și destinul contemporan al României socialiste este asumat de poeții actuali cu conștiința unei angajări totale în viața societății, cu dorința fermă de a exprima idealurile poporului, de a milita, prin arta cuvîntului, pentru o lume mai bună, mai demnă și mai frumoasă. De a propune un model specific național.

Numai acționînd în acest fel se poate răspunde deziderateloг formulate de Secretarul General al Partidului, Președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, la *Întîlnirea cu activul de partid al scriitorilor* din 13 octombrie 1980, cînd s-a pus un accent deosebit pe « preocuparea creatorilor de a păstra cu sfințenie specificul național al culturii noastre, realizat de-a lungul secolelor prin înțelepciunea și talentul creator colectiv al poporului », cînd s-a recomandat, din nou, ca geniul artistic al poporului « să constituie izvorul de la care să se inspire toți creatorii care își iubesc poporul, patria, trecutul de luptă revoluționar », cînd s-a precizat, iarăși, că « puterea literaturii stă tocmai în această osmoză a scriitorului cu patria, cu istoria ei, cu prezentul ei, cu poporul care i-a dat naștere ».

MANUSCRIPTUM

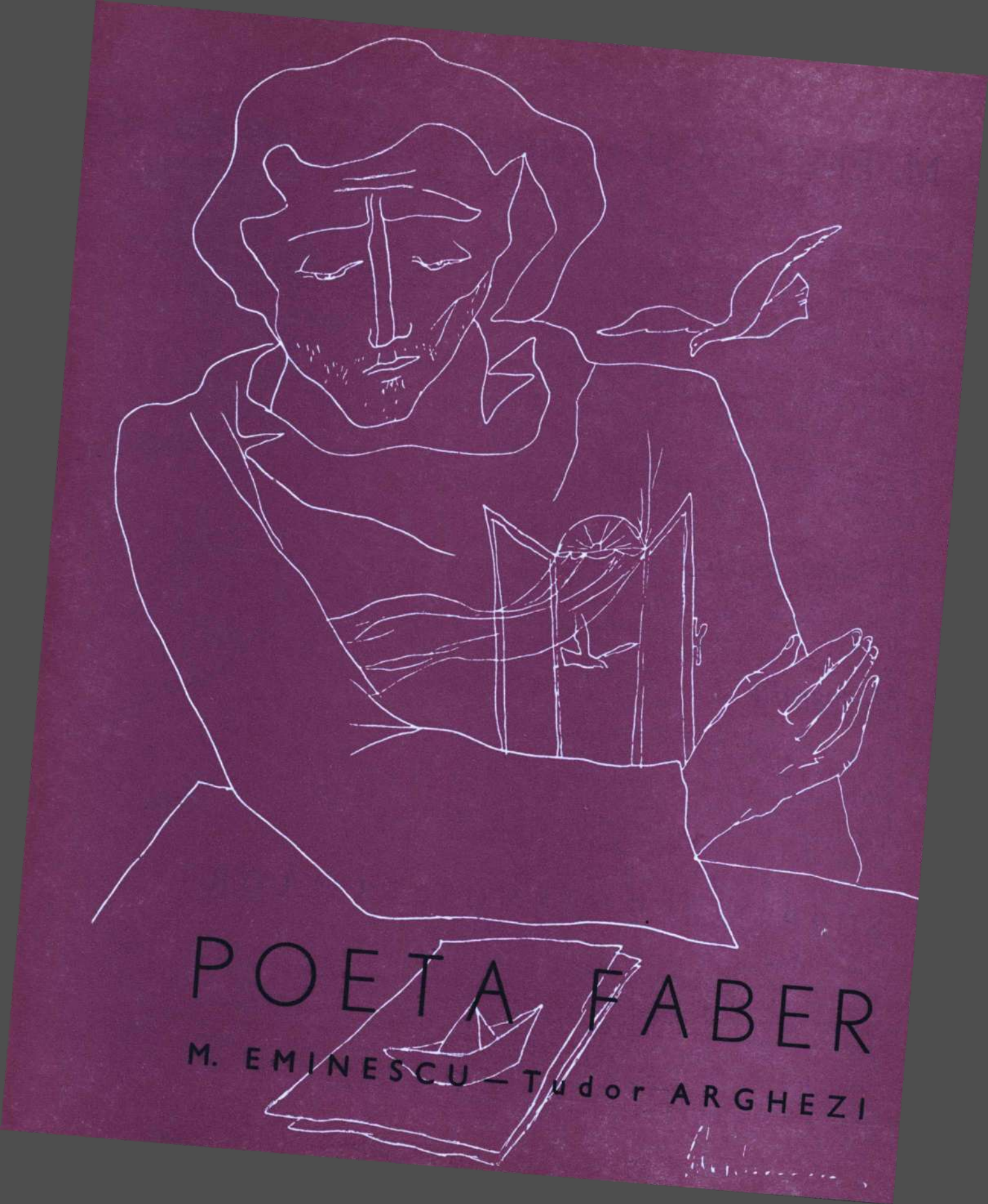
Acest număr este ilustrat cu o serie de desene, celebrînd poezia, oferite cu amabilitate revistei noastre de graficianul Mihu VULCĂNESCU.

Poezia, ca și pîinea...

După opinia noastră, care este coincidentă cu opinia unor țărani care nu și-au pierdut încă țărănia, mai întîi se ară cîmpul, după aceea dînsul se seamănă cu grăunțe, mai apoi se pîndește răsărirea grîului, după care se seceră, se adună din el ce-i bun pentru oameni și ce e rău (adică paiul) pentru vite, iar ce-i bun pentru oameni, adică însuși grîul, în făptura sa cu chip de om, se duce la moară și se macină cu chip de om cu tot, după care apare alba farină din care nevestele noastre fac pîine caldă, pe care noi cu copiii noștri o mîncăm de ne săturăm și vine duminica. Nu cunoaștem o săptămînă să înceapă cu duminica. După scurta ochire a noastră asupra vieții oamenilor, orice săptămînă începe cu lunea. Despre cîntec aflăm de știre numai cu privilegiul morții lebedelor. Iară despre case, aflăm de la zidari că mai întîi se fac și abia după aceea se locuiesc. Tot așa și cu poezia.

Nichita Stănescu

POETA FABER
M. EMINESCU — Tudor ARGHEZI

M. EMINESCU

[Cum se clatin visătorii...]

Cum se clatin visătorii copaci de chiparos
Şi cu ramurile negre trişti întind braţe în jos
Iară tei cu umbra lată şi cu flori pîn în pămînt*
Înspre apa-ntunecată lin se scutură de-un vînt*
Fata cade în genunche sub acele flori ce plouă
Şi grumazul i-l cuprinde cu mînuţele-amîndouă
Cînd povestea ta simţită, o copile, o s-o mîntui[?]*

[E vinul d-azi...]

E vinul d-azi mai rău ca cel de ieri amicii mei
Mai bun ca ori ce vin băut, e cel pe care-l bei.

Monografii

Norii se desfac în două ca perdele suspendate
Şi pe cerul plin albastru se arată o cetate
Strălucind şi uimitoare dintre munţii colţuroşi
Ce-o înalţă mai în stele. Din fereştile de aur
Vezi lumina ce verzie pătrunzînd (din semn de Taur)
E Valhala ce se-nalţă dintre munţii-i neguroşi.

SURPRIZELE MANUSCRISELOR

OPERA LITERARĂ A LUI EMINESCU păstrată în manuscrise se poate considera ca fiind cuprinsă în integritatea ei, atît în ediţia naţională (întemeiată de Perpessicius şi continuată acum de colectivul de la Muzeul literaturii române), cît şi în cele două volume de teatru, tipărite la editura „Minerva", încît nu mai sînt de aşteptat surprize în acest domeniu, în ceea ce priveşte identificarea unor texte de mai mare extindere, fie ele şi într-o primă formă de elaborare. Laboratorul de creaţie al poetului va oferi însă şi de aici înainte un cîmp vast de investigaţii şi un material inepuizabil de sugestii. Astfel, din manuscrisul 2284 (67 v) desprindem un fragment în stilul unei naraţiuni de inspiraţie populară. Interesantă este, în text, meditaţia filozofică şi aplicarea ei la evenimente din istorie, apoi transferul în metaforă poetică:

« Vechimea lucrurilor nu constă în depărtarea temporală a naşterei sau existenţei lor ci în diferenţa dintre ele şi cele prezente (Ciocoii Regulamentului — Eteria).

Eii draga mătuşii, că eu am fost ca tine, da tu n-ai fost ca mine. Apoi maică tot haide. Se-neacă spuind la minciuni — nu alta.»

Pe aceeaşi pagină, cu aceeaşi cerneală, se află cîteva rime **(smuls — avuls, puls-impuls)**, poezia *Monografii*, datînd din 1872, precum şi două versuri scrise vertical, mai tirziu, cu altă cerneală, pe care nu le-am găsit în ediţia naţională.

Un exemplu interesant în această privinţă ne oferă *Scrisoarea IV*, Varianta B, cum o numeşte Perpessicius (*Opere*, II, Bucureşti, 1943, pp. 335—341), din manuscrisul 2276 A, 82 v, 83 v, 84 v, 85—96. Primele 44 versuri ale poemului sînt scrise cu cerneală, apoi textul continuă cu creionul negru. Poetul face ulterior, tot cu creion negru, intervenţii în partea scrisă cu cerneală. Textul păstrat în creion începe în ediţia naţională cu două versuri pe care Perpessicius le transferă de pe pagina 84 v şi le integrează în corpul poemului de pe pagina 85. Versurile reprezintă, evident, forma ultimă, fiind şi singurul text de pe pagina 84 v:

« Braţ de braţ ei merg alături, le stă bine la o[l]altă.
Ea frumoasă şi el mîndru, el înnalt şi ea înnaltă»

Eminescu elaborează o nouă versiune şi pentru alte patru versuri, pe care le trece, tot cu creion negru, pe pagina 85 v, fiind şi acestea, aici, singurul text. Perpessicius nu le transferă pentru a le integra în corpul poemului, pe pagina 86, cum procedează mai înainte şi nici nu le menţine pe cele de pe pagina 86, aşternute de poet pe hîrtie în fuga condeiului. Iată acele versuri:

« Cum se clatină visuri *[cuvînt şters]* copacii de chiparos
Şi cu ramurile negre iar se uită trişti în jos ».

Perpessicius construieşte, cu elemente date, de fapt alte versuri:

« Cum se clatină [în] visuri copacii de chiparos
Şi cu ramurile negre trişti uitîndu-se în jos ».

Justificarea pentru adoptarea acestei forme s-ar găsi în faptul că poetul, la recitire, scrie între rînduri, cu cerneală, cuvintele: *trişti uitîndu-se* pe care Perpessicius le interpretează ca ultima intervenţie. Mai firesc ar fi fost să se transfere în locul acestor două versuri cele de pe pagina 85 v, cum a procedat dealtfel şi mai înainte. Nu se poate demonstra, pe de altă parte, că modificarea cu cerneală este ulterioară elaborării versurilor de pe pagina 85 v. Şi aceasta cu atît mai mult cu cît poetul intervine şi în aceste versuri. Începutul primului vers apare: « *...şi se clatin visuri* », ca ulterior Eminescu să completeze deasupra cuvîntului: *visuri* cu *ătorii*, forma ultimă fiind, astfel, *visătorii*.

Eminescu notează pe pagina 85 v alte două versuri, însă numai începutul lor:

Fata cade în genunche
Cu povestea lor

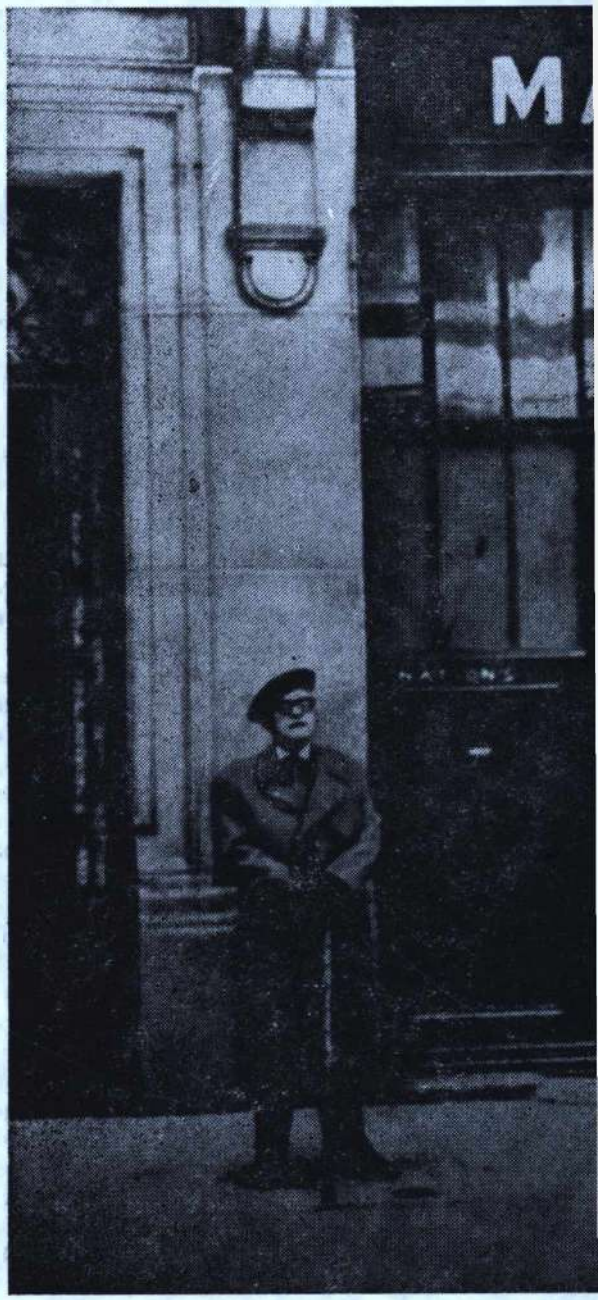
Din aceste două versuri, primul figurează şi în textul iniţial; al doilea însă nu-şi găseşte locul şi ar fi servit, desigur, ca punct de plecare, pentru o altă dezvoltare a poemului.

Transcriem această parte a *Scrisorii IV* într-o lectură ce ţine seama de statutul poemului impus de manuscrise. Nu va fi greu de observat că: « *se clatină visătorii copaci* » şi « *întind braţe în jos* » spun mai mult decît *[în] visuri copacii* şi *uitîndu-se în jos*, fie şi numai pentru faptul că se relevă, mai evident, un principiu activ.

D. VATAMANIUC

T. ARGHEZI

Revenire pe locurile tinereții. (Fotografie făcută de Mitzura Arghezi, în 1963.)

[Eu te visez și astăzi ca-n timpul ce trecu]

Eu te visez și astăzi ca-n timpul ce trecu.
Ca și atunci plecată spre mine prietenește
Zicîndu-ne pe nume îndrăgostiți, și tu
Oprindu-mi în loc pana de scris, cu două dește.

Figura ți-e senină și ochii mari și lungi
Subt fruntea liniștită privesc ca să se mire
Că ai rămas aceeaș cum te visam atunci
Cu un grumaz puternic și subt urechi subțire.

Un șal pestriț cu frunza vioaie de arțar
Îți înfășoară sînii ascunși cu castitate,
Și gura, stăpînită, rostește foarte rar
Și cu melancolie cuvintele-așteptate.

Bărbia ți-este plină și brațul viguros
(Făcut să poarte sceptru și-n vîrful lui coroană).

[Fă-te-un șir de munți odată]

Fă-te-un șir de munți odată,
Taie vîntul pe mijloc
Și-n cărarea lui tăiată
Fă-mi să trec prin gliață loc.

Peste vîntul călător
Am o zestre de-mpărțit:
O cireadă, un izvor
Și-o pădure-n asfințit.

Stăpînirea cotropită
Cînd e dincoace și cînd
Dincolo de cer și vînt

[Trecuserăm prin umbra bătrînilor platani]

Trecuserăm prin umbra bătrînilor platani.
— Am stat în casa asta acum cinzeci de ani.
Faţada-i neschimbată şi uşa de intrare,
De fier bătut, cu frunze de-acantă şi chenare.
E-aceeaş ca şi-atuncea. Şi numărul de-afară-i
Tot paisprezece-i numai niţel mai spălăcit.
Aveam pe sala lungă, de cameră vecină
O georgiancă naltă, studentă-n medicină.

[E frig aprins...]

E frig aprins şi-n negura din crîng
Cer ciorile să doarmă, se vaetă şi plîng,
Flămînde obosite de zbor în gol şi ploaie.
Vrăşmaşul vînt le-alungă şi le taie.

[Catren ocazional]

N-a-nţeles poetul cînd admiri şi spui
Că n-ar fi de stînga versurile lui.
Domnule Ministru, respectîndu-ţi treapta,
Te întreb de n-o fi că le-a scris cu dreapta.

[1946]*

VERSURI DE LABORATOR

CERCETÎND ÎN ARHIVA ARGHEZI, AM GĂSIT cîteva versuri rămase în parte nedefinitivate, pe care le publicăm acum.

Manuscrisele, în număr de cinci, nu au titlu şi fac parte din atelierul literar al lui Tudor Arghezi.

Cu prima poezie *[Trecuserăm prin umbra bătrînilor platani]*, Tudor Arghezi ne trimite cu 50 de ani înapoi, pe vremea cînd era la Geneva, în tinereţe. Într-adevăr, scriitorul a locuit pe *Rue des Pavillons nr. 14*, pe care a regăsit-o în anii cînd mergea din nou la Geneva, la un tratament medical. Alăturat este fotografia pe care i-am făcut-o lui Tudor Arghezi în faţa casei respective, în anul 1963.

Revederea locurilor de odinioară îi dau prilej lui Tudor Arghezi să-şi reamintească acel timp şi ideea este reluată de mai multe ori. Pe altă filă am găsit insemnarea:

« Am stat în casa asta, acum 50 de ani.
Fereastra dela stînga era fereastra mea
Şi mă uitam de-acolo ascuns după perdea ».

Dedesubtul celor patru versuri, poate începutul unui poem, citim:

« Un stol se năruie peste păduri »

Mai jos este notat:

« Mor oameni, păsări, mîţe, cîini de moarte anonimă ».

[Fă-te-un şir de munţi odată] este o poezie lucrată pînă la ultimul vers, care însă lipseşte. Din ce motive T. Arghezi a lăsat-o deoparte, nu vom şti niciodată. Nu i-a plăcut? A uitat-o printre hîrtii?

[Eu te visez şi astăzi ca-n timpul ce trecu] este o poezie scrisă între anii 1920— 1930 şi se opreşte la primele două versuri ale strofei finale. Lîngă cuvîntul *coroană* din ultimul vers este scris *icoană*, care poate trebuia să fie rima versului final.

În anul 1946, i se decernează lui T. Arghezi premiul naţional de poezie. Deasupra catrenului*, adresat pe ton mucalit ministrului, Arghezi a notat:

« Era să fie citit cuatrenul de mai jos la banchetul oferit de ministrul de atunci, M. Ralea, în „ziua premiului naţional" de poezie ».

Publicînd aceste versuri şi lăsînd ochiul cititorului să pătrundă în laboratorul tăinuit al scriitorului, satisfacem o anume curiozitate a cercetătorului, nu totdeauna însă pe gustul lui Tudor Arghezi.

Mitzura ARGHEZI

V. ALECSANDRI

Despre culegerea de poezii populare

Rapsodul Dîmboviței

ZVONUL DESPRE UN POEM ROMÂNESC, DEScoperit de Elena Văcărescu, parvenise și celor doi miniștri plenipotențiari de la Paris și Londra: Vasile Alecsandri și Ion Ghica, pe care depărtarea nu îi împiedica să urmărească cu atenție orice eveniment cultural petrecut în țară.

Știind că Vasile Alecsandri este cel mai în măsură să cunoască tot ce exista în legătură cu poezia populară românească, Ion Ghica i se adresează pentru a-i cere lămuriri. La 15 aprilie 1889, poetul îi răspunde că nu cunoaște acest așa-zis poem, dar știe că este o colecție de cîntece populare găsită între manuscrisele tatălui sau bunicului poetei.

Curînd, tot Ion Ghica îl sesizează pe poet că Hasdeu publicase, în „Revista nouă", un articol despre această culegere, articol pe care, la data cînd îi răspunde, Vasile Alecsandri nu îl citise încă, dar fusese informat despre conținutul său de către D. A. Sturdza, aflat atunci la Paris. Cu îndreptățita curiozitate a unui vechi folclorist dar și cu oarecare nemulțumire, poetul se întreabă bănuitor: «Ce poate să fie colecția de cîntece populare descoperite de d-ra Văcărescu și care conține minunății? Aș dori foarte mult să văd textul original pentru a mă asigura de autenticitatea acestor producții ale geniului poporului nostru, necunoscute pînă astăzi»[1].

Aceeași dorință și-o exprimase și Hasdeu în articolul său: Der Rapsode der Dimbovitza din „Revista nouă" (II, nr. 5, 15 mai 1889, p. 200) provocat de apariția în publicația germană „Das literarische Rumänien" condusă de Oswald Neuschatz, a două

[1] Cf. Vasile Alecsandri, *Corespondență*. Ediție îngrijită și note de Marta Anineanu, București, 1960, pp. 157–158.

cîntece din valea Dîmboviței, culese de Elena Văcărescu și traduse în limba germană, articol în care se preciza că mai există și alte poezii de acest fel. Hasdeu se întreabă ce erau aceste poeme românești, despre care se spune că sînt nerimate și își exprimă îndoiala că ele ar fi în adevăr o culegere de poezie populară știind că, atît cea lirică, cît și cea epică este rimată. Hasdeu socotește că Elena Văcărescu a fost poate indusă în eroare dîndu-i-se: «o producție literară individuală contemporană drept niște vechi bucăți din popor», și că, la rîndul său, a indus în eroare pe traducătoare. El consideră cele două cîntece «curat burgheze, iar nicidecum țărănești». Criticul demonstrează cu lux de amănunte și exemple că «soldatul» nu apare niciodată ca erou în poezia populară românească, și totuși este prezent în poemele publicate. Pentru a se putea cerceta caracterul popular al acestor poeme ar fi fost de dorit să se publice mai întîi textul original și apoi traducerile. Tonul polemic al articolului este îndreptat vădit împotriva lui Neuschatz.

Între timp, baronul Felix Bamberg se adresa se, la rîndul său, tot lui Vasile Alecsandri, ca unui specialist, pentru a-i lămuri care este adevărul în legătură cu Rapsodul Dîmboviței. Scrisoarea lui Bamberg nu ni s-a păstrat; s-a păstrat însă răspunsul poetului expediat din Paris la 3 iulie 1889[2]. Acesta recunoaște că a auzit vag vorbindu-se despre recenta descoperire a Elenei Văcărescu, dar că nu cunoaște textul original al acestor poezii și că deci nu-și poate exprima nici o părere în legătură cu ele. Totuși, mai departe, poetul își arată îndoiala asupra caracterului cu adevărat popular al acestei culegeri și menține informația pe care cu cîteva luni înainte o dăduse și lui Ion Ghica, și anume că sînt probabil versuri rămase în manuscris de la bunicul Elenei Văcărescu, poetul Iancu Văcărescu. De data aceasta poetul își manifestă, pe față, nemulțumirea de a nu-i fi fost adus la cunoștință acest «eveniment literar». Nemulțumirea lui Vasile Alecsandri, de a nu-i fi fost comunicate, tocmai lui, mai dinainte, aceste comori populare și de a nu fi fost informat despre descoperirea lor, trebuie să fi crescut cînd a aflat despre articolul lui Meyer-Lübke, apărut în „Romänische Revue" din Viena (august-septembrie 1889, p. 507), dedicat traducerii integrale în limba germană a Rapsodului Dîmboviței. Articolul apreciază culegerea ca: «unică în genul său», prezentînd «creații veridice ale poporului și nu producțiile unui poet erudit». Drept exemplu se citează culegerile lui Vasile Alecsandri, în care acesta ar fi intervenit cu rezultate negative în textul poeziilor populare[3]. Desigur, încrederea arătată de Meyer-Lübke autenticității populare a Rapsodului era hazardată, tînăra poetă împletind miraculos în aceste poeme inspirația autentic populară cu arta sa.

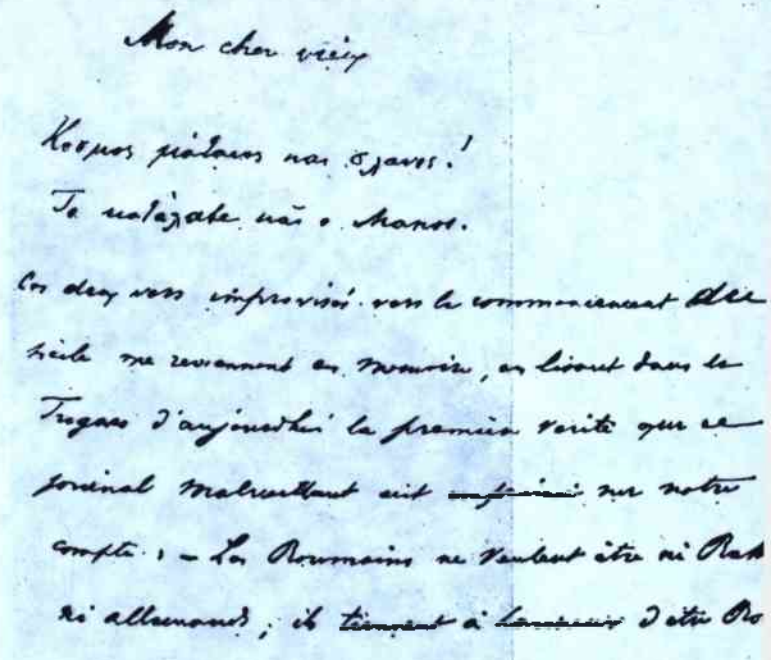
Îndoielile stîrnite de aceste poeme, zise populare, nu împiedicaseră apariția, chiar în anul 1889, a traducerii lor integrale în limba germană[4].

În anul 1890, Anna Miliani Vallemani începînd traducerea Rapsodului în limba italiană, în dorința de a lămuri geneza acestor poeme, așa de puțin obișnuite, se adresează și eruditului Angelo de Gubernatis care îi indică pe B. P. Hasdeu ca fiind cel mai autorizat să-i dea toate lămuririle. Scriindu-i aces-

[2] Scrisoarea lui Vasile Alecsandri către Felix Bamberg a fost descoperită de Adelia Perju, specialistă pentru limba germană a Cabinetului de manuscrise — carte rară, al Bibliotecii Academiei R. S. România, cu ocazia inventarierii arhivei germane a lui Bamberg. Tot Adeliei Perju i se datorează și publicarea în *„Manuscriptum"*, nr. 2, 1977 a unei scrisori a regelui Carol I către Bamberg, relativă la Războiul de Independență.

[3] Cf. Ion Stăvăruș, *Elena Văcărescu*, București, 1974, p. 183, n. 3.

[4] Elena Văcărescu, *Lieder aus dem Dimbovitzathal. Aus dem Volksmunde gesammelt von... — ins Deutsche übertragen von Carmen Sylva*, Bonn, 1889, 414 p. (Pe copertă: *Der Rhapsode der Dimbovitza*).

tuia la 28 februarie 1890 din Fabriana (Italia)[5], traducătoarea dorește în primul rînd să cunoască «geneza acestor cîntece», manifestîndu-și într-un fel îndoiala asupra originii lor populare. În continuare, ea își exprimă dorința de a ști cine s-a ocupat la noi de literatura populară și solicită orice alte informații care ar putea avea legătură cu cîntecele și valea Dîmboviței, pentru a le folosi în note. Din a doua scrisoare[6], expediată la 15 martie, rezultă că Hasdeu i-a trimis „Revista nouă" și i-a furnizat noi date despre Dîmbovitzathal pe care, afirma traducătoarea, «le voi privi cu cea mai mare considerație». Se înțelege de aici că Hasdeu o pusese în gardă față de caracterul popular al culegerii. Restul scrisorii se referă la Iulia Hasdeu.

În primăvara anului 1890, Vasile Alecsandri tot își mai exprima încă rezerva asupra poeziilor Elenei Văcărescu. Astfel, la 6 martie, îi scrie lui Alexandru Papadopol Calimah, rugîndu-l să-i comunice ce lectură cuprinsă în planul Academiei urma să aibă loc în ședința din seara aceea și să-i dea: «amănunte asupra subiectului...» . Iar în scrisoarea din 14 aprilie, exprimîndu-și mulțumirea pentru «succesul obținut în sînul Academiei» de serata literară respectivă, mărturisește totuși că se temuse de faptul că ședința Academiei «va aborda Rapsoadele descoperite de d-ra Văcărescu, în țara Dîmboviței».[7]

Dovada succesului Rapsoadelor o face traducerea lor, în scurtul timp dintre anii 1889—1892, în limbile germană, italiană, franceză și engleză, lucru care o consacră definitiv pe Elena Văcărescu ca poetă. Dar misterul asupra adevăratei origini a acestor poeme a rămas nedezlegat pînă astăzi, cu toate studiile documentate întreprinse de Ion Stăvăruș[8] care comentează toate informațiile legate de

---

[5] Biblioteca Academiei R. S. România, S.33 (1)/LXXIII.

[6] Biblioteca Academiei R. S. România, S.33 (2)/LXXIII.

[7] Cf. V. Alecsandri, *Scrisori*, ediția II. Chendi și E. Carcalechi, București, 1904, pp. 251—252 și pp. 254—255.

[8] Cf. Ion Stăvăruș, *op. cit.*, pp. 181—204 și Elena Văcărescu, *Scrieri alese*, ediție îngrijită, prefață și bibliografie de Ion Stăvăruș, București, 1975, p. XVIII și urm.

I

Paris, 15 avril, 1889

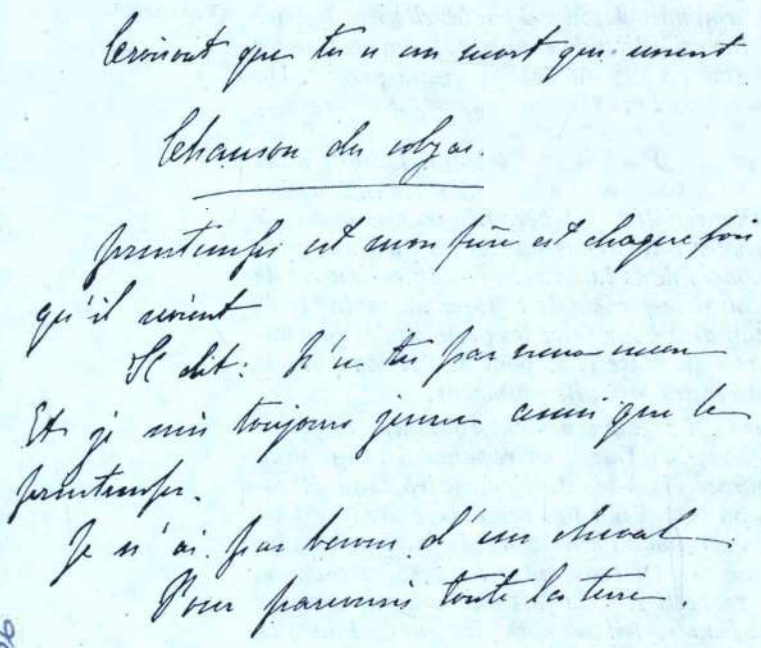
Mon cher vieux,

«Κοσμος Μάταιος καὶ σλανος
τὸ κατάλαβε και ὁ Μανος»

Ces deux vers improvisés vers le commencement du siècle me reviennent en mémoire, en lisant dans le „Figaro" *d'aujourd'hui la première vérité que ce journal malveillant ait imprimer sur notre compte : « Les Roumains ne veulent être ni Russes ni Allemands; ils tiennent à [l'] honneur d'être Roumains et de rester Roumains! Enfin ! on a compris, mais, saprisli, on y a mis du temps !*

[.....]

Quoiqu'il en soit, je t'approuve grandement, cher vieux, d'avoir pris la décision de rester à ton poste et d'attendre tranquillement les événements. Les démissions hatives ne rendent service qu'à nos adversaires. A la place de Mr. Lakovary [13], je t'écrirai une lettre bien tournée pour demander ton concours dans l'intérêt de notre pays et te prier de continuer à représenter la Roumanie auprès du gouvernement anglais. Ce serait tout à fait gentleman.

229 936

I

Paris, 15 aprilie 1889

Dragă prietene,

« Lume deşartă şi înşelătoare
A înţeles acest lucru şi Manu »

Aceste două versuri improvizate pe la începutul secolului îmi revin în minte, citind în „*Figaro*"-ul de astăzi, primul adevăr pe care acest jurnal răuvoitor l-a imprimat despre noi: « Românii nu vor să fie nici ruşi, nici germani, ei ţin la cinstea de a fi români şi de a rămîne români ! » În sfîrşit ! s-a înţeles, dar, la naiba ! mult le-a trebuit !

[.....]

Oricum ar fi, te aprob întru-totul, dragă prietene, de a fi luat hotărîrea de a rămîne la postul tău, şi de a aştepta evenimentele în linişte. Demisiile pripite nu aduc servicii decît adversarilor noştri. În locul d-lui Lahovari, ţi-aş scrie o scrisoare bine ticluită pentru a cere concursul tău, în interesul ţării noastre şi a te ruga să continui să reprezinţi România pe lîngă guvernul englez. Ai fi într-adevăr un gentleman.

geneza Rapsoadelor, ca şi toate aprecierile critice ale literaţilor români şi străini[9].

Misterul l-a întreţinut însăşi Elena Văcărescu, care a susţinut întotdeauna că a cules aceste poeme, începînd încă de la vîrsta de 13 ani, de la ţăranii de pe malurile Dîmboviţei, pe care îi numeşte « fraţii sufletului meu », ea reproducînd cu fidelitate cele auzite. Altă dată afirmă că nu a făcut operă de folclorist, ci de artist, de poet. În articolul Le visage et l'âme des peuples chez les lautari de la Dimbovitza[10], Elena Văcărescu recunoaşte locul singular al Rapsodului care nu face partedin antologiile tipice de folclor, dar sînt versuri culese de ea din copilărie, prelucrate de-a lungul anilor şi date la iveală mai tîrziu.

S-a păstrat manuscrisul[11] ciclului de poezii din Rapsod, intitulat: Chansons du Cobzar — Cîntecele Cobzarului. Chansons populaires roumains, cum apare pe foaia de titlu. Manuscrisul, format din 183 file, legat în piele, are pe prima filă autograful Elenei Văcărescu şi însemnarea: Bucureşti, 4 decembrie 1888, iar la sfîrşit, pe f. 181, este pusă data: 1 ianuarie 1889. Desigur, însă, la acea dată, poemele erau de mult prelucrate, manuscrisul reprezentînd o redactare definitivă a lor, căci altfel, în scurtul interval de o lună (4 decembrie — 1 ianuarie) o asemenea lucrare ar fi fost cu neputinţă. Sînt bocete, doine de dor, de haiducie, cîntece de dragoste, de suferinţă, descîntece şi balade, în limba franceză, în versuri libere, păstrînd unele titluri în limba română.

Aşa cum conchide Ion Stăvăruş, formal Rapsodul nu este o producţie populară, dar, prin fondul lor, poemele degajă o atmosferă profund şi specific românească.

Lecomte de Lisle a adus un original omagiu poetei române şi barecum poeziei populare româneşti spunîndu-i: « Dacă ai fi autorul unui asemenea volum ai fi mai mult decît un geniu—un monstru! »[12]

Marta ANINEANU

---

[9] Pentru acestea cf. nota specială din *Scrieri alese*, nr. 4, pp. 362—366.

[10] Publicat în *Conferencia*, XXXII, nr. 3, 15 ianuarie 1938. Cf. Ion Stăvăruş, *op. cit.*, pp. 184—186.

[11] Biblioteca Academiei R. S. R. ms. fr. 258.

[12] Cf. Elena Văcărescu, *op. cit.*, p. 366.

Biblioteca Jud. Mureş Tîrgu-Mureş
SALA DE LECTURA

Tu me demandes si j'ai connaissance du poème roumain découvert par M-elle Vacaresco ? ...Non, mais je sais que ce soi-disant poème est une collection de chants populaires trouvée probablement dans le fatras des paperasses de son père [14] *ou de son grand-père* [15]. *On m'a écrit de Bucarest que la Reine en a déjà entrepris la traduction en vers allemands et M-elle Vacaresco en vers français.*

Ici calme plat. Le Sénat commencera le procès Boulanger-Rochefort-Dillon, dans un mois, ce qui permettra à l'Exposition d'ouvrir sans secousse d'aucune sorte ... à moins d'un tremblement de terre qui fasse s'écrouler la tour Eiffel. J'espère néanmoins que cette catastrophe n'aura pas lieu et que tu pourras visiter à loisir les merveilles du Champ de Mars vers la fin de juin, ainsi que tu me l'annonces dans ta lettre. Mon intention est de quitter Paris après le 14 juillet, en sorte que j'aurai le plaisir de te loger au moins trois semaines. Nulle part tu ne saurais être plus à ton aise pour faire tes promenades journalières à l'Exposition, car tu n'auras qu'à traverser la place et le pont de l'Alma pour te trouver aux pieds de la tour d'Eiffel et dans la galerie des produits roumains.

Une question se présente en ce qui me regarde. Le gouvernement roumain, ou pour mieux dire, l'ex-ministre des Aff[aires] étrangères, Mr Carp, en réponse à la question que je lui ai posée sur l'attitude que je devrai garder vis-à-vis du Centenaire de la Révolution française, en ma qualité de ministre d'un pays qui n'a pas cru devoir prendre part d'une manière officielle à l'exposition actuelle, m'a répondu que je devais faire comme les autres ministres qui se trouveraient dans le même cas. Or tous ont reçu des instructions analogues de la part de leurs g[ouvernemen]ts respectifs. Cela fait que nous ne sommes pas plus [sic !] *avancés les uns que les autres. Faudra-t-il accepter les invitations aux banquets, fêtes... etc... ou bien m'abstenir ?*

Pauline envoie ses meilleures amititiés à Md Ghica et se promet de lui envoyer des oeufs rouges de Mircești et un cozonac pour les fêtes de Pâques. Să petreceți sărbătorile cu veselie !

T[out] à toi

V. ALECSANDRI

B.A.R., ms. rom. 807, ff. 24—25

II

[Adresa pe plic:]
Monsieur Bamberg
Nice, Alpes Maritimes
2 Avenue Desambrois

Paris, 3 juillet 1889
1 Avenue Montaigne

Monsieur le Baron [16],

J'ai entendu parler vaguement d'une collection de chants populaires roumains decouverts par M-elle Vacaresco et traduits par sa Majesté la Reine. C'est vous dire que je n'ai nulle connaissance du texte original de ces poésies et que je ne puis exprimer aucune opinion à leur sujet.

---

[13] Alexandru Lahovari, ministrul Afacerilor Străine.

[14] Ion Văcărescu (1839— 1914), fiul poetului Iancu Văcărescu, ofițer de carieră, fost în garda domnitorului Cuza; din 1865 numit prefect la Tîrgoviște, apoi administrator al domeniilor statului; între anii 1888— 1892 este ministru plenipotențiar la Bruxelles, Belgrad și Roma.

[15] Vezi supra.

[16] Baronul Felix Bamberg, prieten al familiei regale; istoric, bun cunoscător al problemelor din Orient despre care a scris: *Histoire diplomatique de la crise orientale de 1853 à 1856, d'après des documents inedits, suivie d'un Mémoire sur la question des lieux saints*, Bruxelles et Leipzig, 1858 V + 157 p.; *Geschichte der orientalische Angelegenheit im Zeitraume das Pariser und das Berliner Friedns*, Berlin, 1892, 622 p. + pl. + 2h.

Mă întrebi dacă am cunoştinţă despre poemul român descoperit de d-ra Văcărescu?... Nu, dar ştiu că acest aşa-zis poem este o colecţie de cîntece populare, găsită poate în noianul de hîrtii ale tatălui sau bunicului său. Mi s-a scris de la Bucureşti că regina a întreprins deja traducerea în versuri germane şi d-ra Văcărescu în versuri franceze.

Aici calm total. Senatul va începe peste o lună procesul Boulanger-Rochefort-Dillon, ceea ce va permite Expoziţiei să se deschidă fără nici un fel de zdruncinare... în afară de vreun cutremur de pămînt care să facă să se prăbuşească turnul Eiffel. Nădăjduiesc, totuşi, că această catastrofă nu va avea loc şi că vei putea să vizitezi în linişte minunile de pe Champ de Mars, la sfîrşitul lui iunie, aşa după cum mi-ai anunţat-o în scrisoarea ta. Intenţia mea este de a părăsi Parisul, după 14 iulie, astfel încît voi avea plăcerea să te găzduiesc cel puţin trei săptămîni. Nicăieri nu te vei simţi în largul tău pentru a-ţi face plimbările zilnice la Expoziţie, căci nu vei avea decît să traversezi piaţa şi podul Alma pentru a te găsi la picioarele turnului Eiffel şi în galeria produselor româneşti.

În ce mă priveşte, se iveşte o problemă. Guvernul român, sau mai bine-zis, ex-ministrul Afacerilor Străine, d-l Carp, ca răspuns la întrebarea pe care i-am pus-o despre atitudinea pe care trebuia să o păstrez faţă de Centenarul Revoluţiei franceze, în calitatea mea de ministru al unei ţări care a crezut că nu trebuie să ia parte în mod oficial la expoziţia actuală, mi-a răspuns că trebuia să fac la fel cu ceilalţi miniştri care se găseau în aceeaşi situaţie. Or, toţi au primit instrucţiuni asemănătoare din partea guvernelor respective. Aceasta înseamnă că nu sîntem nici unii mai lămuriţi. Va trebui să primesc invitaţiile la banchete, sărbători etc... sau mai bine să mă abţin?

Paulina trimite bunele sale sentimente de prietenie d-nei Ghica şi îşi făgăduieşte să-i trimită ouă roşii de la Mircesti şi un cozonac pentru sărbătorile Paştelui. Să petreceţi sărbătorile cu veselie!

Al tău,

V. ALECSANDRI

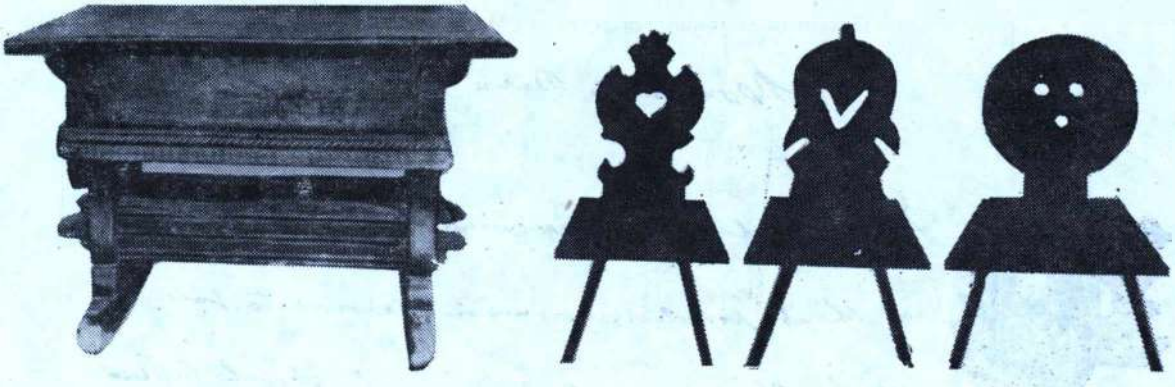
II

[Adresa pe plic]:
Domnul Bamberg,
Nisa, Alpii Maritimi
2 Strada Desambrois

Paris, 3 iulie 1889
1 Avenue Montaigne

Domnule Baron,

Am auzit vag vorbindu-se despre o colecţie de cîntece populare româneşti, descoperite de d-ra Văcărescu şi traduse de maiestatea sa regina. Trebuie să vă spun că nu am nici o cunoştinţă despre textul original al acestor poezii şi că nu pot să-mi exprim nici o părere în legătură cu ele.

Le père de M-elle Vacaresco, recemment nommé titulaire du poste de Ministre Plénipotentiaire à Bruxelles, à son passage par Paris, m'a parlé de la collection en question avec un enthousiasme dicté en partie par l'amour paternel, mais cette impression toute personnelle ne prejuge en rien l'autenticité des chants populaires que M-elle Vacaresco aura trouvés peut-être dans le fatras des manuscrits de son grand-père.

Ce qui est certain et ce dont j'aurais le droit de me pleindre un peu, c'est d'avoir été tenu dans une ignorance complètte sur un incident qui tend à prendre les proportions d'un événement littéraire de grande importance.

Quoiqu'il en soit cependant, je suis heureux de savoir que notre gracieuse Reine ait trouvé dans ce nouveau travail une source féconde de jouissances intellectuelles qui l'auront distraite des ennuis politiques de cet hiver.

Mon intention est de quitter Paris vers le 27 juillet.

Faites en sorte que nous puissions nous serer la main avant mon départ; j'en aurai une très grande satisfaction qui se renouvellera, je l'espère au chateau de Sinaia où certainement on doit vous attendre en votre qualité d'ami de la famille Royale et d'historien emerit des événements de l'Orient.

Veuillez agréer, Monsieur, l'assurance de ma considération la plus distingués avec laquelle j'ai l'honneur d'être votre tout dévoué serviteur,

V. ALECSANDRI

B.A.R., Fondul Felix Bamberg

Tatăl d-rei Văcărescu, de curînd numit titularul postului de ministru plenipotenţiar la Bruxelles, la trecerea sa prin Paris, mi-a vorbit despre colecţia în chestiune, cu un entuziasm dictat, în parte, de dragostea părintească, dar această impresie, cu totul personală, nu prejudiciază cu nimic autenticitatea cîntecelor populare pe care d-ra Văcărescu le-a găsit poate în noianul de manuscrise ale bunicului său.

Ceea ce este sigur, şi de care aş avea dreptul să mă plîng puţin, este de a fi fost ţinut într-o totală neştiinţă despre un incident care tinde să ia proporţiile unui eveniment literar de mare importanţă.

Totuşi, oricum ar fi, sînt fericit să ştiu că graţioasa noastră regină a găsit în această nouă lucrare un bogat izvor de satisfacţii intelectuale, care au distras-o de la plictiselile politice din iarna aceasta.

Intenţia mea este de a părăsi Parisul pe la 27 iulie. Faceţi în aşa fel încît să ne putem strînge mîna înainte de plecarea mea; voi avea o mare satisfacţie care sper că se va reînnoi la castelul din Sinaia, unde, desigur, sînteţi aşteptat, în calitatea dumneavoastră de prieten al familiei regale şi de istoric emerit al evenimentelor din Orient.

Vă rog să primiţi, domnule, asigurarea distinsei mele consideraţii, cu care am onoarea să fiu al dumneavoastră devotat servitor,

V. ALECSANDRI

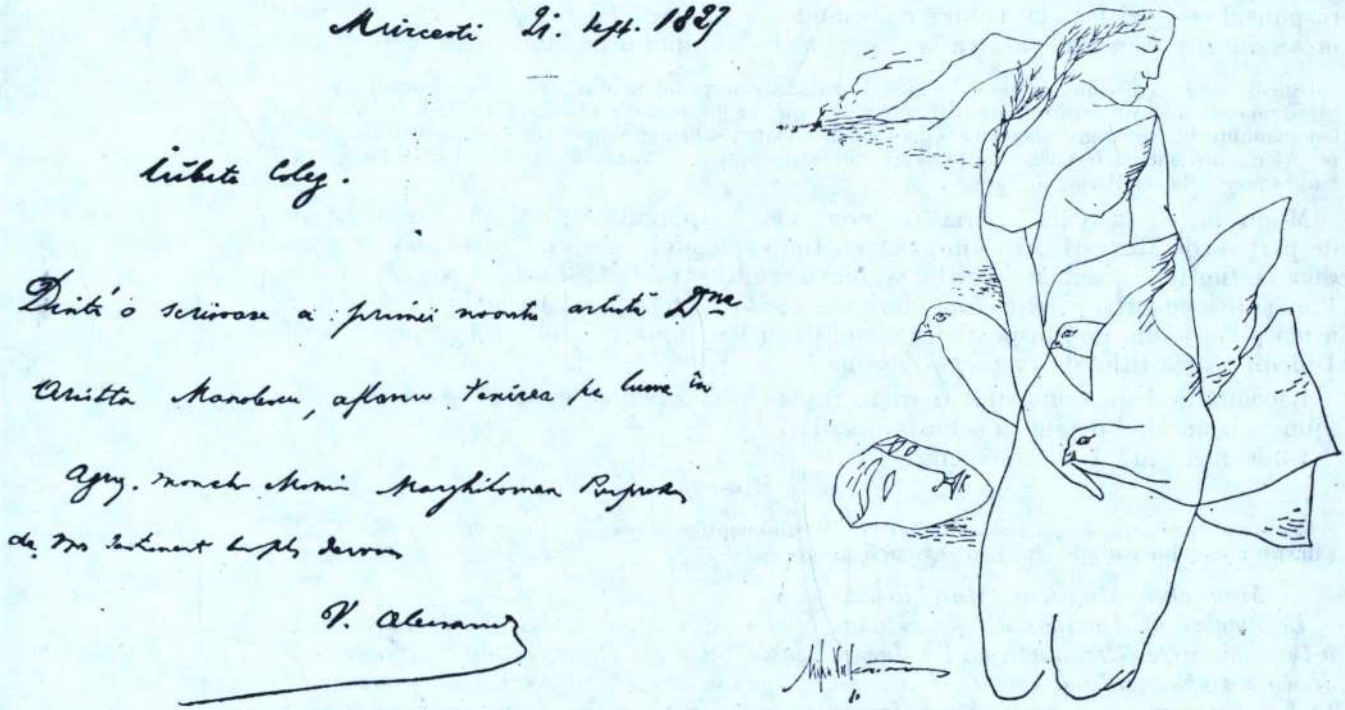
(Stabilirea şi traducerea textului: *Maria ANINEANU şi Adelia PERJU*)

Monsieur le Baron

J'ai entendu parler vaguement d'une collection de chants populaires nouvellement découverts par Mlle Vacaresco et traduits par la Reine de Roum

«nu mă îndur să mă despărțesc de Mircești...»

PRIMA DINTRE CELE DOUĂ SCRISORI PE care le publicăm aici ni se pare și cea mai importantă sub aspectul informațiilor de ordin istorico-literar ce le conține. Ea datează din penultimul an de viață al poetului și evidențiază interesul constant manifestat de «bardul de la Mircești» pentru îmbogățirea repertoriului dramatic românesc, pe linia trasată, cu mult înainte, de programul „*Daciei literare*".

Urmărind îndeaproape evoluția dramaturgiei românești, Alecsandri întreține relații strinse cu V. A. Urechia, unul din prietenii săi apropiați, el însuși creator de opere originale.

În scrisoarea pe care i-o adresează, Alecsandri salută cu bucurie piesa *Marțial* a lui V. A. Urechia — de curînd încheiată — și se arată interesat de interpretarea scenică în dorința ca și noua piesă să atingă succesul înregistrat odinioară de propria-i creație, *Fîntîna Blanduziei*, în care Aristița Romanescu, interpretînd rolul Getei, dobîndise un remarcabil succes:

Mircești, 21 sept[embrie] 1889

Iubite coleg,

Dintr-o scrisoare a primei noastre artiste, d-na Aristița Manolescu, aflasem[de] venirea pe lume în bune condiții a lui *Marțial*. Răvașul d[umi]tale ne confirmă și ideea bucurătoare că părintele și copilul sînt sănătoși. Deo gratias! Repertoriul nostru dramatic s-a înavuțit cu o piesă în versuri, originală și care sper că va obține succesul ce-i doresc din toată inima. Am propus Getii să-și dezvolteze tot talentul în interpretarea rolului ce i-ai destinat, și cînd voi veni în București, nu voi lipsi de a face aceeaș[i] recomandație celorlalți artiști.

Sosirea mea către d[umnea]voastră va avea loc în curînd, poate chiar joia viitoare. Dacă în puţinele zile ce am a petrece în capitală, vei găsi timpul să-mi citeşti manuscrisul, îmi vei face o mare plăcere, şi, fiindcă mă interesez de opera d[umi]tale, îmi voi permite a nu ascunde impresia mea, nici a înlătura observările ce voi crede folositoare pentru astuparea gurei criticei.

Cît pentru Dl. Moussillac, fii încredinţat că nu l-am uitat, dar ministrul nostru actual la Dep[artamentul] Af[acerilor] străine este foarte strîns în privirea decoraţiilor. În răspunsul ce-i vei face la Tuluza recomandează răbdarea: *La queue de notre chat est bien venu* zice francezul; aşa va veni şi ziua cînd dorinţa d-lui Moussillac se va realiza.

Dincolo de datele concrete pe care ni le furnizează, desprindem din scrisoare interesul egal pe care-l acordă poetul oricărei creaţii originale, din unghiul unei înţelegeri superioare, critice a fenomenului literar românesc din epoca sa. Scrisoarea continuă pe un ton liric în care-l regăsim pe Alecsandri mereu fermecat de peisajul Mirceştilor, opunînd acestui «rai» patriarhal «iadul burghezesc» de la Paris:

M-am întors în cara patria de vreo două săptămîni, şi nu mă îndur să mă despărţesc de Mircești. Aici am găsit un timp splendid, lunca cu toată podoaba, grădina cu florile, copacii cu fructele, stupii cu faguri şi toate făpturile cu veselia în ochi. Pînă şi firii de iarbă păreau că-mi urau buna sosire. Trebu[i]e să las acest rai şi să merg a mă p[i]erde din nou în pustietatea mulţimei Parisului, în acel iad burghezesc unde Didenii poartă titlul de *Princes de Tirana!*

Lăcomia de bani a inventat o aristocraţie specială pentru monedă şi un Rotşild a ajuns a fi un viţel de aur în ochii francezilor.

Unde mergem? Unde mergem?

V. ALECSANDRI

Cea de a doua scrisoare, mărturie a activităţii diplomatice a poetului, conţine în subtext ataşamentul marelui paşoptist pentru revoluţia franceză:

Mon cher Monsieur Marghiloman,

Le nombre de demands de places dans les tribunes dépasse toute proportion, aussi a-t-on été obligé cette année, vu l'affluence considérable des étrangèrs, de restreindre celui dont on dispose ordinairement en faveur de Légation et des ambassades elles-mêmes. Je tacherai *néanmoins de vous obtenir les deux autres que vous me demandez pour la revue du 14 Juillet... Mais il* ne faut *le dire, car je suis dans le plus grand embarras vis-à-vis de mes nombreux compatriotes qui ont eu recours à mon intervention.*

Ayez, mon cher Monsieur Marghiloman, l'expression de mes sentiments les plus dévoués,

V. ALECSANDRI

Dragă domnule Marghiloman,

Numărul de cereri pentru locuri în tribune depăşeşte orice aşteptare, de aceea s-a luat măsura anul acesta, văzînd afluenţa considerabilă a străinilor, să-l micşoreze pe acela de care dispun de obicei în favoarea Legaţiei şi chiar a ambasadelor.

Mă voi strădui, cu toate acestea, să vă obţin celelalte două locuri pe care mi le-aţi cerut pentru parada militară de la 14 iulie.

Dar nu trebuie să vă mai spun, că sînt în cea mai mare încurcătură faţă de numeroşii mei compatrioţi care au făcut apel la intervenţia mea.

Primiţi, dragă domnule Marghiloman, expresia sentimentelor mele cele mai devotate.

V. ALECSANDRI

După cum se observă, aceste documente aduc noi mărturii, completînd fericit biografia poetului.

N. VASILESCU-CAPSALI

Al. Macedonski și un grup de prieteni în atmosfera unei terase bucureștene de altădată.

Al. MACEDONSKI
Meșterul Manole
ȘI ESTETICA MACEDONSKIANĂ

CARACTERUL OCAZIONAL AL COMPUNERII lui Alexandru Macedonski despre Curtea de Argeș este declarat: lucrarea i-a fost comandată de ministrul instrucțiunii și cultelor, M. Vlădescu, cu prilejul sărbătoririi a 40 de ani de domnie ai regelui Carol I — desigur, în cadrul atribuțiilor poetului ca istoriograf și inspector al monumentelor istorice[1]. (Slujbă modestă, retribuită minimal cu 500 lei lunar[2] și probabil mai mult teoretică, de vreme ce nu cunoaștem, pînă acum, alte mărturii ale îndeplinirii ei, cu excepția paginilor pe care le încredințăm alei tiparului.) Poetul și-a propus însă a face altceva decît «o simplă catagrafiare a frumuseților bisericei Curtea de Argeș» sau un curat raport istoric, cu titlu festiv; și anume o evocare monografică a monumentului — artistică, istorică și legendară —, pentru care aniversarea ce o prilejuise pare mai degrabă un argument accidental și retoric.

Să vedem mai îndeaproape cum vor fi stat lucrurile cu «serbarea» pentru care a fost «hotărîtă ca să fie desăvîrșită» această lucrare.

Nu avem cunoștință să se fi proiectat, cu ocazia amintită, apariția publică a istoriografului. În mod cert, textul nu este o conferință, ci — așa cum ne indică datele interne, singurele la care ne putem raporta, în lipsa altei documentații —un

---

[1] Lămuririle se dau de autor în prefața lucrării *(Deslușire înainte-mergătoare)*.

[2] Vezi A. Marino, *Viața lui Alexandru Macedonski*, EPL, 1966, pp. 331 și 493.

text destinat tiparului: Macedonski se adresează nu unui auditoriu, ci unui cititor[3]. Că avea de gînd să publice lucrarea, eventual ca text al unui album cu reproduceri în culori de la Curtea de Argeș, a cărui realizare o și propune [4], ni se pare o ipoteză perfect îndreptățită, și e probabil că nu departe — deși mai modest — fusese și gîndul inițiatorilor. Dovadă că în 1909, deci abia peste trei ani, administrația Casei bisericii și biroul Comisiei monumentelor istorice scot o foarte subțire broșură în limba franceză intitulată Curtea de Argeș et ses Monuments, cu cîteva vederi generale în alb-negru ale bisericilor din fosta reședință domnească, însoțite de o prezentare și de o anexă cuprinzînd balada Mînăstirii Argeșului în traducere franceză — ceea ce corespunde cu structurarea inițială a lucrării lui Macedonski, care reproducea și ea în anexă balada. Faptul ne întărește în ipoteza noastră: în vederea publicării acestui pliant, mai degrabă turistic și, cel puțin la data proiectării lui, festiv, i se ceruse raportul asupra Curții de Argeș.

Textul broșurii de la 1909 nu este însă cel pregătit de poet, ci unul perfect anonim ca stil și pur informativ [5], ce convenise, pare-se, mai bine organizatorilor de la Comisia monumentelor istorice decît originala lui monografie. De va fi fost destinată unui album sau nu, aceasta a rămas nepublicată și ca atare avem toate motivele să conchidem că festivitățile de la 1906 nu l-au numărat pe Macedonski printre participanți.

Ce semnificație biografică ar fi avut însă apariția textului? La această întrebare nu este ușor de dat un răspuns. Tonul de circumstanță, encomiastic al lucrării este derutant. Va fi fost tentat Macedonski la o abilă manevră diplomatică, alegînd, de astă dată, rolul de corteggiano?

Căci iată-l, după 40 de ani de la detronarea lui Cuza și înscăunarea dinastiei, pe fiul generalului Macedonski găsind acum, singura dată, cu cale să facă aprecieri elogioase la adresa suveranului. O face însă cu atît de suverană generozitate, încît ne întrebăm dacă o asemenea odă ar fi convenit vreodată unui monarh și dacă nu cumva autorul ei ar fi jignit vanitatea regală mai adînc decît prin orice polemică. Ce scriitor de curte, într-adevăr, ar fi omagiat aniversarea coroanei declarînd cu superioară condescendență că «pentru... serbare, orice patimi au tăcut, nemairămînînd decît sufletele lămurite de aceste micimi omenești, pentru a se uita de sus la această domnie și a nu mai vedea decît părțile ei luminoase, sub a căror strălucire tot ce a fost greșeală se îneacă și se șterge»?

Mai mult decît neutra politețe a unui vechi adversar, Macedonski pare a oferi amnistia magistrului către un discipol dizident și gestul lui are superbia indulgenței. De a dorit într-adevăr să închidă un conflict de decenii, nu se putea mai ireverențioasă «diplomație» și sîntem ispitiți a discerne în panegiricul meritelor lui Carol I mai degrabă o nuanță parodică.

Macedonski antidinasticul trebuie să fi urmărit totuși acum o anume — chiar și formală — legitimare a unei poziții sociale de la care să devină posibilă satisfacerea vechilor revendicări. Deși umoarea îi era temporar îndulcită de un triumf literar [6], răzbate din ambiguitatea tonului sunetul familiar pentru noi al resentimentelor sale și o abia disimulată imputație la adresa suveranului răsare pe neașteptate. De va fi vrut însă să determine o reparație, nu tactul îi prisosește. Căci iată-l găsind aici prilejul să facă următoarea notație, curioasă în cuprinsul unei monografii despre monumentele istorice: «... s-a găsit și omul care să-i fie noul meșter Manole, iar pe acesta (arhitectul Lecomte de Nouy, restauratorul mînăstirii — n.n.) nu l-au urcat nici domnul nici ceilalți drept credincioși pe coperișul bisericei, pentru a-i trage scările și a-l lăsa acolo să piară, ci domnul s-a mulțumit întru a-l încărca cu daruri pentru ca în așa fel să-l moleșească și nici să-i mai poată trece prin cap să mai ridice altundeva o biserică asemănată celei de la Argeș, iar îndrăgostitul de odinioară al bisericei pe care o smulsese din sufletul său și din chibzuința sa, franțuzul cel care, cît e ziua de mare vara, nu contenea să stea cu ochii în soare ca să se tot uite la biserica lui și a regelui Carol, acum nu se mai știe de o mai fi nemerind pe acolo decît

---

[3] «*...s-a cercat a se face ca această biserică să rămînă în mintea cititorului adînc întipărită prin viața ce s-a dorit a i se reda*» — spune poetul în aceeași prefață, care, prin chiar prezența ei, presupune conceperea lucrării ca o carte.

[4] «*Ar trebui ca onoratul minister al cultelor să facă a se reproduce în colori, sub îngrijirea d-lui Lecomte de Nouy, părțile de valoare amănunțite ale acestui monument, fie ca linie arhitecturală, fie ca sculptură și pictură. Acest nou album, însoțit de o monografie în limba franceză, în cea italiană și în cea germană, ar putea apoi să fie trimis la diferitele mari biblioteci și instituțiuni artistice din lume*».

[5] Aparține lui Alex. Lăpădatu.

[6] Apariția, în februarie 1906, a mult așteptatului *Calvaire de feu*.

din joi în Paşte: căci aşa e bunul trai cel prea din cale afară, şi aşa este şi slava cea prea mare... Că şi cel dintîi, deopotrivă cu cea d-a doua, fac din neoameni, oameni ca toţi ceilalţi şi prostesc, slăbesc ca şi sărăcia cea prea mare».

Oricît am admite că Macedonski va fi tentat o captatio benevolentiae, cu aluzii la «sărăcia cea prea mare», reflecţiile sale asupra plăţii şi răsplăţii domneşti sună a satiră şi admirarea ingenioz-

tăţii cu care noul Negru Vodă îşi anihilează prin îndestulare meşterul e o ironie crudă, muşcătoare şi tragică. Graţia şi dizgraţia domnitorului au deopotrivă ca scop «moleşirea» forţei creatoare; ambele «prostesc» sau «slăbesc» cugetul, fiind fatale artisticeşte pentru că «fac din neoameni, oameni ca toţi ceilalţi»; politica modernului tiran evoluează de la lichidarea fizică la mai deplina aneantizare morală: iată ideile unui pamflet în nuce.

Şi iată, ca să revenim la întrebarea noastră, paradoxul: un Macedonski corteggiano — o ipostază de polemist în plus! Oricîtă strategie oficioasă ar fi pus în «foarte modesta» lucrare redactată cu prilejul serbării regale, independenţa de cuget îi joacă festa unui sens răsturnat. Iar dacă involuntare ar fi sarcasmele, nu mai putem considera şi interpretarea legendei lui Manole ieşită în afara intenţiei comentatorului. Or, această interpretare este revelatoare pentru direcţia în care avem a căuta sensul major al Curţii de Argeş.

Este vorba de un fapt reprezentativ şi cu totul surprinzător: atunci cînd trece la comentarea «părţii legendare», Macedonski manifestă, ca şi în tot restul lucrării, un curios şi total dezinteres faţă de motivul central al baladei — jertfa zidirii — pe care nu-l pomeneşte cu nici un prilej în consideraţiile sale, în favoarea interesului exclusiv pentru motivul final, secundar şi în multe variante absent[7], anume conflictul meşterilor cu domnitorul şi deznodămîntul tragic al părăsirii pe acoperişul bisericii.

Credem a nu greşi dacă, — mai ales cînd era aşa de firesc să ni-l închipuim pe Macedonski dezvoltînd o idee ca jertfa necesară creaţiei —, conchidem că ceea ce îl va fi atins cu mult mai profund în legenda meşterului Manole era amputarea forţei creatoare prin sacrificarea creatorului însuşi. Nu atît drama interioară, a procesului de creaţie, îl va fi interesat deci — pentru că e de la sine înţeleasă — cît condiţia socială a artistului, văzută mai ales în raport cu autoritatea politică. Conflictul estetic devenit conflict de putere, acolo unde arta, prin nelimitarea perfecţiunii ei, sfidează limitarea puterii — acesta pare într-adevăr a fi unghiul din care Macedonski receptează legenda lui Manole, şi e semnificativ că în sumarele sale consideraţii comparatiste insistă asupra asemănării între finalul baladei româneşti şi episodul aruncării în rîul Jumna a constructorului, în urma aceluiaşi răspuns temerar că va cerca o nouă lucrare, mai frumoasă, din legenda Tadj-Mahalului.

Compararea retorică a suveranului aniversat la 1906 — care-şi răsplătise meşterul corupîndu-i voinţa — cu mai primitivul Negru Vodă din baladă se dovedeşte a fi altceva, în esenţa ei, decît o figură de stil cu sens encomiastic. Şi, de-i va fi stat sau nu în intenţie, lecţia «forţei morale» necesare supravieţuirii artistice — pe care Macedonski întemeiase întreaga etică a esteticii sale — constituie mesajul mai adînc al Curţii de Argeş. Căci intenţionînd a fi monografia unei probleme de artă, de istorie şi de folclor, Curtea de Argeş nu are de fapt a face nici cu critica de artă ca atare, nici cu cercetarea istorică, nici cu preocupările de etnografie şi literatură populară. Nu că autorul nu s-ar fi documentat în aceste domenii; dar, după cum nu serbarea regală, aşa nici monumentul de la Argeş sau balada meşterului Manole nu fac, în ultimă analiză, obiectul discursului său. Ci condiţia creatorului şi comportamentul puterii, opera de artă (cu realizarea ei ideală: poema), frumosul estetic: adică temele majore ale meditaţiei macedonskiene asupra artei. Numai că dacă altundeva sînt tratate «teoretic» (cît putem da acest atribut discursului întotdeauna lipsit de rigorile conceptuale pe

[7] Vezi I. Taloş, *Meşterul Manole*, Ed. Minerva, 1973, pp. 170—255.

care-l practică autorul Rondelurilor), aici sînt prezente doar implicit, într-un comentariu de estetică aplicată.

Are prea puțină importanță — fără a fi desigur irelevant pentru apetența orientală a imaginației sale — faptul în sine că Macedonski descoperă în legenda indiană reprodusă de Bojidar Karagheorgheviei o sursă necunoscută folcloriștilor pentru motivul sacrificării meșterului[8]. Important este în primul rînd că îl interesează acest episod al baladei și nu altul. Căci poetul nu urmărește migrația sau semnificația motivului din punct de vedere folcloristic, ci pune în lumină o «izbitoare» coincidență de «concepție» între cele două legende, din punct de vedere al dramei omenești și artistice.

Însăși teza, de tradiție pașoptistă și general-romantică, a adevărului istoric în jurul căruia se fixează motivele de circulație populară universală — teză care, după Macedonski, ar avea aplicație preponderentă, dacă nu exclusivă, la folclorul românesc — îl cucerește nu atît pentru o discuție asupra originilor baladei, cît în măsura în care îi confirmă o lege estetică mai generală, foarte des afirmată în scrierile sale: anume aceea că frumosul artistic cel mai tulburător apare la impactul cu viața, dacă nu este chiar viața însăși. Nu istoricitatea lui Negru Vodă și a unui meșter Manole ca ziditor al Mînăstirii Argeșului[9] rezultă deci din teza avansată de poet, cît o anume condiție a esteticului, constînd din coincidența motivului arhetipic, colectiv și migrator, cu evenimentul unic, concret determinat în timp și spațiu: relație magică am spune, prin care șocul emoțional produs de eveniment actualizează formele recurente ale imaginarului. Fenomen specific nu doar creației folclorice, ce constituie o premisă a nașterii operei de artă — fapt pe care Macedonski îl observă perspicace atunci cînd se referă la resurecția arhaicei legende a zidurilor dărîmate, în legătură cu evenimentul contemporan al construirii castelului Peleș. Reacția pe care i-o stîrnește coincidența între poezia lui Ronsard și legenda Banului-Mărăcine vine din aceeași sensibilitate cu care descoperea în simburele de adevăr netăgăduit al eposului folcloric nu o idee mitic-romantică, ci una din premisele fenomenului estetic.

Descrierea mînăstirii, pe de altă parte, nu este — deși Macedonski face în treacăt referințe de specialitate[10] — decît o viziune specific macedonskiană asupra operei de artă în genere. Modul de lectură pe care comentatorul plastic ni-l propune este acela al teoreticianului artei noi din Poezia viitorului, Teatrul și literatura, Simțurile în poezie etc. iar stilul — al autorului Nopții de decemvrie și Grijaniei de foc. Monumentul arhitectonic și sculptural este văzut ca un model de artă totală, muzical-vizuală, un fel de clădire ideală și ideatică, de o «senzualitate somptuoasă» totodată — o Mekă din marmore luminoase și turle sonore, ce «singure sînt o poemă» și care totuși, semnificativ, nu pot «să ajungă, necum să întreacă» materia mai pură și mai omenească a versului. Cuvîntul poetic rămîne pentru Macedonski și măsura, și apogeul artei — frumosul absolut, în ordinea umanului, fiind poema.

Optăm pentru înscrierea Curții de Argeș[11] în seria profesiunilor de credință ale esteticii macedonskiene, cu toate implicațiile acesteia, sociologice, politice, etice, filozofice și propriu-zis poetice. Cu observația că toate atitudinile sale se subsumează unei estetici totale, care-i devine practică de viață și model de comportament social.

Dana POPESCU-ȘIȘMANIAN

---

[8] Prezența motivului dincolo de aria balcanică nu a fost, într-adevăr, semnalată nici mai tîrziu în studiile noastre de specialitate (inclusiv monografia problemei, citată anterior).

[9] Ipoteza, împotriva căreia se pot ridica obiecții ce nu le vom discuta aici, a identificării cu Manoil Panselinos, marele pictor căruia i s-au atribuit frescele din mînăstirea Protaton (Muntele Athos), datate secolul XIV, a preluat-o probabil Macedonski de la mitropolitul Ghenadie, care a lansat-o.

[10] Influențele arhitecturii bizantine, armene, georgiene, arabe etc., la care se referă Macedonski, au făcut mai tîrziu obiectul a două studii ale lui C. Balș (din 1911 și 1931).

[11] Textul se află în arhiva Muzeului literaturii române, la cota 5803 și cuprinde 306 file scrise cu cerneală neagră, probabil copiate de Ana Macedonski, montate într-o copertă deteriorată și avînd o pagină de titlu. Datat 25 aprilie 1906, manuscrisul este precedat de o *Deslușire înaintemergătoare* și cuprinde trei părți: descrierea monumentului («întipărirea pe care Curtea de Argeș o lasă din punct de vedere artistic»), *Partea istorică* și *Partea legendară*, din care am ales pentru publicare pe cea din urmă, atît pentru caracterul ei sintetic cît și pentru valoarea textului. Editarea s-a făcut conform normelor transcrierii interpretative.

Vedere panoramică a Curții domnești din Curtea de Argeș. (Fotografie din secolul a XIX-lea, B.A.R.S.R.)

CURTEA DE ARGEŞ

Conferinţă

[III]

Partea legendară

Nu se află poate în lumea întreagă monument care să stea în o mai strînsă legătură cu o legendă mai răpitoare decît cea cu care se află de veci îmbrăţişată mănăstirea Argeşului, mănăstire ce, după aceeaşi legendă, a fost clădită întîia oară de Negru-Vodă cu oboseala şi stăruinţa meşterului Manole.

Întemeierea bisericii de la Argeş reurcă, prin urmare, aşa cum a fost de popor orînduit să reurce, la Negru-Vodă; cu alte cuvinte, această întemeiere este azvîrlită înapoi pînă în secolul al XIII[-lea], făcînd clădirea contimporană cu Manoel Panselinos, meşterul fără seamăn de la care s-a inspirat nu numai întreaga pictură bizantină posterioară lui, ci înseşi toate operele de artă din Occident ce fac parte din epoca Renaşterii.

Cu privire la statornicirea personalităţei întîiul[ui] meşter⟨ului⟩ zidar care a putut să desăvîrşească o aşa minune, presupunerea ce se face că el trebuie să fi fost străin nu poate să fie înlăturată ca prea cutezătoare, de vreme ce pe de o parte caracterul bizantin al clădirei arată că un localnic n-ar fi putut să aibă cunoştinţe arhitectonice atît de înalte, iar pe de alta însuşi numele meşterului din legendă, fiind cel de Manole, nume ce pe atunci nu era obicinuit la cei cari erau de baştină aşezaţi între Carpaţi şi Dunăre, dovedeşte cu prisos că dînsul era de alt neam. Faptul iar că zisul nume este necontenit repetat în legenda culeasă de Alecsandri din graiul poporului hotărăşte că aşa l-a chemat în adevăr pe meşterul asupra căruia a fost potrivită legenda, şi nicidecum că poate fi vorba de vreo greşeală a celor cari au răspîndit-o în lungul şi în largul ţărei.

Dar dacă această parte de *tadj* [1] românesc a fost sau nu clădită de meşterul Manole, sau dacă acest Manole a fost însuşi Manoel Panselinos, nu este în putinţa nimănui să

[1] *Tadj* — palat din Agra, în India, în care au locuit Şah Jehan, Jehangir şi Aureng Zeh, şi în a cărui împrejurime se află mormîntul împărătesei lui Şah Jehan, Noortaz-Mahal. Vezi *Au Nord de l'Inde* de principele Bojidar Karagheorghevici. *(n.a.)*

hotărască. Frumusețea legendei, ea singură, este de ținut în seamă, adăugîndu-se și faptul că, după cum se glăsuiește și de mai toți cei cari au făcut cercetări istorice asupra Curtei de Argeș, recunosc că înainte de biserica zidită de Neagoe Basarab Voevod s-a aflat pe același loc o ⟨altă⟩ biserică mult mai vechie[2].

Legenda deci pare anterioară lui Neagoe-Vodă, după cum dealtminteri ne spun înseși versurile cu cari începe:

Pe Argeș în jos
Pe un mal frumos
Negru Vodă trece
Cu tovarăși zece etc.

Oricare ar fi însă adevărul, fie că plăsmuirea aceasta s-ar fi răspîndit odată cu reclădirea Curtei de Argeș de Neagoe-Vodă, fie că și-ar avea obîrșia în țara noastră de la leatul întîiei clădiri a mănăstirii, dînsa, cu toate că comună și la români ca și la sîrbi, nu e nici românească nici sîrbească. Obîrșia ei trebuie căutată tocmai în India, și desigur ⟨și⟩ chiar acolo într-o epocă anterioară cu mult clădirei cu care poporul indian a pus-o în legătură, adică giganticului mormînt ridicat de Șah Jehan frumoasei lui soții, Noortaz-Mahal.

Principele Karagheorghevici, din care s-a mai făcut o citațiune, ne dă putința aproape sigură de a dovedi aceasta:

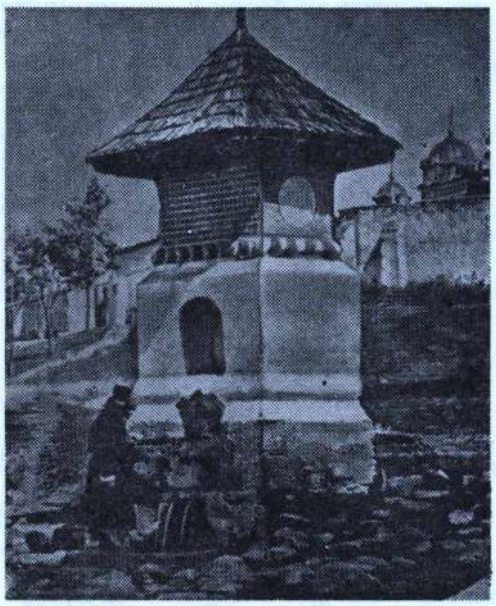
« Cînd ultima piatră a fost pusă, Șah Jehan chemă pe arhitect și se urcă cu dînsul d-asupra acelei clădiri:

— Ai putea, îl întrebă împăratul, să-mi refaci o altă zidărie tot așa de frumoasă după cum este cea din tadj?

Și cum el răspunse ⟨afirmativ⟩ că are să cerce, împăratul porunci să-l arunce în apa Jumna pentru ca acel cap de operă să rămînă de atunci ⟨încolo⟩ încoa neasemănat cu nici unul altul »[3].

Spre a vedea cît de mare este ⟨asemănarea⟩ potrivirea, dăm aci sfîrșitul *Meșterului Manole:*

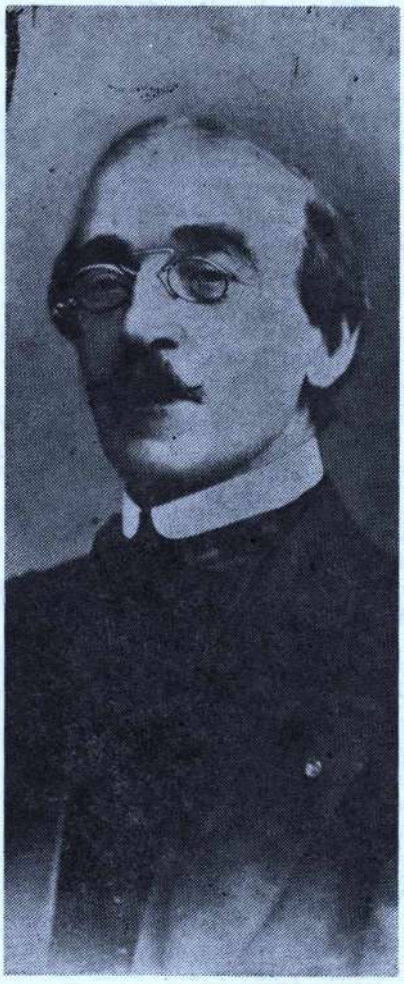
Negru Vodă vine
Ca să se închine
La cea mănăstire
Falnică zidire
Mănăstire înaltă
Cum n-a mai fost altă.
Domnu cum sosi
Și la ea privi
Mult se-nveseli
Și astfel grăi:
« Voi, meșteri zidari,
Zece meșteri mari!
Să-mi spuneți cu drept
Cu mîna la piept
De-aveți meșterie
Ca să-mi faceți mie
Altă mănăstire
Pentru pomenire
Mult mai luminoasă
Și mult mai frumoasă.
Iară cei zidari
Zece meșteri mari
Cum sta pe grindiș

Fîntîna Meșterului Manole. (Fotografie de Carol Popp de Szathmári).

[2] Vezi Hasdeu, *„Revista nouă"*, anul I, No. 4. *(n.a.)*
[3] Vezi *Au Nord de l'Inde*, ibidem. *(n.a.)*

Sus pe-acoperiș
Veseli se mîndrea
Ș-astfel răspundea:
«Ca noi meșteri mari
Calfe de zidari
Alții nici că sînt
Pe acest pămînt!
Află că noi știm
Oricînd să zidim
Altă mănăstire
Pentru pomenire,
Mult mai luminoasă
Și mult mai frumoasă!»
Domnu c-asculta
Și pe gînduri sta,
Ș-apoi crunt rîdea
Ș-apoi poruncea
Schelele să strice
Scări să le ridice
Și pe cei zidari
Zece meșteri mari
Să mi-i părăsească
Ca să putrezească
Colo pe grindiș,
Sus pe coperiș.
Iară cei zidari
Zece meșteri mari
Nici că se perdea
Ci se sfătuia
Ș-apoi își făcea
Aripi zburătoare
De șindrili ușoare
Ș-apoi le-ntindea
Și-n văzduh sărea

Dar pe loc cădea
Și unde cădea
Piatră se făcea!
Iar bietul Manole,
Meșterul Manole,
Tocmai cînd cerca
De a s-arunca
Iată c-auzea
Din zid că ieșea
Un glas năbușit
Un glas mult iubit
Care tot gemea
Ș-astfel tot zicea:
«Manole, Manole!
Meștere Manole,
Zidul rău mă strînge
Trupușoru-mi frînge
Țîțișoara-mi plînge
Viața mi se stinge!»
Cum o auzea
Manea-ncremenea
Mințile-și pierdea
Ochii învălia...
Lumea se-ntorcea
Norii se-nvîrtea
Și de pe grindiș
De pe coperiș
Manea jos cădea!
Iar unde cădea
Ce se mai făcea?
O fîntînă lină
Cu apă puțină
Cu apă sărată
Apă lăcrămată!

Nu este oare apropierea între o concepție și alta izbitoare? Negreșit că poporul românesc, înzestrat cum este cu darul de-a altoi cele mai dulci și neprevăzute flori ale simțirei și ale poeziei pe o tulpină cît de puțin prielnică, a înavuțit concepția primitivă cu minunile unui viers nepieritor. Și acest viers a fost și a rămas atît de duios și tot într-o vreme atît de puternic ca mișcare sufletească, încît nici meșterul Manole, nici domnul Lecomte de Nouy, modernul Manole al Curței de Argeș, nu au putut să-l ajungă, necum să-l întreacă, cu nepieritoarea lor operă.

Frumusețea liniilor arhitectonice ale bisericei, neîntrecutul brîu care-o încinge, sculpturile în marmoră și în piatră, arabescurile de aur ce se încrucișează pe lazururi albastre, platforma ce poartă pe suprafața ei biserica, dumnezeiești turnuri, jocul de lumini ce sînt ele singure o poemă și ce, armonizate, străbat prin vitraliurile colorate înăuntrul locașului de pace și de înălțare prin rugăciune, rămîn toate ca niște umbre pe lîngă:

Pe Argeș în jos
Pe un mal frumos
Negru Vodă trece
Cu tovarăși zece
Nouă meșteri mari

Calfe de zidari
Şi Manole zece
Care îi întrece[4]

Legenda aceasta ⟨pe care o statornicim la sfîrşitul cărţei ca o anexă, după orîn duiala în care a fost culeasă⟩ va fi citită din neam în neam şi cît va trăi limba românească ea va învedera un adevăr ce nu poate fi tăgăduit cel puţin cu privire la basmele şi legendele noastre naţionale, iar anume că: basmele şi legendele româneşti, fie că au străbătut în ţară din ţări depărtate, fie că au luat naştere pe însuşi pămîntul nostru, nu s-au alcătuit decît împrejurul unor simburi de adevăruri netăgăduite. Căci, oricît s-ar căuta a se susţine că şi la alte popoare legendele şi basmele se grămădesc împrejurul unui fond ce a fost odinioară real, aceasta nu se poate da întotdeauna ca lucruri sigure şi ce ar fi de netăgăduit. De altă parte, chiar acolo unde o asemenea siguranţă nu lipseşte, adevărul primitiv este atîta de depărtat de la realitatea lui originară, încît din el rămîn abia searbăde umbre. Nu tot aşa se întîmplă în basmele şi legendele româneşti. Aşa, bunăoară, cine se mai poate îndoi astăzi că marchizul de Ronsard, nume ce în franţuzeşte însemnează «mărăcine» şi gentilom care este străbunul marelui poet francez Ronsard, nu este însuşi Banul Mărăcine, viteazul oltean care a plecat tocmai de la Dunărea de Jos, spre a se duce în ajutorul Franţei? Iată în adevăr pe lîngă legenda românească strămutată în versuri de Alecsandri şi pe care o vom da mai departe, însăşi poezia lui Ronsard, şi prin care acesta determină venirea în Franţa a strămbunilor săi ⟨din locurile în care/unde⟩ de la Dunăre:

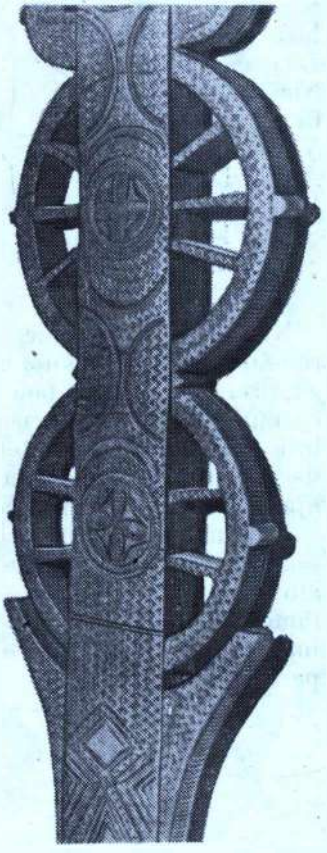
[Sur son ancêtre]

Or quant à mon ancêtre il a tiré sa trace
D'où le glacé Danube est voisin de la Thrace
Plus bas que la Hongrie en une froide part
Est un seigneur nommé le marquis de Ronsard,
Riche d'or et de gens, de villes et de terres.
Un de ses fils puisnés assembla hasardeux[5]
Et quittant son pays fust capitaine d'eux,
Traversa la Hongrie et la Basse Allemagne
Traversa la Loraine et la grasse Champagne
Et hardi vint servir Philippe de Valois
Chui pour lors avait guerre avecque les Anglois.

În românește:

[Asupra strămbunului său]

Cît despre strămbunul meu el şi-a tras urma
De acolo de unde Dunărea este vecină cu Tracia,
Mai jos decît Ungaria într-un loc rece
Este un domn numit Banul Mărăcine [6]
Bogat de aur şi de oameni, de oraşe şi de pămînturi.
Unul din fiii săi născuţi mai tîrziu adună, îndrăzneţ,
O ceată de alţi feciori de-o vîrstă cu el
Şi părăsindu-şi ţara se făcu căpitanul lor.
Străbătu Ungaria şi Germania de Jos
Străbătu Lorena şi grasa Champanie
Şi îndrăzneţ veni să servească pe Filip de Valois
Care avea pe timpul acela război cu englezii.

Scenă de gen, «la vill Macedonski».

[4] Urmează citarea integrală a baladei, pe care, pentru economia textului, nu am mai reprodus-o, fiind prin aceasta în consens cu poetul, care intenţiona iniţial să o dea în anexă (n. ed.)

[5] Probabil din neatenţie, Macedonsk a unificat următoarele versuri, prezente ca atare în toate ediţiile:

Un de ses fils puisnez, ardent de voi la guerre
Un camp d'autre puisnez assembla hasardeux... (n. ed.)

[6] Marquis de Ronsard. (n. ed.)

Nu trebuie bunăvoință pentru ca fiecare om cu bun simț să rămîie încredințat că nu este nici o deosebire de neam între strămoșii întemeietorului poeziei franceze și legendarul Ban Mărăcine. Dealtminteri, neamul Mărăcineștilor se află încă și astăzi în ființă peste Olt și dintr-însul cobora un profesor, anume Mărăcineanu, de la liceul din Craiova, ⟨și⟩, iar tot dintr-însul se trăgea și eroul de Griviţa, rămasul nepieritor Mărăcineanu Valter.

Astfel aflăm în România o legendă în care categoric se vorbește despre un ban al Olteniei cu numele Mărăcine, care s-a dus în Franța să vie în ajutorul regelui acelei țări, și tot astfel aflăm și în Franța o poezie cel puțin tot așa de hotărîtoare, plăzmuită de un ins ce purta numele de Ronsard și care spune lămurit că strămoșii săi au plecat de la Dunărea de Jos.

Și de asemeni ⟨iar⟩ în legenda Monastirei de Argeș se află numele unui domn român care, oricum l-ar fi chemat în realitate, era anterior lui Neagoe-Vodă și care, după cercetările istorice cele mai sigure, a zidit el pentru întîia oară mănăstirea din localitatea ce face obiectul acestei cercetări.

Legendele, ce este drept, nici nu se alcătuiesc altfel și un început de întocmire al unei asemenea povestiri, sîmbure din care n-a ⟨sădit⟩ răsărit încă decît un slab lăstar, rămînînd ca în veacuri să se înalțe copacul și să întindă crăci umbroase sub cari să doinească ciobănii din fluier și pe cari să cînte grangurii și privighetorile, este fără îndoială credința ce pornise să prindă rădăcini în popor, cu prilejul clădirei castelului Peleș de către augustul suveran al României, întîiul rege al țărei românești și tot d-odată domn stăpînitor al Dobrogei, Majestatea Sa Carol I — credința ce, asemănată cu cea privitoare la Curtea de Argeș, răzlețea peste tot că temeliile ce se puneau ziua pentru înălțarea castelului se surpau noaptea.

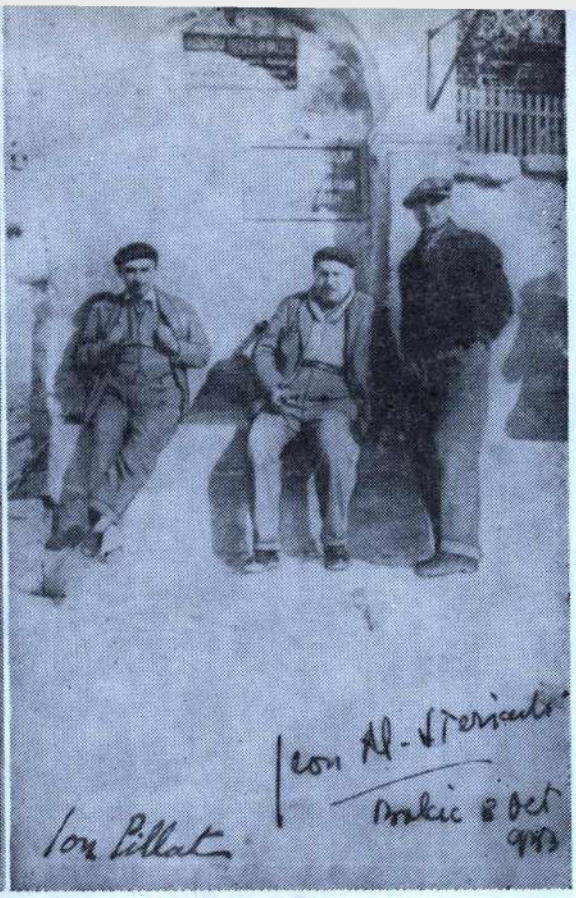
[.....][7]

Iar acum, cînd s-a văzut care este legenda bisericei reclădită de Neagoe-Vodă, cît și care este frumusețea și obîrșia acestei legende, cînd s-a arătat felul cum legendele iau viață, sau cum ele trec de la un popor la altul, altoindu-se cînd pe un petec de zid cînd împrejurul unei vieți ⟨sufletești⟩ de om, ⟨se poate trece la partea istorică propriu-zisă⟩ [8] — sufletul Curței de Argeș bate ⟨acum⟩ din aripi albe și luminoase pe șesul verde ce era odinioară codru de pădure oarbă, ⟨și⟩ iar acest suflet este vechea țară românească, sînt izvoarele și frunzele ce băsmeau despre zmei, despre Feți-Frumoși, despre balauri și despre întreaga vitejie și poezie a trecutului, despre tot ce nu mai este.

[7] Întrucît selecția noastră din lucrarea lui Macedonski a vizat numai considerațiile referitoare la legenda mînăstirii Argeșului, am lăsat deoparte atît comentariile artistice și istorice, cît și — ca aici — cele ocazionate de prilejul festiv pentru care era alcătuită, respectiv aniversarea a 40 de ani de domnie a regelui Carol I (n. ed.).

[8] În prima formă lucrarea avea altă structurare — respectiv partea istorică venea la sfîrșit (n. ed.).

Ion PILLAT

De la poezia populară, la poezia cea mai nouă

ÎN ARHIVA POETULUI ION PILLAT, AȘA CUM SE ÎNFĂȚIȘEAZĂ EA ASTĂZI, ȘI CUM a fost inventariată de Dinu Pillat, printre hîrtiile poetului, scrise mai adesea cu cerneală neagră, cu acea grafie extrem de clară, frecvent întîlnită în trecut — litere rotund-ovale ca perlele, parafe curbe, rînduri drepte, ordine — există și un bilet foarte vechi, dar părînd încă nedespăturit, cu următorul cuprins:

«*Academia celor 10*
de la Paris
Membrii pe anul 1914
prezenți: 1) Hurmuz Asnavorian; 2) Bibi Băbeanu; 3) Ernest Ene; 4) Petrică Georgescu-Rachtivanu; 5) Mircea Libros; 6) Ion Lugoșianu; 7) Alfred·Moșoiu; 8) Ion Pillat.
În congediu *[sic!]*
(la București): Horia Furtună
Academia s-a întrunit la locuința secretarului ei Ion Pillat (4 Rue Pierre Curie) în fiecare miercure (pe lunile aprilie și mai 1914) spre a compune:

O anthologie română contimporană
(1900—1915)

lucrarea a rămas neisprăvită.

S-au ales totuși din poeții de mai jos, poeziile următoare:

D. ANGHEL *(Darul valurilor, Visătorul, Metamorfoză, Scrisoarea, Paharul fermecat);* ALICE CĂLUGĂRU *(Ploaia, Şerpii);* P. CERNA *(Isus, Părăul şi floarea, Şoapte, Zile de durere* (I şi II), *Dura Lex);* VICTOR EFTIMIU *(Departe, cine ştie..., Cîntecul pribeagului, Minciuna e-o femee* (din *Cocoşul Negru);* OCTAVIAN GOGA *(Oltul, Clăcaşii, Prăpastie, Scrisoare C-tesei de Noailles, Marea Moartă);* ŞT. O IOSIF *(Furtuna, Doina* [*Icoane din Carpaţi III*], *Cîntece* [II şi III], *Linişte* [sonet], *Înserare* [sonet], *Cîntecelor);* ION MINULESCU *(Celei care minte, Sosesc corăbiile, În templul liniştei, Romanţa mortului, Romanţă nordică);* ALFRED MOŞOIU *(În noaptea asta, Imnul nopţii, Vasul de bronz, Fotografiile* [sau *Mănuşa*]); ORESTE *(Povestea Crivăţului, Pe ţărm* [III]); ŞTEFAN PETICĂ *(Aruncă noapte mantia-ţi regală, O ceaţă-ntunecată);* CINCINAT PAVELESCU *(Serenada, Necunoscutei, Flori risipite);* ION PILLAT *(Cel din urmă Centaur, Cîntecele stepei, Sarcofagele);* MIRCEA RĂDULESCU *(Cîntecul ciocanelor, Noapte).*

Izbucnirea războiului a împiedicat realizarea antologiei la care lucrase Academia celor 10, al cărei secretar va fi fost, desigur, şi iniţiatorul ei, căci îl găsim pe I. Pillat redactînd o nouă antologie, la Bucureşti şi Iaşi, în anii 1917—1918, dimpreună cu Al. T. Stamatiad. De cum se termină războiul, I. Pillat se reapucă de lucru. Parcurgem următorul document din arhivă:

Şedinţa Academiei A.C. de la 27 martie 1921.
întrunită în strada Romană no. 6

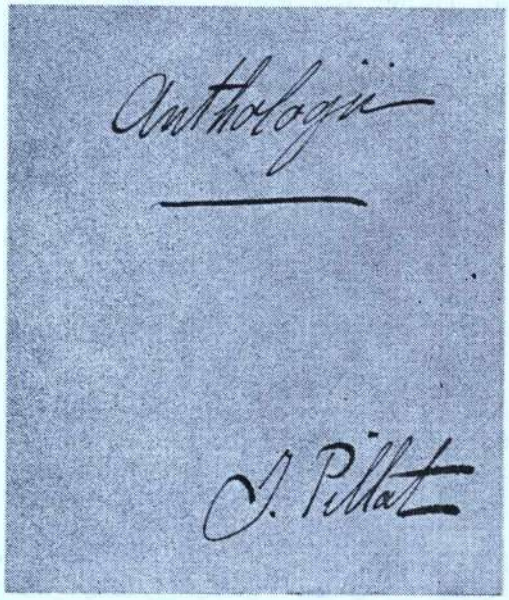
Prezenţi: Alexandru Băbeanu (Preşedinte perm[anent]), Horia Furtună, Ion Minulescu, V. Voiculescu, Emanoil Bucuţă, Ion Barbu, Tudor Vianu, Vintilă Russu-Şirianu, Luca I. Caragiale, Al. O. Teodoreanu (Păstorel), Ion Pillat.

Absenţi: Ion M. Sadoveanu (bolnav), Alfred Moşoiu, Hurmuz Asnavorian.

În concediu: Adrian Maniu (Cluj), Al. A. Philippide (Iaşi), Ionel Teodoreanu (Iaşi), Nichifor Crainic (Viena), Theodor Solacolu (Capri); Ion Lugoşanu *[sic!]* (Paris), Petre Georgescu-Răhtivanu *[sic!]* (Paris).

S-a citit: *După melci* (Ion Barbu), *Prohod* (Ion Barbu), *Pustiu* (Russu-Şirianu), *Lumină* (Russu-Şirianu), *Peisaj cosmic* [Russu-Şirianu], *Bătrînii* (Ion Pillat), *Grădinăreasa* (Luca I. Caragiale).

Au mai recitat din volumele lor: Ion Minulescu *(Strofe pentru vînt, strofe pentru ploaie şi Imn soarelui);* Emanoil Bucuţă *(Domn tînăr).*

Academia celor zece (nouă, după listă!) se reunea deci şapte ani mai tîrziu tot la domiciliul lui Ion Pillat, şi cu acelaşi scop: redactarea volumului *A.C.=(Antologie contemporană),* dar la Bucureşti. Cenaclul avea ţelul de a pune în evidenţă — în urma unor discuţii — poeziile demne de a figura în antologie; de aceea se citea şi din volume apărute. Din aceleaşi motive de largă cuprindere erau consideraţi ca aparţinînd de cenaclu scriitori care nu locuiau în Bucureşti. Academia s-a destrămat în timp, dar Ion Pillat a izbutit să tipărească două antologii, foarte cunoscute, şi a plănuit apoi altele, pînă la sfîrşitul vieţii. Printre hîrtiile din arhivă se află şi o listă a culegerilor din literatura noastră, pe care le studiase poetul. Preocuparea pentru astfel de selecţii s-a vădit a fi mai mult decît o ocupaţie secundară: ea ajunsese obsedantă, scriitorul i s-a devotat cu pasiune, cu aceeaşi ardoare cu care, de pildă, s-a pus în slujba

editării poeziilor lui G. Bacovia, Macedonski; iar mai tîrziu a selectării versurilor lui V. Voiculescu pentru volumul de *Opere* — la dorința acestuia. În mare măsură, arhiva Ion Pillat e alcătuită din asemenea proiecte de antologii.

În 1914, importantă i se păruse lui Ion Pillat o antologie contemporană care ar fi putut dezvălui și peste hotare amploarea mișcării noastre lirice. Ulterior, lărgirea ariei l-a condus către izvoare, către poezia populară de la care pornise V. Alecsandri, poetul făuritor de limbă literară, pe care în multe privințe și-l propusese ca model. Ideea de a pune în valoare cele mai vechi texte de poezie românească l-a cucerit, și iată și proiectul unei *Antologii de poezie veche*, care a rezultat de aici:

I (pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea)

Miron Costin, Mitropolitul Dosoftei (Dositei), Teodor Corbea (brașovean) (vezi Ar. Dens. p. 286), Ghenadie din Cozia, Ienache Kogălniceanu

II (de la sfîrșitul veacului al XVIII-lea pînă pe la 1830)

Vasile Aron, G. Asachi, Alecu Beldiman, Ioan Barac, Iosif Conțu [*Bătaia broaștelor cu șoarecii* a lui Omer, tr. la 1816 după o travestie ungurească]; manuscript în Bibl. Muzeului Cluj (Ar. Dens, p. 312)], Costache Conachi, Cuciureanu, Ion Budai-Deleanu, Dimache, Vasile Fabian Bob (Transilv. 31. dec. 1795 la Rășinari(? n.n.) — 1836 — Moldova la 1829), *(...Geografia ținutului...)*, Pitarul Hristache, Al. Hrisoverghi, (Barbu) Paris Mămuleanu, Anton Pann, Ioan Prale, Costache Stamati, Daniil Scavinski *(O călătorie la Boian)* [? n.n.], Enăchiță Văcărescu, Ianeu Văcărescu (mare logofăt), Alecu Văcărescu (clucerul), Niculae Văcărescu (vornicul), Banul Ienache al II-lea Văcărescu, Miron Costin — *Stihuri de descălecatul țării Moldovei.* Neamul țării Moldovei de unde se tărăgăniază / Den țările Rămului tot omul să criază. / Traian întăi Împăratul supuind pre Dahi, / Dragoș apoi în Moldoveni priminind pre Vlahi, Martur iaste Troianul șanț în țara noastră, / Și Turnul Severinul, Munteani în țara voastră (Vezi *Letopisețele țerei Moldovei* de dl. Kogălniceanu T. I, pagina 212).

Cele dintîi nume de [*ms. incomplet*] apar în sec. al XVIII. Cea mai veche (poezie narativă) o avem de la Miron Costin, cronicarul, care în 18 versuri tipărite în *Psaltirea* versificată a lui Dositei (1673) vorbește cu scurtime epigramatică despre colonizarea Daciei, care temă a dezvoltat-o apoi mai pe larg în poema scrisă, din nefericire, în limba polonă la 1684 (Ar. Densușianu — *Istoria limbei și literaturei române*, Ed. II, Iași, 1894).

III (De la 1830 pînă la 1870)

Grigore Alexandrescu, V. Alecsandri, C. Aristia (a tradus 6 cînturi din *Iliada*), C. Aricescu, C. Bălăcescu (fabulistul), D. Bolintineanu, Vasile (? n.I.P.) Bumbac (bucovinean), G. Baronzi, Cezar Bolliac, Ion Catina, Vasile Cârlova, C. V. Carp (fabulistul), G. Crețeanu, D. Dăscălescu, Al. Depărățeanu, Al. Donici (fabulistul), Ioan Eliade-Rădulescu, N. Istrati, Ion Al. Lepădatu, Gh. Melidon, Andrei Mureșanu, Costache Negruzzi, N. Nicoleanu, N. I. Orășanu, V. Pogor (tr. *Henriada* lui Voltaire 1838), A. C. Pelimon *(Traian în Dacia, Faptele eroilor* etc.), C. Pleșoianu, C. A. Rosseti [sic!] (Ruset), Zilot Românul (Ștefan Sărdarul), G. Sion, Ioan Sîrbu (basarabean), G. Săulescu (fabulistul), Niculaie Scurtescu, Al. Sihleanu, G. Tăutu, Mihail Zamfirescu.

Un sumar pe autori deci, ca și *Antologia Poeților Români din secolul al XX-lea — 1900—1940*, aceasta gîndită însă în cadrul curentelor literare;

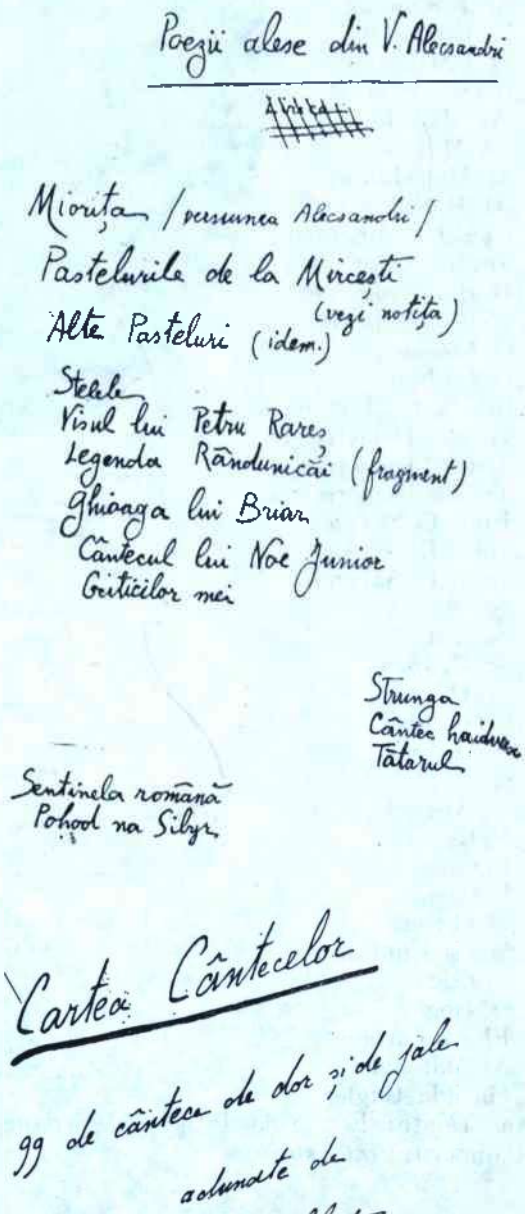
Precursorii cu: 1. Al. Macedonski (pentru simbolism), 2. Iuliu Săvescu [pentru simbolism], 3. Ştefan Petică [pentru simbolism], 4. Duiliu Zamfirescu (p[entru] Neo-Clasicism), 5. George Coşbuc, 6. Al. Vlahuţă (p[entru] Semănătorism).

Poeţii „SEMĂNĂTORULUI" şi „LUCEAFĂRULUI" din Ardeal: 7. Şt. O. Iosif, 8. P. Cerna, 9. G. Vâlsan, 10. O. Goga, 11. O. Carp, 12. Al. Mateevici, 13. C. Moldovanu (? n. I.P.), M. Codreanu, D. Nanu, Cincinat Pavelescu (?)

Poeţii simboliştii: 14. D. Anghel, 15. Ovid Densusianu, 16. Ion Minulescu, 17. Al. Stamatiad.

Poeţii moderniştii: 18. Tudor Arghezi, 19. G. Bacovia, 20. Ion Barbu, 21. Adrian Maniu, 22. Dem. Botez, 23. Al. A. Philippide, 24. Perpessicius (vezi verso).

Poeţii tradiţiei (ai „GÎNDIREI"): 25. Nichifor Crainic, 26. Ion Pillat, 27. V. Voiculescu, 28. Lucian Blaga, 29. Aron Cotruş...

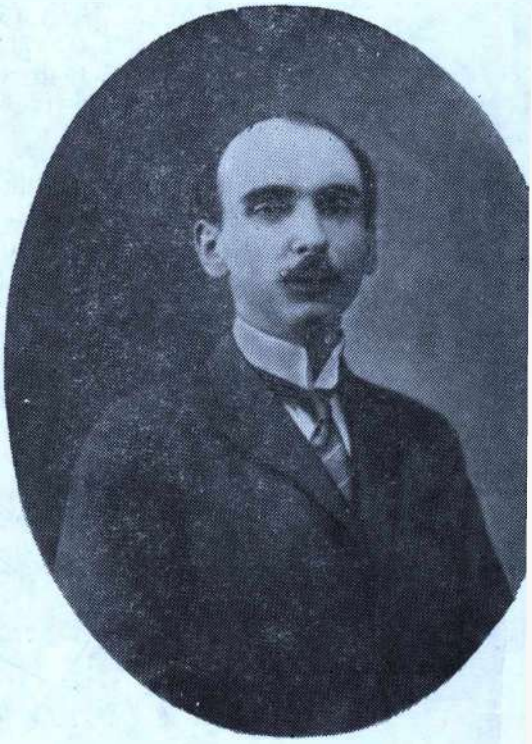

Un alt proiect de aceeaşi factură şi de asemenea fără precizarea poeziilor alese, ci numai cu lista autorilor, se intitulează *Antologia Poeziei Române de la moartea lui Eminescu pînă azi (1889—1939)* şi era conceput în trei părţi: 1. *Înaintaşii*, apoi 2. — în două volume, care ar fi cuprins «poeţii din *Antologia Poeţilor de azi*, mai puţin cei trecuţi în volumul I şi cu adaosul cîtorva nume: Ciocâlteu, Crevedia, Ciurezu, Radu Gyr, N. I. Herescu, Dan Botta, Basil Munteanu, Voronca, Vladimir Streinu, Murăşanu, I. Valerian etc.» şi 3: *Generaţia nouă*. Cine ar fi urmat să figureze în acest ultim tom?

În arhivă se mai găseşte proiectul unei *Antologii a Poeţilor mai noi* — din decembrie 1942, unde erau cuprinşi 54 de poeţi; lista se deschidea cu Zaharia Stancu şi continua cu George Lesnea, Constantin Stelian, Emil Botta, Eugen Jebeleanu, Radu Boureanu, Ştefan Stănescu, Virgil Gheorghiu, Emil Giurgiuca, Mihai Beniuc, Gherghinescu Vania, Iulian Vesper, Vlaicu Bârna, Aurel Chirescu, Virgil Carianopol, Simion Stolnicu, Emil Gulian, Mihai Moşandrei, Cicerone Theodorescu, Traian Lalescu, Dimitrie Stelaru, Miron R. Paraschivescu, Anişoara Odeanu, Madeleine Andronescu ş.a. Evoluţia poeziei, apariţia de nume noi îl interesa vădit pe Ion Pillat care-şi ţinea la zi sumarele, plănuind noi şi noi antologii, într-un spirit de fraternitate poetică exemplar, dacă ne gîndim că un mare poet, un pontif chiar, înregistra, spre a o populariza, poezia unor tineri abia ieşiţi din adolescenţă — pe care însăşi critica îi aborda cu reticenţă, ca pe simple promisiuni. Dimpotrivă, Ion Pillat le acorda pecetea antologiei!

Cum arăta o antologie pregătită pentru tipar? În arhivă există mai multe asemenea manuscrise, cuprinzînd poezii transcrise de I. Pillat, de pildă *Cartea Cîntecelor* — 99 de cîntece de dor şi jale. Pe sferturi de coală (11×18 cm), semănînd cu nişte cărţi de joc, citim textele poeziilor:

Ca un pom ..... Logofătul Nicolae Văcărescu
Sosirea ceasului ..... Vornicul Ioan Văcărescu
Iatacul ..... Logofătul C. Conachi
Nu, a ta moarte ..... Gr. Alexandrescu
Lăcrămioare ..... V. Alecsandri
Întoarcerea în țară ..... V. Alecsandri
Cîntecul mamei, din *Înșiră-te mărgărite* .... V. Alecsandri
Sara pe deal ..... M. Eminescu
În fereastra despre mare ..... M. Eminescu
O! vin pe mare ..... M. Eminescu
Cu penetul ca sideful ..... M. Eminescu
Peste vîrfuri ..... M. Eminescu
Și dacă ramuri bat în geam ..... M. Eminescu
Din noaptea ..... M. Eminescu
O, mamă ..... M. Eminescu
Să mă bucur ..... B. P. Hasdeu
Fîntîna ..... Al. Macedonski
Romanța frunzei de chiparos ..... Al. Macedonski
Rondelul rozelor ..... Al. Macedonski
Moartea este o minciună ..... Al. Macedonski
Rondelul plecării ..... Al. Macedonski
S-aud ..... Duiliu Zamfirescu
Versuri heterometre ..... Duiliu Zamfirescu
Ce-a fost ..... Duiliu Zamfirescu
Cîntec ..... Duiliu Zamfirescu
Cîntec ..... G. Coșbuc
Cîntec ..... G. Coșbuc
Doină ..... Ion Păun (Pincio)
Idila ..... Traian Demetrescu
Aceleași locuri ..... Traian Demetrescu
Liniște ..... Traian Demetrescu
Plopul ..... Iuliu C. Săvescu
În cetatea morților ..... Iuliu C. Săvescu
La fîntîna Blanduziei ..... Iuliu C. Săvescu
Să nu-ncepi corn fermecător ..... Șt. Petică
Sună pe dealuri ..... Șt. Petică
Doina ..... Șt. O. Iosif
Trece-n sus ..... Șt. O. Iosif
Rugă ..... Șt. O. Iosif
Cîntec ..... Șt. O. Iosif
Cîntec ..... Șt. O. Iosif
Ceasurile ..... D. Anghel
Floarea Oltului ..... P. Cerna
Nocturnă ..... P. Cerna
De-aș avea eu coiful din poveste ..... P. Cerna
În fața altarului ..... P. Cerna
Cîntec ..... Maria Cunțan
Cîntec ..... O. Goga
Departe ..... O. Goga
Din drum ..... Elena Farago
Frunza nucului ..... Al. Mateevici
Ai plîns ..... Matilda Cugler

Antologia Poeziei Române
de la moartea lui Eminescu până azi
– 1889 - 1939 –

Vol. I

Înaintași

Vlahuță +
Coșbuc +
– Goga +
Iosif +
Farago +
Macedonski +
Anghel +
Petică +
Săvescu +
Traian Demetrescu +
– Cincinat Pavelescu +
– Cornelia Moldovanu
– V. Demetrius
– H. Nanu
O. Carp
– M. Codreanu
– Eftimiu
– Al. Mateevici +
– Ovid Densușianu +
Poeții "Semănătorului" etc...

Cuprinsul..... 33 pop. + 66 culte. Tăiate: Ecaterina Pitiș: *Sol pribeag*, *Cu steaua*, *Cîntec*, p. 73 sau 61, *Dor*, și Alice Călugăru: *Cîntec străin*.

Manuscrisul acestei antologii, de o extremă acurateţe grafică, fără ştersături, ar merita să apară facsimilat, ca dovadă că un mare poet a putut iubi creaţia altor confraţi, pînă la a simţi plăcerea de a transcrie, ca şi cum ar fi fost a sa. Un pandant al acestei antologii, *Poezia pămîntului românesc*, se alcătuieşte «mioritic» pe nouă sectoare: 1. *Munţi şi plaiuri*; 2. *Dealuri şi podgorii*; 3. *Rîuri, zăvoaie şi lunci*; 4. *Cîmpii şi ogoare*; 5. *Codrii*; 6. *Pe ţărmul mării*; 7. *Sate şi oraşe*; 8. *Cetăţile trecutului*; 9. *Provinciile dezrobite*. Într-o altă redactare: (I, *Ţara noastră*, II *Codrul, frate cu Românul*, III *Podgoria*, IV *Cîmpia*, V *Lunci şi ape*, VI *Oraşe, sate şi mănăstiri*; VII *Cetăţile de altădată*, şi, nenumerotate: *Munţi şi plaiuri, Pe ţărmul Mării Negre*), urmează ţinuturile României: VIII *Moldova*, XIII *Ţara Românească*, şi de asemeni, locurile locuite de români: XVIII *Macedonia*. Pe autori, în sumar, figurează, printre alţii, T. Arghezi, cu *Belşug*, Demostene Botez, cu *Iaşul* şi cu *Munţii*, Lucian Blaga, cu poezia *Pămîntul*, Vasile Voiculescu, cu *La Praşilă*, *Penteleul*, *Pe muntele Obîrşia*, *Bucegii*, *De pe prispă*, *Ţării mele*, *Poporul apelor* etc.

Sentimentului patriotic îi răspunde, în alcătuirea intimă a poetului, rîvna către armonia clasică. O altă antologie, cu titlul semnificativ *Sub cerul clasic*, are judiciosul sumar:

G. Asachi: *Sonet la introducerea limbei naţionale* etc 1828, *Odă Italiei*; M. Eminescu: Fragment (din *Venere şi Madonă*); *Odă în metru antic*, *Diana*, *Porumbiţa*; D. Zamfirescu: *Către Cleobul*, *Pe Acropole*, *Anienul*, *Amurg*, *Culcate-s romăniţe*, *La o fîntînă*, *Crinul*, *Jos la Tivoli*, *De la Villa Tusculana*, *Castel Fusano*, *Nimfa tînără*, *Leuco*, *Către Diana*, *Nu mai plînge*, *La Villa Aldobrandinni*, *În Parcul de la Genzano*; D. Anghel: *Darul valurilor*, *Visătorul*, *Nocturnă*, *Spre Cythera*, *Himera*, *Vezuviul*; Al. Macedonski: *Noaptea de mai*, *Avatar*, *Mai*, *Vasul*, *Levki*, *O umbră de dincolo de Styx*; Iuliu C. Săvescu: *La fîntîna Blanduziei*; Şt. Petică: *O, moartea glorioasă... (Moartea Visurilor IV)*.
De văzut:
Al. George: *În metru antic*, *Largo*, *Pastel*, *După festin* (?n.I.P.); Ion Barbu din primele poezii (vezi „*Sburătorul*"); Lucian Blaga: *Pan*; Dem. Botez: *Dimineaţa* (?n.I.P.); N. Crainic: *Euthanasie (Ţara de peste veac)*, *Toamna (Darurile pămîntului)*; N. Davidescu: din *Cîntecul Omului*, *Elada*; Horia Furtună: *În uragan*; Adrian Maniu: *Elegie (Lîngă pămînt)*, *Lupoaica* (Idem), *Pe-un ţărm (Drumul spre stele)*; Ion Minulescu: *Sosesc corăbiile*; Alfred Moşoiu; *Satyrul*; Şt. Nenițescu: din *Ode Italice*; Oreste: *Cei doi (În umbra Iubirii)*, *Stejarul (Himera)*; Cincinat Pavelescu: *Olarul şi Amfora*; Perpessicius de văzut volumele; Marcel Romanescu: *Priap (Isvoare limpezi)*, *Grindina (Grădina lui Teocrit)*; de căutat V. Voiculescu: *Centaurul*; N. I. Herescu: *Ad Amicos*, *Pythia* etc; Sperantia, *Hacimetrele* (? n.n.) *Crişului*

Ordonarea unor atît de variate materiale poetice, tematic, pe genuri, pe epoci etc. ne dezvăluie, o dată mai mult, calităţile de istoric literar şi chiar de critic ale lui Ion Pillat. Se trece cu vederea, dealtfel, că poetul a îngrijit colecţia *Pagini alese* a editurii „Cartea Românească" între anii 1933 şi 1942, din care au apărut 50 de numere, fiecare cu un studiu introductiv semnat de el, cu bibliografie etc. Aceste 50 de numere, la rîndul lor, înfăţişau o vedere panoramică a literaturii noastre clasice, plecînd de la literatura populară (*Poezia dorului*, nr. 6, *Eminescu şi poezia populară*, nr. 13, *A doua carte a dorului*, nr. 45, *Anton Pann şi cărţile populare*, nr. 49 etc. etc.). Fiecare titlu cuprinde un program, colecţia dezvoltă o concepţie bazată pe contribuţia lui Vasile Alecsandri în formarea literaturii noastre moderne, pe însemnătatea operei eminesciene, pe cînd unele studii (*Situaţia literară a lui Odobescu*, *Arta şi geniul autohton al lui Ion Creangă*) se desprind eseistic. A fi informat, a fi la zi, cum se spune, era pentru Ion Pillat o necesitate spirituală. Edificator ne apare, sub acest unghi, modul în care revăzuse *Antologia Poeţilor de azi*, nici cu un deceniu mai tîrziu. Iată ce indicaţii îşi însemnase, presupunem spre a le supune lui Perpessicius, dar şi ca un memento:

1. Se vor adăoga cîţiva poeţi care fie prin maturitatea debutului lor literar posterior apariţiei antologiei, fie prin faptul că şi-au încheiat activitatea literară prin moarte, fie că şi-au dezvoltat-o considerabil în vremea din urmă, tineri sau bătrîni, nu pot să lipsească din această panoramă a poeziei noastre de azi. Ca de exemplu:

V. Ciocâlteu, T. Măinescu, Ion Sân-Giorgiu, N. Milcu, Ilarie Voronca, Radu Gyr, Dan Botta, și alții cîțiva. O. Carp, G. Vâlsan, G. Lesnea, Gh. Silviu.

2. Se vor revedea, completa și pune la curent Notițele biografice și bibliografice: Opere, colaborare la reviste, de consultat.

3. Se vor suprima toate traducerile

4. Se vor suprima unele bucăți mai slabe ale poeților care de 15 ani fie că nu au mai dat nimic nou, fie că au părăsit poezia.

5. Se vor adăuga poezii din volumele noui ale autorilor care și-au continuat și dezvoltat activitatea.

Iată și noua formulă:

ANTOLOGIA POEȚILOR DE AZI

de

Ion Pillat și Perpessicius

— ediție nouă, revăzută și adăogită —

1. F. ADERCA de suprimat: *Ante Amorem* (— 2 pagini)

2. ION Al. GEORGE (— 1 pagină albă)

3. TUDOR ARGHEZI a se revedea complet. A se suprima: *Litanii* (?); 8 poezii din *Cuvinte potrivite*, dintre care: *Mîhniri*, *Belșug*, *Prințul*, ⟨*Biserica din gropi*(?)⟩, *Sfîrșitul Toamnei și Duhovnicească* (alese din 1925) și poate: *Testament*, *Muntele Măslinilor*, *Psalm* (Tare sunt singur...), ⟨*Creion*, (Obrajii tăi mi-s dragi⟩, *Jignire*, *Evoluții*, *Oseminte pierdute*, ⟨*Închinăciune*, *Lingoare*⟩; 2 poezii din *Flori de Mucegai* și 2 poezii din *Cărticica de seară (Cîntec din fluer*, *Ora tîrzie)* total 15 poezii.

4. G. BACOVIA de adăogat 2 sau 3 poezii *(Note de primăvară* din *Scîntei galbene)* total 12 sau 13 poezii.

5. CAMIL BALTAZAR + 12 poezii din ultimul volum: *Poetul se întoarce la uneltele sale* [*sic!* n.n.].

6. ION BARBU a se revedea complet; 12 poezii: *Panteism* („*Sburătorul*", 1919), *Selim* („*Viața Rom.*", 1922), *Din ceas dedus adîncul...*, *Timbru*, *Lemn sfînt*, *Păunul*, *Riga Crypto și Lapona Enigel*, *Uvedenrode*, *Isarlîk*, din *Joc Secund*, *O înșurubare în Maelström* („*Contemp.*", no. 101, Dec. 1931), *Regresiv* („*Contemp.*, No. 102, Ian. 1932); *Încleștări* („*Viața rom.*", XXV, 11, 15 Noiembrie 1933).

7. ȘERBAN BASCOVICI de suprimat: *Surîsul* (— 2 pagini).

8. LUCIAN BLAGA a se adăoga 15 poezii: *Somn*, *În munți...*, din *Lauda Somnului*, *Septembrie*, *Munte vrăjit*, *Seară mediteraneană*, *Stă în codru fără slavă* — din *La cumpăna apelor.*

9. DEMOSTENE BOTEZ + 3—4 poezii din cele 2 volume din urmă.

10. EMANOIL BUCUȚA rămîne la fel ca poezii.

11. ION BUZDUGAN a se suprima *Herghelii* (Esenin) și *Toamna* (Balmont) a se înlocui cu 2 poezii originale din noul volum.

12. ALICE CĂLUGĂRU a se suprima poate: *Glasul nopții* (—2 pagini).

13. LUCA ION CARAGIALE a se suprimă *Balada de Villon* (— 2 pagini).

14. MATEI ION CARAGIALE rămîne la fel ca poezii (— 1 pagină albă).

15. OTILIA CAZIMIR de revăzut complet — de adăogat 3—4 poezii.

16. MIHAIL CELARIANU rămîne la fel, dacă n-are un volum nou.

17. MIHAI CODREANU la fel (— 1 pagină albă).

18. ARON COTRUȘ. A se revedea complet; 12—13 poezii total; a se adăoga 6—7 poezii din : *Poezii* (Arad, 1925), *În robia lor*, (Un voinic flăcău trecea... Un plug), *Mîine.*

19. NICHIFOR CRAINIC a se suprima *Elegie* (?), a se adăoga: *Țara de peste veac*, *Duminica*, *Colind*, *Euthanasie*, *Cîntec tracic...* din *Țara de peste veac.* Total 12 poezii.

20. MIHAIL CRUCEANU neschimbat (— pagină albă).

21. NICOLAE DAVIDESCU a se adăoga din volumele: *Leagăn de cîntece*, *Iudeia* și *Helada* 5—6 poezii.

22. V. DEMETRIUS neschimbat.
23. OVID DENSUSIANU neschimbat (— 1 pagină albă).
24. A. DOMINIC, idem dacă n-a apărut un nou volum (— 1 pag[ină] albă).
25. VICTOR EFTIMIU idem. idem. (— 1 pagină albă).
26. ARTUR ENĂȘESCU neschimbat (— 1 pagină albă).
27. ELENA FARAGO, idem dacă n-a apărut un nou volum (— 1 pag[ină] albă).
28. LEON FERARU a se adăoga: *Plînsul morților* sau *Unui prieten mort* și *Pisica* (fără ultimele 2 strofe) din *Maghernița veche*, a se vedea și dacă are un volum nou.
29. ION FOTI rămîne la fel.
30. B. FUNDOIANU — idem
31. HORIA FURTUNĂ — idem
32. OCTAVIAN GOGA a se adăoga poezia *Toamnă (Poezii)*.
33. GEORGE GREGORIAN a se adăoga vreo 2—3 poezii din *La poarta din urmă*.
34. D. IACOBESCU a se suprima: *Clipe de vară* (A. Samain) (— 1 pagină).
35. EMIL ISAC + vreo 2—3 poezii din noul sau noile sale volume.
36. ADRIAN MANIU a se suprima poate: *Lîngă moarte;* a se adăoga: 1. *Stea de iarnă*, 2. *Elegie nouă*, 3. *Poveste tăinuită*, 4. *Măgura cea mare* sau *Șerpoaica* din *Drumul spre stele* și 5. *Dobrogea* din *Cartea Țării*, vezi și „*Rev. Fundațiilor Regale*".
37. AL. MATEEVICI neschimbat — vezi volumul.
38. CLAUDIA MILIAN — idem.
39. ION MINULESCU — a se adăoga *Romanță fără ecou*, *Partenza* și *Rugă p[entru] ziua mea onomastică*, din *Strofe pentru toată lumea;* 14 poezii.
40. CORNELIU MOLDOVANU a se suprima: *Cîntec breton* (Richepin) (— 2 pagini).
41. ALFRED MOȘOIU a se adăoga 1 poezie din vol. *Poezii*.
42. D. NANU a se revedea alegerea în legătură cu noul volum adăogîndu-se 1 poezie sau două.
43. B. NEMȚEANU neschimbat.
44. ȘTEFAN I. NENIȚESCU a se suprima *Pelerinajul sufletului*, a se revedea complet — a se adăoga 5—6 poezii printre care *Dune („Gîndirea")* și *Alegorie (Pleiada)* — 12—13 poezii.
45. ORESTE neschimbat.
46. CINCINAT PAVELESCU neschimbat.
47. ION PAVELESCU neschimbat (— 1 pag[ină] albă).
48. PERPESSICIUS a se adăoga 4—5 poezii din *Itinerar sentimental* și volumul manuscris *Provinciale*.
49. CAMIL PETRESCU a se vedea și volumul *Transcendentalia* (cultura n.) ⟨ neschimbat (vezi dacă n-are volum)⟩.
50. AL. A. PHILIPPIDE + 3—4 din noul volum *Stînci fulgerate*.
51. ION PILLAT a se suprima *Furnica*, *Ovidiu*, *Smochinul neroditor*, *Pluta*, *Interior* sau *În pădure* sau *Piersicul (Limpezimi)*; a se adăoga: 1. *Elegie în pădure*, 2. *Scrisoare*, *Scutul* (?), 3. *Heladă*, 4. *Cîntecul lui Ali*, 5. *Balcic biblic* sau *Icoană pe sticlă*, 6. *Norul* sau *Insula* , 7. *Elegia IV-a* — 1 sonet din *Scutul Minervei* (?); 14—15 poezii.
52. DRAGOȘ PROTOPOPESCU neschimbat (— 1 pagină albă).
53. MIRCEA RĂDULESCU neschimbat (— 1 pagină albă).
54. I. M. RAȘCU + 2 poezii din vol. *Vibrații*.
55. EUGEN RELGIS ⟨neschimbat⟩ a se suprima *Aparențe* sau *Elevatorul* (— 2 pagini).
56. MARCEL ROMANESCU a se adăoga 2—3 poezii dacă a apărut un nou volum.
57. ION MARIN SADOVEANU neschimbat a se revede *[sic!]* volumul de versuri.
58. M. SĂULESCU neschimbat.
59. V. RUSSU-ȘIRIANU neschimbat.
60. EUGENIU SPERANȚIA a se adăoga vreo 2—3 poezii din noile volume.
61. Al. T. STAMATIAD vreo 2—3 cîntece din *Peisagii sentimentale*.
62. EUGEN ȘTEFĂNESCU-EST a se suprima: *Visam plîngînd* (— 2 pagini)

63. CONST. T. STOIKA a se suprima *Poemul naturei* (Lucreţiu) (— 2 pagini)
64. G. TALAZ neschimbat (— 1 pagină albă)
65. Al. O. TEODOREANU neschimbat (— 1 pagină albă) poate a se suprima *Cîntece din ospiciu* — şi a se înlocui prin cîteva epigrame.
66. A. TOMA a se suprima două poezii.
67. Gh. TOPÎRCEANU a se adăoga 3—4 poezii din *Migdale amare.*
68. TUDOR VIANU a se adăoga 2 poezii din *Imagini italiene.*
69. ION VINEA neschimbat.
70. V. VOICULESCU a se suprima *Stă sufletul* şi *Gînduri de iarnă*, a se adăoga: 1. *Trista minune* sau *Eva*, 2. *Şarpele*, 3. *Poezie* sau *Pe drumul ciobanilor*, 4. *Dimineaţă dunăreană*, 5. *Din flori*, 6. *Centaurul* (partea 1-a), 7. *Elegie* din *Destin* şi 2—3 poezii din volumul nou manuscris; 15 poezii.

I[ON] P[ILLAT]
Miorcani Aug[ust] 1935

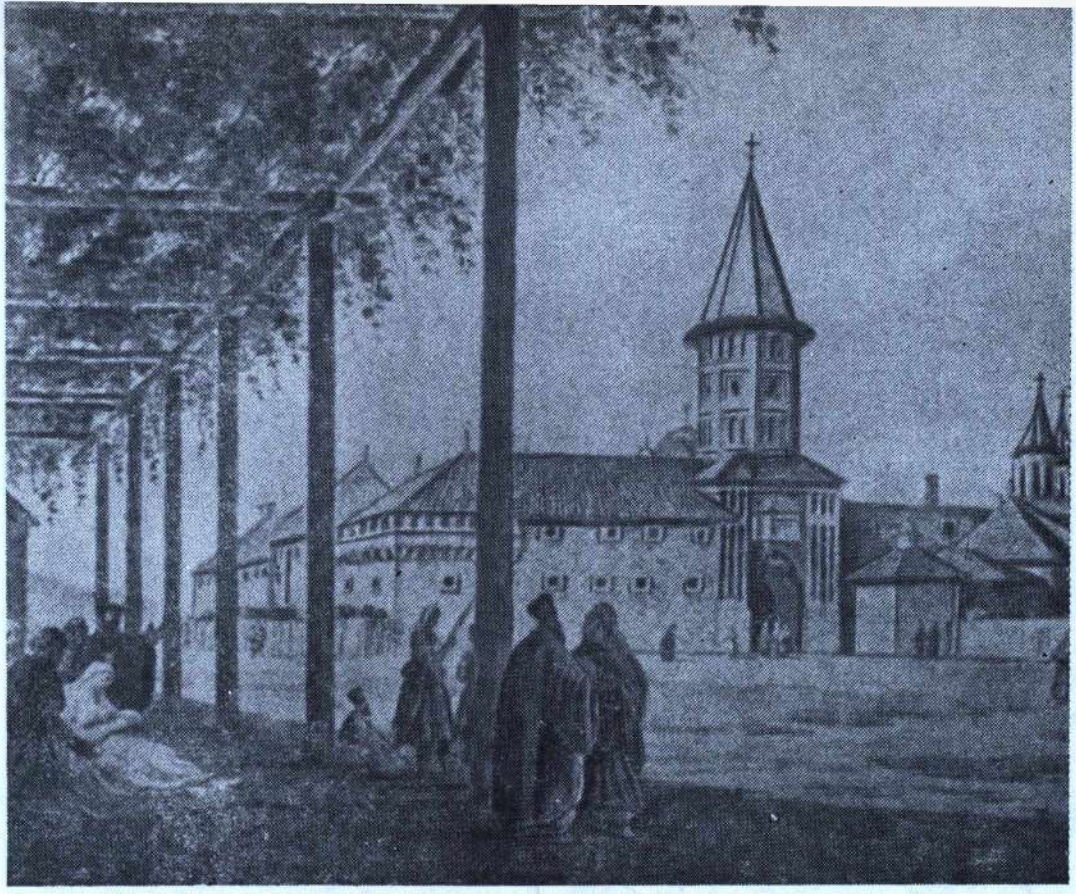
Ion Pillat cu fraţii săi (1900)

O serie de alte proiecte de antologii au acaparat atenţia scriitorului, şi este curios cum nici unul dintre acestea nu a mai văzut lumina tiparului, nici chiar *Antologia Poeţilor de azi*, adusă la zi. În măsura în care o antologie alcătuită cu luciditate, pe criterii selective riguroase, mărturiseşte concomitent atît asupra stadiului unei literaturi, cît şi a nivelului publicului cititor căruia i se adresează, cu atît mai mult dă indicaţii asupra gustului literar al celui care a întocmit-o. Nu este uimitor că un poet cult, de talentul lui Ion Pillat s-a putut orienta cu uşurinţă la alcătuirea mai multor antologii, cuprinzînd întreaga noastră literatură, de la sursele folclorice, pînă la condeiele ce se afirmau în anii celui de al doilea război mondial. Însă calitatea exemplară a acestei activităţi trebuie subliniată, după cum considerăm că mai multe din antologiile întocmite de poet îşi păstrează valabilitatea, că tipărirea celor sau a celei mai reprezentative dintre antologiile sale ar însemna un act de cultură, întocmai cum cuprinderea tuturor proiectelor sale de antologii din literatura română şi din cea universală, în ediţia sa de *Opere* se impune de la sine.

Barbu CIOCULESCU

Mînăstirea Curtea de Argeș văzută din exterior (1793). (Gravură de William Watts după un desen de Luigi Mayer)

Prima transpunere dramatică a legendei

Meșterul Manole

ÎN URMĂ CU CÎȚIVA ANI DĂDEAM PESTE manuscrisele unei drame intitulate *Meșterul Manole*. Moștenire a unor trupe vechi, ea se păstrează în Biblioteca Teatrului Național. Tradiția prestigioasei instituții o atribuie lui Mihail Pascaly, pe care chiar pagina de titlu a uneia din copii ni-l indică drept autor. Dealtfel, ele se găsesc alături de *Moartea lui Constantin Brâncoveanu*, de Antonin Roque, jucată de echipa marelui actor.

Fără să ne facem prea mari iluzii în legătură cu valoarea ei dramaturgică și literară, piesa ne-a interesat îndeosebi ca una care va fi figurat în repertoriul lui Mihail Pascaly. Credem că nu fără temei numele lui a rămas, în inventarul Teatrului Național, legat de acest text, deși pentru moment ne lipsesc dovezile cu care am putea demonstra că Mihail Pascaly a dat viață scenică și Meșterului Manole. Oricine a întreprins, fie și ocazional, o cercetare asupra teatrului nostru din secolul trecut a observat, desigur, că ziarele rezervau spectacolelor străine un spațiu mult mai mare decît celor autohtone. De aceea, de pildă, nu s-a putut stabili data exactă (lună, zi) a premierei românești cu *Hamlet*, datorată aceluiași Pascaly.

Încă de la începutul investigațiilor am aflat numele autorului, al celui care a avut — întîiul — ideea translării mitului pe scenă: Ioan Penescu. Primele noastre istorii de teatru vorbesc de spectacolele cu piesa lui. În 1867—1868, în timp ce la Teatrul cel Mare din București funcționa o trupă condusă de Matei Millo și Mihail Pascaly, «ministrul Gusty autorizează în cursul stagiunii pe Iorgu Caragiale și Drăgulici (cari nu erau în trupa Millo-Pascaly) să dea reprezentațiuni pe scena Teatrului Național. Ei deteră *Meșterul Manole sau Fundarea mănăstirii Argeș* (dr. 4 a) Prolog de Ioan Penescu, în care jucau El. Caragiale, Cat. Dimitrescu, Drăgulici, Caragiale»[1].

[1] Dimitrie Ollănescu, *Teatrul la români*, București, 1898, p. 274.

La scurt timp după aceasta, la Iași, «joi 13 februarie (1869 — n.n.) se joacă pentru beneficiul Elenei Caragiale, *Meșterul Manole sau fundarea Curței de Argeș*, dramă cu cîntece în cinci acte și un prolog»[2].

Nu încape îndoială că e vorba de una și aceeași piesă: prezența Elenei Caragiale în distribuția ambelor spectacole ne permite să presupunem că rîndurile citate menționează același fapt de artă prezentat în locuri diferite. Vom vedea, dealtfel, că piesa s-a jucat mai ales în provincie.

Lucrarea lui Penescu se află la Biblioteca Academiei R.S.R. într-unul din volumele (manuscrise) cu repertoriul lui Iorgu Caragiale. Ea există în două exemplare ușor diferite unul față de altul. Pe paginile lor citim adnotări ca: «Transcrisă de mine X Protopopescu 1872 iunie 22», datări între 1872—1885, diverse semnături. Textele sînt precedate de distribuția spectacolului în care, Iorgu Caragiale, cu trupa lui puțin numeroasă, juca două roluri, precum și de o listă a recuzitei, a elementelor de decor și de costume folosite: «1 briceag, 1 creion, 1 masă, scaune, 2 fotele, 1 strachină, 1 băț, foc bengal, 1 tinichea pentru tunet, 6 dorobanți, 6 pantaloni, 6 căciuli, 2 căciuli, 1 cost[um] țărăne[sc], 1 traistă [...], 6 mistrii, cărămidă, hîrdae, p[i]etre». Iar pe o ultimă pagină se mai citește încă semnătura cu literă măruntă, în creion (destul de șters), a lui Gheorghe[3] Caragiale, plasată la oarecare distanță de însemnări ca: «Actul final suflat de N.L. 30 decembrie 1874» ori: «Suflată și de mine N. Popillian» etc.

În inventarul Bibliotecii Teatrului Național din București au rămas trei copii. O notiță de pe ultima pagină a uneia din ele precizează că transcrierea s-ar fi efectuat la Buzău în 12 martie 1885 de către un sufleur, care se și iscălește (indescifrabil). Tot pe ultima pagină se mai poate desluși însă o altă notiță în creion, datată 1884: «Iancule aduți *[sic]* aminte de mine ca un amic ce țiam *[sic]* fost și[ți] *[sic]* sunt *[lectură imposibilă — un cuvînt s-a șters de tot]* Cîmpulung. Rolul lui Ghinea l-am jucat eu». Neconcordanța datelor care însoțesc semnăturile ne face să credem că această copie e, de fapt, mai veche. Cît despre celelalte două, una datează din 1905 și este semnată de un artist, Ion Constantinescu, iar cealaltă nu poartă nici o semnătură, nici o datare. Exemplarele 2 și 3 diferă față de primul în sensul că au un act în plus. Un act în care, viitoarea soție a lui Manole, fiică adoptivă a lui Neagoe Basarab, se arată a fi, de fapt, fiica Radei vrăjitoarea, în seama căreia este pusă o înduioșătoare poveste de dragoste. Un act care diluează acțiunea pînă la o explicitare puerilă și nu prezintă nici cea mai vagă legătură cu motivul creației. Din acest punct de vedere, exemplarele 2 și 3 seamănă cu cele de la Academie care conțin, și ele, acest act.

La o primă comparare a textului exemplarelor 2, 3 cu cel din varianta 1, episodul cu Rada vrăjitoarea pare adăugat ca o concesie față de gustul publicului amator de pitoresc și melodramatic. În realitate, exemplarul prim propunea — la data cînd se efectua transcrierea — renunțarea la acel act stînjenitor și colateral față de baladă. Pe exemplarele 1 și 2 apar semnături, datări, ca și următoarele localizări: Focșani, Buzău, Botoșani, Cîmpulung. Anumite semne indică pasajele cîntate, anume note marchează zgomotele, focul bengal etc., textele arătînd, din această cauză, ca niște adevărate caiete de regie.

*

Între timp, alți cercetători au descoperit piesa: Marin Bucur la Biblioteca Academiei, Gh. Ciompec la Teatrul Național. Nici unuia nu i-a scăpat importanța ei, ca *prima dintr-o serie de apeluri la mit*. Fiecare a scris despre ea: Marin Bucur[4] neacordînd nici o semnificație variantelor de la Teatrul Național, Gh. Ciompec[5] necunoscîndu-le pe cele de la Academie.

S-a ajuns la situația ușor bizară că operei lui Penescu i-a apărut exegeza înainte de a apărea ea însăși. În plus, publicul a citit despre ea opinii oarecum contradictorii; în timp ce lui Marin Bucur piesa i se pare mai valoroasă decît dramaturgia lui Alecsandri, Gh. Ciompec o consideră (mai realist, credem) onorabilă pentru etapa în care a fost scrisă. Toate acestea, pe de o parte, ca și calitățile lucrării, pe de alta, o recomandă cu prisosință pentru a fi publicată.

*

Din cîte popoare au practicat obiceiul jertfirii în ziduri, puține au lăsat ca taina lui cumplită să treacă în cuvînt. Și doar cele din sud-estul Europei au convertit-o în balade ale eroului, învingător și totodată învins, în procesul de înălțare a unei construcții. Pe cînd creațiile altor popoare vorbesc despre jertfa în slujba unui edificiu util, ori eventual durabil, în balada românească sacrificiul stă la baza unei realizări fără seamăn și numai la noi constructorul își omoară Dragostea pentru a crea Frumosul. Ca și cum orgoliul zidarilor uciși după ce se declaraseră gata să ridice oricînd o altă mănăstire, «mult mai luminoasă și mult mai frumoasă» ar fi renăscut în alt material.

Pe lîngă frumusețea poetică a baladei, unanim recunoscută, tema *Meșterului Manole* mai prezintă la noi încă o particularitate: numeroasele ei reluări în literatura scrisă, mai ales de către dramaturg.

Piesa lui Penescu se află la începutul procesului de translare a temei din folclor în literatura dramatică. Și înaintea acestui proces se află, de bună seamă, acele (numeroase) serbări și șezători literare în cadrul cărora actori profesioniști

---

[2] T. T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, Iași, 1922, p. 259.

[3] Alias Iorgu.

[4] A se vedea: Marin Bucur, *Ioan Penescu — o versiune modernă a Meșterului Manole* în „*România literară*", an. XII, nr. 15, 1979, pp. 12—13.

[5] Gh. Ciompec, *Motivul creației în literatura română*, București, Editura „Minerva", 1979.

ori amatori recitau balada. Este anterioară acelei piese de Carmen Sylva, căreia Delavrancea i-a interzis pătrunderea în literatura română pentru că denatura mitul. (Autoarea păstra zidirea Anei, respectiv Maria-Gianeta, dar aceasta se întîmpla din răzbunarea soțului înșelat de către... Neagoe Basarab). Nu știm dacă precede și drama muzicală *Der Baumeister* a lui Rudolf Neumeister, despre care, în *Istoria teatrului în România* se spune că a introdus tema Meșterului Manole în literatura germană din țara noastră [6].

Numărul relativ mare de copii efectuate la diferite date, datările și semnăturile diverșilor sufleuri și interpreți, notele stricte de spectacol dovedesc că piesa lui Penescu s-a jucat mult, o reluare încercîndu-se tîrziu, în anii cînd debuta Lucia Sturdza (Bulandra). Înseamnă că, în afara spectacolelor consemnate de primele noastre istorii de teatru, a făcut parte din repertoriul unor trupe itinerante [7]. În timpul verii, cînd nu erau plătiți de teatrele în care erau angajați, actorii se grupau și dădeau reprezentații în grădini de vară în București ori pe diverse scene din provincie.

Nu este exclus ca Mihail Pascaly să fi recurs la acest text și, după ce i-a dat o formă convenabilă, să-l fi jucat într-o perioadă cînd, certat cu Millo, părăsea scena Naționalului și se aciua în alte săli. Nu am reușit încă să găsim probe că reducția textului este opera lui. Calități care țin de personalitatea sa excepțională ne fac să nu punem însă la îndoială tradiția Teatrului Național care i-o atribuie. Transformarea textului stufos al primei drame *Meșterul Manole* într-unul care ar putea fi montat și azi, nu poate fi datorată decît cuiva cu un simț teatral deosebit. Or, nu mulți practicieni ai scenei egalau în epocă simțul teatral și cultura lui Mihail Pascaly. În plus, prin temă, ca și prin patetismul ei, piesa se potrivea stilului lui interpretativ. Ca să nu mai vorbim de similitudinea de destine dintre Pascaly și Meșterul Manole: nu este el actorul căruia i-a fost dat să-și piardă soția, actriță în plină glorie și frumusețe, în urma unui accident întîmplat în cadrul unui spectacol? Și nu a fost el în stare să-și îndeplinească datoria față de teatru, jucînd chiar în seara în care, acasă îi murea copila?

Listele conținînd repertoriul lui, existente în istoria teatrului, sînt departe de a fi complete. Cercetări care se vor întreprinde de acum înainte vor arăta cît de nefondată este părerea care s-a impus, că nu ar fi acordat suficientă atenție dramaturgiei originale.

Oricum, primul text dramatic (cunoscut pînă azi) după balada *Meșterul Manole*, scris cu aproximativ 60 de ani înaintea aceluia al lui Blaga, abia în forma scenariului realizat prin reducție merită să fie luat în seamă.

Piesa întreagă condimentează mitul în exces: cu melodramă, cu critică socială, cu detalii istorice, cu pitoresc [8]. Neîmplinirile nu vin din neîndeminarea dramaturgului ori din nefamiliarizarea cu folclorul, cît dintr-o anume lipsă de măsură, de echilibru între motive, între episoade. Considerațiile noastre asupra valorii ei dramatice au în vedere doar scenariul realizat prin înlăturarea actului-balast.

Ca actor (între altele, Penescu a fost și actor), primul autor se lasă sedus de dramatismul personajului, de zbaterea sa între două stări: starea de iubire și starea de creație. Încă la nivelul baladei, «problema e netedă și de o înspăimîntătoare claritate; artistul se află, ca un Hercule adolescent, în fața a două drumuri deschise. La capătul celui dintîi se întrevede o fericire săracă și fără perspective, cu condiția numai de a ascunde sub obroc făclia nestinsă. De cealaltă parte sunt vîrtejurile mari ale artei, e patima creației nemijlocite care sfarmă orice împotrivire și nu suportă nici o vecinătate» [9].

Firul principal al acțiunii din scenariul primei piese preia ceea ce îl arată pe artist împătimit de dorința de a clădi. Suferința lui izvorăște din regretul că nu a putut duce la bun sfîrșit lucrul început și că, din această cauză, numele lui de artist va rămîne păgubit în veac. Simțul teatral al primului autor îl ajută să transforme narativul în acțiune punînd în opoziție cele două stări și pilonii pe care-i ridică el se regăsesc, ca puncte fixe (venind din baladă) și în încercările ulterioare. Momentul cel mai potrivit din punctul de vedere al începerii acțiunii a fost găsit încă de această primă piesă: deruta și descurajarea zidarilor că tot ce clădesc se dărîmă. Nu întîmplător, cele mai reușite din piesele ulterioare încep aproximativ cu acest punct, pe cînd cele care-l plasează în actul al doilea sau al treilea au un dramatism mai diluat, iar momentul hotărîtor al deciziei de a jertfi nu capătă întotdeauna greutatea necesară. Fazele următoare, enunțul din vis și sacrificarea îl găsesc nepregătit pe primul dramaturg. Depășit de copleșitoarea sarcină și, neîndrăznind să imagineze nimic în plus față de legendă, lasă ca scena să se petreacă în timpul unui dialog preluat din baladă și repetat între zidari și Florica:

---

[6] *Istoria teatrului în România*, vol. II, București, Editura Academiei, 1971, p. 85.

[7] Ion Roman o descoperea în repertoriul unei trupe de diletanți din Transilvania, în 1870—1871. A se vedea Ion Roman, *Meșterul Manole în literatura dramatică românească*, în „*Curentul literar*", an. II, nr. 81, 20 octombrie 1940.

[8] Cu dreptate Gh. Ciompec observă: «Această piesă care oscilează între legendă și istorie, între dramă și vodevil, nu e lipsită de calități scenice. Ea pare construită cu pricepere de un om de teatru care a avut în vedere nu atît literatura dramatică, cît marele spectacol menit să placă unui public iubitor de subiecte tari, de senzații puternice». (Gh. Ciompec, op. cit., p. 73.)

[9] Al. Ciorănescu, *Literatură comparată*, București, editura Casa școalelor, 1844, p. 323.

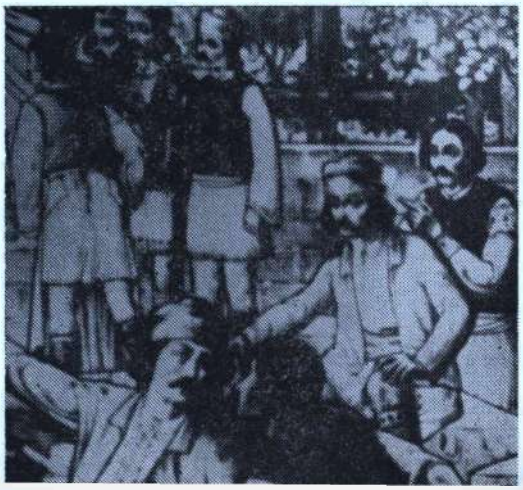
« *Corul:*
Stai, Floare, colea,
Nu te speria
Că vrem să glumim
Și să te zidim.
Florica:
Manole, Manole,
Ajungă-ți de glumă
Că am să fiu mumă!»

Nereușind să redea ceea ce se întîmplă în sufletul personajului silit să se jertfească, autorul îl scoate din scenă și nu-l readuce decît după ce sacrificiul e fapt împlinit. Dealtfel, numai Blaga, din toți autorii, poate transforma pactul lui Manole cu Divinitatea și cu natura, încheiat în scopul apărării iubitei, în impactul cu tovarășii deveniți bănuitori. Și numai el rezolvă scena într-o manieră atît de teatrală și atît de în esența mitului.

Fie că o judecăm din punct de vedere al teatralității ei (marcate de spiritul epocii, care prefera pitorescul, mișcarea), fie că o privim prin prisma temei legendare, piesa cea dintîi rezistă vremii. Caută punctele cele mai teatrale ale acțiunii și le găsește în etapele faptului esențial al legendei, imaginează personaje și situații noi, îl construiește pe Manole pe latura împătimirii pentru artă. Există o permanentă grijă pentru scenicitate, fapt esențial pentru o operă dramatică, există o gradare a acțiunii și chiar o anume alunecare către o atmosferă mitică.

Obligativitatea fazelor acțiunii (pentru menținerea în temă), cvasifixitatea ordinii lor, traiectoria personajului de la sacrificiul iubirii la izbînda în artă nu lasă posibilitatea unor inovații esențiale în construcția dramatică. Și totuși rămîne suficient loc pentru diferențe de la o lucrare la alta. Ele vin din distanțele lăsate între fazele acțiunii ca și din materialul sufletesc și filozofic pus între ele.

Într-un fel, prima piesă pune și rezolvă problema raportului legendă-scenă, pentru toate încercările următoare. Interpretarea finalului se regăsește și la alți dramaturgi. În legendă, Manole nu piere din cauza tragediei familiale ci se arată gata să înalțe și altă mănăstire. Ioan Penescu transformă finalul într-unul cu suport psihologic: eroul moare epuizat, parcă în egală măsură, de bucuria marii creații și de durerea marii pierderi.

Lucrul e în acord cu premisele puse de actul I, care cuprinde timpul muncii fără spor, cînd personajul, necunoscînd condiția izbîndei, se zbate între date concrete ca: studierea și refacerea planurilor, cercetarea mereu și mereu a solului, căutarea unei eventuale greșeli în proiect.

O notă aparte aduce și în privința jurămîntului, care e dublu. Există unul la început, cînd zidarii se constituie în echipă și se leagă să nu se despartă pînă cînd nu vor termina mănăstirea și altul, jurămîntul propriu-zis, în vederea jertfei.

Reluarea temei Meșterului Manole își găsește precedente în tragedia antică, în apelurile ei la fapte mitologice, cu toate că erau cunoscute. Nu se miza pe surpriza subiectului. Ba, Euripide, scriind pe teme pe care antecesori ai săi lăsaseră capodopere, mai enunță o dată subiectul în prolog.

Și, tot ca în teatrul antic, în piesele dedicate meșterului Manole, ideea rămîne într-un suveran acord cu ea însăși. La fel și personajele. Pentru că Delavrancea avea dreptate să observe: « cînd asupra unui erou se oprește imaginația unui popor întreg, și se frămîntă secole, din această elaborațiune extraordinară [i]es concepțiuni pe cari geniile sunt nevoite să le ia, să și le asimileze, neputînd să le întreacă » [10].

Elaborată într-o perioadă cînd pentru scenă se scria și se publica enorm — o trupă era nevoită să schimbe afișul uneori după fiecare reprezentație — prima piesă inspirată din mitul creației s-a jucat mult, dacă ne gîndim că atunci cînd un spectacol întrunea 10—12 reluări se spunea că a făcut serie. Astfel, căderea ei în uitare poate fi numită, de fapt, un fel de moarte naturală, mai curînd, decît o nedreptățire. Dacă n-ar fi fost urmată de atîtea încercări și de atîtea reușite, redescoperirea ei ne-ar fi interesat, poate, mai puțin.

Am fi încadrat-o, mai ales dacă citeam numai piesa integrală, între vodevil, melodramă și drama istorică, depistîndu-i calități scenice, dar sancționîndu-i concesiile față de gustul epocii. Sau, dacă am fi schițat un tablou al dramaturgiei românești din secolul trecut, am fi lăsat-o în locul pe care i-l acordă Eminescu în articolul *Repertoriul nostru teatral*. Căci, oricîte merite am fi tentați să-i acordăm azi lui Penescu și lucrării lui, Eminescu nu o menționează decît în treacăt: « De piese originale tot de categoria asta, foiește apoi provincia. Acolo-și duc strălucita lor existență coronate cu hîrtie aurită umbrele trecutului: Mihaii cei Viteji, Ștefanii cei Mari, Bogdanii cei chiori — apoi un repertoriu minunat d.e. *Lumea ca nelumea sau Domnia asupra stelelor*, *Balamucul sau înțelepții și nebunii*, *Contrabanda de la Giurgiu* (respectiv Galați, Brăila, Turnu) — apoi drame ca *Tudor cu caucul de doi coți*, **Manole Sîrbul** etc... »[11].

Claudia DIMIU

---

[10] Delavrancea, *Carmen Sylva*, *Neagoe Basarab și Meșterul Manole*; *Carmen Sylva și românii*. Studii publicate în „*Voința Națională*", în februarie 1891 și aprile-mai 1892.

[11] Mihai Eminescu, *Scrieri de critică teatrală*, Cluj, 1872, p. 45.

MEȘTERUL MANOLE

MELODRAMĂ ISTORICĂ CU CÎNTECE ÎN 5 ACTE ȘI UN TABLOU

ACTUL I

Theatru[l] represintă o dumbravă, la planul *[indescifrabil]*

Scena I

Manole șade pe o bancă. Nicolae ucenicul șade în genunchi ascuțind un plumb.

NICOL[AE] (sculîndu-se): **Iată, meștere, l-am ascuțit ca acu[l], dară plumbul e cam moale.**

MAN[OLE]: **Bine, bine; uite un condei, ca să-l aduci în stare să lucrezi cu dînsul îți aduce și el oarecare greutăți, dar o bina ca asta ce ni se cere de către Măria sa Domnitorul...**

NICOL[AE]: **Asta se vede [,] meștere [,] că te-a pus în starea de întristare în care te văz.**

MANO[LE]: **Așa, am un neastîmpăr, o bătaie de inimă. Este ceva care nu mă lasă să mă înveselesc.**

NICOL[AE]: **Adevărat, și aceasta am băgat de seamă de cînd ai legat facerea casei cu Domnitorul.**

MANOLE: **Așa chiară din ziua aceea.**

NICOL[AE]: **Eu cred, meștere, că te temi a nu izbuti în această măreață întreprindere.**

MANOLE: **Nu tocmai așa ... decît un neastîmpăr, o bătaie de inimă, un amestec de dorințe și temere, ca să nu mă lase să meditez asupra planului. Și mă tem a nu fi prigonit de Soartă și a nu pierde renumele ce am căpătat.**

NICOL[AE]: **Eu nu cred aceasta, meștere. Planul este măreț, dupe cum înțeleg eu; Dumnezeu căruia îi ridici acest templu te va lumina și te va ajuta să ajungi la ținta dorită. Ai credință, meștere.**

MAN[OLE]: **Așa! ai dreptate, Nicolae, voi merge înainte să-mi las numele peste veacuri sau să mor, căci ce este a trăi fără nume sau a muri fără slavă?**

NICOL[AE]: **Adevărat, meștere, așa este.**

MAN[OLE]: **Du-te, Nicolae, și spune meșterilor să vie aici că-i aștept.**

NICOL[AE]: **Prea bine, meștere.** ([i]ese)

Scena II

Manole, apoi Ghinea

MAN[OLE]: **Să mai revăd încă o dată acest plan cu adăugirile sale** (observînd planul) **pe unde voi putea forma arcurile.**

GHINEA (intrînd): **Bună dimineața, Meștere Manole.**

MAN[OLE]: **Cine ești tu?**

GHINEA: **Iaca! Apoi nu mă cunoști? Eu sînt fiul lui vătafu Hîrbariu Salahoriu care este însărcinat cu lucrarea Mănăstirii.**

MAN[OLE]: **Și unde te duci?**

GHINEA: **Iaca, la lucru, meștere.**

MAN[OLE]: **La lucru astăzi, Duminica?**

GHINEA: **Astăzi, Duminică, mări meștere, fiindcă dacă mă îmbăt am năravu urît.**

MAN[OLE](uitîndu-se la plan): **Și cam ce năravuri ai?**

GHINEA: **Am năravu ciudat fiindcă mă-mbăt Duminica și mă trezesc tocmai Sîmbăta.**

MANOLE: **Ce spui, te trezești tocmai sîmbăta?**

GHINEA: **Așa, mări meștere.**

MANOLE: **Și nu poți la învățămînt să ai și dezvățămînt?**

GHINEA: **Apoi tocmai asta, meștere, fiindcă mă dusesem la crîșmă și m-am întîlnit cu Lelea Rada vrăjitoarea și-mi spunea că toți meșterii care are năravul aista la arhitectura D[umi]tale are bacșiși de 50 de nuiele la falangă și eu uitasem acest măreț și frumos dar, din partea D[umi]tale, și mă dădusem la băutură, atunci lelea Rada m-au pus pe goană, fiindcă tot lelea Rada zicea[,] cînd trăgea de aplecate pe Nenea Neagu... că omul schimbîndu-și năravul îl aruncă ori la boală, ori la lingoare.**

MAN[OLE]: **Ce spui? Și cine este această femeie care se numește Rada?**

GHINEA: **O țigancă, mări meștere Manole, o țigancă[,] dară este mai milostivă decît o preuteasă ... e sfîntă și smerită, numai un lucru o strică. Uite, se joacă cu dracii ca cu copii[i].**

MAN[OLE]: **Se joacă cu dracii?**

GHINEA: **Așa, Neiculeană, un lucru nemaipomenit. Apoi n-ai auzit D[umnea]ta de Rada vrăjitoarea din Argeși?**

MANOLE: **Nu, dar ce face această femeie?**

GHINEA: **Iaca! Ce face! Descîntă, pune cuțitu, face de dragoste, învrăjbește și face de urît, strică casele de piatră, vezi pe asta să o chemi, mări Meștere Manole, cînd te-i deochea D[umnea]ta.**

MANOLE: **Bine, bine, du-te acum căci n-am trebuință de descîntecele ei.**

GHINEA: **Bine, Meștere Manole, dar eu n-aș crede.**

MANOLE: (cu furie) **Ei, lasă-mă acum că am treabă!**

GHINEA: **Iaca, te las, mă duc, decît vreau să-ți spun, dacă trebuie pentru bina...**

MANOLE: **Pleacă, îți zic o dată, vei veni mîine cînd planul va fi gata cu adăugirile sale.**

GHINEA: **Iaca, mă duc, mă duc, meștere, dară ține minte ce ți-am spus pentru Rada vrăjitoarea.**

MANOLE: **Pleacă, îți zic o dată!**

GHINEA: **Iaca, am plecat, mă duc, dar nu uita.** ([I]ese)

MANOLE: **Ehi! Da ce limbuți mai sînt țiganii ăștia. Cît timp de cugetare am pierdut** (șezînd deschide planul). **Să mai văd o dată planul.** (Îl privește)

Scena III-a

Manole, Florica, Maria

FLORI[CA]: **Ce loc frumos... Vezi, Mario, tu nu m-ai adus niciodată pe aici.**

MAR[IA]: **Nu sînt vinovată eu, Domniță, pentru că Măria Sa au oprit de a vedea acest loc.**

FLOR[ICA]: **Ce dumbravă frumoasă, îmi place să respir parfumul floricelelor ce înveselesc astă dumbrăvioară frumoasă.**

MAR[IA]: **Cred și eu, Domniță ... fiindcă acest loc este ales încă de tatăl Mării Sale[,] Domnitorul Basarab Voevod.**

FLOR[ICA]: **Și cum se cheamă acest loc?**

MAR[IA]: **Acest loc se cheamă Valea Plîngerei, ce erea o dată oprit de-a trece hotarul orice ființă.**

FLOR[ICA]: **Acesta este locul ce au ales tatăl meu pentru clădirea Monastirei?**

MAR[IA]: **Da, Domniță.**

FLOR[ICA]: **Frumos loc... Vezi tu, Mario, colo un om pare că se gîndește.**

MAR[IA]: **Acela este Meșterul Manole.**

FLOR[ICA]: **Meșterul Manole care este însărcinat cu planul Monastirei?**

MAR[IA]: **Da, Măria Ta.**

FLOR[ICA]: (văzîndu-l în profil): **Frumos om...**

MAR[IA]: **Să-l vestim, Măria Ta.**

FLOR[ICA]: **Ce zici tu, Mario?**

MAR[IA]: **Nu te teme, Măria Ta, privește** (Se apropie de el și-l bate pe spate): **Ce faci aici, Meștere Manole?**

MAN[OLE] (Tresărind se scoală): **Am ales un loc singuratic pentru ca să pot medita mai bine asupra acestui plan... Dar cu cine am onoare?**

MARI[A] (întrerupîndu-l): **Cu o fată din casa Măriei Sale Domnitorului, privește și Măria Sa Domnița Florica, fiica Măriei Sale Domnitorului.**

MAN[OLE]: **A! Domnița Florica, fiica Măriei Sale Domnitorului?**

FLOR[ICA]: **Da, meștere.**

MAN[OLE]: **Și ați plecat să luați aer, Domniță, nu este așa?**

FLOR[ICA]: **Nu tocmai așa meștere, dar îmi place totdeauna dimineața să privesc cum sboară rîndunelele asupra acestui parfum inocent.**

MAN[OLE]: **Este adevărat, Măria Ta, fiindcă acest loc este prea frumos, aici pare că natura au însemnat cu degetul său una din cele mai frumoase creațiuni ale creatorului său[;] de multe ori stau și meditez cum au putut Măria Sa să aleagă acest loc frumos pentru a clădi această Monastire.**

FLOR[ICA]: **Așa este, meștere, dar nu pot ști de ce tatăl meu n-a voit a face clădirea Monastirei în altă parte și au ales acest loc care pare că este tare mlăștinos.**

MAN[OLE]: **Să vezi, Măria Ta, este un lucru lesne de a fi cunoscut... Și Domnița Florica trebuie să știe mai bine ca mine.**

FLOR[ICA]: **Nici de cum, meștere.**

MAN[OLE]: **Măria Sa Negru Basarab Vodă, tatăl Măriei Sale Domnitorului, în una din zile, văzînd că s-au stins cu cheltuielile, au lăsat cu jurămînt că nimenea din urmașii săi să nu cuteze a clădi vreodată orice bina, fiindcă tot ce lucra ziua se dărîma noaptea, așa încît au omorît peste două-trei mii de oștire și salahori... Și Măria Sa s-au luat de seamă prea tîrziu ca să poată pune stavilă acestei ruini. Însă dupe moartea Măriei Sale Radu Negru Vodă, părintele Măriei Voastre fiind tare surdalnic, făcea vînători în toate părțile țării cu suita sa, așa încît în una din zile făcînd vînătoare au trecut peste acest loc care erea oprit de răposatul Tatăl Mării Sale sub ucvînt că, oricine au cutezat a-l călca și intra în el, nu s-au mai întors, nici s-au știut ce**

s-a făcut... Însă Măria Sa în goana unui cerb au trecut peste acest misterios loc, au dormit o noapte şi a doua zi deşteptîndu-se tot în starea în care avu curajul a trece, s-au hotărît a zidi aici o Monastire care să rămîie eternă pentru gloria sa.

FLOR[ICA] (aparte): **Cît este de delicat!** (tare) **Desvoltarea acestui secret nu mă pune deloc în mirare pe cît m-a mişcat...**

MAN[OLE]: **Ce? Măria Ta?**

FLOR[ICA]: **Mărirea cu care-mi vorbeşti.**

MAN[OLE]: **Sînt prea mîndru, respectuoasă Domniţă, pentru complimentul ce-mi faceţi.**

FLOR[ICA]: **Nimic mai mult decît ceea ce meriţi.** (către Maria) **Să mergem, Mario, căci este prea tîrziu şi Tatăl meu trebuie să se fi sculat.**

MAR[IA]: **Să mergem, Măria Ta!** (ap[arte]) **aşa, nu mai isprăveşte toată ziua cînd se pune la vorbă.**

FLOR[ICA] (Salutînd pe Manole): **Primeşte stima mea, Meştere Manole.**

MAN[OLE] (asemenea): **Nu mai puţin, respectuoasă Domniţă, primiţi închinăciunele mele.**

FLOR[ICA]: (Retrăgîndu-se maşinalicește cu privirea aţintită la Manole): **Să mergem, Mario!** (apoi ajungînd în fundul scenei)

Aria nr. 1

Dumbrăvioara e frumoasă,
Ah, Mario, draga mea,
Eu aici aş sta voioasă
Cînd adesea tu ai vrea.
Printre arbori, flori, verdeaţă
Şi mulţimi de desfătări
Eu aici aş sta voioasă
Ce adesea mă-nfiori.

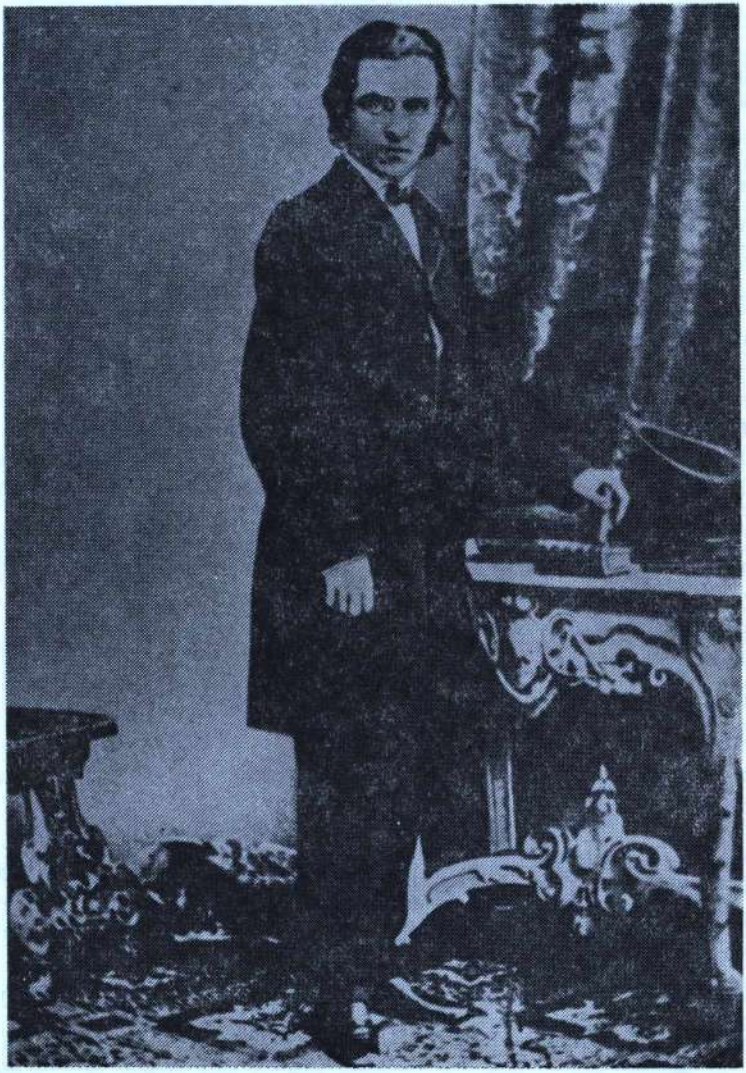
(după cîntec iese)

Scena IV-a

Manole (singur)

MAN[OLE] (privind-o): **Ce talie frumoasă, graţia însoţeşte paşii săi; cerul străluceşte în ochii săi, pare că natura au însemnat cu degetul său una din cele mai frumoase creaţiuni.**

M. Pascaly

Scena V-a

Manole și zidarii

ZIDARI[I]: **Bună dimineața, Meștere Manole.**

MAN[OLE]: **Bună dimineața, fraților, iată tot s-au sfîrșit.** (Arătînd planul): **Iată planul cu toate adăugirile ce i-am făcut. Vedeți, v-am chemat aici ca în unire cu toți să ne legăm prin un jurămînt că nimeni nu ne va despărți pînă ce nu vom săvîrși această bina, că astfel trecînd cu toții peste toate greutățile, să putem lăsa urmașilor noștri un monument al artei noastre.** (Deschide planul) **Priviți și oricare din voi aveți cîte o deosebită idee cu care credeți că vor putea înfrumuseța mai mult, dați-o și eu o primesc cu mulțumire.**

TOȚI (privind planul): **Bravo, Meștere Manole, de minune.**

NICOL[AE]: **Rogu-te, Meștere, ce sînt aceste figuri ce atîrnă de streașină?**

MANOLE: **Acestea sînt niște clopoței formați din metal cu deosebite sunete și așezate astfel, încît la suflatul celui mai mic vînt scot sunetele cele mai armonioase.**

TOȚI: **De minune.**

MANO[LE]: **Așadar găsiți planul bun.**

TOȚI: **Da, da, prea bun.**

MAN[OLE]: **Ei bine dară, fraților, atunci să jurăm cu toții și acest jurămînt va fi legătura dintre noi că pînă la sfîrșitul acestei binale nu ne vom despărți sub nici un cuvînt.**

TOȚI: **Jurăm!**

Corul nr. 2

Să jurăm cu toții,
Cu toții să jurăm,
Jurăm să lucrăm,
Întruna uniți
Ca meșteri vestiți,
La lucru-nceput,
Măreț și plăcut
Sfîrșit ca să-i dăm.
(de-a capo)

TOȚI: **Jurăm!**

Fine actului I.

ACTUL II

Theatru[l] reprezintă zidul Monastirei, lucrătorii stau împrejurul focului.

Scena I-a

Ghinea cu lucrători[i] și Nicolae

NICOL[AE]: **Ce nour posomorît se vede pe cer! Ce frig este! Vedeți voi ce aer apăsat este, nici o stea nu se zărește pe cer.**

GHINEA: **Așa zău! parcă tot stafii și tricolici să plimbă împrejurul nostru! D[oam]ne! D[oam]ne! de ș-ar face păcat Meșteru Manole să ne pue în noaptea asta de pîndă, apoi să știți curat că pe mine m-a luat dracu!**

NICOL[AE]: **Așa zău! Uite de cînd a început Meșterul Manole zidirea Monastirei, mi se tot face un semn și tot semnul ăsta i se făcea și lui tată-meu pe cînd haiducea, cu cei 12 haiduci în Munții Balcani și în urmă a murit în spînzurătoare.**

GHINEA: **Ce spui? Ia vezi să nu mori și tu acățat ca tată-to. Ba nu, adică ce stau eu de vorbesc, bine zice el, mai știi lucrul dracului? Uite, eu de cînd am început binaua asta, parcă să tot dărîmă pe mine.**

NICOL[AE]: **Să dărîmă din pricina pîrdalnicii de beții, care nu te mai trezești cît e ziua de mare.**

GHINEA: **Ș-apoi la ce bun omul treaz, măre? Iaca eu sînt treaz acuși, așa e? și nu plătesc nici o ceapă degerată, mi-e frică de toate halea și trăiesc parcă cum n-aș trăi; dar cînd sînt beat, D[oam]ne! D[oam]ne! parcă toată lumea e a mea; cerul mi se pare cîmp cu flori și cîmpul cu flori, stelele. În fața vinului, nu mi-e frică de nimică, parcă sînt împăratul hăl mare al Lumei.**

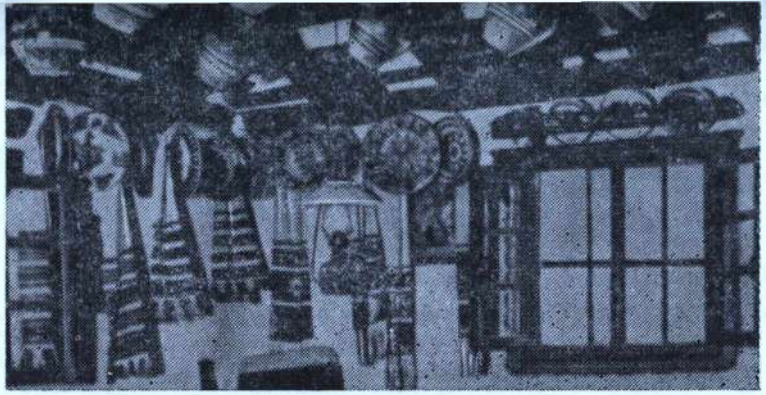
NICOL[AE]: **Ia taci din gură mai bine, nu tot sporovăi țigănește.**

GHINEA: **Huideho, Baragladină, ce mă necinstești? Eu sînt vătaf, nu sînt țigan.**

NICOL[AE]: **Ei bine, vătaf să fii, dar ascultă ce voi să-ți spun. Culcați-vă toți colea pe lîngă foc și mîine să ne sculăm de dimineață, căci avem să lucrăm.**

GHINEA: **Da vorbă-i! să dorm, să mă mănînce stafia și eu să nu știu deloc, mai bine viu să fiu mort, decît mort să fiu viu.**

NICOL[AE]: **Al dracului țigan, cît e ziua de mare nu-i mai tace gura.**

GHINEA: **Da vorbă-i, duceţi-vă dracului şi nu dormiţi să vă spui eu mai bine un basm!**

NICOL[AE]: **Ei bine, spune, că şi ăla e bun, uite, eu nu pot să dorm pînă nu-mi spune cineva cîte un basm.**

GHINEA: **Ce spui, mări? Da mare om eşti tu, să vede că lui tată-to i-a spus basme cînd l-a pus în spînzurătoare.**

TOŢI: **Ei bine, spune să auzim.**

NICOL[AE]: **Aşa, spune, de, să te vedem.**

GHINEA (tuşind): **Îhî. Ei bine, ascultaţi dar, a fost odată ca niciodată, cînd se potcovea puricele cu 99 de oca de fier la un picior şi călcîiu era tot gol şi de aceea a fost odată ca niciodată.**

TOŢI: **Ei bine, ce-a fost?**

GHINEA: **Eu ştiu ce-a fost? Stai să vedem ce-a fost** (tuşind): **hă, hî! a fost un piţigoi.**

TOŢI: **Un piţigoi?**

GHINEA: **Piţigoi, vezi bine, că doar n-o fi fost dracu, piţigoi ca toţi piţigoii, cu aripile de fulgi, şi cu ciocu de os.** (afară tună)

TOŢI (tresărind): **Aoleu! Ce-o fi asta?**

GHINEA: **Aoleo! Jupînească stafie, nu mă lua pe mine, i-ai pe ei că ei s-au apucat să facă drăcia asta.**

NICOL[AE] (sculîndu-se se uită în fund): **Nu-i nimica, nu te speria, ţigane, că un fulger a trecut pe aici, spune înainte.**

GHINEA: **Măi, nu te prinde cu lucrul dracului, c-am auzit trosnind afară.**

TOŢI: **Nu-i nimica, spune, de...**

GHINEA: **Ba nu te prinde, mă, că dracu e bătrîn.**

TOŢI: **Spune astăzi!**

GHINEA: **Da oare ce dracu spuneam?**

TOŢI: **Basmu[l] cu piţigoiu[l].**

GHINEA: **Aha! Cu piţigoiu... Apoi acel piţigoi a sburat pe deasupra unor rîmători, şi-avea o peatră nestemată în cioc, acea peatră îi căzu din cioc şi se umplu tot pămîntul de nişte bufniţe care purta cîte o luminare în cioc, de se umplu şi cerul şi pămîntul.** (tună)

Scena II

Aceiaşi. Satana
(Melodr[amă]. tunet afară. Satana se iveşte printre ziduri)

TOŢI: **Aulio !** (cad adormiţi)

GHINEA: **Aulio! Jupînească Stafie! Ia-i pe ei că ei sînt ai dracului!**

SATANA (apare): **Aşa, dormiţi, ca să nu simţiţi! Odihniţi-vă, ca să-nceapeţi mîine din nou. Ş-apoi iar din nou. Pînă ce-mi veţi da sufletul ce vi-l cer. O, tu Belzebut! Astarat şi toţi cei mari ai infernului, vă rog, Prinţi faimoşi ai marelui Tartar, să fiţi bine voioşi să aflu la voi har, acest templu ce e să se ridice de un meşter prea semeţ, ordon ca să se strice, să cadă zidul din temelie, stricaţi planul să nu mai fie!** (zidurile cad, Satan dispare prin tunet).

Scena III

Cei de sus, Rada vrăjitoarea

RADA: **D[umne]zeul meu! Zidurile iar au căzut. Mare nenorocire peste oamenii aceştia.**

GHINEA (deşteptîndu-se): **Aulio! Jupînească Stafie, nu mă mînca.**

TOŢI: **Ce este? Ce s-a întîmplat?**

GHINEA (stînd cu capul jos): **Un lucru întîmplăcios ce nu se întîmplă niciodată.**

Scena IV

Aceiaşi. Manole

MAN[OLE]: **D[umne]zeul meu! Ce va să zică asta? Zidul iar a căzut!**

GHINEA: **Auleo! lasă-mă dracului, nu mă omorî.**

MANOL[E] (luîndu-l de urechi): **Scoală în sus, beţivule!**

GHINEA: **I-ai pe ei, că ei s-a apucat să facă drăcia.**

MANOLE: **Deşteaptă-te, ticălosule, ce vorbeşti?**

GHINEA: **Auleo! Meştere Manole, bine c-ai venit.**

MANOLE: **Unde sînt meşterii?**

GHINEA: **Meșterii i-au trăsnit Dumnezeu** (uitîndu-se împrejurul său): **Ba nu, uite-i, sînt aici.**

MAN[OLE]; (deșteptîndu-i): **Năstase, Radule, Petcule, sculați!**

TOȚI (sculîndu-se): **Am scăpat! Am scăpat!**

MAN[OLE[: **Dar ce este, fraților? Ce s-a întîmplat?**

GHINEA: **S-a întîmplat, Mări Meștere, o întîmplare că toate întîmplările adunate laolaltă face o întîmplare mai mare ca toate întîmplările, și dacă nu era să fie această întîmplare, nu se întîmpla această întîmplare.**

MANOLE: **Deșteaptă-te, neghiobule, ce vorbești?**

GHINEA: **Vorbesc că dacă nu erea să se întîmple această întîmplare nu să întîmpla întîmplarea asta.**

MANOLE: **Taci din gură, neghiobule!**

GHINEA (lui Nicolae): **Taci din gură, mă, să vorbească meșteru.**

MANOLE: **Ei bine, ce este, fraților?**

NICOLAE: **Să vezi, meștere, noi toți ședeam lîngă focuri și Ghinea ne spunea un basm.**

GHINEA: **Basmu cu pițigoiu.**

MANOLE: **O să taci din gură?**

GHINEA: **Taci, mă, din gură, să vorbească meșteru.**

MANOLE: **Ei, bine?**

NICOL[AE]: **Cînd fulgeră deodată și Ghinea dădu un țipăt.**

GHINEA: **Și voi rîdeați de mine.**

MANOLE: **N-o să taci din gură, Bala dracului?**

GHINEA: **N-o să taci din gură, măi, Bala dracului? să vorbească meșteru ori n-auziți?**

MANOLE: **Urmează, Nicolae.**

NICOL[AE]: **Apoi trăsni deodată și noi căzurăm ca morți. Iată și zidurile căzute.**

TOȚI: **Aicea se vede că a trăsnit.**

MANOLE: **Un trăsnet nu poate doborî piatră cu piatră din temelie. Iată, este surpat din temelie.**

GHINEA: **Asta nu-i lucru curat, măre meștere.**

MANOLE: **Acum ce-o să facem noi? Cum o să ne creadă Măria Sa Domnitorul că trăsnetul au surpat zidul și că noi n-am greșit temeliele și în cazul acesta, ce meșteri putem fi noi?**

GHINEA: **Știi ce, Mări Meștere? Mai bine spuneți-i că nu vă pricepeți să ziditi Mănăstirea și apucați tălpășița p'aci încolo, spălați putinica.**

MANOLE: **Vedeți, fraților, pînă și un neghiob ca ăsta ne judecă!**

GHINEA: **Apoi negreșit, dacă nu vă pricepeți.**

MANOLE: **Taci din gură, Bala dracului, și pleacă după salahori!**

GHINEA: **Eu tac, dar zidurile vorbesc. Îți vedea voi pe dracu.** ([i]ese)

Scena V-a

Cei de sus fără Ghinea

MANOLE: **Să puneți să scoată toată temelia, să mai cercetăm pămîntul încă o dată, căci eu nu cred că trăsnetul să facă o asemenea dărîmare din temelie.**

TOȚI: **Prea bine, meștere!**

RADA: **Dragul meu meșter. Astă noapte, șezînd afară și privind, că cerul era foarte posomorît, am auzit o detunătură și mi s-a părut că un fulger s-a lăsat aicea.**

MANOLE: **Vezi, Ielе Rado, ce păcat asupra mea, privește.**

RADA: **Asta nu e un lucru bun, fătul meu; ori că n-a fost bine făcut, sau că necuratul voește a vă prăpădi.**

MANOLE: **Așa este, Ielе Rado, însă eu am format astăzi temeliele în arcuri și nu știu ce poate fi de s-au dărîmat, acum nu-mi este de alta, dar Măria Sa cînd va veni și va vedea zidurile iar căzute, o să zică că noi n-am cercetat temeliele bine.**

RADA: **Așa este, dragul meu, dar nu vă descurajați, că asta trebuie să fie ceva de la Duhurile necurate.**

MANOLE: **Duceți-vă de vă odihniți, Nicolae.**

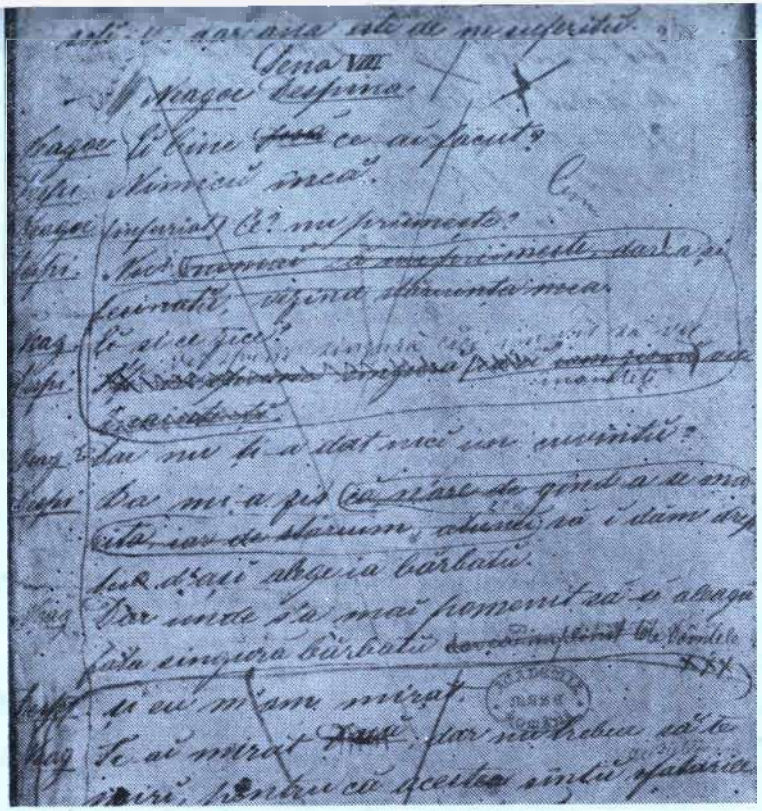
TOȚI: **Prea bine, meștere, noapte bună!**

Scena VI

Rada, Manole

MANOLE: **Lele Rado, te rog în noaptea asta să stai de pîndă, căci și eu voi rămînea aici, pentru ca să mai cuget cîte ceva.**

RADA: **Fii pe pace, meștere, noapte bună!** (iese)

Scena VII

MANOLE (îngenunchind): **Doamne! Doamne! tu, căruia-ţi ridic acest templu! Ascultă rugăciunea mea!**

Arie

Dumnezeule, Dumnezeule,
Înalte creatorule,
De ceruri făcătorule,
Îndură-te, stăpîne,
Ajută-mă cu bine
Ca să pot a-ţi înălţa
Monumentul, casa ta,
Ajută-mă părinte,
Fii milostiv Iierbinte.

(În momentul ce el pune mîna la frunte, cortina cade)

Fine actului II.

ACTUL III

Scena represintă un salon bogat mobilat în palatul lui Vodă

Scena I

Neagoe V[oe]v[od] şi Despina Doamna

NEAG[OE] (intrînd): **Spuneţi D[om]niţei Florica să vie aici!**

DESP[INA]: **Pentru D[umne]zeu, Măria Ta, lasă să-i vorbesc eu, nu-i da aşa izbire de moarte!**

NEAG[OE] (rîzînd ironic): **Hă! Hă! Hă! Izbire de moarte zici, D[oam]nă! Izbire de moarte este cînd cineva voeşte a face maritajul fiicei sale cu o viţă de domn, potrivită rangului său! Izbire de moarte este cînd cineva voeşte binele ... voeşte a fi la înălţimea rangului său...**

DESP[INA]: **Aşa este, Măria Ta! Dar ce va face poporul cînd va afla că căsătoria fiicei noastre este silită?**

NEAG[OE]: **Frînele poporului sînt în mînele mele şi niciodată nu va putea reproşa.**

DESP[INA]: **Foarte bine, Măria Ta; dar adesea-ori frînele poporului se rup în mîinile stăpînitorilor, dacă nu ştiu cum să-i conducă.**

NEAG[OE]: **Asta mai mult se zice decît se face, ştim noi stăpînitorii cum să ne purtăm cu poporul cînd l-avem sub picioarele noastre! Poporului îi vom da paie să mănînce şi istoricului cerneală să scrie, şi astfel unul va mînca tăcînd şi celălalt va scrie cîntînd.**

Scena II

Aceiaşi, soldatul

SOLD[ATUL] (intrînd): **Măria Ta! Termenul de trei zile ce aţi dat osînditei la moarte, Rada vrăjitoarea, s-au împlinit de ieri.**

NEAG[OE]: **Ei bine, n-aţi spînzurat-o?**

SOLD[ATUL]: **Nu, Măria Ta.**

NEAG[OE]: **Pentru ce?**

SOLD[ATUL]: **Fiindcă n-am putut găsi gîde.**

NEAG[OE]: **N-aţi putut găsi gîde?**

SOLD[ATUL]: **Nu, Măria Ta, am publicat în toată ţara şi n-am putut găsi pe nimeni.**

NEAG[OE]: **Hm! Mă prinde mirare, cînd pe toate stradele vezi oameni săraci întinzînd mîna şi voi cu o bună plată să nu găsiţi gîde.**

SOLD[ATUL]: **Nu, Măria Ta, fiindcă Românul, el mai bine omoară la drum fără de lege, decît ca gîde, dupe lege... Osîndita Rada vrăjitoarea care cere să vă vorbească două vorbe înainte de moarte şi dupe lege trebuie s-o primiţi.**

NEAG[OE]: **Bine! Spune s-o aducă!**

SOLD[ATUL]: **Prea bine, Măria Ta.** (iese)

Scena III-a

Cei de sus, pe urmă Florica

NEAG[OE]: **Ziceţi domniţei Florica să vie aici.**

DESP[INA]: **Lasă să-i vorbesc eu, Măria Ta.**

NEAG[OE]: **Mă prinde mare mirare D[oam]nă! Cînd îmi ştii alianţa mea cu Matei Pîrvulescu şi, prin urmare, trebuie să se facă maritaju] acesta cu orice preţ!**

SOLD[ATUL] (anunţînd): **Măria sa Domniţa Florica!**

NEAG[OE]: **Să vie!**

FLOR[ICA] (intră): **M-ai chemat, tată?**

NEAG[OE]: **Da! Se vede că ai uitat, Domniţă, datoria D[[umi]tale către părinţi.**

FLOR[ICA]: **N-am uitat datoria mea, Părintele meu, dar...**

NEAG[OE]: **Dar ce? Poate că ai să-mi vorbeşti ceva? Vorbeşte, aici nu este nimeni afară de mine şi de maica ta.**

FLOR[ICA] (îngenunchind): **Părintele meu! Nu voesc a mă însoţi cu Matei Pîrvulescu, decît numai cu acela pe care-l iubesc eu!...**

NEAG[OE]: **Ei bine, cine este acela pe care-l iubeşti tu?**

FLOR[ICA]: **Acela pe care-l iubesc eu este Manole, Părintele meu!..**

NEAGOE (ap[arte]): **Ce zice ea! Manole...**

FLOR[ICA]: **Da, Părintele meu...**

DESP[INA]: **Ce zici tu, copila mea** (iese de se schimbă în Rada vrăjitoarea).

FLOR[ICA]: **Cu orice preţ nu voi a mă despărţi de el.**

NEAG[OE]: **Destul, ridică-te! Retrage-te!** (Florica se ridică) **Să se aducă pe Manole aici!**

Scena IV

Aceiaşi, Manole

SOLD[ATUL] (d-afară): **Meşterul Manole!**

NEAG[OE]: **Să intre** (Manole intră): **Ei bine, Manole, asta este a treia oară de cînd se dărîmă zidurile. Ţi-am fost hotărît pentru a treia oară spînzurătoarea!**

MAN[OLE]: **Măria Ta! din partea artei am întrebuinţat toate mijloacele, dar nu am ce face, dacă Măria Voastră voiţi... Eu nu am decît a mă supune.**

NEAG[OE]: **Nimica decît la spînzurătoare!**

MAN[OLE]: **Măria Ta! n-ar fi mai bine să se mute clădirea în altă parte?**

NEAG[OE]: **Oriunde în altă parte nu mi se pare mai bun locul decît aici.**

MAN[OLE]: **Aşa este, Măria Ta, dar pămîntul aici este tare mlăştinos şi nu pot a se forma arcurile la temelie.**

NEAG[OE]: **Nimica nu voi s-ascult, decît la spînzurătoare! Tu ştii foarte bine că mi-ai secat tezaurul, pînă şi cerce[i] D[oam]nei mele i-am pus numai şi numai să văd ridicat acest templu!...**

MANOL[E]: **[I]ertare, Măria Voastră! Să mai cercetez încă o dată terenul.**

NEAG[OE]: **La spînzurătoare! Soldaţi, luaţi-l!**

FLOR[ICA]: **Nu, Măria Ta! [I]ertare! dăruieşte-mi-l mie!**

NEAG[OE]: **Ce văd? Asta-i prea mare îndrăzneală!**

FLOR[ICA]: **Dăruieşte-mi-l, Măria Ta! Dăruieşte-mi-l sau du-mă şi pe mine împreună cu el la spînzurătoare!...**

NEAGOE: **Destul! Luaţi-l!**

THEOD[OSIE]: **Staţi! Măria Ta! Ştii foarte bine că încă de cînd m-aţi dat la-nvăţătură n-am avut niciodată dreptul a vă aminti cîtuşi de mic lucru, care să vă supere. Ei bine, astăzi viu eu ca fiul Măriei Voastre, nu adoptiv, ci legitim şi care poate aţi neglijat de creşterea mea lăsîndu-mă un simplu soldat, a servi curţei Măriei Voastre, vă rog să lăsaţi pe sora mea să ia pe cine dînsa au ales, asemenea cer şi iertarea lui Manole.**

NEAG[OE]: **Ei bine... fie! dar cu o condiţie.**

THEOD[OSIE]: **Care, Măria Voastră?**

NEAG[OE]: **Numai atuncea voi gracia pe Manole, cînd sora ta îmi va făgădui că se va însoţi cu Pîrvulescu.**

FLOR[ICA]: **Părintele meu! nu sili pe copilul tău a se face jertfa unei nelegiuiri care te-ar dezonora.**

NEAG[OE]: **Şi ce poate să mă dezonoreze pe mine?**

FLOR[ICA]. **Aceasta o puteţi afla numai de la bătrîna Rada vrăjitoarea de aci din Argeşi.**

NEAG[OE]: **Cum! Şi de unde ai aflat tu aceasta?**

FLOR[ICA]: **Să vezi, părintele meu: într-una din zile, eram singură în camera mea, unde această bătrînă cerînd audienţă, mi-au confiat acest secret, cu condiţia însă ca numai eu şi ea să ştim acest secret în parte, acum cînd curiozitatea voastră se-ntinde, secretul se va descoperi numai de Rada, aceea care l-a păstrat şi-l păstrează încă de un vechi timp. Chemaţi-o şi veţi vedea că am multă dreptate a mă împotrivi voinţei voastre.**

NEAG[OE]: **Ei bine, să vedem! Să se aducă Rada vrăjitoarea.**

SOLD[ATUL]: **Măria Sa, Matei Pîrvulescu!**

NEAG[OE]: **Să intre!**

Scena V-a

Cei de sus, Pîrvulescu

PÎRV[ULESCU]: **Bună dimineaţa, Măria Ta.**

NEAG[OE]: **Bună dimineaţa. Ei, vezi, acum îmi placi, te văd mai...**

PÎRV[ULESCU]: **Dupe împrejurări, Măria Ta. Dar aş voi să vă întreb ceva?**

NEAG[OE]: **N-aveţi decît să mă întrebaţi.**

PÎRV[ULESCU]: **M-au informat că fiica Măriei Voastre, Florica, este adoptivă?**

NEAG[OE: **Şi eu am aflat altă ceva.**

PÎRV[ULESCU]: **Ce, Măria Voastră?**

NEAG[OE]: **Că vă lipseşte o doagă.**

PÎRV[ULESCU]: **A! Cum se poate?**

NEAG[OE]: **Aşa cum se poate să aibă loc şi întrebarea D[umi]tale.**

PÎRV[ULESCU]: **Eu nu ştiu cu siguranţă.**

NEAG[OE]: **Apoi eu nu ştiu cu siguranţă; dar să lăsăm asta. Te-am chemat aici pentru ca să fii de faţă la descoperirea unui secret.**

PÎRV[ULESCU]: **Prea bine, cu plăcere, Măria Ta.**

NEAG[OE]: **Poftim, şezi.**

SOLDAT[UL] (Afară): **Osîndita Rada vrăjitoarea.**

NEAG[OE]: **Să intre!** (Rada intră. Cu sfială): **Apropie-te, apropie-te-ţi zic! în două rînduri te-am iertat de la spînzurătoare pentru nelegiuirile tale şi acum este a treia oară de cînd te-ai strecurat în palatul meu şi ai spus Domniţei Florica, fiica mea, că nu este fiica mea legitimă.**

RADA: **Măria Sa să nu se supere dacă am vorbit adevărul.**

NEAG[OE]: **Cum! adevărul zici tu? Ei bine, voi zdrobi acel adevăr din gura ta cu laţul streangului.**

RADA: **Măria Sa să nu se supere, că eu singură am urît minciuna şi vorbesc adevărul.**

NEAG[OE] (ironic): **Hă! Adevărul! Şi unde este acel adevăr?**

RADA (arătînd cu mîna pe piept): **Colea, pe inima de mamă şi la gîtul copilei mele.**

FLOR[ICA]: **Da, este foarte adevărat, după baerul ce am păstrat.**

RADA: **Copila mea, care este mirele ce ţi-au ales?**

FLOR[ICA] (arată pe Pîrvulescu): **D[umnea]lui.**

RADA: **D[umnea]ta, boerule?**

PÎRVUL[ESCU]: **Da, eu.**

RADA: **Ştii D[umnea]ta cine este mireasa ce ţi-ai ales?**

PÎRV[ULESCU]: **Negreşit. Este fiica Măriei Sale.**

RADA: **Te-nşeli! Este chiar fiica ta!**

TOŢI (tresărind): **Este cu putinţă?**

PÎRV[ULESCU]: **Eşti nebună!**

RADA: **Da! Este chiar fiica ta; ţi-aduci aminte bine acum 18 ani, de-o servitoare ce era în curtea tatălui tău, că dupe ce o nenorociseşi, o făcuşi mamă, o alungaşi din casa voastră. Ei bine, acea mamă sînt eu şi copila Ta, iat-o!**

NEAG[OE]: **Ce-aud, Matei? Sînt adevărate toate astea?**

PÎRV[ULESCU]: **Măria Ta! N-am ce zice. Dacă este adevărat că nu-i fiica Măriei Tale legitimă, apoi de ce că e copila mea?**

FLORICA (aruncîndu-se în braţele lui Pîrvulescu): **Părintele meu!**

PÎRV[ULESCU]: **Copila mea!**

NEAGOE: **Atunci, declar şi eu în faţa tuturor că nu este copila mea şi că am găsit-o pe petrile bisericii în cetate.**

TOŢI: **Ura! Să trăiască Măria Sa!**

NEAG[OE]: **Şi fiindcă s-a descoperit acest secret, iert pe toţi. Să se aducă pe Manole aci.**

TOŢI: **Ura! Trăiască Măria Sa Neagoe Vodă!**
NEAG[OE]: **Bine, copii, trăiţi şi voi, vă dorese linişte în ţară.**

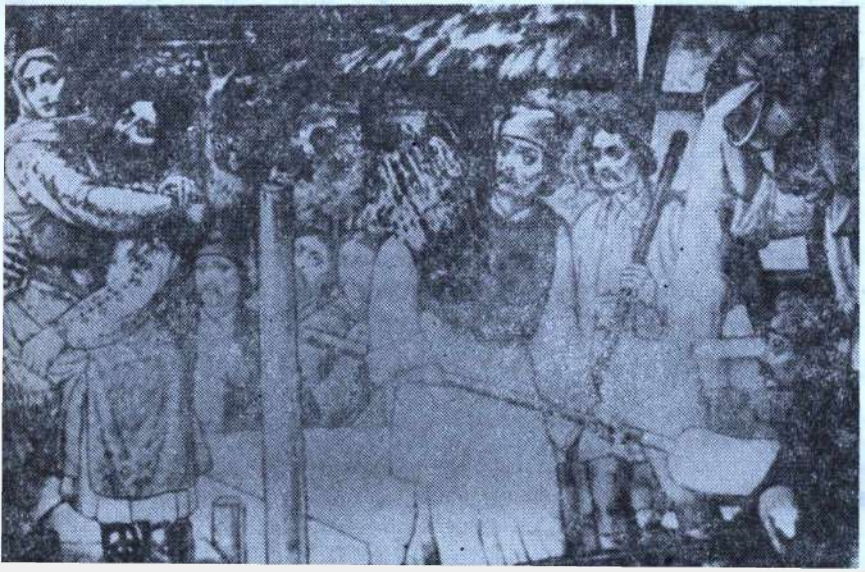
Scena VI

Cei de sus, Manole

MAN[OLE]: **Ce poftește Măria Voastră?**
NEAG[OE]: **Cum, tu aici?**
MAN[OLE]: **Da, Măria Voastră, am stat aicea afară, ca să văd sfîrşitul acestui secret.**
NEAG[OE]: **Iată, Manole, te iert** (luînd pe Florica şi o trece la Manole) **şi-ţi dau mîna Florichei, însă ţine bine minte că asta este a patra oară de cînd te iert! Bagă bine de seamă să nu laşi urmaşilor tăi o pată, numele tău pierdut şi femeia ta pe drumuri!**
TOŢI: **Ura! Trăiască Măria Sa!**
NEAG[OE] (către zidari): **Iar voi luaţi planul cu adăugirile şi începeţi din nou** (Dînd mîna Florichei): **Acum la biserică, pentru a cununa pe Manole.**
TOŢI: **Ura! Trăiască Măria Sa!**

(Aci se face un marş general şi toţi pleacă.)

Fine actul III

ACTUL IV

Manole, Florica, Nicolae

MAN[OLE]: **Doamne, Doamne! fi-va oare cu drept că dupe douăzeci de ani de învăţătură să nu pot lăsa urmaşilor mei un monument al artei mele? După ce ţi-am înălţat pîn-acum 15 templuri; nu cred că vei fi aşa de nemilostiv cu mine. Eu care am lucrat cu multă energie templele tale!**
FLOR[ICA]: **Manole! se vede că este pămîntul slab sub temelie şi din pricina asta se dărîmă.**
MAN[OLE]: **O, draga mea Florică! Am pus de-a săpat la o adîncime de 4 stînjeni pînă am dat de pămînt sănătos; şi apoi am format temelia, dar n-am ce zice, poate că Dumnezeu e supărat pe mine.**
NICOL[AE]) (arătînd planul lui Manole): **Iată o adîncime de doi stînjeni şi jumătate aproape, în partea despre răsărit, unde am găsit pămîntul sănătos.**
MANOLE: **Dar în partea despre apus unde era mocirla cea adîncă, cîtă adîncime i-ai dat?**
NICOL[AE]: **Acolo sînt 4 stînjeni şi două palme, meştere, dacă temeliele toate le formam în arcuri, nu era mai bine?**
MAN[OLE]: **Apoi nu vezi planul? Ori pe unde am bănuit pămîntul slab, am format arcuri.**
NICOL[AE] (privind): **Aşa este!**
MAN[OLE] (reţiind compasul): **Nu văd nici o greşală. Proporţiile, gravităţile, toate sînt bine combinate, nu ştiu ce să zic.** (lui Nicolae): **Du-te, Nicolae, de te odihneşte.**
NICOL[AE]: **Noapte bună, meştere!** (iese)
MAN[OLE]: **Noapte bună!**

Scena II-a

Manole, Florica

MAN[OLE] (ridicînd ochii spre cer cu mîinile încrucişate): **D[umne]zeule! fi-voi aşa de nenorocit, ca să trec în ochii lumii de şarlatan, dupe ce am ridicat cele mai frumoase monumente în străinătate. O! îmi voi sacrifica totul, pentru ca să pot ajunge la scopul de a nu mi se disprețui arta şi a nu mi se lăsa numele meu pierdut!**

FLOR[ICA]: **Manole! Nu era mai bine să mutaţi clădirea d-aici în altă parte? Poate aici este pămîntul udat cu sîngele păgînilor dupe vremea cînd făceau război Domnitori[i] şi de aceea nu vrea D[umne]zeu să-nalţe sfîntul locaş aici.**

MAN[OLE]: **Se poate, dragă Florico, dar Domnitorul aicea au stăruit a se face clădirea şi desvinovăţiele ideale nu au loc înaintea artei!**

FLOR[ICA]: **Aşa este, dragul meu Manole, dar tu clădind şi reclădind în trei ani de cînd te-am luat, n-am făcut decît a cădea în genunchi înaintea Domnitorului ca să te ierte de spînzurătoare, şi acum dărîmîndu-se iar, ce vom face?**

MANOLE: **În toate ai dreptate, draga mea Florică; Dar Dumnezeu căruia-i ridic acest templu cred că nu-mi va face această nedreptate, voi sta şi noaptea aceasta aici, cugetînd la tot ce voi putea face şi poate să-mi vie ceva în minte. Bu-te de te odihneşte, dragă Florico!**

FLOR[ICA]: (sculîndu-se cu copilul şi cu furca în braţe): **Noapte bună, Manole!**

MANOLE (sărutînd-o pe frunte): **Noapte bună, draga mea Florica.** (Florica iese)

Scena III-a

Manole (singur)

MANOLE (cu mîna la frunte privind planul): **Să mai revăd încă o dată planul, să vedem nu voi descoperi ceva pentru a face să stea zidul?** (Adoarme)

Scena IV-a

Manole (adormit), Satan

SATAN (afară tunete, fulgere, el apare între): **Vă rog! O, prinţi faimoşi, puteri ai[sic!] lui Tartar, să fiţi bine voioşi, să aflu la voi har. O, voi fraţi ai mei, din munţi şi din văi, din dealuri, din stînci, din trestii adînci. Aici veniţi, daţi-i un somn greu, să doarmă mereu, să stea adormit, ca un ameţit, pînă va vedea visul ce-i voi da. Daţi-i voi un vis, aşa cum v-am zis. Totul s-a sfîrşit, iată-l adormit.**

Scena V-a

Manole (singur)

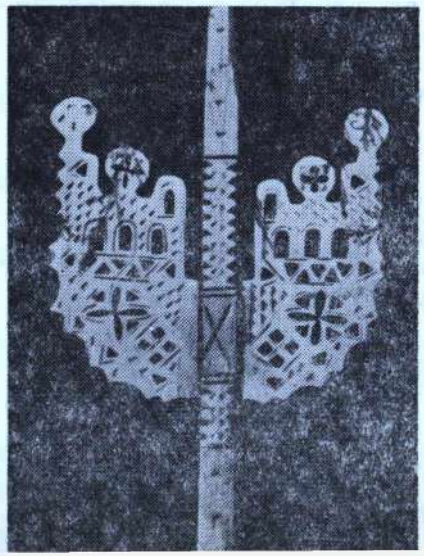
MANOLE (Deşteptîndu-se se uită împrejur): **D-zeul meu! Ce vis înspăimîntător! O mulţime de figuri urîte, cameni cu capetele de bîlci, între dînşii şi o împărăteasă mare, cu o coroană în cap cu trei coarne, ţinînd în mînă un toiag cu trei ramuri. Aceasta-mi spunea ce trebuie să fac pentru ca să stea zidul. Vai! D-zeule! Ce vis înspăimîntător! Mă duc să vestesc pe tovarăşii mei.** (Se duce pînă la uşe şi se întoarce) **Cine să fie acea nenorocită pe care soarta ar condamna-o să moară astfel? Inima mea se bate încă. Un fior mă cuprinde din talpe pînă în creştet. Ce să fac? Ce să fac? D-zeule? Altfel sînt pierdut şi numele meu este stins** (vrînd să plece) **Mă duc să deştept tovarăşii** (mergînd să deştepte pe lucrătorii carii sînt în fund) **Nicolae, Petcule, Năstase, sculaţi-vă!**

TOŢI (sculîndu-se): **Ce este? Ce este?**

MANOLE: **Veniţi, fraţilor, să vă spun cum putem fi mîntuiţi.**

TOŢI: **Mîntuiţi! Mîntuiţi!**

MANOLE: **Aşa, fraţilor, ascultaţi:**

Arie

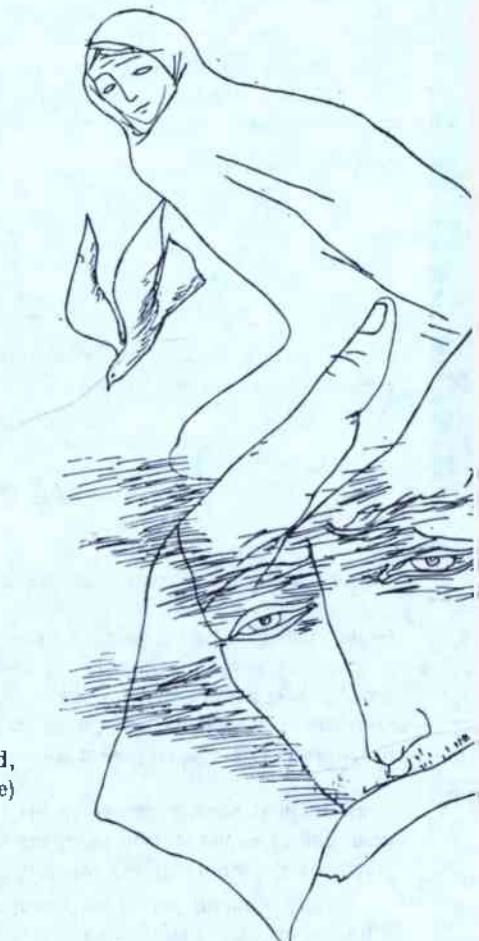
O, voi, meşteri mari,
Calfe şi zidari,
Ştiţi voi ce-am visat
De cînd m-am culcat?
O şoaptă de sus
Aevea mi-a spus
Că oricît om lucra,
Noaptea s-a surpa
Pîn ce om hotărî
În zid a zidi
Orice soţioară,
Orice surioară
Mîine s-a ivi
Mîine-n zori de zi
Jertfă s-o jertfim
Şi-n zid s-o zidim.

Deci, dacă voiți
Ca să isprăviți
Sfînta Monastire
Pentru pomenire
Haide să jurăm
Taina să păstrăm
Că orice soțioară
Orice surioară
Mîine s-ar ivi
Mîine-n zori de zi
Jertfă s-o jertfim
În zid s-o zidim
Jertfă s-o jertfim
În zid s-o zidim.

Corul

Manole, Manole,
Meștere Manole,
Dăm făgăduință
Să-ți jurăm credință
Pe cer și pe lume
Pe-al Domnului nume
Că oricare va spune
Rău se va răpune.

(Meșterii pleacă în fund cîntînd, se apucă de lucru, Manole rămîne)

Corul

O, cu ce preț mare
Cere el altare;
Un suflet să piară
Azi la noi în țară,
Suflet nepătat
Și nevinovat.

Numai c-am jurat
Un ceas blestemat.

(Meşterii lucrează în fund, Manole în scenă)

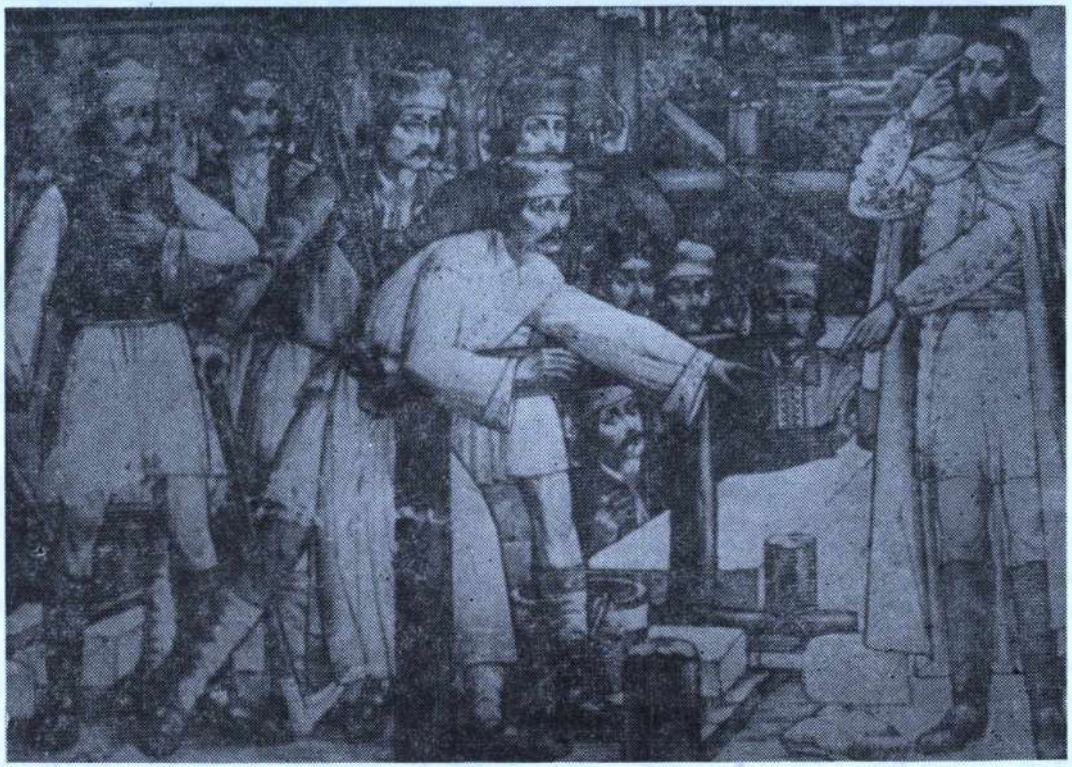

MANOLE: **O! Blestemat loc! Blestemată zi în care am pus temelia aceasta! Doamne! Ce nedreptate! Eu înalţ locaşul tău cel sfînt şi tu-mi ceri să aduc o jertfă nevinovată pe altarul tău, să răpesc un suflet de om! Vai! Şi cine va fi acea nenorocită fiinţă din surorile sau soţiele noastre? O D-zeule!** (speriat) **Nu cumva Florica va veni cu demîncarea mai-nainte de celelalte? Ea, care este mai bărbată decît celelalte, ah! Cum aş dori să i se-ntîmple orice primejdie în cale, numai să nu vie. Să rog pe Dumnezeu pentru aceasta.**

Arie

Dă Doamne în lume
O ploaie cu spume,
Să curgă şiroaie,
Să facă piraie,
Apele să crească,
Mîndra să-mi oprească.
S-o oprească-n cale,
S-o ducă la vale.

(Afară plouă şi tună şi fulgeră)

Pictură murală de la casa parohială a Mînăstirii Curtea de Argeș. (Vezi și ilustrațiile de la paginile 44 și 54.)

Scena VI-a

Corul de zidari lucrează în fund

O, zi rea, fatală,
Crudă, infernală,
Un suflet să piară
Azi la noi în țară,
Suflet nepătat
Și nevinovat
Numai c-am jurat
Un ceas blestemat.
O, cu ce preț mare
Cere el altare:
Un suflet să piară
Azi la noi în țară!
Suflet nepătat
Și nevinovat
Numai c-am jurat
Un ceas blestemat.

MAN[OLE]: **O! M-ai auzit. D-zeule-ți mulțumesc! Văd bine voința ta Doamne? dar nu se poate să scutești pe oricare altă ființă a gusta din paharul acesta?** (Cade în genunchi plîngînd) **Iar să mai rog pe D-zeu, să văd, nu va asculta pe deplin rugăciunea mea?**

Arie

Suflă Doamne un vînt
Suflă pe pămînt
Paltini să îndoaie
Brazii să despoaie
Mîndra s-o întoarne
S-o-ntoarne din cale
S-o ducă la vale
Mergînd tot la vale.

(se scoală, afară ploaie și vijelie):

O! Îți mulțumesc, D-zeule, căci ai auzit rugăciunea mea! Vai! Ce neodihnit sînt! Mă duc să privesc dupe movilă să văd cine va fi acea nenoroiciă care va veni întîi aici. (iese)

MANOLE (intră disperat): **Vai! Florica vine!** (plînge) **D-zeule! Ce izbire de moarte-mi dai! Ți-a trebuit o jertfă, o jertfă și ai căutat-o în familia mea! În viața mea! În sufletul meu! O! Crude creator! O, ființă ce te-nalți pe aburii de lacrimi ale nenorocitelor tale ființe, numai și numai ca să adormi în țipetele lor de durere! Primește blestemul meu** (căzînd în genunchi) **O! Dar ce fac eu, vierme al pămîntului! Cutez a blestema cerul! Iartă-mă, stăpîne, și fă cum voești tu, căci totul este al tău, căci m-am rătăcit văzînd cea din urmă scînteie de fericire stinsă.**

Scena VII-a

Aceiași, Florica

TOȚI: **Florica! Florica! Sîntem mîntuiți!**
MAN[OLE]: **O! D-zeul meu! Nu cutez s-o privesc!**
FLOR[ICA]: **Manole! iată, ți-am adus de mîncare. Dar ce văd, tu ești**

trist? Ce ai tu, dragă Manole? Ori s-au dărîmat iar zidul? (uitîndu-se la zid) **Dar eu văd că zidarii lucrează. Atunci nu mă mai iubești...**

AN[OLE] (îmbrățișînd-o): **Florico, draga mea! Cum ai putut veni pe această vreme furtunoasă, care putea să te primejduiască?**

LOR[ICA]: **O! nu, dragul meu, am trecut toate primejdiile și iată-mă-s lîngă tine...**

AN[OLE] (ap[arte]): **O! cît îmi sfîșie inima** (plînge)

LOR[ICA]: **Dar tu, văd că plîngi, Manole! Nu mă mai iubești, poate!**

AN[OLE]: **Florico, dragă! Te mai îndoiești de mine? Cînd tu ești fericirea mea! Viața mea! Cu toate acestea, Florico, am visat în noaptea asta că zidul va sta, dacă voi zidi într-însul umbra celei întîi venite astăzi aici, și pentru că tu ești întîi venită, vrei tu ca să te sui pe zid ca să-ți ia umbra făcîndu-se că te zidește?**

LOR[ICA]: **Te îndoiești, Manole, nu știi că eu ascult de toate ce-mi zici ?**

ANOLE (aparte): **O! D-zeul meu! Ce inimă de înger. Bine, Florico, vino dar să-ncercăm!** (O ia de mînă și o duce la zid, puind-o cu fața spre public): **Șezi, Floare, colea, nu te speria!**

LORICA: **Fac totul pentru dragostea ta!**

[AN[OLE]: (ap[arte]): **D-zeule! am pierdut-o!** (își acopere fața cu mîinile și iese)

Arie și cor:

Stai, Floare, colea,
Nu te speria,
Că vrem să glumim
Ca să te zidim.

Florica

Manole, Manole,
Meștere Manole,.
Ajungă-ți de glumă
Căci am să fiu mumă!

Corul:

Stai, Floare, colea,
Nu te speria,
Că vrem să glumim
Ca să te zidim.

Florica:

Manole, Manole,
Meștere Manole,
Zidul rău mă strînge,
Copilașu-mi plînge.

Corul:

Stai, Floare, colea,
Nu te speria,
Că vrem să glumim,
Ca să te zidim.

Florica (cu glas stins):

Manole, Manole,
Meștere Manole.
Zidul rău mă strînge,
Viața mi se stinge.
Zidul rău mă strînge,
Viața mi se stinge.

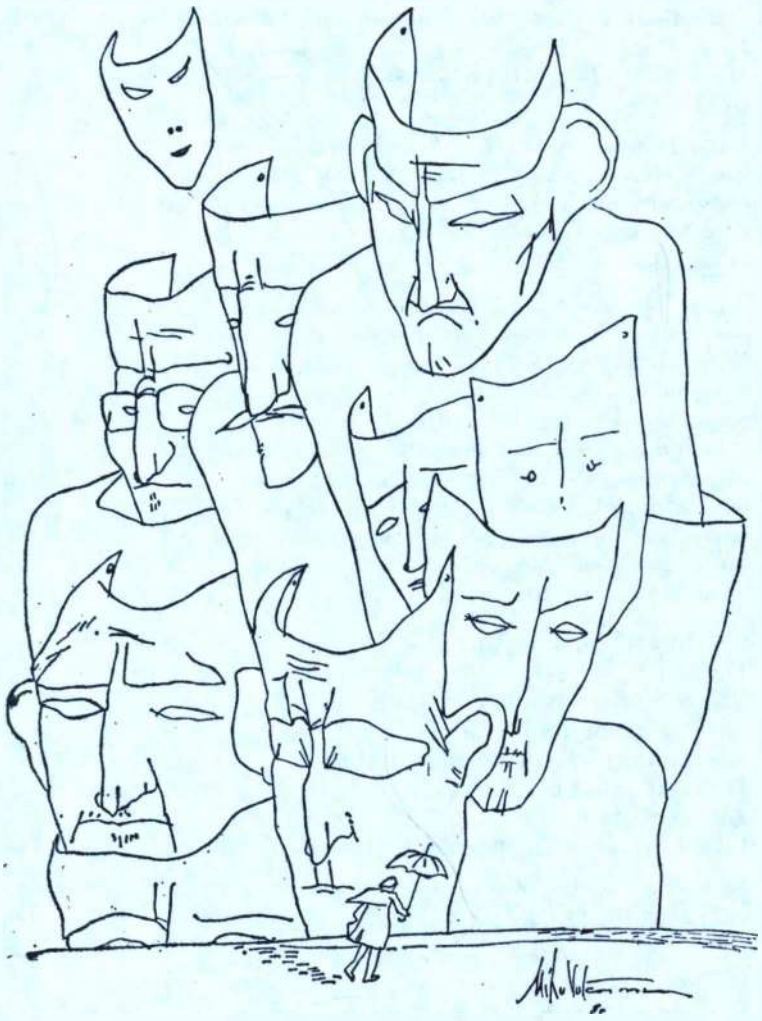

MANOLE (întorcîndu-se disperat): **Ha, ha, ha! Am isbutit! Arta mea a triumfat! Sînt ferice, sînt ferice!** (disperat): **Tu! Tu! Florica mea! Tu, zidită! Tu, moartă! O! Nu! Florica mea, tu ești vie!** (Se uită la zid): **Ce? Tu acolo?** (rămîne încremenit) **A pierit!** (Uitîndu-se lîngă ea) **Ea este colea! Vie! O! Ce vis! Nu mă pot deștepta! Florico! Draga mea!** (încruntîndu-se): **Ei bine, zidul stă. Ea ... arta mea a triumfat.** (încet) **Dar ce ... văd, e aici, uite, privește. Florica mea** (tare) **Ei bine ... O! Nu! Este demon, este iluzie** (mai tare) **Florico... O, nu! Ha! Ha! Ha!** (el cade)

Finele piesei

Buzău, 12 Martie 1885. Transcrisă I. C. Indescifrabil sufleur

CENTENAR
Ion MINULESCU

«DEȘI NU SUNT CEL CARE SUNT...»

POEZIA LUI ION MINULESCU REPREZINTĂ un apogeu, dar și un punct limită al simbolismului românesc, limită determinată și de o difuziune extraordinară. Chiar în timpul vieții s-a vorbit despre poet ca de un maestru devenit popular. La apariția primelor cărți de versuri (*Romanțe pentru mai tîrziu*, 1908, *De vorbă cu mine însumi*, 1913), dar și după aceea, poeziile sale erau așteptate ca *le dernier cri*, totul fiind sinonim cu *simbolism*. După ele urmau variante, imitații, discuții, laude, exagerări, ironii. Acest curs ridicat al poeziei sale pe piața literară a fost numit de N. Davidescu *minulescianism*. Considerînd popularitatea ca o consecință a «norocului literar», Davidescu deschidea problema disocierii dintre *gloria literară* și *popularitate*.

Pentru căutătorii de fior metaforic sau de inaccesibil poetic, Minulescu poate părea un poet prea la îndemîna oricui. Dar citite, după șapte decenii și ceva de la apariție, romanțele sale oferă și tonuri de meditație lirică. Minulescu nu trebuie judecat numai prin aplauzele publicului căutător de claritate, într-o epocă în care poeții se străduiesc să fie cît mai confuzi. O poezie de instinct și de cultură poetică, concepută pe un portativ imens, de la romanța temperamentală la jocul absurd, poezia lui Minulescu nu e o operă clasată definitiv, ci își așteaptă și de acum înainte comentariul critic.

Ion Minulescu are, după E. Lovinescu, meritul de a fi stegarul mișcării simboliste și oarecum de a fi absorbit-o. G. Călinescu își explică retorismul nesupărător al poetului legîndu-l, cu intuiție și gust, de direcția sonetismului francez, *foburgic* și nu suburban, dar și de *romanța* românească.

Cu Minulescu, practic, a intrat în poezia românească peisajul citadin civilizat sau supercivilizat, a intrat în literatură, ca metaforă, *strada*. Nu e nimic peiorativ în formularea curentă prin care Minulescu e un *poet al străzii*.

Într-un context semănătorist, autorul *Romanțelor pentru mai tîrziu* «*a îmbrîncit în juru-i tot ce era vechi, prăfuit și perimat*» (Tudor Vianu). Minulescu s-a revoltat de la început împotriva vocabularului «consacrat» al poeziei, fiind unul din puținii creatori ai epocii care prin toate mijloacele au făcut să cadă în desuetudine așa-zisa «aristocrație», a limbajului poetic.

Ultim simbolist român, «romantic» al marilor orașe moderne, «trubadur» al contemporaneității, ridicînd boema la rangul artei, slujită cu o febră

lucidă și cu un temperament liric incontestabil, Ion Minulescu a atras în sfera poeziei moderne românești o mare categorie de cititori, care, altfel, ar fi rămas undeva, într-o zonă cuminte, tradițională și calmă. Mai mult decît zecile de tratate ale criticilor, și mai mult decît manifestele unor școli avangardiste, Minulescu a «convins» o *lume medie* de auditori și cititori și i-a introdus în zona poeziei noi, pentru că a găsit formula cea mai adecvată dialogului liric și limbajul poetic cel mai voluptuos.

În mod obișnuit, acest «modernism» minulescian a fost sesizat mai ales în domeniul poeziei, proza și chiar teatrul său, fără să ajungă la același nivel de realizare artistică, și-au avut, însă, importanța lor în perisajul literar românesc interbelic. Ca prozator, Minulescu a contribuit la formarea prozei citadine și fantastice, de formulă simbolistă. Ca dramaturg, e singurul reprezentant al simbolismului în literatura noastră.

Necunoscută încă, azi, activitatea de gazetar a lui Ion Minulescu completează portretul critic al unui literat apreciat cîndva și pentru pamfletele sale atît de curative și inteligente.

Fie pornind de la sedimentele doctrinare ale școlii lui Moréas, fie încălzit de miracolul simbolismului belgian, fie legînd aceste două direcții de moda poetică a șansonetei franceze, Minulescu poate fi definit ca un propagator entuziast al simbolismului, dar — spre sfîrșitul vieții — și ca un apostat al doctrinei care-l frenetizase. Atitudinea sa nu e diferită nici de aceea a lui Arghezi, nici de aceea a lui Blaga sau Ion Pillat. E atitudinea întregii culturi românești, stimulată uneori de fermenți externi, dar dominată statornic de impulsurile colosale ale unei geologii interne.

*

Prezentăm în numărul de față al revistei „*Manuscriptum*" cîteva noi aspecte din laboratorul de creație al poetului *Romanțelor pentru mai tîrziu*. Le-am selectat din diferite fonduri documentare.

La Biblioteca Academiei (manuscris nr. 5080, ff. 34—68), se află, dedicat lui Ion Pillat, un proiect de volum al lui Ion Minulescu, *Strofe pentru elementele naturii*, grafiat în întregime de autor. Ion Pillat intenționa să-l publice într-o colecție, „Arcadia", ce urma să apară sub îngrijirea sa. Inițial, colecția se numea „Academos". Coperta cărții, desenată și ea de Ion Minulescu, configurează o fațadă de templu grecesc.

Sumarul e gîndit în trei cicluri:

I. **Strofe pentru elementele naturii**

II. **Brelan de ani:** *1915 (Din orientul plin de soare), 1916 (Hotelul cu firma „La Wilhelm cel Mare"), 1917 (Clopotele Învierii vor suna la noapte iar).*

III. **Partenza:** *Solilocul nebunului, Epilog, Nocturnă, Aquarelă, Vasul fantomă, Partenza, Rînduri pentru Sulamita, Împăcare postumă, Pastel marin, Pastel mediocru (Toamna a trecut pe lîngă mine), Pastel profan.*

Este vorba, deci, de o antologie reprezentativă, care conține o rigurcasă selecție, făcută de poetul simbolist. S-ar putea, însă, ca ea să se datorească virtualului editor de aici, excelentului autor de antologii care a fost Ion Pillat.

În arhiva familiei au rămas puține pagini inedite, texte ocazionale de obicei. Unele, totuși, sînt interesante pentru desăvîrșirea portretului omului și epocii. Iată, de pildă, un fragment de poem neutilizat, o posibilă variantă la poezia *Ecce homo*, un adevărat autoportret liric însă:

Ce sînteți voi nu știu...
Dar eu,
Știu că eu sunt un curcubeu
Un curcubeu multicolor
Ce-am vrut să fiu pe placul tuturor
Deși nu sunt: cel care sunt —
Aureola unui sfînt
Ce-am vrut să fiu pe placul tuturor
[.....]

Se mai află aici fragmente de articole și diverse referate administrative ale funcționarului de la Ministerul Artelor. Astfel, un fragment memorial fără titlu vorbește de cafeneaua Kübler, în care se duceau la începutul secolului bătăliile literare. Un elogiu al boemei simboliste, dar și un elogiu al poeziei, acest fragment îl definește pe Minulescu mai mult poate decît o mărturisire făcută cu intenție:

Niciodată gogoșile fierbinți umplute cu marmeladă de prune și punchu-rile pline de rom, pe care noi ne grăbeam să le aprindem la flacăra lui, să ne poată încălzi

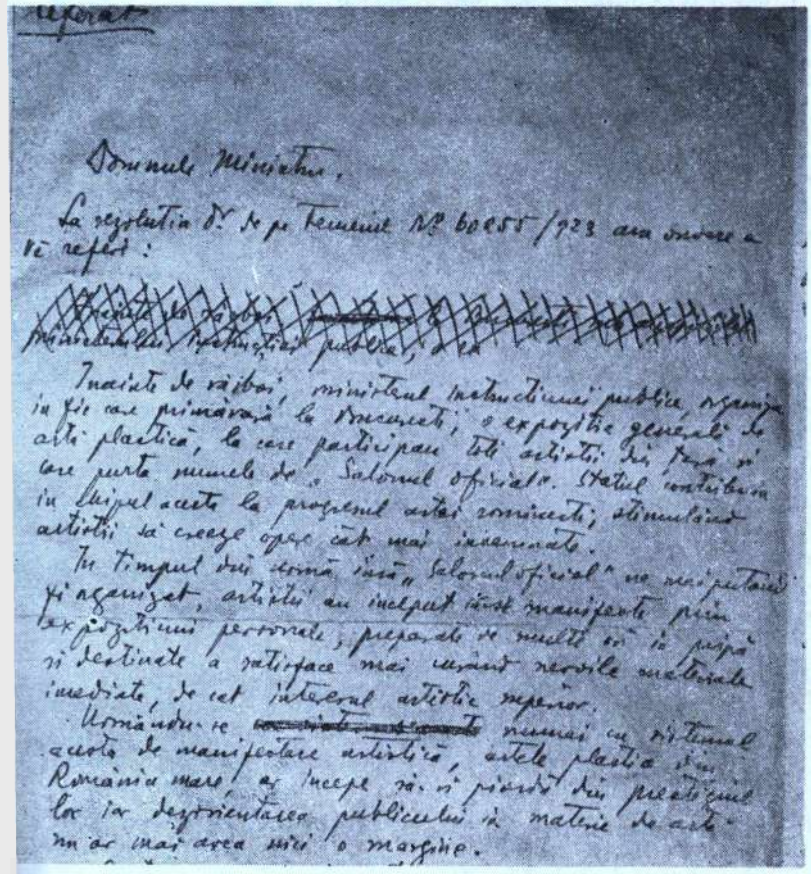
nu numai stomacurile reci şi goale, dar şi speranţele îngheţate chiar pe la mijlocul anului în curs.

În mod excepţional Moş Crăciun ne făcea cîteodată şi plăcuta surpriză de a ne îndruma paşii şi emoţia momentului aşteptat, spre mesele bogat garnisite la care eram invitaţi de anume rubedenii îndepărtate, în zilele de sărbătoare cînd întîmplător îşi mai aminteau şi de existenţa noastră la Bucureşti.

Numai că belşugul acestor mese evanghelice nu ne puteau procura decît pentru o singură zi « pîinea noastră cea de toate zilele ». Crăciunurile treceau odată cu filele calendarului tipărit cu slove roşii şi, pînă la sosirea altor zile de sărbătoare, mulţimea zilelor noastre de « post » şi rugăciune creştea ca şi cum nu avea să se mai sfîrşească.

Iată pentru ce numai la cafeneaua lui Papa Kübler ne simţeam ca şi la noi acasă. La mesele rubedeniilor noastre ne îndestulam pentru cîte o zi numai, doar stomacul, ca şi nişte bieţi cerşetori miluiţi de generozitatea unor streini anonimi. Pe mesele cafenelei noastre însă, noi jucam la noroc « pînă-n pînzele albe », cum spune românul, misterul viitorului din umbra semnului de-ntrebare, care, într-o bună zi, eram siguri, are să ne potolească foamea, îndestulîndu-ne nu numai pentru o singură zi de sărbătoare, ci pentru veşnicie.

Deosebit de interesant ni se pare un *referat*, scris de mînă (deci ciorna unui act oficial), prin care Minuţescu, Director general al artelor din Ministerul Cultelor şi Artelor, funcţie pe care a îndeplinit-o între 1922 şi 1940, solicită ministrului reînfiinţarea „Saloanelor oficiale" anuale de artă plastică (Saloanele de primăvară şi de toamnă):

Referat

Domnule Ministru,

La rezoluţia Dv. de pe temeiul No. 60255/923 am onoarea a vă referi:

Înainte de război, Ministerul Instrucţiunii Publice organiza în fiecare primăvară, la Bucureşti, o expoziţie generală de artă plastică, la care participau toţi artiştii din ţară şi care purta numele de „Salonul oficial". Statul contribuia în chipul acesta la progresul artei româneşti, stimulînd artiştii să creeze opere cît mai însemnate.

În timpul din urmă însă, „Salonul oficial" nemaiputînd fi organizat, artiştii au început să se manifeste prin expoziţiuni personale, preparate de multe ori în pripă şi destinate a satisface mai curînd nevoile materiale imediate, decît interesul artistic superior.

Urmîndu-se numai cu sistemul acesta de manifestare artistică, artele plastice din România mare ar începe să-şi piardă din prestigiul lor iar dezorientarea publicului în materie de artă nu ar mai avea nici o margine.

«Pentru a se preveni la timp acest rău» poetul pledează în continuare pentru reînființarea „Salonului oficial" care «*devine o necesitate națională și una din primele preocupări ale ministerului nostru*» propunînd:

«1. La Expoziția generală anuală, organizată de Ministerul Artelor, care va purta numele de *Salonul oficial*, vor lua parte toți artiștii plastici din întreaga țară și va dura de la 1 aprilie pînă la 31 mai. Excepțional în anul acesta, timpul fiind înaintat, salonul își va deschide porțile la 15 aprilie 1924.

În acest scop, cel mai tîrziu pînă la finele acestei luni (noiembrie 1923), va trebui să se facă publicitatea necesară pe o scară cît mai întinsă, atît prin presă cît și prin inspectoratele respective, iar pentru ținerea scriptelor necesare, va trebui să funcționeze la Ministerul Artelor, un *Secretariat al Salonului oficial*.

2. Cum în centrul orașului nu se poate găsi o clădire încăpătoare pentru această expoziție, va trebui să cercetăm *pavilioanele din Parcul Carol I* alegînd pe cel care va corespunde mai bine scopului nostru. Localul acesta va trebui făcut cunoscut la timp, pentru că lucrările expozanților vor fi primite acolo de către un personal însărcinat anume cu acest lucru cel mai tîrziu pînă la 15 martie 1924. De la această dată, nu se va mai admite nici o prezentare și statul nu-și va lua răspunderea decît a lucrărilor predate cu formă și luate în primire de către reprezentanții noștri. Pe lîngă secretariatul salonului, care de la 15 martie va urma să fie mutat în pavilionul Expoziției, vor trebui să mai funcționeze acolo și un casier al Salonului precum și un număr de gardieni în raport cu numărul sălilor de expoziție.

3. Pînă la 12 martie cel mai tîrziu, se va alege *Juriul expoziției* compus dintr-un președinte și opt membri dintre care *cinci pictori* și *trei sculptori*. Președintele va fi de drept directorul școalei de arte frumoase din București. Sindicatul artelor plastice va delega doi membri, unul pentru pictură și altul pentru sculptură, iar ministerul va numi pentru completarea juriului încă patru pictori și doi sculptori.

Juriul Salonului va fi ales în fiecare an o dată; juriul își va împărți atribuțiunile, adică pe lîngă alegerea lucrărilor își va delega membrii însărcinați cu amenajarea sălilor și aranjarea expoziției, administrarea salonului, catalogul etc....

4. Catalogul va trebui întocmit în cele mai bune condițiuni tehnice posibile, cu ilustrații, în care scop toate datele și fotografiile lucrărilor vor fi depuse pînă la 15 martie necondiționat, odată cu lucrările, astfel ca juriul să poată proceda imediat la întocmirea catalogului care se va vinde cu un preț fixat proporțional cu costul lui.

5. Pentru stimularea artiștilor români de a crea opere definitive, și pentru a se da statului putința să-și formeze o colecție demnă, se vor achiziționa în fiecare an un număr oarecare din lucrările cele mai importante. În același timp, pe lîngă cumpărături, propun și înființarea următoarelor premii de recompensă sau încurajare:

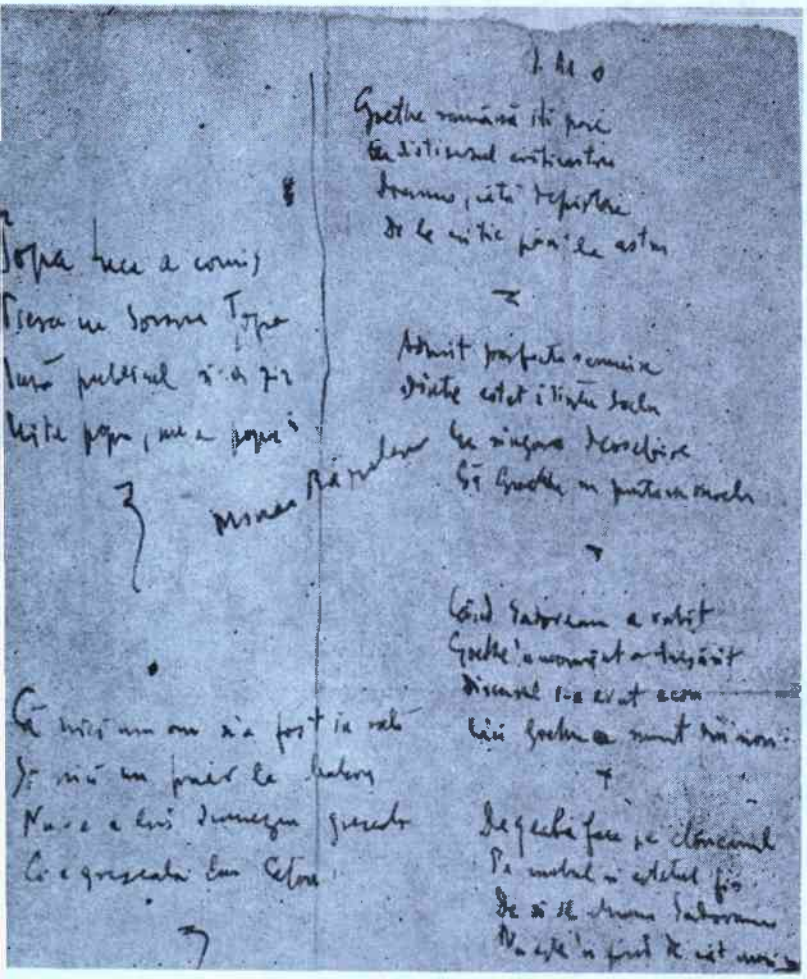
1 premiu a 50.000 de lei
3 premii a 25.000 de lei
6 premii a 15.000 de lei
12 premii de încurajare a 10.000 lei
1 premiu de gravură a 20.000 lei

Suma totală a acestor premii (355.000 de lei) va fi plătită din fondul de *1.000.000* de lei prevăzut pentru „Salonul oficial" în bugetul anului viitor, urmînd ca restul să servească pentru amenajarea sălii, pentru tipărirea catalogului, cheltuielile inerente și bineînțeles achiziționarea lucrărilor care vor aparține statului.

Comisiunea pentru achiziționări și acordarea premiilor de recompensă sau încurajare va fi aceeași care există în momentul de față pe lîngă Ministerul Artelor pentru cumpărături artistice.

Director general al artelor[1].

[1] În legătură cu activitatea lui Ion Minulescu ca Director general al artelor, vezi și „Manuscriptum" nr. 4(33)/1978, pp. 153—155.

O altă categorie o reprezintă epigramele rămase nepublicate, dar probabil comunicate oral de autor: fie celor vizați, fie «cafenelei»:

*

Popa Luca a comis
Piesa cu Sorana Țopa
Însă publicul și-a zis
«Uite popa, nu e popa»[2].

*

Că nici un om n-a fost în sală
Și nici un fraier la balcon
Nu-i a lui Dumnezeu greșeală
Ci e greșeala lui Caton[3].

*

Cu Păstorel nu te poți bate,
Căci, treaz, te-atacă falș din spate
Iar cînd te-atacă-adevărat
Păcat că-i totdeauna beat.

Printre aceste divertismente de cafenea literară, instituție în care oficiau și Ion Barbu, N. Davidescu, V. Eftimiu, Cincinat Pavelescu și alții, atrag atenția niște însemnări curioase, intitulate de autor. *Caracterizări*, însemnări cu un conținut literar șarjat, figurînd o istorie ironică a poeziei contemporane în badinaje. *Caracterizările* minulesciene, așezate alfabetic, formează un mic *dicționar* jovial al poeților interbelici.

Aceste ironice «definiții metaforice» vizează în primul rînd temperamentul și caracterul, dar, în unele cazuri, direct opera poeților în cauză. Astfel, caracterizarea Claudiei Millian, soția sa, face apel la operă și anume la volumele *Garoafe roșii* și *Cîntări pentru pasărea albastră*, strivite de *Romanțele* minulesciene. Cu privire la propria sa persoană indică un dicton latinesc, deviza orașului Paris: «E izbit de valuri dar nu se scufundă». De notat că exlibrisul lui Minulescu este chiar o corabie izbită de valuri.

Asemenea forme literare de circulație orală erau compuse cu bună credință, cu respect colegial față de literatorii vremii, cu o jovialitate care nu supăra pe nimeni. Noi, astăzi, privim cu alți ochi pe contemporanii lui Minulescu; Arghezi sau Blaga ni se par nedreptățiți, iar asocierea numelor lor cu acelea ale lui Dimitrie Nanu sau George Gregorian, o eroare, dar Minulescu nu avea la dispoziție selecția severă a timpului de care dispunem acum.

Caracterizări

1. ARGHEZI, Tudor — O perlă fină strivită de copita unui măgar (Un Stradivarius dezacordat).
2. BACOVIA, G. — Mormîntul eroului necunoscut.
3. BARBU, Ion — «Puntea măgarului» combinată cu «Roza vînturilor».
4. BLAGA, Lucian — Periscopul submarinului scufundat (care vede și nu poate fi văzut de nimeni).

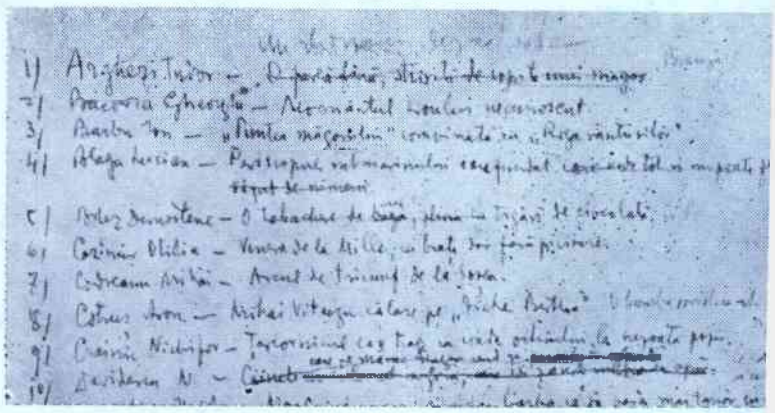
[2] Aluzie la colaborarea dintre dramaturgul Ion Luca și actrița Sorana Țopa.

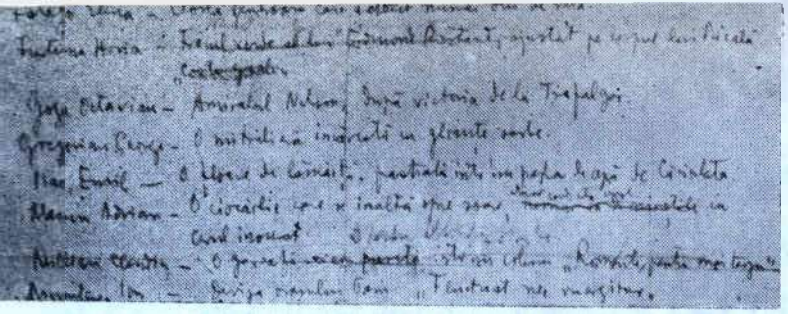
[3] E vorba de dramaturgul Caton Theodorian, autorul piesei *Bujorăștii*, unul dintre membrii fondatori ai Societății autorilor dramatici români (SADR).

5. BOTEZ, Demostene — O tabachere de baga cu ţigări de ciocolată în banderolă de Havană.
6. CAZIMIR, Otilia — Venera de la Millo, cu braţe dar fără picioare.
7. CODREANU, Mihai — Arcul de triumf de la Şosea.
8. COTRUŞ, Aron — Mihai Viteazul călare pe «Dike Bertha». O bombă într-un pahar cu sifon.
9. CRAINIC, Nichifor — Ţîrcovnicul care trage cu coada ochiului la nepoata popii.
10. DAVIDESCU, Nicolae — Cîinele cu ciolanul în gură, care-şi zăreşte mutra în apă. Cîinele care mîrîie singur cînd se priveşte în oglindă. Ce-am avut şi ce-am pierdut.
11. DEMETRIUS, Vasile — Moş Crăciun care şi-a ras barba ca să pară mai tînăr cu un an.
12. EFTIMIU, Victor — O fotografie à la minut, reprodusă în mărime naturală.
13. FARAGO, Elena — Cloşca generoasă care cloceşte numai ouă de raţă.
14. FURTUNĂ, Horia — Fracul verde al lui Edmond Rostand, ajustat pe corpul lui Păcală «coate goale».
15. GOGA, Octavian — Amiralul Nelson după victoria de la Trafalgar.
16. GREGORIAN, George — O mitralieră încărcată cu gloanţe oarbe.
17. ISAC, Emil — O floare de lămîiţă, păstrată într-un pahar cu apă de Căciulata.
18. MANIU, Adrian — O ciocîrlie care se înalţă spre soare numai în dimineţile cu cerul înstelat.
19. MILLIAN, Claudia — *O garoafă roşie* presată într-un volum de *Romanţe pentru mai tîrziu. O pasăre albastră* cu aripa într-un volum de *Romanţe pentru mai tîrziu.*
20. MINULESCU, Ion — Deviza oraşului Paris: «Fluctuat nec mergitur».
21. MOLDOVAN, Corneliu — Ziua de 29 Februarie într-un an bisect.
22. NANU, Dimitrie — Visul Maicii Domnului tipărit pe hîrtie de bancă.
23. PAVELESCU, Cincinat — Sultanul Boabdil, ultimul Abenseray.
24. PETRESCU, Camil — Un ţînţar cu aripi de avion.
25. PILLAT, Ion — Malacovul bunicei, transformat în pantalonaşi pentru nepoţel.
26. PHILIPPIDE, Alexandru — O sticlă cu vin de Cotnar, uitată în dulap destupată.
27. RĂDULESCU, Mircea — (Un canton) O staţie de cale ferată prin care (trenurile de pasageri) expresele trec fără să se oprească.
28. ROSETTI, Radu — Un palton de astrahan mîncat de molii.
29. SORICU, Ion U. — Fluierul lui Avram Iancu furat de regăţeni.
30. STAMATIADE, Alexandru — O trîmbiţă de aur cu glas de tinichea. (O trîmbiţă de carton poleită cu aur.)
31. TOPÎRCEANU, G. — O păcăleală de 1 Aprilie.
32. Dr. VOICULESCU — Louis Pasteur după ce a cetit pe Victor Hugo. Iluzia de a fi fost ceea ce n-ai fost niciodată.

Tot în tonalitatea epigramatică este şi o scrisoare în versuri către Soare Z. Soare, regizorul care i-a pus în scenă piesa *Amantul anonim* (premiera în 18 ianuarie 1929):

Mă Soare Z. Soare, ce păcat că eşti
Cel mai mare regizor din Bucureşti,
Regizor umblat prin Occident
Regizor cu faimă şi talent
Regizor născut, iar nu făcut
Cum ar fi moş Gusty-Belzebut
Ce păcat că deşi eşti ce eşti
Tu nu fabrici altceva la Bucureşti
Decît brînză bună în burduf de cîine

[.....]
Şi de mîine, pînă dracu ştie cînd
Fiindcă văd că ne cam iei pe toţi la rînd.
Mă Soare Z. Soare, fii băiat de treabă
Şi cînd vezi că piesa nu e-aşa de slabă
Dă-i şi tu o mînă de-ajutor
Că de-aia eşti mare regizor.
Şi eu dacă lucrul ăsta-l spun
E că sunt la fel ca tine de nebun
Şi să te ferească Dumnezeu
Să-ţi baţi joc de opul dramatic al meu
Că oricît ai fi tu mare moftangiu
Eu să ştii că te belesc de viu
Şi-n vitrina „Rampei" te expun
Ca o tabacheră goală de tutun.
Ca să nu mai aibă ce fuma actorii
Cînd repetă piesele cu regizorii
Şi-n loc să le joace, le-njură autorii
.....*

O alta, uşor licenţioasă, din care reproducem un fragment, este dedicată comandorului Eugen Tăutu şi subintitulată *Variantă la Olandezul zburător :*

Eugen — satir frumos —
Zeu păgîn, întors pe dos —
Lup de mare «reu de muscă»
Cu figura lui etruscă
Şi cu nasul lui latin
De etern cotoi delfin,
Bagă-n draci deopotrivă
Tot ce din Eva derivă —
Şi Sirenele marine
Şi fecioarele Sabine
Şi matroanele romane
Şi sărmanele vădane ...
[.....]
Ca şi cum tata Socrate
I-ar fi fost dascăl la toate
Iar preceptele divine
Şi-azi sunt tot «d'a capo al fine».
Şi la fel ca ieri şi azi
Am fi toţi născuţi bastarzi.

Ionică Sedentarul

În afara «cronicilor de cafenea» şi a altor «cronici rimate», cu adrese precise, Minulescu avea obiceiul să scrie şi «cronici de băi». Dintre acestea am reţinut una nedatată, subintitulată *Baladă populară din judeţul Trei Scaune*, consacrată unei vacanţe la Malnaş-Băi şi alta unui «sejour» la Băile Herculane, *Buletinul Băilor Herculane pe luna iulie 1941.*

Jocuri ironice, cu destinaţie orală, le încredinţăm tiparului numai pentru a evidenţia, încă o dată, jovialitatea minulesciană:

Malnaş-Băi

Baladă populară din judeţul Trei Scaune

Frunză verde arpacaş
La Băile din Malnaş
Unde vin să facă băi
Numai oameni nevoiaşi,
Nu-s clădiri ca la oraş
Nici hoteluri cu odăi
Şi cabine pentru băi
Cum ar trebui să fie!
Dar la noi, precum se ştie,
Ministerul sănătăţei
Doarme somnul caritătei
Caritatea democrată,
Bat-o Dumnezeu s-o bată...

* *

Frunză verde arpacaş
Iată ce e la Malnaş.
Nu-i decît aşa şi-aşa
Cîte-o casă, ici, colea.
Casă cu aspect de ţară...
Dar să nu care cumva
Să te-adăposteşti în ea
Că te cureţi chiar pe loc
Dacă n-ai cumva noroc

* Urmează şase versuri finale ilizibile.

S-o zbughești de grab-afară!...
Căci în casă, ce să zic?...
Nu-i aproape mai nimic...
Nu-i nici teama de jandarmi:
O fereastră fără geam
Un lighean fără ibric
Un pat rupt fără saltea,
Un țucal fără măner
Și o ușă fără clanță...
Iar ca ultimă speranță
Cînd vrei să respiri ceva,
Praful gros de pe șosea
Te sufocă și te-neacă
Că de-ntîrzii doar o leacă
Rămîi vecinic în vacanță!...

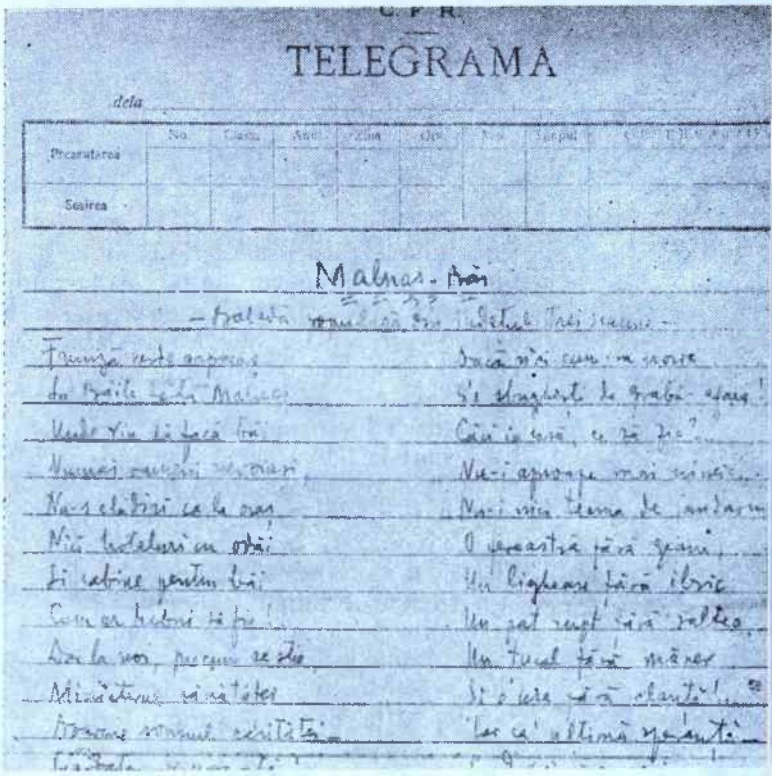
*

Frunză verde arpacaș,
Iată Băile Malnaș,
Băi de oameni nevoiași
Unde n-ai nici ce mînca
Decît zupă cu iofca
Și friptură la grătar
Dar grătarul fără jar...
Că mîncarea de rîntaș
Și cu zos de papricaș
S-o mănînce cine-o vrea,
Că din ea, de guști odată,
Ai dat ortul popii-ndată!...
Și la Malnaș, dacă mori
N-ai pentru-ngropat nimic.
N-ai nici prieteni, n-ai nici flori,
N-ai nici popă, n-ai nici dric!...

*

Frunză verde arpacaș
Astea-s băile Malnaș,
Băi de oameni nevoiași...
De bătrîni orangutani
Ce-au atins optzeci de ani,
[.....]

De femei urîte foc
De stau apele pe loc
Și de fete scofîlcite
Parcă-ar fi ouă clocite...
Lumea asta, vai de ea
Mai bine nu mai venea,
Dar a fost trimisă-aici
La țințari și la furnici
De doctori specialiști
Să bea zamă de urzici
Și apă „Sfînta Maria"
Și-altă apă „Siculia"

C F R
TELEGRAMA
dela
Primarul
Sosirea
Malnaș-Băi

Dar-ar dracu-n ea de apă,
C-apa asta, groapa-ți sapă!...

*

Frunză verde arpacaș
La băile din Malnaș
Iată care-i perspectiva
Cînd lipsește directiva
Bunul simț și datoria
Dragostea și omenia...
Că pe doctor de-l consulți,
Pînă-ți vine rîndul ție
Te-ai făcut, din om, piftie
Cînd-că sunt clienți prea mulți...
Și doctorul face curte
Numai rochiilor scurte
Iar bolnavului nu-i spune
Decît vorbe... vorbe bune!...

*

Dar noroc că te oprești,
Te oprești și te gîndești,
Te gîndești și socotești
Cum ar fi mai bine oare?...
Mort în pat, sau pe picioare?...
Și ca să te-nzdrăvenești,

Cura nu ți-o mai sfîrșești
Și te-ntorci la București
Mulțumind lui Dumnezeu
C-a fost bun și iertător
Și-ai scăpat așa ușor
Cînd putea fi mult mai rău...

*

Malnaș, Malnaș!... De-aș putea
De pe hartă să te șterg,
Eu te-aș șterge — zău așa —
Chiar cu domnul Biremberg
Biremberg milionarul
Care s-a vîndut Satanei
Ca să ne-ndulcească-amarul
Încasîndu-ne doar banii!...

Stan Pățitul

Împreună cu Mioara Cloculescu, Elena Carianopol și Mihail Straje (Buștenl, iulie 1938).

Buletinul Băilor Herculane pe luna iulie 1941

La Băile Herculane
Sunt tot felul de cocoane
[.....]
Unele mai frumușele
Și-altele mai urîțele
Dar frumoasă sau urîtă
Nici una nu e tăcută...
Toate, Doamne, sunt limbute
Și la-intrigi ne-ntrecute...
Ba cele mai tinerele
Rîd de cele bătrînele
Că-s pline de brobonele...
Vai de ele, vai de ele.
Că unele-s măritate
Iar altele divorțate,
N-are nici o importanță
Cînd te spargi ca o faianță.
Și de s-ar spovedi toate
Toate-s pline de păcate.
[.....]
Toate-aceste lighioane
La Băile Herculane
Cînd mai toate sunt bondoace,
Fără pic de «vino-ncoace»
Și cînd nici la farmacii
Nu mai găsesc alifii?
Azi «a fi sau a nu fi»
Nici Hamlet nu poate ști
Dar mai tari decît Hamlet
Ele te conving discret:
«Nu mai sunt ce-am fost odată
Melodie demodată,
Dar ce sunt, sunt încă bine...»
[.....]
Iată tot ce pot să spun
Cu răbdare și tutun
Despre-aceste lighioane
Poreclite-n Băi, «cucoane».
Dacă-aș mai spune ceva
Mă tem că m-ar molesta
Și eu, decît molestat,
Prefer să fiu «sărutat»
Iacă-așa, «Et caetera».

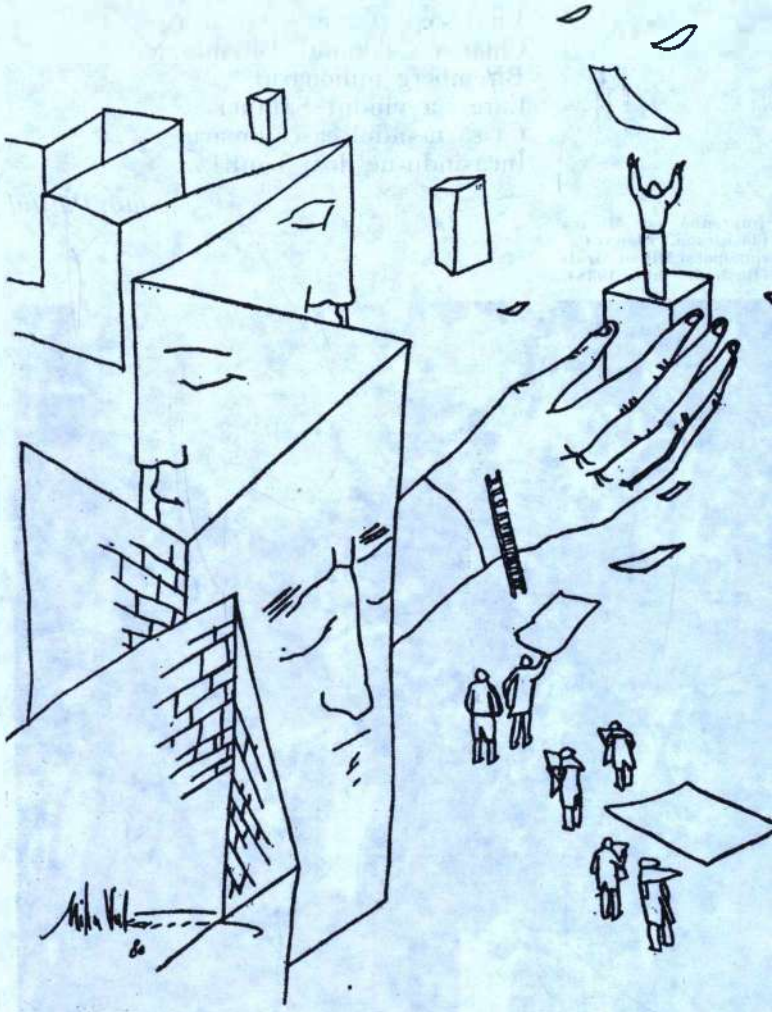
Toate aceste texte inedite nu contribuie la proiectarea unui *alt* Ion Minulescu, ci numai la completarea unui portret cunoscut; nu contribuie, decît într-o mică măsură, la întregirea unei bibliografii a operei, dar reeditează pentru o clipă jovialitatea minulesciană și atmosfera de «cafenea literară» a unei epoci.

Emil MANU

CENTENAR

Octavian GOGA

«...FRĂMÎNTAREA ANONIMĂ A CELOR MULȚI...»

VREDNICĂ, DIN TOATE PUNCTELE DE vedere, de interes, inclusiv din punct de vedere strict literar, publicistica lui Octavian Goga n-a beneficiat încă de o analiză amănunțită. Chiar rezervîndu-i, în cunoscuta monografie, un capitol special, I. D. Bălan n-a avut cum s-o examineze sub toate aspectele, detaliat: ar fi trebuit să dilate capitolul respectiv pînă la prefacerea lui într-un studiu independent. Un asemenea studiu, de sine stătător, n-ar fi, dealtfel, cîtuși de puțin de prisos, ar fi chiar foarte bine venit. Incontestabil exacte, judecățile de pînă acum asupra scrisului direct angajat al lui Goga privesc ideile directoare ale activității ziaristului, considerate în sine sau confruntate cu noile orientări politico-ideologice din epocă. Pentru elucidarea, însă, a sensului, a finalității, a mobilurilor unei atitudini politice, trebuie ținut seama și de circumstanțele particulare în care ea s-a declarat, de multitudinea eteroclită a factorilor ce au provocat-o. O aceeași retorică poate exprima situări diferite; totul e în funcție de context. De aici, necesitatea ... arheologiei. Estimarea corectă a unui act publicistic e condiționată de restaurarea cadrului în care s-a produs. O asemenea restaurare n-ar duce, în cazul concret, la revizuirea judecăților estimative fundamentale; ar dezvălui, însă, fapte de natură a explica — fără a justifica — anumite erori și a face, în consecință, posibilă o cît mai precisă, mai dreaptă evaluare critică a condiției omului politic [1]. Nu încape îndoială, multe din textele jurnalistice ale lui Octavian Goga sînt pe drept acoperite de pulberea anilor așternuți peste ele. Există însă altele care printr-o restituire atentă a sensului lor real,

[1] O revelatorie contribuție în acest sens a și fost adusă. Gheorghe T. Pop demonstrează în *Caracterul antinațional și antipopular al activității Partidului Național Creștin* (Ed. Dacia, 1978), că, în calitate de președinte al unui partid de extremă dreaptă, Goga a avut o linie politică sensibil deosebită de a lui A. C. Cuza, «președintele suprem».

a funcționalității autentic patriotice pe care o aveau în intenția autorului, dată fiind valoarea lor literară, ar merita să fie recuperate. Un demers în sensul acesta nu poate fi, natural, nici măcar schițat în spațiul cîtorva coloane de revistă. În marginile unui asemenea spațiu pot fi semnalate doar anumite manifestări, anumite rostiri revelatorii, și poate fi reliefată — chiar dacă nu se face pentru prima dată acest lucru — calitatea intelectuală și artistică notabilă a multor pagini din ziaristica celui ce a scris *Noi*, *Oltul*, *Plugarii*, *Clăcașii*.

Ce e mai bun, mai rezistent în acest compartiment al operei lui Octavian Goga, ce merită, categoric, a fi repus în circulație se găsește în volumul *Precursori* (1930). Întocmai ca, altădată, Eminescu, poetul «pătimirii» ardelene a nutrit pentru premergători, în permanență, simțăminte de veneratie, și dacă nu i-a celebrat în versuri, le-a consacrat, unora — scriitori, gazetari, călăuzitori de conștiințe, eroi ai cauzei naționale — file de proză vibrantă.

Asemenea întregii sale opere, literatura encomiastică a lui Goga învederează vocația sa de orator. Multe dintre textele închinate «precursorilor» au și fost, dealtfel, rostite înainte de-a fi văzut lumina tiparului. Oratoria devine, în cuprinsul acestora, și nu numai al lor, un mod al literarului. Evocările lui Octavian Goga aparțin literaturii prin însușiri analoge celor proprii medalioanelor lui Iorga din volumele *Oameni cari au fost*, și aproximativ în aceeași măsură. Fără a poseda un arsenal de mijloace, un registru de tonalități atît de vaste ca acele ale giganticului contemporan, autorul *Precursorilor* se situează, artistic, în linia lui Heliade Rădulescu, Bălcescu, Iorga prin nota nouă, personală, pe care a dat-o stilului solemn, sacerdotal. E, nu-i vorbă, și un anume balast retoric în articolele sale, chiar și în unele dintre cele incluse în volumul menționat, însă definitorie rămîne reala incandescență a discursului. Duhul oratorului înaripează fraza, îi conferă grandoare, aer maiestuos. Ce individualizează expresia, în proza lui Goga, e, mai cu seamă, sentimentul «pătimirii» și tonul vaticinar, adică ceea ce stă și la temelia poeziei sale. Cînd evocă timpuri de zbucium și umilință și amintește de luptătorii pentru dezrobire, scriitorul insuflă verbului o putere fascinatorie specială:

«În istorie sînt perioade vulcanice, cînd energiile acumulate veacuri de-a rîndul țîșnesc ca niște limbi de foc și luminează departe.

După vremuri îndelungate, care au dospit în întuneric și tăcere sufletul unei mulțimi, puteri nebănuite cer cuvînt și azvîrl la suprafață, din adîncimi necunoscute, o taină nouă. În vîrtejul acestui zbucium creator se strigă lumii adevărurile organice ale existenței unui neam și se afirmă dreptul lui la viață cu-o tărie care vine de departe ca o furtună purificătoare. Un val de primenire desțelenește conștiința maselor în astfel de împrejurări, răscolind instinctele adormite demult și închegînd idealuri colective. Ivirea unor personalități excepționale la asemenea răspîntii ale vremii e un fenomen normal de procreație a umanității. Acești aleși — proorocii, cum le spunea scriptura, eroii, cum i-a botezat chinuitul filosof de la nord — concretizează frămîntarea anonimă a celor mulți și prin rostul lor se săvîrșesc marile spovedanii ale destinului».

Generată de stări lirice, elocuția e punctată de formulări memorabile, de comentarii și caracterizări magistrale. Stăpînit, ca toți contemporanii, de simțămîntul îndatoririi de a recupera timpul istoric pierdut pentru creația de cultură, Iosif Vulcan — zice Goga — «a scris [...] poezii, nuvele, romane, piese de teatru. Cu o grabă uimitoare, căuta să umple golurile de veacuri». A scris, firește, cum a putut. Producțiunile sale lirice sînt modeste: «în matca lor nu se prăvălesc bolovani mari, dar închipuiți-vă, prin anii optzeci în casele cărturarilor noștri din umbra satelor, ce fosforescență vie de credință, ce ascuțire a simțămîntului național lăsau pretutindeni». Răsfoite după decenii de la apariție, scrierile lui Vulcan «s-ar părea că sunt cu mult mai vechi decît vîrsta lor adevărată». În ciuda acestui fapt, «poezia lui Vulcan apare ca o băutură reconfortantă a vremii lui, simplistă în compoziția ei, dar cu efecte salutare». Meritul de căpetenie al animatorului cultural de la Oradea rămîne însă „*Familia*“: «cărțile lui pot fi uitate, „*Familia*“ nu se uită». Revista pe care a redactat-o timp de peste patruzeci de ani «rămîne biletul de intrare permanentă a lui Iosif Vulcan în istoria literaturii noastre». Această publicație «e un fel de buletin literar al epocii» și «un certificat pururi reînnoit al unității»: al unității naționale. Om al vremii sale, Alecsandri a fost «un factor important al transformărilor noastre politice», dar, dintre toate dezrobirile la care a contribuit, «cea mai importantă, care rămîne opera lui personală, e dezrobirea noastră literară». Îndreptîndu-se spre folclor într-o vreme a «tuturor ereziilor», atunci «cînd un ta-

lent real ca Eliade se aventurase să-şi înjghebe, cu de la sine putere, un special jargon italo-român, cînd Ciparîu plăsmuia o limbă roasă de molii în biblioteca lui de la Blaj şi protipendada boierimii noastre ofta pe grecește», poetul *Doinelor şi lăcrămioarelor* a trasat, prin aceasta, un adevărat «program de revoluție artistică». Impulsul dat de el creației cu caracter specific național a fost atît de eficient încît, indiferent de soarta propriei sale opere, «bardului de la Mircești» îi este asigurată imortalitatea: «... cînd, în unda trecerii eterne, osemintele lui se vor fi făcut una cu pămîntul şi filele lui Vasile Alecsandri vor fi înnegrite de uitare, el va trăi şi atunci, cu lumina topită în freamătul mare al țării». Despre Eminescu, Octavian Goga afirmă că «e cel dintîi român al cărui creştet primeşte binecuvîntarea din cer, dar ale cărui picioare sînt înfipte pînă în glezne în pămîntul strămoşesc». Baştina lui George Coşbuc e descrisă astfel: «În cenuşa ei tremurau basme de veacuri, spuse de oameni ai cîmpului, instincte străvechi, păstrate în savoarea lor originală într-o căldare de munți, panteismul estetic al primitivilor, cald şi colorat, o tainică moştenire întîrziată din lumea lui Homer, într-un ascuns ungher traco-romanic». Caragiale, în reprezentarea autorului *Clăcaşilor*, e «cea mai strălucitoare icoană a inteligenții omeneşti». Cînd marele dramaturg şi prozator vorbea, «din creerul lui [...] răsărea un fulger nou» şi «universul devenea mai bogat cu o minune». Cîte o frază din *Precursori* captează atenția prin sentențiozitatea ei, prin gravitate, prin stilul lapidar, de inscripție, de memento: «La vremuri tulburi, în zile de obidă, se ivesc la toate popoarele astfel de scriitori modeşti şi harnici, pentru care problemele literare se confundă cu necesitățile de viață, condeie care nu trec hotarul artei eterne, dar sînt totdeauna în vecinătatea ei şi-i netezesc drumul. Sînt precursorii, ei poartă o torță în mînă, vestind pe Mesia». «Morții sînt rădăcinile unui neam. Din fiecare se desprinde o fibră de viață». «O graniță se păzeşte sau cu un corp de armată sau cu statuia unui poet legată de inimile tuturora». Sintetizarea percutantă a ideilor se realizează frecvent cu concursul expresiei plasticizante, care, uneori, luminează textul cu imagini de neuitat. «Nici nu se poate o legitimare mai luminoasă pentru izbînda unui proces milenar — scrie, de pildă, Goga — decît faptul că aici, la Oradea Mare, la granița noastră sufletească, patruzeci de ani am avut călimarea unui scriitor. Această călimară, s-ar putea zice, a trasat şi granița politică, tot ce-a venit în urmă n-a fost decît consfințarea unei biruințe cîştigate de mult. Ca pretutindeni în istorie, şi la noi condeiul a fost avangarda tunului...». În alt loc, glorificatorul «precursorilor» zice că «magia» poetului deschizător de noi orizonturi «străluceşte totdeauna ca un stîlp de foc la orice început de lume nouă». Dar asemenea alcătuiri imagistice apar, de fapt, în toate articolele. Iată alte cîteva. Venit la București, Coşbuc a adus cu el «copilăria, amintirile, chipul de apostol al părintelui Sebastian, glumele de la Năsăud, mama de pe prispă, basmele cu Păruşi şi Pricolici». Aici, «el le alinta în fiecare ceas, le orînduia, le netezea cu patimă şi cu delicatețe, le înfăşura în dantelele lor uşoare, le stropea cu plîns şi cu flori de busuioc, iar într-o zi le-a adunat una lîngă alta, scumpeturi într-o ladă de zestre țărănească, minunată, cu crestături şi arabescuri înflorite, şi le-a zis: *Balade şi idile.*» Compunînd «tabloul sintetic al neamului», «poezia lui Coşbuc e o harfă eoliană pe care natura cîntă în dragă voie». În *Balade şi idile* şi în celelalte volume coşbuciene, «orchestra unui vifor în codru, zbuciumul uriaş al adîncurilor, stîncile care se despică apar cu o putere elementară, zugrăvite plastic şi lapidar, ca în *Cartea Facerii*». Vorbirea lui Caragiale era mai încîntătoare ca a oricărui alt scriitor: «În fraza lui fermecată se revărsa o lumină orbitoare, era pulbere de argint, foc de artificii, rîs şi plîns, era alintare dulce şi furie sălbatică». Prin dispariția acestui om fără seamăn, «s-a deschis o prăpastie, s-a făcut un gol în natură, ca de-o perturbație cosmică». O dureroasă pierdere a suferit literatura şi prin moartea poetului St. O. Iosif: «în clipa cînd condeiul lui Iosif s-a frînt, [...] s-a rupt o coardă a sufletului românesc». Autorul *Patriarhalelor* «scria cu sînge într-o vreme cînd se plîng atîtea lacrimi de cerneală». Temperament diametral opus, criticul Ilarie Chendi «înfige adînc cuțitul în inima prostiei, îl învîrteşte cu o sete demonică, loveşte la mir fără milă pe mandarinii cu poză marțială, mari şi goi, răscoleşte micile minciuni, rupe cătuşele ipocriziei». Oral, acest prieten nedespărțit al lui Iosif şi al lui Goga însuşi nu era mai puțin încîntător: «Are o vervă drăcească, vorbeşte, cîntă, face teatru, azvîrle date statistice, evocă un peisaj din Gura-rîului, de lîngă Sibiu, schițează o teorie de Bernard Shaw, aruncă o ghicitoare din Dîrlos, satul lui, un cuplet nemțesc, o amintire din seminarul de teologie. Străluces parcă roiuri de licurici din vorbele lui, vîrfuri de florete, țîşnesc fulgere...». Aceasta, în anii săi

buni. Bolnav, Ilarie Chendi nu mai seamănă cu el însuşi deloc, fiinţa interioară i se destramă: «Se dumica încetul cu încetul mintea asta, se fărămiţa fir de fir, ca un praf de aur pe care-l ducea vîntul». Sugestive imagini se creează în *Precursori* prin referiri la opere şi personaje literare. Avram Iancu a avut un «sfîrşit de dramă, zguduitor şi mistic ca o tragedie shakespeareană». «... Desculţ, zdrenţăros ca un rege Lear rătăcea Craiul Munţilor, cea mai înfricoşată icoană a dărăpănării unui popor chinuit». Cînd îl întîlneau, «moţii alergau la el să-i atingă genunchii, ca pe nişte moaşte [...] Ca un cor din tragediile lui Sofocle înconjurau pe titanul căzut şi plîngeau...».

De un deosebit efect oratoric — şi de o calitate literară în afara discuţiei — sînt, în *Precursori*, micile tablouri de epocă, mai exact spus, crîmpeie de tablouri, obţinute prin cîteva trăsături de pensulă, inclusiv acelea în care sînt fixate scene de ambianţă literar-artistică. «Închideţi ochii o clipă, — îşi îndeamnă Goga auditorii orădeni ai conferinţei despre Iosif Vulcan — şi reconstruiţi crîmpeiele fugare: ce potentat enorm era pretorul, cum zmulgeau jandarmii tricolorul din cosiţele fetelor la horă, cum se ivea fişpanul în landoul tras de patru cai, ca o apariţie medievală în calpac cu egretă şi dolman cu branderburguri, stîrnind respect şi legitime temeri în toată lumea... Rechemaţi bucuriile de atunci: o adunare a „Asociaţiei" de la Sibiu, un concert dat de-un tenor problematic de la Bucureşti, o alegere de protopop cu controverse între două partide... Totul se depăna în surdină, într-o oftare blîndă şi fără ecou...». În textul consacrat lui Coşbuc, un paragraf comparabil cu un tablou al lui Camil Ressu, îl înfăţişează pe «poetul ţărănimii» într-un cerc de confraţi în casa lui Vlahuţă: «...în vecinătatea pînzelor lui Grigorescu, se rosteau judecăţi şi se înfiripau planuri, se încrucişau gînduri şi se comentau teorii, fie că le rostea amfitrionul, cu fraza lui sacadată de meşter socotitor, fie că, într-o împletitură de fulgere, Caragiale îşi azvîrlea în faţa noastră verva orbitoare; Coşbuc, cu buzele strînse îndărătnic, în ochi cu o strălucire pătimaşe care îi lumina fruntea largă de filozof antic, vorbea rar şi apăsat. Ne aducea snoave din călătoriile lui de la ţară, din nenumăratele rătăciri cu trenul, cu care pleca fără ţintă, disecta încet o chestiune de filologie. Curînd însă se cufunda în tăcere, toată figura lui se muia în melancolie şi cădea pe gînduri...» Tot la modul oratoric este Octavian Goga pictor de momente. De momente înălţătoare, emoţionante, îndeosebi, dar şi de momente înduioşătoare prin idilicul lor naiv, de-o patriarhalitate vetustă. Evocînd jubileul din 1904 al *„Familiei"*, scriitorul reconstituie momentul de la banchet în care, incitat de toastul bătrînului director al cuadragenarei reviste, care «a închinat pentru unitatea sufletească a neamului», s-a ridicat să toasteze, şi el, în replică: «...ca un somnambul m-am ridicat de pe scaun şi, în tăcerea reţinută o clipă, mi-am strigat urarea: „Să bem pentru unitatea noastră politică..." Nu ştiu să fi spus mai mult. Studenţii m-au aplaudat frenetic, ochii primarului se făcuse mari, un protopop dinspre capul mesei mă privea speriat, ştergîndu-şi fruntea cu o basma roşie... Banchetul s-a sfîrşit repede... În forfoteala generală mă pironisem în colţul meu de masă, cu barba în piept şi cu buzele strînse. Deodată simt o mînă pe umăr, era Iosif Vulcan. M-a îmbrăţişat, m-a sărutat pe frunte părinteşte şi nu mi-a zis decît trei cuvinte: *Tu ai dreptate*». Discursul (academic) despre Coşbuc conţine, între alte secvenţe, rememorative, una în care veneratul «precursor» e arătat la Sibiu, unde nu mai fusese de douăzeci de ani, în timpul unei serbări. Se înfiinţase acolo *incognito*: «S-a retras într-un colţ de balcon şi s-a pitit să nu-l vadă nimeni. Privea, cu un tremur de pleoape în toate părţile, la ţăranii din Răşinari, la costumele de la Sălişte, la ceata de preoţi, brîne albastre, brîne roşii... O mişcare s-a produs subit în sală... Cineva l-a recunoscut, lumea întreagă s-a ridicat în picioare să-l vadă, să-l aclame. Deodată un glas de popă, tărăgănat, a început cîntecul şi, într-o clipă, femei, bărbaţi, copii s-au asociat, a cîntat toată lumea şi cînta şi el plîngînd: Pe umeri pletele-i curg rîu...».

În conferinţa de la Oradea, Goga, derulînd «icoane fugare» din trecute timpuri, aminteşte şi despre un spectacol rural cu o piesă de Iosif Vulcan: «Mi-aduc aminte, eram student la universitate cînd am văzut pentru întîia dată *Ruga de la Chiseteu* într-un sat din Banat, pe o scenă ridicată într-un local de şcoală, cu o cortină multicoloră înjghebată din cătrinţe şi covoare, o cortină rebelă, care la sfîrşit de act nu acoperea decît pînă la glezne corul ţărănesc. Era o veselie împrejur, pantofii cocheţi ai bănăţencelor ne stîrneau admiraţia, publicul fredona arii din piesă, rîsul gîlgîia din toate ungherele, în vreme ce un poet bătrîn, de pe Mureş, se cam supărase în scaunul lui şi striga din răsputeri: „Trageţi lepedeul!"... Vremuri sănătoase de inocente bucurii patriarhale».

Sînt în *Precursori* şi texte, mai puţine, în care scriitorul se înfăţişează numai ca memorialist, în care retorica e devorată de cozerie. Maestru al evocării vibrante, Goga ştie să şi relateze degajat, spiritual, pe un ton ce face posibilă fuziunea duioşiei cu umorul, a nostalgiei cu jovialitatea. Acest mod evocativ predomină mai cu seamă în articolele despre Caragiale şi Aurel Vlaicu, în care marele scriitor şi pionierul aviaţiei sînt portretizaţi altfel decît ceilalţi oameni de seamă: cu o tehnică proprie nu oratoriei, ci genului epic, în parte şi celui dramatic, adică prin expunere de situaţii. Portretizaţi, se înţelege, moral, Goga abţinîndu-se în genere (cu o singură şi foarte parţială excepţie, de pe urma căreia beneficiază Coşbuc) de a construi portrete fizice. Pe Caragiale, memorialistul îl face viu relatînd ultima lor întîlnire, petrecută în închisoarea din Szeghedin. Anunţîndu-l că «are o vizită», gardianul i-l descrie poetului captiv pe vizitator ca fiind «un străin» care «o cam rupe pe ungureşte» şi care «trebuie să fie un mare boier», căci «i-a miluit pe toţi», şi «un om tare cumsecade», de vreme ce i-a mîngîiat nepoţeii pe frunte şi le-a dat cîte o coroană. Procedeul, însă, prin care Goga parvine să creeze un Caragiale autentic, un adevărat personaj literar căruia i se poate acorda fără ezitare identitatea autorului *Momentelor*, e cel prin care Caragiale însuşi şi-a individualizat pînă la monumentalizare personajele: reproducerea vorbirii. I. L. Caragiale se exprimă în articolul lui Goga (şi în interviul acordat de poet lui F. Aderca şi inserat în *Mărturia unei generaţii*) aşa cum trebuie să fi vorbit scriitorul, aevea. «Am venit, băiete, — îi zice „nenea Iancu" tînărului confrate, am venit să văd cum o duci aici la pension... Nu ţi-am spus eu să te astîmperi... Ai?... [...] Ian ridică mîinile, să văd urmele lanţurilor... Săracu de tine... Uite, ţi-am adus nişte merinde şi două sticle de şampanie, să le bem noi laolaltă aici». Şi continuă aşa, pe mai multe pagini. Vlaicu fiind, temperamental, opusul lui Caragiale, neavînd darul vorbirii scînteietoare, portretul său se va alcătui, firesc, pe altă cale. Şi el e pus de către memorialist să vorbească, însă sufletul său nu iradiază în factura discursului, impresionabilă, ci în conţinutul acestuia în semnificat, nu în semnificanţi.

Cu evocările, cu portretele din *Precursori*, cu alte pagini publicistice de o mare ţinută intelectuală şi artistică, Octavian Goga, poetul şi dramaturgul, şi-a rezervat, asemenea altor scriitori români, un loc de drept în teritoriul prozei româneşti.

Dumitru MICU

Stanţe ocazionale

[Abia-n surdină...] *

Abia-n surdină de departe
Pare-c-un svon de plîns s-abate
Sînt dragostele mele moarte
Sînt cîntecele necîntate.
Ca-ntr-o prăpastie uitată
Arare cînd cobor în mine

Din adînc

...jghiaburi de tăcere
Ca-n scorburi văduve de soare
Se plimbă vîntul prin unghere
Pe-ntinse jghiaburi de tăcere [1]

Arare cînd cobor în mine
Ca-ntr-o prăpastie uitată
Din adîncimi de neguri pline
Pădurea umbrelor s-arată [2]
Ca-n scorburi văduve de soare
Se plimbă vîntul prin unghere.

* ÎN MUZEUL DE LA CIUCEA, ÎNTR-UN caiet-dosar cu coperte roze, cu antetul Ministerului de Interne, înregistrat sub cota D 4556, se află bruionul unei poezii, transcrisă de noi sub titlul: [*Abia-n surdină...*] şi poezia *Din adînc*. Celelalte versuri au fost descoperite pe fila 2 a manuscrisului piesei *Meşterul Manole*, datat: «Cannes 21 sept. 1927». Într-un alt manuscris, inventariat sub cota 2448, se află o filă răzleaţă cu o poezie aruncată din fuga condeiului, cu multe ştersături, în varianta «cvasi-definitivă».

Mircea POPA

[1] Vers adăugat cu cerneală neagră.
[2] Şters: *Popor de umbre mi s-arată.*

Tu carte cu înțelepte file.

[Nu vreau...]

Nu vreau[3] *să ne ducem în lume*
La Riva — sul Lago di Garda,
Să-ngrop sub o spuză de glume
Viața, trecutul și zgarda ...

S-admir chiparoșii pe maluri
Cînd gîlgîie-un hîrb de ghitară,
Iar lacul să strige din valuri
Că n-avem nici nume, nici țară.

să tulburăm doi ochi senini...

Octavian Goga

Iași, sept. 19,7

[Într-un amurg...]

Într-un amurg senin de primăvară
Privirea mea în depărtări o scald
De vis răzleț e lene, cald,
S-a rumenit obrazul meu de ceară.

În depărtare marea de smarald
Încet îmi prinde sufletul în ghiară
Îi simt încet suflarea ei de fiară
Ce mi-o trimite-al valurilor fald.

O știu, e o poveste veche,
Refrenul trist îl știu de-o viață
Demult ascult (cum sună)[4] *la ureche*
Aș vrea să cînt, dar buzele-mi înghață.

Tu carte cu-nțelepte file,
Pe cari adese le-am deschis,
Atîtea nopți, atîtea zile
Ai stat pe masa mea de scris...

Tu știi fiorul ce se sbate
În singuraticul meu gînd,
Cînd cîntecele necîntate
S-abat la poarta mea pe rînd...

Furtuna mea întunecată
Te rog uitării să mi-o-nchini,
Căci n-avem dreptul niciodată
Să tulburăm doi ochi senini...

Iași, sept[embrie] 1917 *

* DATA PE CARE O POARTĂ STROFELE scrise de Goga pe albumul D-rei Viorica Mandrea [1]: «*Iași, sept[embrie] 1917*», ne face să le judecăm mai mult decît ca pe niște versuri de circumstanță. Este perioada de restriște a primului război mondial, cînd poetul mobilizat la biroul de propagandă al armatei, împreună cu alți scriitori, «vestitorii cîntecului de biruință care se urzește ceas cu ceas», contribuie la apariția, la 2 februarie 1917, primului număr al ziarului „*România*", «organ al apărării naționale». Editorialul semnat de Octavian Goga exprima cu înflăcărare credința adîncă în «puterile de apărare ale acestui neam», elogiindu-se apoi în seria de articole publicate eroismul ostașilor noștri, jertfele impresionante ale întregii populații.

În atmosfera Iașului copleșit de cumplita încordare pentru victorie, strofele lui Goga pot fi socotite ca un moment de necesară și firească destindere, pe care poetul și le îngăduia uneori în climatul literar și în primitoarele saloane din capitala Moldovei [2]. În versurile ce se vor senine și galante răzbat însă ideile mari, militante ale momentului, obsesia acelor «*cîntece necîntate*» pe care nu apucase încă să le scrie. Întîlnim și aici motivul literar al cărții, ca și unele formule de adresare epistolară — familiare poeziei lui Goga.

Dincolo de convenționalismul expresiei lirice, «*fiorul ce se zbate*», «*furtuna mea întunecată*» sună ca un reproș, ca un *memento* pe care poetul însuși și-l adresează mustrător pentru momentele de curtenitoare amabilitate, dominate de fapt de tonalitatea gravă a istoriei.

Diana CRISTEV

---

[3] Șters: *Aș vrea.*
[4] Șters: *îmi cîntă.*

[1] Muzeul literaturii române, 21379.
[2] Saloanele ieșene sînt evocate și în articolul *Să vorbească frontul*, „*România*", anul I, numărul 18, 19 februarie 1917, p. 1.

DIN CORESPONDENŢA ANILOR 1907—1912

Goga în viziunea caricaturistului Popa.

UN VAST MATERIAL DOCUMENTAR, COMpus din aproape o mie de scrisori, schimbate în decursul a cincisprezece ani între Octavian Goga şi alte personalităţi literare şi politice româneşti de la începutul acestui secol, reflectă prezenţa revistei „*Luceafărul*" în conştiinţa românească, dezvăluind complexele preocupări ale presei ardelene, ca şi deosebitele ei eforturi în făurirea unificării limbii literare şi mai ales, în consolidarea idealurilor unităţii naţionale.

Dintre scrisorile semnate de Octavian Goga, reţinem în numărul de faţă al revistei doar cîteva epistole, din perioada 1900—1912, cu un caracter literar şi social pregnant, demonstrînd încă o dată implicarea poetului în realităţile vremii sale, marea lui capacitate de a deveni în această epocă exponent al frămîntărilor maselor populare. Rîndurile adresate Elizei Al. Marghiloman sînt scrise sub profunda impresie a sîngeroaselor evenimente din 1907, acuzîndu-i direct pe «marii vinovaţi conştienţi», pledînd pentru cauza ţăranilor răsculaţi, ale căror nevoi şi suferinţe reprezentaseră subiectul a numeroase articole, adunate în volumul *Însemnările unui trecător* (Arad, 1911). Poetul manifestă totodată cu energie încrederea sa într-o literatură stenică, în care viaţa satului românesc să fie oglindită în lumina adevărului, refuzînd gestul edulcorat ca şi prezentarea idilică. El se consideră şi în această situaţie scriitor angajat, poet al «pătimirii noastre»:

[1907]

Mult stimată doamnă,

Vă mulţămesc pentru rîndurile ce mi-aţi trimis. Ele vin ca o încurajare de departe, ca un ecou al năzuinţelor din sufletul meu. Zi de zi simt tot mai mult trebuinţa acestui ecou. Munca unui om slăbeşte în puterea îndemnurilor ei, cînd nu găseşte suflete din cari să poată deslusi un răsunet. Arta nu slăbeşte numai, ci se înăbuşe, se părăgineşte.

Cîte nu s-ar putea spune despre duşmănia artei cu îndatoririle vieţii de toate zilele! Înlănţuirea nesfîrşită a micilor tragedii banale, la cari te face părtaş rostul tău de cetăţean şi slujbaş, fărîmarea puterilor în lupte mici şi ignobile, apostolatul ostenitor (chinuitor) al tuturor prilejurilor... coboară tot mai adînc în suflet picăturile de aur ale poeziei...

— Viaţa cere dascăli, nu cîntăreţi!

Iată de ce numai îndemnurile celor ce te înţeleg, ecoul sufletelor cari simt mai poate trezi la viaţă năzuinţele de odinioară...

Sub impresia acestui ecou voi rămîne totdeauna...

Sînt o mîngîiere pentru mine cuvintele calde ale D[umnea]voastră la adresa bieţilor şi nenorociţilor ţărani nerăspunzători pentru păcatele lor. Cuvintele ce mi le-aţi scris ar trebui cetite şi învăţate de mulţi... — «Prin iubire» ziceţi D[umnea]voastră... Prin iubire, Doamnă, şi prin *ura* strivitoare împotriva marilor vinovaţi conştienţi... Această răscoală a sfărîmat multe sate potemchiniene... Pe ruina acestora va trebui să zidească prezentul şi viitorul ziduri trainice.

Literatura noastră încă va trebui să clădească din nou... Trebuie să înveţe scriitorii noştri, că ţăranii nu cîntă şi doinesc numai ca la Alecsandri, nici nu iubesc numai ca

ai lui Coşbuc, nici nu trăiesc prin gesturi frumoase ca la Delavrancea... Au şi ei tragedia lor mare — care trebuie *înţeleasă*, simţită şi apoi cîntată...

E o mulţumire că în aceste zile grele sînt în fruntea ţării oameni care văd realitatea unei opere de regenerare. Şi e o mîngîiere pentru mine că la această operă e şi îndemnul iubirii de ţară a dumneavoastră...

Vă mulţămesc pentru vestea ce-mi aduceţi de a veni pentru cîteva zile la Sibiu. Ar fi un prilej de adevărată fericire a noastră a tuturora, cari în apropierea D[umnea]voastră de noi, respectăm înţelesul simbolic al apropierii mari din viitor.

Vă mulţămesc în numele lui Tăslăuanu şi al „*Luceafărului*", pentru ceea ce D[umnea]voastră cuprindeţi în rostul discret al cuvîntului — «pachet».

Vă rog primiţi salutări din partea mamei mele care e luminată în bătrîneţele ei fără noroc de binevoitoarea D[umnea]voastră atenţie.

Primiţi respectuoasele salutări ale soţiei mele şi expresiunea înaltei stime ce vă păstrează al D[umnea]voastră recunoscător,

OCTAVIAN GOGA

N.B. În săptămîna viitoare, venind la Bucureşti voi avea fericirea să vă mulţumesc în persoană pentru multele dovezi de simpatie.

De o importanţă deosebită este, de asemenea, secvenţa epistolară purtată în jurul reglementării raporturilor dintre „*Tribuna*" din Arad, «un puternic mijloc de întărire naţională» şi „*Românul*", ziar oficial al Partidului Naţional Român din Transilvania, divergenţe create din cauza unor deosebiri de vederi în orientarea politică.

Între Octavian Goga tribunistul, reprezentant al tinerilor condeieri — «oţeliţii» — şi şeful partidului naţional s-a dezlănţuit o luptă necruţătoare, cu grave acuzaţii reciproce, sfîrşită prin medierea lui Constantin Stere. Sînt extrem de interesante scrisorile pe care i le adresează Goga, în 1912, din închisoarea de la Szeghedin —, precum şi însemnările intitulate: *Nedumeririle mele pe care le poate avea şi oricare altul*, unde dezbate probleme legate de diversele acuzaţii care i s-au adus, exprimîndu-şi intenţia de a «contribui la împăciuirea reclamată de interesele superioare ale neamului nostru». Stere îi trimite răspunsul tot la Szeghedin, iscălind cu numele conspirativ C. Şărcăleanu şi îndemnîndu-l cu afectuoasă solidaritate pe «fratele Octavian», «să fie cu desăvîrşire liniştit», deoarece «nici un moment nu scap din vedere şi adevăratele D[umi]tale interese şi nici măcar amorul propriu al D[umi]tale». Dovadă, nota sintetică prin care Constantin Stere punctează concluziile sale referitoare la pacificarea «discordiei de la Arad», prin următoarele condiţii finale: «Ziarele „*Tribuna*" şi „*Românul*" se vor fuziona într-un singur organ al Comitetului naţional. În consiliul de administraţie al ziarelor Comitetului «vor intra d-nii Oncu şi Raicu, iar d. Goga în comitetul de redacţie al acestor ziare», ceea ce s-a realizat în martie 1912, „*Tribuna*" încetîndu-şi apariţia. Ecouri ale acestui conflict răzbat şi în corespondenţa adresată poetului în perioada respectivă, tot la închisoarea din Szeghedin. Astfel, la 24 februarie 1912, îi scrie prietenul său St. O. Iosif. Epistola este tristă, străbătută de presentimentul unui sfîrşit tragic şi apropiat, semnatarul considerîndu-se «un personaj dintr-o dramă sombră care nu vrea să se mai sfîrşească». Vorbind despre «infamia lui Vaida, Popovici & Compania», se referă la acuzaţiile pe care aceştia i le-au adus lui Goga în disputa dintre tribunişti şi „*Românul*". Iosif îi transmite ştiri îngrijorătoare despre starea sănătăţii prietenului lor comun, Ilarie Chendi, bolnav de o gravă astenie nervoasă pe care o minimalizează, susţinînd că «de fapt, nu e decît oboseala, care l-a biruit pe acest erou al muncii cinstite». Anunţă că este în posesia materialului încredinţat de Chendi pentru un volum, spre a-l înmîna lui Goga în vederea tipăririi. Dealtfel, însuşi Chendi îi scrie la 12 martie 1912, comunicîndu-i planul cărţii şi rugîndu-l, totodată, să i-l prefaţeze. Volumul urma să cuprindă articolele de critică literară apărute între 1909—1911 în revistele „*Cumpăna*", „*Ţara noastră*" şi „*Luceafărul*". Suferind şi stăpînit de negre presentimente, îşi exprimă regretul că «a pierdut rezistenţa la luptă, tocmai într-o clipă din cele mai critice pentru noi, cînd, poate, intrarea mea mai activă în trasările păcii dintre „*Tribuna*" şi comitet lua vreo direcţie mai spre folosul cauzei».

Reproducem, de asemenea, *Programul* zborului lui Aurel Vlaicu, care a avut loc la Sibiu, în

I

[Sibiu, 1911]

Mult Stimate Domnule Stere,

În urma covorbirii avute ţinem a vă face cunoscut că noi [,] în principiu[,] recunoaştem[,] după cum am recunoscut totdeauna[,] necesitatea solidarităţii şi disciplinii de partid ca condiţie primordială a propăşirii noastre naţionale. Acestui adevăr noi nu ne împotrivim, nefiind niciodată în intenţiile noastre depăşirea cadrelor partidului naţional ale cărui principii fundamentale noi le-am propagat prin întreagă activitatea noastră politică.

Potrivit acestei credinţe a noastre, declarăm că dorim să se restabilească pacea în sinul partidului naţional, a cărui unitate, în împrejurările îngrijitoare de astăzi[,] se impune mai mult ca oricînd. Dorim din inimă[,] deci [,] ca discuţiunile personale cari au avut un rol hotărîtor în conflictul nostru cu comitetul naţional, să fie înlăturate pe deplin restabilindu-se armonia între noi.

În consecinţă ne învoim ca ziarul nostru „*Tribuna*“ să intre în cadrele organizaţiei de partid, lămurindu-se şi stabilindu-se definitiv raportul juridic între acest organ de publicitate cu instituţiunile lui şi comitetul naţional, ca rezultat al acestui raport de drept creat prin această nouă înţelegere.

Existînd însă, în urma luptelor ce-au avut loc[,] în momentul de faţă atîtea animozităţi şi chiar duşmănii personale, veţi admite şi d[umnea]voastră că[,] dacă noi din suflet dorim să facem o operă de pace în vederea scopului naţional superior[,] nu ne putem expune de-a servi o operă de răzbunare şi de prigonire. Sîntem deci, în drept a cere ca, şi politiceşte şi ca oameni să fim asiguraţi că „*Tribuna*“ [,] această operă a noastră şi care e un puternic mijloc de întărire naţională, să nu ajungă numai o armă pentru distrugerea noastră morală şi politică. În urma acestei consideraţiuni de ordin moral, şi în urma echităţii de drept[,] cerem[,] deci [,] garanţiile necesare pentru respectarea drepturilor noastre ca întemeietori şi susţinători ai acestui ziar.

Suntem gata a ne subordona principiului de solidaritate şi disciplină de partid, dacă aceste nu sînt luate în deşert şi facem toate aceste ca să dispară orice motiv şi orice pretext de a se învinui că am voi să transformăm „*Tribuna*“ într-o citadelă a intereselor noastre particulare.

Dacă pe baza aceasta, domnule Stere, aţi putea să mijlociţi o înţelegere dreaptă[,] asigurînd rostul nostru în cadrele disciplinei de partid şi ferindu-ne împotriva oricărei răzbunări şi prigoniri, noi vom fi cei mai fericiţi ca prin abnegaţia noastră şi uitînd toate amărăciunile din trecut, vom putea contribui la împăciuirea reclamată de interesele superioare ale neamului nostru.

[OCTAVIAN GOGA]

---

ziua de 17 septembrie 1911, program scris de Goga pe *verso*-ul *Anuarului reuniunii femeilor române din Sibiu*, pe anul 1910/1911.

În scrisoarea către soţia sa Tani (Hortensia), trimisă din Riva, la 22 octombrie 1911, se vădeşte marea pasiune a lui Goga pentru călătorii. Întovărăşit de taciturnul lui cumnat, Constantin Bucşan, poetul a străbătut aproape toată Italia. Fire profund contemplativă, declară soţiei sale, ca o disculpare: « ...m-a apucat din nou patima de-a mai gusta încă odată din farmecele Italiei ». Nu era nici prima, nici ultima din numeroasele sale drumeţii generatoare de impresii bogate, transfigurate poetic în versuri.

Mănunchiul de scrisori ce-l publicăm mai jos se completează, în altă ordine de idei, cu o lungă epistolă de la Oct. C. Tăslăuanu, din 27 decembrie 1904, în care, în stilul foarte personal şi pitoresc, inimosul prieten confiază tovarăşului de rîvnă O. Goga, nesfîrşitele greutăţi prin care trecea redactarea revistei „*Luceafărul*“.

Socotim deosebit de preţioase schimburile de opinii — atît de diverse —, reflectate în palpitanta corespondenţă dintre cei de la „*Luceafărul*“ şi „*Tribuna*“, între care se distingea tînărul cîntăreţ al «pătimirii noastre», cu ale sale convingeri pline de farmec poetic şi energie patriotică.

Dan SMÂNTÂNESCU

II

Nedumeririle mele pe cari le poate avea şi oricare altul

1) La banchetul din Iaşi, din Vaida aţi făcut un erou care prin infamia ce-a aruncat asupra mea în loc să-şi primească pedeapsa, şi-a întemeiat gloria.

2) Pe mine m-aţi jignit punîndu-l tot în circa mea şi trăgînd o continuă nepotrivită paralelă între noi doi.

3) Ce rost a avut telegrama lui Mihali? Trebuia această dovadă de disciplină şi acolo, — sau a fost respectul deosebit ce-i porţi dumneata acestui om slab şi pătat?

4) Dacă i-aţi trimis lui telegramă de ce v-aţi mai deranjat să-i daţi una şi la Tani pentru mine?... A fost ca şi ceialaltă de sinceră?

5) Ai băgat de seamă că în „*Românul*"[,] sub titlul echivoc *Se face lumină* am fost prezentat din nou «trădător»? Ai făcut ceva pentru asta?

6) De ce ai spus în toate părţile că eu plec în străinătate? Ca să fiu prezentat drept un om căruia i-aţi înfundat gura? De ce i-ai arătat lui Vec[erdea] telegrama intimă de la femeie?

7) E justă impresia mea, că aţi amînat anume pe vremea închisorii mele, tratativele?

8) Nu găseşti că prietenia noastră n-ar fi putut cere ca prin vădit respect exagerat, arătat duşmanilor mei şi prin totala mea bagatelizare — să fiu înfăţişat ca o cantitate neglijabilă? *[Adăugat cu creionul]:* Crezi că e necesar, asta, în actuala noastră sărăcie de oameni? Legăturile dintre oameni ce determină înrudirea de suflet — de aceea eu niciodată n-am ţinut la Stere, decît la un suflet superior. Eu cu politicienii nu întreţin legături de prietenie. Să fie oare St[ere] politician?

9) Care sînt «garanţiile» de care vorbeam?

10) Nu crezi că prea e nedreptăţit Bocu şi redactorii nu pot fi împărţiţi ca făina orbilor?

11) De ce i-aţi ras cu totul pe Oncu + Cior[ogariu]? Ce-i cu reintrarea în Comitet?

12) Ce-i cu introducerea unor elemente noi la supravegherea bugetului?

13) De ce, în toate tratativele acestea, D[umnea]ta care ai stat de vorbă cu toţi tîmpiţii Comitetului din partea noastră, n-ai întrebat pe nimeni, ca şi cînd nici n-ar exista nici Oncu + Cior[ogariu]? Crezi că se poate face *pace* neglijînd cu totul elementele care au susţinut Campania şi cari la nevoie ar putea s-o susţie mai departe?

14) Crezi, după toate astea, că eu nu sînt compromis politiceşte?

15) Crezi că din această nemulţumire pe ruinele „*Tribunii*" nu poate răsări o nouă gazetă independentă în care, disciplina-ncolo-disciplina-ncoace, — să se spuie toate aceste adevăruri (şi altele), răzimîndu-ne pe noi înşine — măcar chiar cu riscul de-a ajunge faţă-n faţă noi doi?

III

Aeroplanul Vlaicu

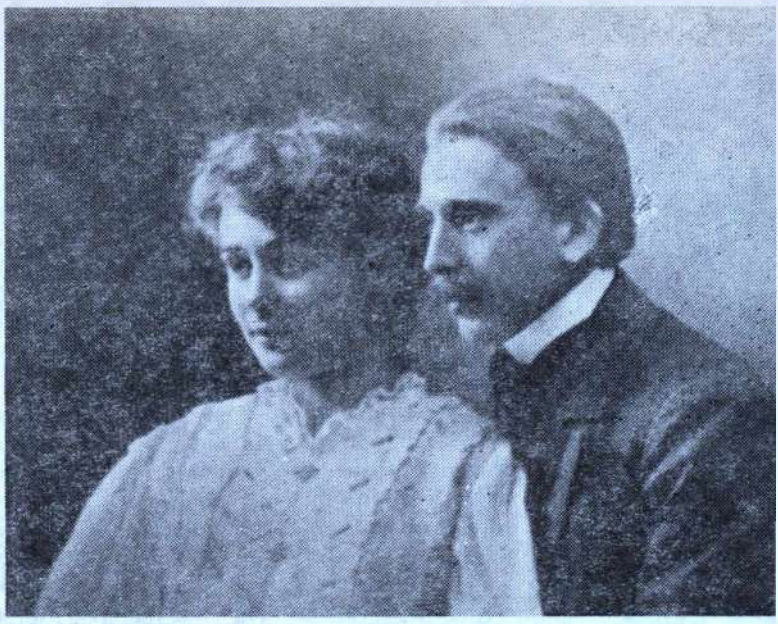
cea mai perfectă maşină de zburat
Monoplanul aviatorului român
Aurel Vlaicu,

cu care a zburat la manevrele regale din România şi a fost cumpărat de Ministerul de război — iar deunăzi, cu ocazia sărbătorilor culturale din Blaj a obţinut un succes ce nu se poate uita, ridicîndu-se la 753 metri înălţime şi parcurgînd în 29 minute 46 kilometri.

A sosit în oraşul nostru.

Duminică în 17 septembrie a.c. îndrăzneţul aviator va zbura cu aeroplanul său dînd astfel publicului din oraşul nostru un rar prilej de-a admira această minune a ştiinţei moderne.

Aeroplanul Vlaicu se poate vedea expus în Geselschaftshaus.

Octavian Goga și soția sa, Tani (Hortensia).

IV

Riva, sîmbătă seara
[Ștampila poștei]:
22 octombrie 1911

Dragă Tani,

Sunt cam trist. Credeam că astăzi am să primesc negreșit scrisoare lungă de la tine. N-am primit decît de la Banciu niște fleacuri de ilustrate care mi-au venit la Asociație. Poate mîine voi fi mai norocos.

Pe-aici e frumos, foarte frumos. O vreme admirabilă — nici un pic de nor. Cald — umblăm fără pardesiu cu barca și în toată ziua facem lungi excursiuni pe jos la cîte-un castel din împrejurime. Aici trebuie să venim noi odată laolaltă, nicăeri nu se poate desfășura mai bine o visare potolită ca aici, în cîte un colț al lacului senin și albastru. Ieri am fost la Arco și astăzi la o splendidă cascadă: Ponale. Mă simt bine. Drumurile pe jos m-au mai deștepenit — durerea de gît și răgușala de-acasă s-au dus — aici nu-i nici un pic de praf. M-a cuprins așa o liniște și-o ușoară melancolie. Nu prea vorbesc multe cînd stau pe cîte-o bancă și mă uit departe în largul lacului la cîte-o barcă care se leagănă cu vîntrelele galbene în bătaia soarelui. Bucșan ăsta e un tolerabil tovarăș de călătorie, nici el nu prea vorbește multe.

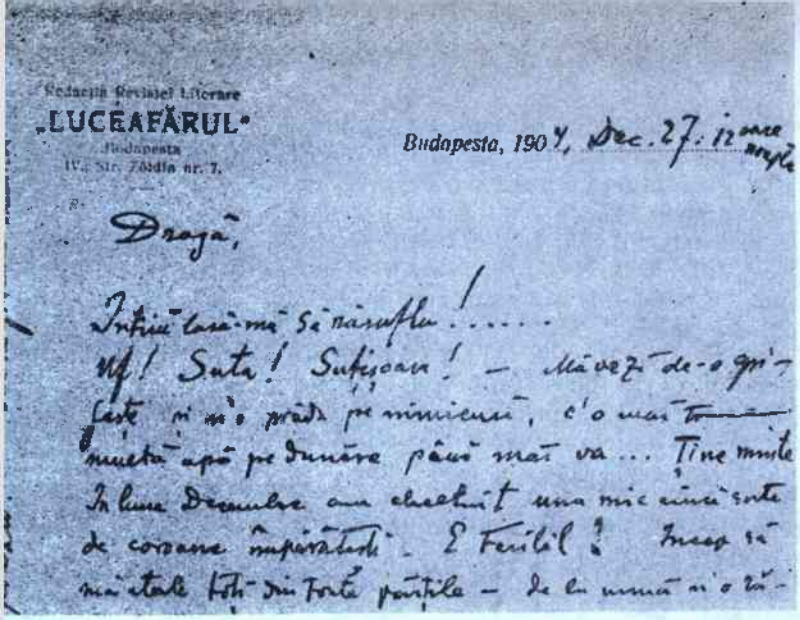
Stînd așa aici m-a apucat din nou patima de-a mai gusta încă odată din farmecele Italiei și iată ce-am hotărît: facem o călătorie prin Milano—Genova—Florența—Veneția. Nu te supăra — dragă minculețule! O fi ea obositoare dar eu cred că tot mă recreiază. Și-apoi mă gîndesc că dacă revăd *Primăvara* lui Botticelli mi se coboară în suflet destulă seninătate. Cînd îmi dau seama că am să revăd „Uficiile" atunci uit de oboseală... Acum o fi ce-o fi, am făcut-o și pe asta. Tocmai astăzi am luat biletele și luni dimineața plecăm de-aici cu vaporul la Desenzano — după masă la trei sîntem la Milano. Aici rămînem pînă miercuri dimineață cînd plecăm la Genova pentru o zi. Dormim acolo și joi seara suntem în Florența — fiindcă vrem să întrerupem pe două ciasuri în Pisa. Acolo rămînem pînă luni cînd ajungem în Venezia. Stăm și acolo două-trei zile, și-apoi prin Fiume (nu cu vaporul) ne întoarcem la Pesta. Eu vin direct la București vineri seara — sau sîmbătă — unde ne întîlnim la „Regal".

Ce păcat că nu se poate amîna, barem cu o săptămînă, nunta lui Ghibu. Ar fi un adevărat noroc pentru mine, fiindcă nu mi-ar impune goana asta. Chiamă-l la tine, întreabă-l. Nu să amîne pentru mine — asta n-o poate cere nimeni — dar să-ți spuie nu cumva amînă ei de ei pentru o săptămînă? Știu că la ocazii de astea sînt multe de isprăvit și se întîmplă adese că nu sînt gata la timp.

Eu proxima ta scrisoare o aștept deci la Florența, poste-restante. Nu știu ce să mă fac, că n-am primit pașaportul pe care te rugasem să mi-l trimiți la adresa lui Bucșan. N-a venit. Să văd mîne. Dacă nu vine nici mîne atunci se încurcă afacerea, fiindcă nu știu cum intru în țară. Eu am să spun aici la poștă să-mi trimită scrisorile ce-mi sosesc poste-restante la Florența, dar nu știu, ăștia sînt oameni de ispravă sau ba. Dacă crezi că e bine — atunci mai fă-mi un pașaport și trimite-mi-l la *Florența* — ca să fiu cu totul sigur — tot, cum spuneam, pe adresa lui Bucșan, fiindcă știi că fără pașaport nu poți scoate de la poștă scrisori recomandate. În scrisoare n-ai face rău să-mi [trimiți] 200 coroane (le replătesc cînd mă întorc din banii de pe *Tragedie*) — aș cumpăra mici nimicuri.

Și acum adio-minculețule — te sărut și te îmbrățișez de multe-multe ori și te rog să te gîndești mult la mine — numai jumătate cît mă gîndesc eu.

VIȘCU — BĂTRÎNUL

Redacția Revistei Literare
„LUCEAFĂRUL"
Budapesta
IV. Str. Zöldfa nr. 7.

Budapesta, 1904, Dec. 27. 12 noaptea

Dragă,

Întîiu lasă-mă să răsuflu!.....
Uf! Suta! Sutișoara! — Mă vezi de-o grijește și n'o prăda pe nimicuri, c'o mai trece multă apă pe Dunăre pînă mai va... Ține minte! În luna Decembre am cheltuit una mie cinci sute de coroane împărătești. E Teribil! Încep să mă atace toți din toate părțile — de la urmă n'o rămîne

V

Budapesta, 1904, dec. 27
12 ore noaptea

[Antet]
Redacția revistei literare
„Luceafărul"
Budapesta, IV, str. Zöldfa nr. 7

Dragă,

Întîi lasă-mă să răsuflu!...

Uf! Suta! Sutișoara! — Mă[,] vezi de-o grijește și n-o prăda pe nimicuri, c-o mai trece multă apă pe Dunăre pînă mai va... Ține minte! În luna decembrie am cheltuit una mie cinci sute de coroane împărătești. E teribil! Încep să mă atace toți din toate părțile, — de la urmă n-o rămîne nici cămășuța pe mine.

Dar sănătoși să fim, amice! Învingerea e a noastră. Și-acum să-ți răspund. *Plugarii* [1] e frumoasă. Am pus-o față-n față cu niște boi de-ai lui Grigorescu. O să fie admirabil. De ce nu introduci și acțiune, eventual descriere în aceste pastorale? Sunt pure reflexiuni. Eu cred c-ar fi cu mult mai expresive, cum zic eu. La volum gîndește-te serios și-l isprăvește pînă la sfîrșitul lui martie, ca-n april și mai să-l dăm gata. În toamnă avem gata al doilea volum a[l] lui Sadoveanu. Va fi frumos — vom mișca o leacă lumea. Cu Sandu [2] sunt foarte vesel și accept *în principiu* propunerea lui. Te rog înțelege-te cu el asupra condițiunilor cu volumul. Ce cere? Și pe cînd îl vrea? Schița lui e enorm de lungă și mi-e absolut imposibil s-o bag în numărul prim. Mîine se tipăresc 16 pagini[3], în care intră: Iorga, Pora, Goga [4], *Din viața lui Grigorescu* de Delavrancea — poezii poporane, Sadoveanu [5], *Plugarii*, Basarabescu [6], — Prin urmare tot autori străini — afară de tine. Partea a 2-a, 8 pagini se va tipări lunea viitoare, în care vor intra: Agârbiceanu [7], *Pictorul Grigorescu* de mine, Zaharia Bârsan (poezie) [8] și Ciura [9] — care n-am primit-o încă, fiindcă ăsta se războiește. Vor mai fi 8 pagini adaus [10]: Dr. Ion Scurtu; *Șoimii*, de Sad[oveanu], Dr. Ion Rațiu despre Papiu Ilarian, eventual Chendi [11] cu mișcarea literară promisă, dar nesosită. Dări de seamă, cronici și poșta. Sandu [12] dacă nu poate încăpea, caută tu vreo scuză. L-am trecut între colaboratori și va primi numerile regulat.

Colecții pe 1904 nu mai avem și nu mai promite la nimeni. Cu traducerea lui Maupassant — e bine, dar să facă și o notiță în care să le spună dascălilor și popilor că ce bidiganie de om e franțuzul ăsta. Ce rol ocupă în literatură, cîteva date biografice etc. Lui Cioflec te rog scrie-i și tu să ne sprijinească, o să-i scriu și eu, deși mie nu-mi

---

[1] *„Luceafărul"*, IX, 1 ianuarie, 1905, nr. 1, p. 10.
[2] C. Sandu-Aldea.
[3] *„Luceafărul"*, IV, 1 ianuarie 1904, nr. 1, pp. 1—24.
[4] Poezia *Pace*, semnată Nic. Otavă (*Ibid.*, p. 5).
[5] *Moșneagul nostru*, povestire (*Ibid.*, pp. 12—15).
[6] *Bradul*, schiță (*Ibidem*, p. 9).
[7] *Mărturie* (*Ibid.*, pp. 17—19).
[8] *O viață* (*Ibid.*, p. 16).
[9] *Din casă*, schiță — (*Ibid.* pp. 23—24).
[10] Pentru prima oară apare un supliment intitulat *Adaus la „Luceafărul" nr. 1.*
[11] În locul lui Ilarie Chendi, apare I. Scurtu cu o recenzie asupra romanului *Șoimii* de M. Sadoveanu. Supliment nr. 1, pp. IV—V.
[12] C. Sandu-Aldea: *Murgul*, schiță, *„Luceafărul"*, IV, 15 ianuarie, 1904, nr. 2, pp. 43—47.

place de el, dar interesele revistei sunt mai presus. Cu Sadoveanu + Scurtu s-a aplanat așa cum am vrut eu. Ba Scurtu, pe lîngă condiții de ordin material, se oferă să scrie regulat despre mișcarea literară și culturală din România. Ideea e bună și o să parlamentez cu el. Tu ce zici? De la Iosif — deși mi-a promis —, de la Zamfirescu — care a răspuns că o povestire a zburat spre alte orizonturi —, Slavici, Delavrancea — n-am primit material. Și îmi pare bine că n-am primit, fiindcă prea e prea ce-am vrut noi. K[imon] Loghi mă întreabă ce să facă cu numerele nevîndute. E semn rău, probabil vor fi multe.

Gazetele se poartă bine. Aștept cu nerăbdare foiletonul „*Gazetei*". Cronica — Antimireanu — ocupîndu-se de „*Curentul nou*" spune că de la toate trei revistele *tu* ești singura personalitate artistică, care introduci în literatura românească o notă nouă și viguroasă — restul sînt versificatori corecți și făuritori de fraze. Partea I a articolului îmi lipsește, l-am cerut astăzi. Despre „*Curentul*" ăsta o să scriu și eu ceva, colo, mai încolo, fiind cel mai neinteresat din gruparea noastră. Nu-ți fie frică, pînă avem o leacă de grăunț de minte nu ne lăsăm, noi nu vom fi cei din urmă din *curentul nou*. Poartă-te numai și tu, că n-ai mult pînă vei ajunge cel *mai mare* poet din generația tînără. Un nou triumf al ardelenilor! Îmi crește inima de fală și bucurie — îmi dai noi puteri de a mai scormoni *diamante* — mă înțelegi?

Poezii pentru numărul ăsta avem puține de tot. Mai trimite tu cîteva mai scurte. Dar grăbește, pentru Dumnezeu! Poezia Mariei Cunțan a apărut în volum — ergo, n-o mai trimite. Ți-o dăruiesc ție! Portretul lui P. Maior a apărut în calendarul Minerva, care reproduce numai *Oltul* de tine. Apoi: Școalele din Blaj de Ciura și Adunarea de la Brad. Prin urmare nu face să-l vezi. De portretul lui Maior îmi pare rău. N-am dormit o noapte întreagă de năcaz. Te-am și blagoslovit. Gazetele ungurești ți le-am trimis pe toate. Mă, nici cu *Bena* [13] nu se poate în numărul 1. Le vom publica în numerile viitoare.

Cu Vlahuță [14] grăbește! Adecă acum tot tu asuprești expoziția agrară. Vezi ce mi-e românul! — Claudia, se-nțelege, e de neam literată, ce să-i faci? Faină fată! Cum sînt și celelalte care se interesează de „*Luceafărul*", deși tu vrei să le scoți „*ochii frumoși*". Pe Alexică lasă-l pe mine. Nu fii îngrijat. Tu știi ce temelie are toată dragostea noastră... trecătoare. Mai fă vreo poștă cu Sisifus [15], că plac al Dracului. Premiul e foarte interesant. Să vezi că aproape toți 118 votanții de pînă acum își motivează votul. La noi e o adevărată petrecanie. Mai bine se ține Aurel, cere bani apoi *Frații* [16] și *Reînvierea*, *Nenea* în al 4-lea rînd. Ei cu Ciura. Și-a dat, frate, dimisia și-mi scrie că ne va urmări cu simpatie... I-am trîntit o scrisoare foarte serioasă. Tot e prea mult cum se poartă omul ăsta. Are el ce are, dar nu vrea să spue. Parcă eu nu știu..., dar cu dimisia o drege!? Mai bine s-ar pune pe muncă serioasă și-ar căuta să mai iasă scîntei și din el. Eu dimisia nu i-o primesc. Redactor responsabil va fi *Mihai Stan* [17]. Ești mulțumit? Am aranjat totul foarte bine. Poeziile alăturate cetește-le și dacă găsești ceva bine, dacă nu fă-i o poștă fainâ.

Cu Doamna Cosma [18] din Timișoara m-am înțeles. I vom corecta — adecă face din nou — schița și vom publica-o. Ni s-a oferit ca colaboratoare regulată. Am primit-o cu brațele deschise... Ce rîzi? Ion [19] ce mai alabala? Cu ce se mai ocupă? De ce tace?

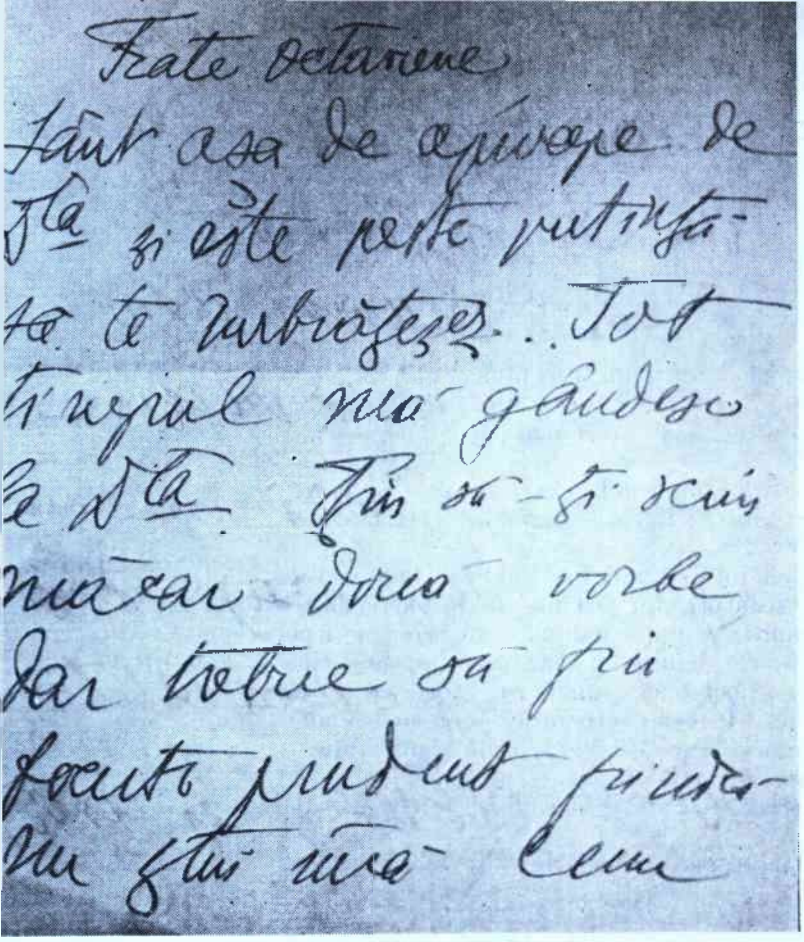
Eu la Berlin nu m-oi duce, puiule, că n-am de merinde pe drum. Și-n țară străină oricum e greu. Poate la Paști. Poate... hai, da nu cred, că năcazurile în loc să scadă,

[Adaos pe marginea scrisorii]:

Salut pe Ion și pe Bena [20] care să fie cu zăbavă!
Îndată după primirea acesteia — trimite poezii. Vrem să gătăm numărul următor înainte de Crăciun.

---

[13] *La fîntînă*, cîntec popular, „*Luceafărul*", nr. 2, p. 47.
[14] „*Luceafărul*", IV, 15 ianuarie 1905, nr. 2, închinat lui Al. Vlahuță.
[15] Pseudonim al lui Octavian Goga, folosit în glumele versificate de la *Poșta redacției*.
[16] *Frații*, *Reînvierea* și *Nenea*, premiate, publicate în „*Luceafărul*", 1904, nr. 22—23 din 1 dec., pp. 381—387.
[17] Bunicul lui O. C. Tăslăuanu, de fapt decedat, numele lui fiind folosit formal.
[18] Lucia Cosma din Sibiu, viitoarea cumnată a lui O. Goga. Sub pseudonimul „Lia" i se publică schița *Domnișoara Doctor* („*Luceafărul*", IV, 1 febr., 1905, nr. 3, pp. 68—72).
[19] Ioan Lupaș.
[20] Anghel Bena, funcționar de Bancă.

Frate Octaviene
Sunt așa de aproape de D[umnea]ta și este peste putință să te îmbrățișez. Tot timpul mă gîndesc la D[umnea]ta. Țin să-ți scriu măcar două vorbe dar trebue să fii făcute prudent fiindcă nu știu încă cum să fac ca scrisoarea aceasta să parvină la D[umnea]ta și nu cunosc nici regulile regimului de S[z]eghedin. Voi spune numai atît: fii cu desăvîrșire liniștit, nici un moment nu scap din vedere și adevăratele d[umi]tale interese și nici măcar amorul propriu al D[umi]tale.

De două zile numai sondez terenul și pipăi... sufletele.

Delegațiunea comitetului nu s-a constituit încă și subitul deces al domnului Lemenyi întîrzie constituirea ei. Dar sper că luni, în sfîrșit, vom începe lucrările. Sper că Tani ț[i]-a transmis deja telegrama despre banchet. Felul cum am fost primit de toată lumea mă face mîndru de ceea ce am făcut și socot că evoluția spre... 7 februarie 1913 merge repede.

Te îmbrățișez ca un frate

ȘĂRCĂLEANU

VII

[C. Stere către Goga]

Se va face un proces-verbal, subscris de ambele părți în care se va face cunoscut publicului restituirea unității de partid și încheierea păcii cinstite pentru toți pe următoarele temeiuri:

1. Comanditarii ziarului „*Tribuna*“ pun acest ziar, precum și ziarul „*Tribuna poporului*“ și întreaga avere a acestora, la dispoziția Comitetului național obligîndu-se de a îndeplini toate formalitățile ce se vor găsi necesare.

2. Comitetul național se va reîntregi prin retragerea demersurilor din partea D-lor N. Oncu, N. Ioan, Oct. Goga și P. Jivulescu și prin cooptarea de către Comitet a Dlui... *[indescifrabil]* în locul vacant.

3. Comitetul național va lua asupra-și activul și pasivul societății în comandito „*Tribuna*“.

4. Ziarele „*Tribuna*“ și „*Românul*“ se vor fuziona într-un singur organ al Comitetului național.

5. În Consiliul de administrație al ziarelor Comitetului vor intra d-nii Oncu și Raicu, iar d. Goga în comitetul de redacție al acestor ziare.

să sporesc ca plosnițele. Grele vremuri trăim, frate Tavi, mă mir cum drac mai sălășluiește-n noi duhul idealurilor sfinte... despre care aș vrea să visez ceva frumos la noapte. Te sărut și îmbrățișez. Noapte bună, dragă.

TĂSLĂUANU

VI

[1912 februarie]

Frate Octaviene,

Sunt așa de aproape de D[umnea]ta și este peste putință să te îmbrățișez. Tot timpul mă gîndesc la D[umnea]ta. Țin să-ți scriu măcar două vorbe, dar trebuie să fie făcute prudent fiindcă nu știu încă cum să fac ca scrisoarea aceasta să parvină la D[umnea]ta și nu cunosc nici regulile regimului de S[z]eghedin. Voi spune numai atît: fii cu desăvîrșire liniștit, nici un moment nu scap din vedere și adevăratele d[umi]tale interese și nici măcar amorul propriu al D[umi]tale.

De două zile numai sondez terenul și pipăi... sufletele.

VIII

[Pe verso plicului]:
Tr. St. O. Iosif
Str. Vienii — București

București, 24 februarie, 1912

Dragă Tavi,

Să nu crezi că nu mă gîndesc zilnic la tine, nici că nu ți-am scris pînă acum din neglijență. Dar am avut atîtea mizerii pe cap și am fost și extrem de ocupat zilele acestea. A fost și Corina [21] bolnavă, — și multe, multe altele, care nu se mai pot spune, o situație penibilă, care mă exasperează.

Uneori mi se pare că sînt un personaj dintr-o dramă sombră care nu vrea să se mai sfîrșească. Și de-aș ști măcar cum are să se sfîrșească! În orice caz mi-ar părea mai bine să cadă cortina cît de curînd.

Vești tocmai vesele nu pot să-ți dau. Cu prilejul infamiei lui Vaida — Popovici & comp. — am constatat o dată mai mult ce secături sînt cea mai mare parte dintre colegii noștri întru Apolo. Am discutat cu mulți, și m-am indignat, surprinzînd la ei un fel de bucurie ascunsă, cînd citeau telegramele ticluite cu atîta perfidie, din „*Universul*“ și alte gazete de pe-aici. Am încercat cu Chendi să adunăm iscăliturî pentru un protest, dar n-a fost chip. În sfîrșit, e bine că s-a încheiat într-un fel — cu toată împăcarea voastră însă, pentru oamenii în adevăr cumsecade, d. Vaida rămîne descalificat.

Eu, cel puțin, n-aș putea să-i mai întind vreodată mîna fără oarecare jenă, și dacă tu ai putut să împingi generozitatea pînă la iertare, aceasta-ți face cinste numai ție, dar pe el îl coboară.

Ce bine trebuie să te simți tu, dragă Tavi, liniștit, lăsat în pace de toți acolo. Mai că-mi vine să te invidiez. Ai început drama?

Despre Ilarie cred că știi că e cam suferind, dar boala lui s-a exagerat de către dușmanii lui personali, cari au răspîndit fel de fel de știri alarmante pe socoteala lui. De fapt, nu e decît oboseala care l-a biruit pe acest erou al muncii cinstite. L-au iritat în cea mai mare măsură și cele petrecute cu tine. Îl vedeam zilnic tot mai întunecat și mai nervos — uneori de-o nervozitate inexplicabilă.

Acum e mai calm, stă pe-acasă, nu mai vine la cafenea decît rar de tot, — dar a slăbit foarte mult. Cred că la sanatoriul d-rului Marinescu, unde intră duminica asta, are să-și vină în fire, și cînd vei scăpa și tu din cușcă, o să ne regăsim odată toți trei la un păhărel cu vin, veseli, ca-n alte vremuri! Tu cînd isprăvești închisoarea? Am la mine materialul de la volum, pe care Ilarie mi l-a încredințat ca să ți-l trimit ție la Sibiu, să i-l tipăriți acolo. Cred că ți-a scris și ție și lui Tăslăuanu în chestia asta.

Te sărut ca un frate bun,

IOSIF

IX

[Pe plic]: Domniei-Sale Domnului
Octavian Goga, publicist
Szeged
[Pe verso plicului]: II. Chendi, 20, str. Biserica Popa Chițu, București

[Ștampila poștei]:
12 martie 1912 — Szeged, Vineri,

Scumpul meu Tavi,

Am cetit într-o scrisoare, primită de la Stoica Gheorghe, că te afli în sănătate în colțișorul din temnița de Stat. Sper că nu vor trece multe zile și vei revedea iarăși pe

[21] Corina, fetița lui St. O. Iosif.

scumpii tăi de-acasă, vei relua din nou drumul spre sănătoasele căi ale străinătății și vei întîrzia mult pînă ce ne-om revedea. De aceea îți voi scrie cîteva amănunte, pe cari să mi le înțelegi așa cum ți le scriu.

Nu știu dacă ai aflat, că de mai multă vreme încoace, sunt foarte nemîngîiat, din pricina unui surmenaj afurisit, care mă torturează așa de mult, încît doftorii nu mă mai lasă să lucrez. Mi-am perdut rezistența la luptă, mi-am perdut-o tocmai în o clipă din cele mai critice pentru noi, cînd, poate, intrarea mea mai activă în trasările păcii dintre „*Tribuna*“ și comitet lua vreo direcție, mai spre folosul cauzei. Rezultatele, ce s-au comunicat astăzi telegrafic din Arad, sunt așa de triste, așa de umilitoare pentru cei ce au sprijinit „*Tribuna*“, încît nu au pereche în analele vreunui ziar de la noi.

Hortensia Goga împreună cu sora ei, Minerva Cosma (dr.)

Să lăsăm însă astea, căci dacă s-au făcut greșeli în nenorocita dezarmare, au fost vinovate și întîmplările triste cu nenea Oncu, care este unul dintre cei mai curați și mai intrepizi aderenți ai organului, de fericită amintire acum, și cel mai puternic stîlp în toate privințele. Aș dori ca în aceste să ne explicăm cel puțin în scrisorile viitoare, ce le vom schimba, dacă n-ai de gînd să vii încoace și să vedem în ce direcții să lămurește situația viitoare.

Am însă, Tavi dragă, să-ți vorbesc ceva personal. Eu, în zilele aceste de stare acasă, mi-am adunat toate articol le de critică literară și mi-am făcut o colecție frumoasă de material, din anii *1909—1911* (*„Cumpăna“*, *„Țara Noastră“* și *„Luceafărul“*) care dă un volum de vreo 300 de pagini. Volumul acesta aș vrea să-l scot, nu din cauza unei vanități, nici din cauza că e un păcat să fie cheltuită atîta viață de ani de zile, pentru a o lăsa închisă în coloanele răzlețe de reviste. Vreau să-l tipăresc și din cauza necesităților omenești, căci, dacă am luat un avans de la Academie, ca să-mi caut de sănătate, nu înseamnă că am și mijloace de a-mi ține familia, în condiții cum ar fi omenește o dreptate. Eu am căutat aici vreun editor, dar Filip nu tipărește literatură, decît foi volante, registre și cărți școlare de-ale Ministerelor de aici și-mi cere mereu să-i dau «clasici»! Poate tu ai putea fi mai norocos ca mine. Avem acasă pe Bornemisa, pe Kraft (și n-avem tocmai, de-aci înainte, tipografia „*Tribunei*“, care îmi promisese — Bocu! — chiar într-un articol, că-mi tipărește un volum!), sau așa ceva, unde s-ar putea face ceva de urgență, căci volumul meu ar avea tocmai acum, cînd se întind felurite polemici în presa literară, o actualitate. N-ai putea tu să-i scrii lui Moța despre acest deziderat al meu și să-mi fixeze vre-un onorar de vreo cinci-șase sute de franci, vînzîndu-i volumul pe de-a-ntregul? Fii bun, te rog, Tavi, ia această inițiativă și, dacă ții la mine, fă tu prefață la volum, sau dă cel puțin articolul tău din „*Tribuna*“ ca prefață, ca să mi se lanseze cartea și să nu fie Bornemisa de perdere! Volumul meu stă gata de tipar. E împărțit în șapte părți, unele mai cuprinzătoare, altele mai mărunte,

între cari o să fie o foaie albă, ca despărțire. Aș dori, ca pe hîrtie albă, copertă albă, literă măricică, legibilă și texte *petit*, unde trebuie. În volum urmează ordinea astfel:

1) *Prefață de Oct. Goga*, 1 bucată
2) *Introducere de „Autor"*, 1 bucată
3) *Reflexiuni critice* — unde intră reflexiile mele și impresiile tipărite în *„Cumpăna"* și cîteva din *„Țara Noastră"*, 12—15 bucăți mai mici și mai mari.
4) *Dări de seamă:*
   1. *Romane* 5.
   2. *Schițe și nuvele* 16.
   3. *Teatru* — 7 (între care și Trilogia lui Delavrancea).
   4. *Poezii* 8.
5) Decadentism și modernism — 7.
6) *Efemeride* și *Notițe în treacăt* 11 + 15
   (care vin cu *petit*).

Adecă aproape 76 de articole, cînd mai lungi, cînd, în treacăt, mai scurte, cari pot să dea un volum frumos de 300 de pagini și să se vîndă cu 3 sau 2,50 coroane. Fii bun, vorba lui Moța: «urgentează treaba»! Dacă ai sta nițel prin Sibiu și te-ai uita la revizia coalelor, ai mai pune și tu vreo vorbă, cetind lucrurile aceste, cari n-au fost încă în volumele mele critice.

Rog, dragă Tavi, răspunde-mi. E a doua oară că te rog. Se pare — că ești supărat pe mine, de nu-mi mai răspunzi, căci nici la scrisoarea din urmă unde te întrebam, dacă poți să-ți scriu în scrisoare cu plic. Dar, cu alții ai cam stat de vorbă.

Eu plec mîne la *un sanator*, să-mi caut de sănătate și las volumul gata la Iosif, ca să ți-l trimită la Sibiu cînd vei ieși din temniță. Te sărută

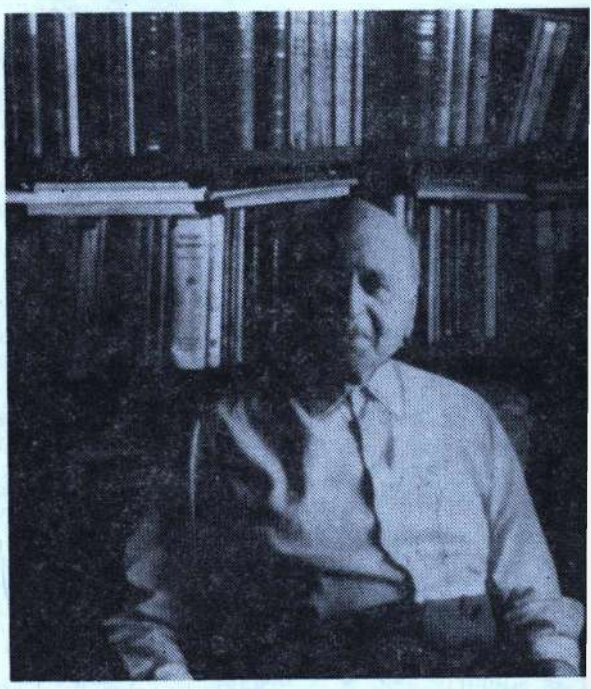
ILARIE

PROFESIUNE DE CREDINȚĂ

D. CARACOSTEA

«... am pus pe primul plan literatura noastră populară»

ÎN LUNA APRILIE 1964, AM REUȘIT SĂ antrenez pe profesorul meu Dumitru Caracostea, într-o lungă și pasionantă convorbire. Cu puțin timp mai înainte, adică la 10 martie, împlinise venerabila vîrstă de 85 de ani. Deși părea obosit, am discutat ore întregi. Pînă la sfîrșit s-a arătat dispus chiar să înregistreze mărturisirile sale pe bandă magnetică și le-am păstrat pînă astăzi ca pe un prețios tezaur. La scurt timp, adică la 2 iunie 1964, profesorul s-a stins din viață.

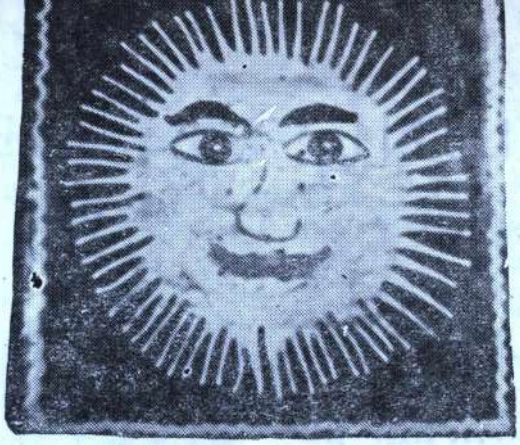
Era la masa lui de lucru. Discuta cu fostul lui student, Ion Dumitrescu, probleme referitoare la *Metafora mării la Eminescu*, titlul tezei sale de doctorat. La un moment dat, profesorul îl avertizează pe Ion Dumitrescu că nu se simte bine. Au venit imediat soția și fiul. Peste o jumătate de oră o fatală hemoragie internă i-a tăiat firul vieții.

Convorbirea mea cu profesorul, cu o lună înainte de trecerea sa în lumea umbrelor, constituie un adevărat testament filologic. Într-o comunicare pe care am expus-o la Slatina, județul Olt — orașul său natal, la 19 mai 1979, cu prilejul sărbătoririi centenarului nașterii sale, am demonstrat cum acest testament filologic al profesorului Caracostea poate fi folosit pentru corecta conturare a adevăratului său profil intelectual și moral.

În procesul mai larg de preluare critică a moștenirii literare, retipărirea operelor sale fundamentale și formularea unor judecăți mai la obiect au permis reintroducerea ideilor novatoare ale lui D. Caracostea ca elemente de referință în cercetarea literară actuală.

Personalitatea sa polivalentă și preocupările sale interdisciplinare au atras atenția specialiștilor din domenii diferite, îndată ce o nouă disciplină de graniță lua ființă. Datorită spiritului receptiv de care era însuflețit, cînd cercetarea stilistică a cerut verificarea intuițiilor sale și prin mijloace statistice, a recurs cu toată încrederea la argumentarea cifrică, cu o corectitudine și putere de sugestie remarcabile.

Încă din 1970, matematicianul Solomon Marcus, în lucrarea sa fundamentală *Poetica matematică*, a atras atenția asupra inițierii înaintate a lui D. Caracostea în unele sectoare ale științelor exacte, utilizînd cu pricepere instrumente de lucru ca *Il metodo statistica*, publicată de A. Niceforo în 1923, dovedindu-se și de această dată un îndrăzneț deschizător de drumuri: «Nu departe de aceste cercetări [statistice și de teoria informației] se înscriu și unele investigații efectuate de D. Caracostea în 1942, în *Expresivitatea limbii române*. Într-un moment în care cercetările de statistică stilistică erau încă într-un stadiu foarte înapoiat, chiar pe plan mondial — să nu uităm că prima monografie din lume

Sînt invitat să dau cîteva amănunte despre formaţiunea mea şi despre activitatea literară şi ştiinţifică. Voi împărţi materialul în următoarele părţi.

Întîi: cîteva date cu privire la experienţa mea, a anilor de studii universitare, în ţară.

Personalităţile şi specialităţile care m-au atras mai mult au fost următoarele. În primul rînd m-au atras, m-au fermecat şi m-au influenţat orele de filozofie, de istoria filozofiei şi de logică ale lui Titu Maiorescu. Dacă revăd toate amintirile mele, figura lui Titu Maiorescu, ca profesor, domină toate celelalte figuri de profesori, unii celebri, din cîţi am cunoscut. Orele lui erau o reconfortare sufletească. Îţi insufla nu numai dragostea de adevăr, dar şi credinţa că nu este, în fiecare domeniu, decît un singur adevăr, pe care mintea noastră, cu mijloacele de care dispune ştiinţa, poate să-l stabilească. Pe lîngă aceasta, era un minunat vorbitor, era o încîntare să asişti la prelegerile lui. Şi poate că cea mai apropiată icoană de ceea ce a fost Maiorescu ca dascăl ne-a dat-o Gala Galaction în capitolul său intitulat *O lecţie de filosofie*, în care vorbeşte despre o prelegere a lui Titu Maiorescu cu privire la viaţa lui John Stuart Mill. Dacă nu mă înşel, capitolul este intitulat *O lecţie despre John Stuart Mill* [1].

Al doilea profesor care m-a atras mult a fost profesorul de limbă şi literatură franceză, Pompiliu Eliade. A fost o mare pierdere pentru studiile de literatură timpuria moarte a acestui însemnat profesor. Prin el mi s-a deschis înţelegerea asupra vieţii literare franceze, asupra specificului francez şi aceasta era în concordanţă cu setea noastră de a cunoaşte Franţa şi literatura ei. În vremea aceea, cei mai aleşi dintre noi erau de fapt formaţi prin contactul cu literatura franceză a vremii. El ne-a deschis orizontul şi pentru întreaga dezvoltare a literaturii franceze.

În afară de această personalitate, un rol însemnat l-a avut şi profesorul Mihail Dragomirescu, care a avut meritul de a face în seminarul lui un fel de vatră de studii literare, şi anume [el] împărţea şi diriguia lucrări proprii ale studenţilor referitoare la marile capodopere ale literaturii universale. Le conducea cu multă îngăduinţă, cu tact. Despre această parte a formaţiunii mele cît şi mai ales despre aceea a lui Titu Maiorescu am vorbit în două eseuri, publicate în al doilea volum al *Criticelor* mele literare, la care trimit pentru amănunte.

[1] Gala Galaction, *O lecţie asupra lui John Stuart Mill*, *„Revista fundaţiilor regale"*, ianuarie-mai 1934, titlul iniţial al romanului *La răspîntie de veacuri*, editat în 2 volume, în 1935.

în acest domeniu apare abia în 1944 (G. Udny Yule, *The statistical study of literary vocabulary*, Cambridge University Press, Cambridge, 1944) — D. Caracostea demonstrează o cunoaştere generală a statisticii matematice, prin referiri pertinente la legea numerelor mari şi la tratatele de specialitate, într-o problemă de mare relevanţă artistică, aceea a funcţiei vocalei prin rimă». (pag. 27)

Repunerea operei lui D. Caracostea în drepturile ei valorice novatoare s-a efectuat cu competenţă şi rigoare ştiinţifică, relevîndu-se rolul lui de precursor în importante domenii ale cercetării literare, cum ar fi folcloristica şi stilistica.

Petre STROE

Al patrulea profesor care m-a influențat, și de data aceasta în sens hotărîtor, în direcțiune științifică, a fost marele dascăl al vremii, Ovid Densusianu. El nu avea darul unui Maiorescu, nu avea nici acea apropiere directă, iubitoare de controverse, pe care o reprezenta Dragomirescu, în schimb a avut o influență dominantă asupra mea cel puțin, prin faptul că a fost cel dintîi dascăl al Facultății de litere din București, la care un student putea să ia contact cu mișcarea strict științifică a vremii lui, într-o anumită specialitate.

Într-adevăr, Titu Maiorescu dădea numai directivele generale, rezultatele întregii experiențe ale culturii umane, însă nu se ținea în curent cu preocupările vremii. La fel Dragomirescu căuta un sistem de estetică cam în afară de spațiu și de timp. Și, într-unele privințe, la fel și Pompiliu Eliade, care căuta de fapt să împămînteneasc㠠la noi directivele științifice ale criticii franceze, influențate mai ales de clasicismul francez.

Spre deosebire de aceștia, Ovid Densusianu căuta să ne țină la curent cu problemele și controversele actuale ale specialității lui și ne mai dădea încă o dovadă că știința este astăzi o îndeletnicire cu caracter universal și că trebuie să cunoaștem tot ceea ce se produce mai de seamă în specialitatea dată, în marile centre universitare și de cultură.

Paralel cu aceasta, Densusianu mai avea pentru mine cel puțin un merit deosebit în sensul că, după cum ne îndruma spre preocupările actuale și situația actuală a științei, tot astfel era încălzit de preocupările actuale ale vremii lui în literatura apuseană, în primul rînd în literatura franceză. Era deci o concordanță între directiva științifică și directiva literară.

Dacă, în ceea ce privește știința, eu nu aveam temeliile necesare pentru a-mi da seama de însemnătatea îndrumării lui, în schimb, în ceea ce privește literatura, formațiunea mea era profund influențată de mișcarea franceză literară a vremii.

Pe vremea aceea, [eu] și cei mai de seamă dintre colegii mei eram la curent cu ceea ce se publica și se discuta la Paris. Personalitățile, curentele ne erau cunoscute. Pot zice că trăiam actualitatea literară a Franței mai intens decît actualitatea literară a noastră. Parisul, cu periodicele lui, cu gazetele lui, cu controversele lui mi-era familiar. Citeam zilnic cel puțin o gazetă pariziană, printre altele vestitul *Journal* cu articolele lui Paul Adam și ale altora, care veșnic ne țineau în curent cu noile apariții literare franceze. De aceea îndemnurile lui Ovid Densusianu nu veneau decît să limpezească un fond de experiență literară care ne era de fapt familiar. Așa se explică marea atracție pe care, pentru mine cel puțin, a avut-o acest mare dascăl.

*

Cînd am dat licența în litere, au fost discuții în facultate pentru că, deși eram înscris în anul al IV-lea, nu-mi dădusem decît o minimă parte din examenele de anul al doilea și era cu totul nepotrivit ca [cineva] să fie admis la examenul de licență sau la ultimele examene înainte de a fi trecut regulat examenele celelalte. [Adică din anii precedenți].

După discuții, ținute în consiliul facultății, a izbutit părerea lui Ovid Densusianu și am fost admis să dau toate examenele [restante], pentru a mă putea prezenta la examenul de licență.

Spre mirarea profesorilor, răspunsurile mele au fost neașteptat de bine apreciate de ei, așa încît, cînd, la sfîrșitul examenelor de licență, s-a pus întrebarea: care să fie licența care merita să fie distinsă dintre toate și să fie premiată, consiliul facultății în unanimitate a hotărît să fie premiată licența aceluia care nu-și dăduse examenele decît în preajma licenței.

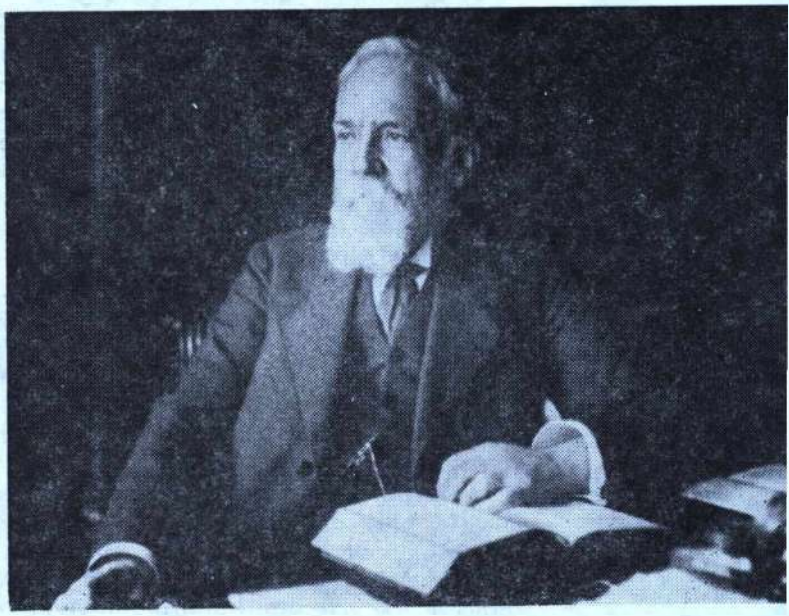
*

Tocmai la sfîrșitul anului acesta devenea liberă singura bursă străină de care dispunea Universitatea din București. Înainte de mine fusese, timp de patru ani, bursierul facultății de litere, Vasile Pârvan. Ovid Densusianu a propus că, de vreme ce s-a dat

o bursă în străinătate pentru istorie, e drept să se dea o bursă și pentru limbi și literaturi romanice. Și astfel s-a scos la concurs această bursă. N-am avut decît un contracandidat: pe profesorul de filologie romanică de la Cluj, Giuglea.

Giuglea era cam rubedenie cu Ovid Densusianu. Totuși, Consiliul, în unanimitate, mi-a dat bursa pe trei ani. Obiectul bursei cerea ca beneficiarul să obțină un titlu de doctor în specialitatea aleasă la una din marile Universități ale Apusului.

Pînă la data aceasta, întreaga mea activitate și începuturile mele literare erau strict în legătură cu literatura română și europeană. În plus mă atrăsese și literatura clasică elenă, în primul rînd tragedia elenă. O deosebită admirație stîrnise în mine opera lui Ibsen și o nesfîrșită admirație pentru ideologia și creațiunea wagneriană înrădăcinată adînc în mitologia germană. Era deci ca notă predominantă o preocupare răspicat modernistă. În direcțiunea aceasta și publicasem o serie de eseuri și articole în revista *„Viața nouă"* a lui Ovid Densusianu. Și regret mult că nu le-am adunat într-un volum, la care aveam să adaug și alte articole și eseuri tot pe aceeași linie, scrise mai tîrziu. Amintesc între altele că volumul plănuit, care purta în gîndul meu titlul: *Începuturile modernismului*, afară de toate articolele [publicate] în *„Viața nouă"*, trebuia să urmeze și o serie de articole, studii și lecții, pe aceeași linie. De pildă, pentru că teza de doctorat era o teză de filologie văzută modern — și despre care voi mai vorbi —, trebuia să apară în același volum. Pentru că în opoziție cu unii critici ai vremii, Lovinescu de pildă, arătasem necesitatea de a adînci literatura noastră populară cu metode moderne; era tot un capitol de modernism. Și zecile și zecile de pagini publicate în *„Drum drept"*, care apărea la Craiova, trebuiau să apară aici, ca și alte articole pe aceeași linie. Pregătit astfel, mi s-a pus întrebarea mie, ca întrebare de conștiință, și profesorilor mei ca îndrumare: unde să mă duc să-mi trec doctoratul? Toți, în cap cu Ovid Densusianu, au fost [de părere] să mă duc la Paris. Pentru mine, lucrul acesta ar fi fost ușor, pentru că stăpîneam suficient limba. Îmi dădusem un examen de capacitate și de limbă franceză, și de limbă română, fiind și la franceză clasificat întîiul. Eram în curent cu toată mișcarea literară franceză și vedeam Parisul înaintea ochilor.

Profesorul Wilhelm Meyer-Lübke (1910).

Simțeam însă adînc nevoia să cunosc și ce s-a făcut și ce s-a lucrat în literatura, în critica, în ideologia și în cultura germană. Aveam — din cîte citisem — o prețuire deosebită pentru cultura aceasta și simțeam că e o mare lipsă, în informațiunea mea, că nu cunoșteam suficient limba germană.

De aceea, în înțelegere cu Ovid Densusianu, m-am hotărît să mă duc să stau un an, să mă fixez la Viena, să urmez cursurile lui Meyer-Lübke, care, atunci, era patriarhul filologiei romanice. Și a rămas de atunci și pînă astăzi. Și apoi, înarmat cu ceea ce prinsesem, luasem de la Meyer-Lübke, să mă duc să-mi dau doctoratul la Paris.

Cînd am plecat însă aveam în mine o convingere, probabil greșită, că în literatură era greu să mai învăț și să mai adîncesc ceva mai mult decît aveam. Lăsînd toată modestia la o parte, îmi vine să surîd acuma la convingerea adîncă pe care o aveam că nu s-a născut încă în Țara Românească omul care să fie mai pregătit pentru literatură

și estetică decît eram eu în momentul acesta. De aceea, cu această convingere, m-am apropiat de Viena și în primul rînd de Meyer-Lübke.

*

Aici, la început m-a descurajat să văd atmosfera care era în jurul acestui maestru. Era atîta preocupare de strictă documentare, era atît orizont în ceea ce făcea și strîngentă metodă. În plus, fapte nenumărate de care dispunea, încît după cîteva luni am simțit îndemnul să scriu în țară că nu cred că o să stau mai mult de un an și că aș dispune, aș înclina să renunț la bursă, că nu cred că aș putea să-mi iau doctoratul aici.

La Paris, cum spuneam, nu vedeam ce mai am de învățat.

În această criză, a venit un moment neașteptat. Titu Maiorescu, care de fapt se formase în primul rînd la Viena, care știa ce însemnătate are capitala Austriei pentru toată cultura popoarelor din sfera noastră, care știa ce depozite imense referitoare la istoria literaturii noastre se găsesc acolo—la Viena —, a obținut prin tratative cu guvernul austriac să se înființeze un Institut pentru studiul limbii și literaturii române, pe lîngă Universitatea din Viena, condus de însuși Meyer-Lübke. Acesta a fost, pot zice, un noroc providențial.

Pînă atunci încercasem să mă apropii de Meyer-Lübke, însă seminarul lui era așa alcătuit încît un străin foarte greu era admis la discuții, să fie membru al seminarului. Era un sistem care, de fapt, reprezenta un fel de *numerus clausus* în jurul marelui maestru, dar fără ca el să-l aprobe și să știe. Ca să faci parte din seminar, să ți se dea o lucrare, să discuți, să poți lucra în biblioteca lui, trebuia să fii membru al seminarului. Locurile seminarului, vreo 25—30, erau ocupate — scaunele — . Fiecare își avea locul lui. Ca să faci parte din seminar și să ți se dea o lucrare trebuia să te înscrii la bibliotecarul seminarului... Cînd m-am dus, mi s-a spus:

— Îmi pare rău... dar numărul... s-au înscris de mai-nainte... Și nu mai este loc pentru mine!

Am aflat mai tîrziu că acesta era un mijloc pentru a exclude două categorii de străini: era un fel de *numerus clausus* pentru a exclude contactul cu Meyer-Lübke și cu seminarul al studenților de origină semită și alții, care mai rar puteau [să pătrundă]... din cînd în cînd cîte un ceh. Încolo toți membrii erau naționaliști germani. Nu cred să fi fost un naționalism mai strict decît era atunci la această Universitate.

Aflînd însă Meyer-Lübke că există un profesor din București, care a vrut să vină în seminar, și venind și această însărcinare pe care și-o luase — că era o însărcinare de onoare, a dat indicație să fiu totuși primit în seminar și suplimentar am putut, în semestrul al doilea, să intru în seminar, să iau [parte la] discuții.

Prima lucrare a mea, pe care mi-a încredințat-o, era [despre] o lucrare de curînd apărută, a lui Pârvan: *Elementul creștin în Dacia* [2]... în documentele dace... romane din Dacia. Am citit, am adnotat, am cercetat și pînă nu de mult păstram textul scris de mine al acestei prime lucrări de seminar, care n-a fost rău primită de Meyer-Lübke, care, la sfîrșit, după ce [s-au făcut discuții], mi-a spus:

— Ar fi bine să mai adîncești limba germană!

[La] acest institut, trebuia să aibă un ajutor Meyer-Lübke: un lector și un asistent. În vremea aceea, Sextil Pușcariu, care fusese elevul lui Meyer-Lübke și care era acum profesor de limba română la Cernăuți, trimisese la Viena, cu același scop de a-și lua doctoratul, pe profesorul Ilie Bacinschi, care și a ajuns mai tîrziu profesor de limbi romanice la Cernăuți. Meyer-Lübke l-a însărcinat pe Bacinschi să țină un curs introductiv de limbă și literatură română.

La sfîrșitul celui de-al doilea trimestru, Meyer-Lübke mi-a făcut o surpriză, care mi-a deschis privirea spre viața mai largă germană a vremii. Mă instalasem cu familia mea, [soția] și cu cei doi copii, cu care plecasem în străinătate, într-o locuință modestă

[2] V. Pârvan, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911, XVI + 223 p.

la Viena. Nevastă-mea făcea gospodărie şi eu urmam cursurile şi lucram, cînd, într-o duminică, pe la orele 12, aud sunînd. Deschid uşa. Şi pe cine văd în faţă? Pe marele Meyer-Lübke. Am rămas încremenit şi n-am putut decît să exclam:

— Herr Hofrat!

Parcă văd surîsul lui, barba lui aşa şi, în spatele lui, soţia, doamna Meyer-Lübke.

— Am venit...

— Poftiţi înăuntru...

A văzut copiii mei, l-au impresionat şi mi-a spus:

— Am venit cu soţia mea ca să vă rugăm să veniţi din cînd în cînd să luaţi, duminica, masa la noi.

Eu, cu mentalitatea noastră de aici, să iau masa la omul acesta! În jurul catedrei [lui] se aduna poate elita filologilor romanici din toată Europa. Mi s-a părut că este un vis. Dar lucrul acesta era nitel în legătură şi cu altele. Membrii seminarului, studenţii, hotărîseră să mă aleagă ca membru statornic al seminarului, ceea ce era rar. Sigur că îndemnul lui Meyer-Lübke era. Şi mă invitau din cînd în cînd — începuse semestrul al doilea — la ce numeau ei *Kommers*-urile lor. Atunci am văzut ce înţelept fusese sfatul pe care mi-l dăduse regretatul Bogdan-Duică cînd am plecat: « Să nu uiţi să urmezi cursurile, dar să nu uiţi să vezi şi cum petrec ei ». Şi mă invitau... Era o sală mare... un mare restaurant, treizeci-patruzeci de scaune, cu mese mari, în care se adunau studenţii împreună cu profesorii, conferenţiarii, asistenţii şi, vezi bine, sub patronajul lui Meyer-Lübke.

La aceste *Kommersabende* se bea bere, după ordinul pe care-l dădea preşedintele, se glumea şi se cîntau cîntece studenţeşti. Era o încîntare. După ce se sfîrşea prima parte, începea partea a doua. Partea a doua era caracterizată prin aceea că preşedintele trecea pe un scaun nou şi dădea preşedinţia celui de-al doilea profesor, profesorul de limbi şi literaturi romanice, Frederich Hausbäcker, un om cam de 50 de ani — 55, voios, spiritual, cu o barbă impresionantă. Hausbäcker trece la prezidiu şi comandă să se umple halbele iarăşi. Era foarte popular, pentru că era glumeţ şi familiar cu studenţii. Aud deodată: *silentium!* Tăcere generală, se stabileşte şi aud cuvintele acestea:

— Herr Professor Caracostea hat das Wort. Domnul profesor Caracostea are cuvîntul! — Să cadă cerul pe mine. Ce să le vorbesc? Toţi îndreptaţi cu ochii spre mine... şi voioşi ... prietenoşi... şi el surîzînd. În momentul ăsta de tulburare, un vecin îmi spune, îmi suflă, dar destul de înţeles:

— Sie müssen eine Dumheit sagen!

Cuvîntul *Dumheit* însemnează în limba germană două lucruri: prostie, dar şi glumă. Atunci o inspiraţie genială îmi vine; zic genială, pentru ca s-o măsor cu succesul ei. Mă scol, în atenţia generală, şi spun numai atîtea cuvinte:

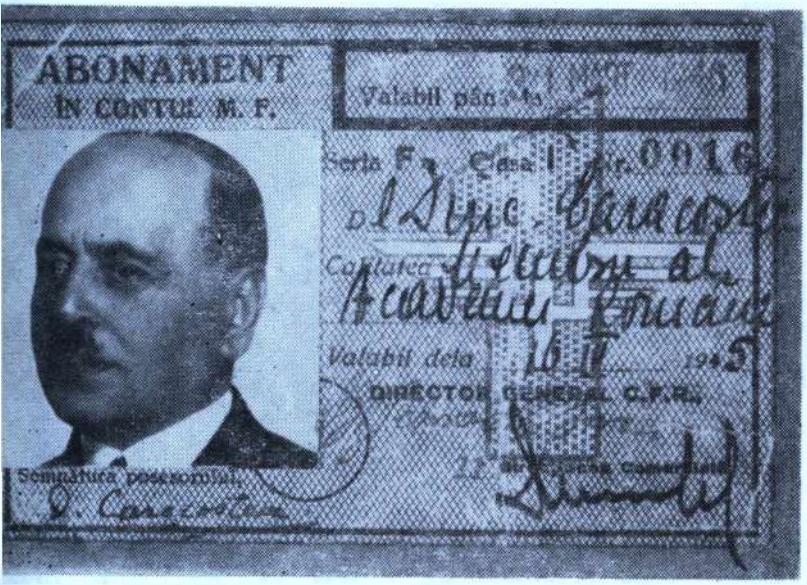
— Meine Herren und Damen! Die Grösste Dumheit die ihnen sagen könnte ist dass ich kann nicht im Stande eine Dumheit in Deutsche Sprache zu sagen (Doamnelor şi domnilor, cea mai mare prostie pe care aş putea să v-o spun este că nu sînt în stare, că nu pot să spun o prostie în limba germană).

A fost un hohot, aplauze, bucurie etc. O, mă rog, din momentul acela s-a rupt gheaţa pentru totdeauna dintre mine, studenţi şi ceilalţi membri ai corpului didactic. Încîntat! Ceea ce-i făcea mai ales să rîdă era că eu dădusem construcţia potrivit sintaxei româneşti. În româneşte era, gîndisem eu, *nu sînt în stare să spun o prostie în limba germană*, şi tradusesem în germană: *ich kann nicht im Stande*. Dar în germană nu se zice: *ich kann nicht im Stande*, ci se zice: *ich bin nicht im Stande*[3] (Nu sînt în stare); de unde era o grozăvie sintactică, care i-a amuzat, i-a făcut, mă rog ..., cu aplauze mari. Din momentul acela s-a rupt definitiv gheaţa şi eram aproape regulat invitat la întrunirile lor, care erau cel puţin o dată pe lună.

---

[3] Expresie corectă *in Stande sein* (a fi în stare).

Așa m-au invitat o dată să petrec cu ei și la o excursie mai îndepărtată, în Wienerwald, în împrejurimile minunate ale Vienei. Era către sfîrșitul anului [universitar], prin iunie-iulie. Și mergem cu tramvaiul pînă la marginea orașului. De acolo luăm trenul pînă la o anumită localitate și de acolo mergem pe jos cam vreo 20 de minute la un vestit restaurant, unde [vienezii] veneau regulat cînd făceau excursii... și mergeau pe jos. Mergînd așa, înaintea noastră tocmai se cosise și erau mici clăi de fîn de-a lungul drumului. La un moment dat văd pe Bäcker că scoate haina și o dă unui student, își scoate și vesta, o dă altuia, își scoate și ceasornicul, spre mirarea noastră a tuturora. Mă uit. Ce este asta ? Și începe să fugă înainte înspre o căpiță, se dă peste cap bătrînul pe căpiță, mai merge încă și se dă de două-trei ori încă peste cap, în uralele, în aplauzele studenților. Eram mirat. În București... raportul ăsta... smirnă... cum stăteai cu profesorii... Ce era !? Ce-o să mai iasă din disciplină? Ei bine, rareori în viață am văzut un seminar mai bine pregătit, — în care fiecare student căuta să fie la înălțime, să răspundă — cît acela care a urmat după această ispravă a lui Bäcker. Această apropiere dintre studenți și profesori nu s-ar putea concepe la noi și poate în nici o țară românică. În loc ca disciplina să fi scăzut, parcă era o datorie ca [fiecare student] să se distingă, să fie mulțumit profesorul.

La sfîrșitul excursiei, ca un semn de mulțumire față de voiosul și glumețul profesor Bäcker, studenții au hotărît să-l conducă pînă acasă la el. Coborînd din tramvai, [au] luat-o împreună pînă cînd, într-o piață mare, văd în mijloc un sergent de stradă care se uita curios la cheflii aceștia atît de numeroși și la o oră destul de întîrziată. Observînd aceasta, Bäcker mai face una. Dă pălăria lui unui student, îi ia șapca, și-o pune el, se așează în capul [coloanei], face un monom și înconjoară pe sergent, care stătea în mijloc. [Profesorul și studenții] fac un cerc de cîteva ori în jurul lui, trecînd pe lîngă el și salutînd fiecare. Bietul sergent s-a uitat mirat peste noi. Și, noi, voioși și rîzînd, l-am condus pînă acasă [pe profesor].

Se întîmplă că doctorandul trimis de Pușcariu nu l-a satisfăcut pe Meyer-Lübke. El îi fusese un an și mai bine asistent.

Meyer-Lübke, ca să conducă mai bine, fixase localul „Institutului" și biblioteca alături de locuința lui, așa încît să poată studenții și cei care lucrau acolo să ceară cărțile lui, din marea lui bibliotecă, și să i le dea înapoi și să supravegheze singur. Nu știu din ce motive, fapt este că Meyer-Lübke n-a fost mulțumit de Bacinschi.

Cînd, către sfîrșitul anului al treilea, după ce eu începusem să discut teza de doctorat cu Meyer-Lübke, mă pomenesc că mă cheamă la el acasă și mă întreabă dacă n-aș fi dispus să țin eu un curs de limbă și literatură română, sub egida lui, la Universitatea din Viena. Mi s-a părut extraordinar. A trebuit, sigur, să încerc:

— Herr, Hofrat...

Și s-a hotărît ca la începutul anului al patrulea să încep eu cursul, pe care, pînă atunci, îl ținuse, se pare că nu cu prea mult succes, Bacinschi. Se anunță cursul și toată studențimea română din Viena [se împarte] în două tabere: unii, bucovinenii, erau nemul-

ţumiţi că elevul şi colegul lui Puşcariu fusese înlăturat, alţii erau curioşi să vadă ce-o să facă regăţeanul.

S-a pus pentru mine problema de a ţine un curs în „Institut", în limba germană, pentru iniţierea în limbă a doctoranzilor — căci n-aveau voie alţii decît doctoranzii să intre acolo, în „Institut" — şi altul în limba română, la Universitate, pentru toţi studenţii de la romanistică şi pentru românii care ar vrea să asiste. S-a deschis cu mare solemnitate şi s-a pus problema cum să încep şi pe ce să pun temei. Pentru mine nu era uşor lucrul acesta. Că trebuia să ţin seamă de publicul de acolo. Publicul de acolo era alcătuit din Universitate, căci aici aveau dreptul de la toate facultăţile să vină, odată ce era un „Institut" de felul acesta. Era alcătuit din cehi, sîrbi, croaţi, polonezi şi cîţiva bulgari, din toată sfera asta sud-est europeană. De altă parte, literatura română s-o faci apropiată unui public, în cea mai mare parte german şi de cultură germană, care aveau clasicii germani, în care aveam prea puţină literatură cultă, ca să-i atragă, trebuia să fac două lucruri: întîi să pun accentul pe ceea ce ei n-aveau suficient — germanii şi ceilalţi. Şi era un domeniu în care incontestabil literatura română era superioară tuturor literaturilor romanice şi germanice: era literatura noastră populară. De aici convingerea mea că dacă pot să-i atrag prin aceasta, [îi] atrag şi prin frumuseţea, prin interesul celorlalţi care aveau motive înrudite: sîrbi, bulgari ş.a.m.d. Al doilea, trebuia să pun accentul pe ceva care să-i atragă. Şi de-atunci, din toate studiile mele, se văzuse că, deşi limba noastră este o limbă romanică, literatura este o literatură sud-est europeană. Pe formula aceasta sud-est europeană puteam să fac din [curs] un fel de centru de atracţie şi pentru studenţimea culturilor respective. Şi, de altă parte, şi pentru italieni şi ceilalţi, pentru că vedeau aici ceva cu totul nou.

Împreună cu Theodor Capidan şi Petre Grimm.

Ce m-a determinat să pun accentul pe partea aceasta [era faptul] că şi cea populară era sud-est europeană, şi cea cultă ... ceea ce a nemulţumit foarte mult pe Lovinescu şi pe ceilalţi. Nu mai sfîrşeau decît să-mi zică «sud-est europeanul». Acum mai toţi zic că literatura noastră este sud-est europeană.

.....

Prezenţa mea la Viena îi convenea lui Aurel Popovici şi ştiu că el a fost nemulţumit să vadă că Bacinschi nu avea calităţile cerute ştiinţific. Intervenţia lui a fost utilă pentru deschiderea cursului sau, mai degrabă pentru continuarea lui, căci după primul semestru au început să se agite şi celelalte naţionalităţi, să ceară să li se dea şi lor institute în limba naţională, cum era cel român — cehii în primul rînd şi alţii. De aici, ministrul din vremea aceea, Husarek, devenise intimidat, nehotărît: să mai permită sau să nu mai permită un curs în limba română?

În situaţia aceasta, Meyer-Lübke mă sfătuieşte, în semestrul al doilea, să vorbesc cu Aurel Popovici. El stătea în apropiere de Viena, la margine. În faţa lui era o grădină frumoasă. Îl anunţ şi, într-o duminică, îmi dă întîlnire la el, la ora cutare. Îi expun chestiunea pe care o cam ghicea el, cînd, peste vreun sfert de oră, anunţă că a apărut

cineva, un musafir nou, Graff Gallen, și văd apărînd un tînăr svelt, cu figură largă, cu o privire ... slab, într-o sutană catolică de iezuit. Mă prezintă. Stăm noi de vorbă și-i spune Popovici:

— Herr Graff, dumnealui — arată — a ținut un curs în limba română și acuma sînt greutăți. N-ai putea dumneata să intervii la Husarek să se dea voie să continuie, că a început deja. Și-i explică aceasta... Peste cîteva zile, mă cheamă Aurel Popovici și-mi spune:

— Husarek a dat permisiune...

Mă duc în „Institut", unde erau ședințele și îi spun — erau unii care știau, nu știu cine, acolo, era un asistent al lui Meyer-Lübke, acolo, Schürr [4], care a devenit profesor— zic că are să se deschidă, pentru că mi s-a spus că Graff Gallen a vorbit cu Husarek. Și acela [zice] deodată:

— Hast du mit Herr Graff Gallen gesprochen?

— Mie îmi zicea *du*, pentru că vorbisem, băusem bere împreună și făcusem Bruderschaft. Așa e...

— Der ist der einfluss reiste Mann Österreichs (Acesta este cel mai influent om al Austriei) — pentru că era secretarul direct și indicat viitorul cancelar al lui Franz Ferdinand.

Așa s-a deschis cursul și a mers pînă cînd a izbucnit războiul și am venit în țară. În legătură cu aceasta, discuțiile din „Institut" căpătau amploare. Unii auziseră cursul. Pentru al doilea semestru, Meyer-Lübke dă ca temă discuții filologice pe baza textelor din manualul de limba română al lui Tiktin. Era *Rumänisches Elementarbuch* [5], o colecție de cărți științifice a lui Meyer-Lübke [pentru] fiecare limbă. Și acesta avea pentru limba română. Și la sfîrșit Tiktin dăduse cîteva texte românești și-n fruntea lor, *Mioriția*. Și atunci vine Meyer-Lübke să facă lista, pentru că acolo erau cei mai de seamă elevi ai lui, doctoranzi. Și cel mai distins doctorand al lui pe vremea aceea era Leo Spitzer, devenit mai tîrziu vestitul Leo Spitzer, stilistul, în sfîrșit, mai tîrziu profesor la Bonn și pe urmă profesor la New-York, de romanistică.

Îi dă lui Spitzer să facă cel dintîi referat asupra *Mioriței* — limbă și literatură. Acuma, pe mine mă interesa foarte mult ce are să spună el. Acesta era evreu. Un evreu de o inteligență extraordinară, de o cultură foarte bogată; tatăl său îi pusese la dispoziție [totul]. Călătorise prin toate țările romanice, ca Italia... Ce bibliotecă avea! Spitzer avea să înceapă. Nu prea îl aveau la stomac ceilalți romaniști, dar n-aveau [ce-i face]. Meyer-Lübke îl prețuia și s-a isprăvit. Și pe bună dreptate, că era un om excepțional.

Începe Spitzer, face analiza lingvistică — la înălțime! —, pe urmă trece la analiza literară și estetică. Și acolo începe să-și arate el rezerve. O rezervă. Mai ales una. Zice: « Este de neconceput, ca foarte puțin verosimil, ca să i se spună ciobanului că trei inși au să-l omoare, și el, în loc să pună mîna pe ciomag să se apere sau să facă ceva, nu găsește cel mai mult de făcut decît să pună capul jos și să spună cum să-l înmormînteze ». Lucrul acesta făcea oarecum impresie. Se naște discuția și mai erau unii care înclinau spre aceasta, fatalismul ciobanului. M-am sculat și le-am spus:

— Da, ceea ce domnul coleg Spitzer găsește ca o scădere este însăși inima estetică a baladei. Pentru ce toată înscenarea, pentru ce toate celelalte? Pentru ca el să-și exprime ultima lui dorință testamentară. Aici aceasta trebuia. Odată ce era acesta miezul estetic, nu mai putea să schimbe balada în eroică, ci era pur și simplu exprimarea acestui sentiment, dragostea lui de mumă, afirmată și în preajma morții. Și cît material puțin a arătat... în cîteva cuvinte cum s-a născut.

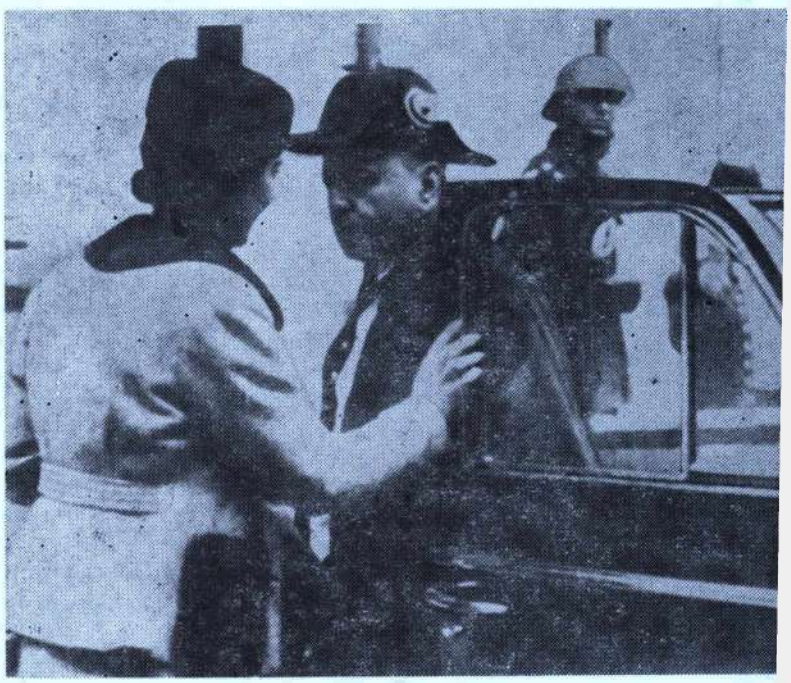
---

[4] F. Schürr, ajuns mai tîrziu profesor la Heidelberg.

[5] H. Tiktin, *Rumänisches Elementarbuch*, Heidelberg, 1905, VIII + 228 p. (Sammlung romanischer Elementarbücher, Rerausgegeben von W. Meyer-Lübke).

Aceasta a făcut mare impresie, cum m-am ridicat deasupra lui şi ceilalţi, iar studenţii filogermani au fost încîntaţi că vestitul lor adversar Spitzer — spuneau ei — a avut «eine Schlappe». În momentul acela s-a pus pentru mine problema *Mioriţei*... Nici nu gîndisem pînă atunci. S-a născut în opoziţie cu cel mai mare stilist actual — ţin să rămînă asta scrisă, că aşa este — din literaturile romanice. Iordan spune în cartea lui despre stilistică; o închină întemeietorilor şi vorbeşte despre Bally şi Spitzer [6].

În atmosfera aceasta am deschis cursul celui de al doilea semestru şi am pus pe primul plan literatura noastră populară. Pentru ca să-i arăt caracterul ei sud-est european, a trebuit să aleg unele motive concludente şi să fac ceea ce aş numi o geografie folclorică. Această îndrumare spre geografia folclorică, care a rămas una din concepţiile mele directive, a mers paralel cu însăşi problema pe care mi-o alesesem pentru lucrarea de doctorat. Cînd se va face odată o cercetare să se vadă cînd şi unde s-a pus mai întîi la noi problema geografiei folclorice, concepţie care arată o fază modernă a filologiei în genere, va trebui să se recunoască că lucrarea mea, intitulată: *Wortgeographisches und Wortgeschichtlisches vom Standpunkte der Homonymität* este prima lucrare în sfera noastră de geografie lingvistică. Acolo urmăream cuvintele din punctul de vedere al geografiei lingvistice pentru ca să determin în ce fel răspîndirea lor în spaţiu mă pune pe urmele lor şi mă ajută să fac, să descifrez dezvoltarea lor în timp. Acolo unde nu aveam indicaţii cronologice, faptele geografice îmi arătau o temelie certă. Şi făceam dovadă. Lucrul acesta, metoda accasta, pe care o apli am la teza de doctorat, am aplicat o î n ii în cursurile de la Viena, în studiul *Mioriţei*. Deşi aveam numai vreo 10 — 15, dacă aveam, variante, le-am făcut geografia, am arătat cum ţinuturile mărginaşe se mărgineau de fapt numai la testamentul ciobănesc, cum ăsta a fost centrul generator şi cum el a creat în jurul lui toată atmosfera epică: complotul, maica bătrînă şi celelalte...

La o ceremonie academică.

Şi acuma, zilele trecute, citesc că Iordan a publicat o lucrare, o bună lucrare, asupra filologiei romanice, istoriei filologiei romanice[7]. Şi-şi pune întrebarea, între altele: cine şi unde s-a făcut mai întîi aplicarea geografiei lingvistice, metodei geografice la studiul folclorului? Şi el afirmă că cel dintîi [este] Menéndez Pidal, un mare romanist spaniol [care], a aplicat-o în 1920, nu ştiu în ce lucrare spaniolă. Ţin să rămînă aici următorul fapt: lucrarea mea, în care se vede tot fundamentul geografic, ... este publicată în 1915, în *„Convorbiri literare"*, în trei numere consecutive. A lui Menéndez Pidal apare în 1920. Este pripit că aici a apărut aplicarea metodei acesteia, pe care pe urmă am dat-o în sfîrşit în alte... în tot folclorul, pe care regret că, deşi aveam posibi-

---

[6] I. Iordan, *Stilistica limbii române*, 1944; ediţia a II-a, 1975.

[7] I. Iordan, *Introducere în studiul limbilor romanice. Evoluţia şi starea actuală a lingvisticii romanice*, 1932. Ediţia a II-a: *Lingvistica romanică. Evoluţie. Curente. Metode*, 1962; ediţie nouă, 1970.

litatea la Fundații să le public, n-am publicat *Balada populară română*. Rămîne colo, colo... cine știe cînd și cum!?

În situația aceasta, lucrînd cu Meyer-Lübke — am aici adresele lui — după doctorat, vorbește cu mine și-mi spune:

— Cred că ar fi interesul și pentru noi, și pentru dumneata, să rămîi la Viena. O să ți se facă aicea ... uite-te, să începi să stăpînești limba germană, o vei mai stăpîni cu încetul; să te abilităm docent pentru limba și literatura română, că noi avem aicea un conferențiar docent pentru italiană. S-avem și unul pentru română.

— Pentru asta trebuie să capăt concediu.

Îmi dădusem doctoratul. Am venit în țară. Nevastă-mea aștepta acolo să mă întorc cu rezultatul cînd, în absența mea, a izbucnit războiul mondial și s-a isprăvit...

Așa s-a isprăvit capitolul acesta. Faptul însă că mă întorceam de la Viena, faptul că avusesem legături cu Meyer-Lübke, care devenise patronul meu, i-a indispus pe cei din București. Mi s-au pus bețe-n roate, care au avut urmări grele mai tîrziu pentru mine...

Dar hotărîsem așa. Păcat c-a venit nefericirea asta. Cu totul lua viața mea alt mers.

Nevastă-mea se împrietenise cu nevastă-sa. Și hotărîsem ca eu să vin în țară, să mă întorc cu aprobarea concediului încă pe un an și el, care suferea de astm, se ducea în Tirol într-o localitate ... nu știu, nu mai țin minte, sus, la mare altitudine, se ducea. Și hotărîsem ca [soțiile] să-și ia, amîndouă, provizii și să mergem și noi să stăm aproape trei luni împreună cu ei acolo, cu Meyer-Lübke, în care timp Meyer-Lübke proiectase să scrie o sintaxă în colaborare, [o sintaxă despre] Creangă, în colaborare [cu mine]. Ce-ar fi fost dacă apărea sintaxa!... El nu se prea pricepea în stilistică și văzuse c-acolo eram foarte tare și mărturisise că el stilist n-are. Și-atuncea sintaxă fără stilistică la Creangă nu se putea face. Și-a dat el seama. Trebuia. Și făceam împreună și ieșea o carte care rămînea. Eh! A venit asta și...

— Se spune că la 70 de ani a învățat românește Meyer-Lübke! Că pînă la 70 de ani n-a renunțat totuși de a adînci problemele limbii române!

— A... bine! El le-a adîncit de la ... de cînd era de 35 de ani, cînd a început să facă gramatica. Da ... mereu ... toate a făcut necontenit...

De la el am mai căpătat un îndemn. Era extraordinar. Asista la cursuri, de cîteva ori — știi — ca să-mi dea curaj și ca să-i îndemne și pe ceilalți. Cînd am văzut că la lecția de deschidere a fost ... a fost ... ce lume! Ce-a fost? Toată legațiunea noastră... Dar la a doua lecție, spre mirarea mea, îl văd că se înființează Meyer-Lübke acolo. A fost de două-trei ori... Și-mi spune:

— Da, ai dreptate cu forma asta, caracterul sud-est european... Pentru că faci folclor, n-ar strica să apeși în folclor mai mult dovada... Și eu am scris în tinerețe o dare de seamă în revista cutare despre motivul Lenore, formele apusene și formele răsăritene. Ia urmărește dumneata problema asta cum e la dumneata.

M-am fixat vreo 2—3 luni la bibliotecă și am adunat material și materialul a fost publicat, hei, peste ani de zile în *Lenore, o problemă de literatură comparată și folclor*[8] care era tot. Și se punea și problema geografiei noastre lingvistice acolo. Ei! N-a fost norocul să pot continua. Și cu aceasta am încheiat capitolul Viena.

(Continuare în numărul viitor)

[8] D. Caracostea, *O problemă de literatură comparată și folclor. I. Logodnicul-strigoi*, București, 1929.

POEZIA PROZEI

Dominic STANCA

LUMEA DIN OGLINDĂ

Dominic Stanca la Halle (1969).

EPURA «ORĂȘTIEI» ARDELENE — PREZENTĂ obsesiv în întreaga creație a lui Dominic Stanca — primește noi fațete în povestirea-poem, de largă respirație, *Walderoda*, o sinteză — rămasă, din păcate, la cîntarile introductive — în care își dau întîlnire prozatorul din pseudocronici cu flușturaticul povestitor din *Moara lui Veselin* și cu baladistul *Străzii care urcă la cer*. Dominic Stanca a lucrat la această creație începînd din vara anului 1969, în urma unei mai lungi șederi la Weimar. Dealtfel, descrierea Walderodei (care, prin denumirea sa, își păstrează aerul turingian) este inspirată din topografia unui celebru burg din Harz, Wernigerode. Povestirea ar fi urmat să aibă douăsprezece cînturi: I. *Copacul*, II. *Lebăda neagră*, III. *Cei trei Gleichen*, IV. *Noaptea sfintei Walburga*, V. *Venusberg*, VI. *Warte* sau *Lupta cîntăreților de la Wartburg*, VII. *Martin Luster* (nume sub care se ascunde, evident, Martin Luther), VIII. *Fata lui Baudrexler*, IX. *Amurgul hoților*, X. *Sandmännchen* sau *Nisipel*, XI. *Lebăda albă*, XII. *Întoarcerea* sau *Fuga*.

Totul se petrece în preajma micului sat Walderoda, aflat în pădurea turingă, unde poți întîlni oricînd «un rigă neguratic», dar și cîte «o zînă bună, o bufniță bătrînă ș-un pitic». Povestirea ar fi trebuit să cuprindă, în descendența lui Lewis Carroll, un fel de «peripeții în lumea oglinzii». Pe aici circulă personaje dintr-o Orăștie nordică, utopică, adică din orășelul Bros ce-și are dublul în orășelul Broos (care nu-i decît numele săsesc al Orăștiei): pantofarului Karlauben Gros îi corespunde pantofarul Karlauben Groos, dogarului Balthazar Krumes, un altul identic ș.a.m.d. Eroii din *Moara lui Veselin* ori cei din *Strada care urcă la cer* își au copiile în lumea din oglindă. Cele de dincolo, din oglindă, sînt în esență la fel cu cele de dincoace de ea, atît că se află de cealaltă parte și, deci, conțin și cîteva mici și ciudate schimbări. (Cum reiese dealtfel din însemnările referitoare la *Walderoda*, scriitorul era atras, nu întîmplător, de mașina cu oglinzi, producătoare de imagini fantastice, a straniului turingian Athanasius Kircher și, aproape sigur, ecouri ale acestui interes urmau să fie topite în materia povestirii.) Așa cum se poate înțelege din diverse fragmente disparate, din note ori din titlurile de cînturi, *Walderoda* ar fi fost, desigur, opera cea mai ambițioasă din punct de vedere ideatic a lui Dominic Stanca. În primul rînd, există cîteva coordonate wagneriene, deconspirate chiar din programaticele titluri ale unor cînturi: *Venusberg*, *Lupta cîntăre-*

Dominic Stanca și Soranа Stanca (Weimar, 1969).

ților de la Wartburg, *Amurgul hoților*. Astfel, se întrevede clar că, în viziunea autorului, artistul, rătăcit prin lumea evului de mijloc turingian, este un Tannhäuser modern, care — depășind inițierea venusiacă, primită prin intermediul senzualei Hanne, și întîlnind-o pe suava Liedchen Baudrexler (al cărei nume e, evident, simbolic) aspiră către înalta spiritualitate. În alt sens, *Walderoda* ar fi circumscris și o confruntare dintre știință și artă (de aceea acțiunea se petrece simultan și într-un umoristic Ev Mediu, și în contemporaneitate, în preajma aselenizării). După cum arată însemnările marginale la *Walderoda*, Dominic Stanca era, în această privință, interesat de cîteva idei fundamentale ale lui Hermann Hesse, exprimate în *Narziss și Goldmund*. În concepția lui Hesse, artistul, opus ginditorului, are o «origine maternă», e strîns legat, pînă la capăt, de «mama-Eva» și participă plenar la viața simțurilor; dacă «patria» poetului este, așadar, pămîntul, aceea a cugetătorului e ideea. În *Walderoda* s-ar fi urmărit, probabil, o conciliere între cei doi tipi contrari, după cum noul Tannhäuser pendulează între preapăminteana Hanne și imateriala Liedchen.

Din păcate, doar primele trei cînturi ale povestirii sînt finisate; al patrulea cînt se întrerupe tocmai atunci cînd urma să înceapă noaptea sfintei Walburga: cei doi parteneri sînt învăluiți într-o muzică săltăreț-senzuală, elfii și nimfele se înlănțuiesc într-un «joc nebunesc», pe cer zboară «zeci de lămpașe cu lumini roșietice», aparținînd vrăjitoarelor care «coboară din munte și dănțuiesc peste lume», atrase «acolo unde găsesc dragoste», chemîndu-i pe muritori în «împărăția plăcerii», lîngă grota Venerii. Din cel de-al cincilea cînt e oarecum finisat doar momentul plecării Hannelorei la Venusberg. Însă chiar și numai din aceste prime capitole se observă că Dominic Stanca face, ca într-un turnir liric, demonstrații de virtuozitate stilistică, toată povestirea fiind scrisă în rime interioare, depășind în întindere chiar și tentativa anterioară a lui Dinu Nicodin din *Aghan*. În schimb, dialogul e adeseori fantasmagoric, cu politeți și enervări burlești, ca la Lewis Caroll: «M-apropiu de el și-l salut respectuos: — Mă iertați, nu sînteți domnul Gros? / — Ba da, face el, dar sînt Gro-os, cu doi *o*. / — De la Broos? — De la Bros cel c-un *o*. / — Mă scuzați, îl știam cu doi *o*, și pe dumneavoastră c-un *o*. / — Pe mine c-un *o*? Știi că-mi placi? C-un singur *o* e orice cîrpaci». Multe din pasajele povestirii conțin adevărate «situații poetice», așa încît, retranscrise într-o grafie lirică, din *Walderoda* pot fi detașate balade de sine stătătoare, cum ar fi, de pildă, aceea despre Karlauben Gros de la Broos, și care, oricînd, ar putea sta alături de cele din *Strada care urcă la cer*.

Tocmai de aceea, povestirea (atîta cît există) ar trebui nu citită, cît ascultată, așa cum e înregistrată pe banda de magnetofon, în regia insolită a autorului: recitată de actorul Dominic Stanca, pe un fond muzical de Wagner și Carl Orff.

Ion VARTIC

WALDERODA

CA ȘI STORM, ȘI EU CRED CĂ ACESTE CÎNTECE AU PICAT DE-A DREPTUL DIN CER ȘI ZBOARĂ PESTE PĂMÎNT, CA PURTATE DE VÎNT, HAI-HUI ȘI UȘOR, CA NIȘTE FUNIGEI AI NIMĂNUI ȘI AI TUTUROR [1].

Cîntul I

Copacul

Cine străbate valea tăcută — uneori verde, alteori albă, cețoasă — a Gerei, și trece cu Gera de mînă prin lunga pădure turingă întîlnește la un cot de drum, în fața micului sat Walderoda, un copac secular — un stejar. Desigur, mii de copaci în pădurea turingă! Cei mai mulți, stejari — și, dintre stejari, cei mai mulți bătrîni. Dar ca stejarul meu imaginar, nu-i alt copac mai plin de har.

L-am cunoscut într-un sfîrșit de zi — o zi de vară cu amurg tîrziu, cînd cerul e rumen și cald, apoi aprins învăpăiat, ca o spuză, încît aștepți din jărăgaia lui nefirească să facă ochi un rigă neguratic, o zînă bună, un flăcău voinic, o bufniță bătrînă ș-un pitic.

Tocmai ieșisem din micul sătuc Walderoda, trecusem podețul de lemn, numit Pod Ascuns, și străbăteam acum poteca strîmtă, vecină cu apa, cu podul, cu satul... Fumam o țigară plăcută, o Trolli dulceagă, și priveam cum licăreau printre frunze, în ultimele raze ale zilei, olanele roșii, hornurile suple, cocoșii de tablă și ferestrele mici din leagănul pașnic și cast, primitor ca o iesle și frumos ca un basm.

Mergeam încet, chiar foarte încet, atît de încet încît să pot gîndi; ba chiar mă opream uneori și făceam un efort de gîndire, căznindu-mă cu încăpățînare să ticluiesc un soi de epopee, sau cel puțin să-mi vină o idee... Dar în zadar! N-aveam habar nici

[1] Motto-ul constituie o parafrază rimată a unui pasaj din povestirea *Iezerul albinelor* a lui Theodor Storm: «Cîntecele acestea nu se compun; cresc, pică din văzduh, zboară peste pămînturi ca funigeii, de colo pînă colo și se cîntă în mii de locuri deodată». (v. vol. *Iezerul albinelor*, trad. de Frida Papadache și Laura Dragomirescu, București, Editura pentru literatură, 1961, p. 30.)

cum să-ncep, nici ce măcar. Imaginația mea, în ultima vreme sterilă, îmi refuza ajutorul și faptul acesta era pentru mine pe cît de trist, pe-atît de îngrijorător. Oricît de mult, prin fumul țigării, elastic, gîndurile mele urcau și jonglau, oricîtă liniște era în jurul meu, oricîtă ambianță ademenitoare, nu găseam nimica potrivit, nimic mai cît de cît sau acătării, și-am renunțat la caznele căutării.

Stăteam pe marginea Gerei, între tufe de sorb și răchite, la o cotitură de drum, unde și rîul cotește scăpat într-o albie largă, plină de cer și de colorate oglinzi. În suprafața-i netedă se oglindea pădurea, peticul de cer care sclipea deasupra, se oglindea tăcerea și cu mine. Astfel, lipsit de speranță, uitat și părăsit de muza Calliope, nu mă mai gîndeam acum la nimic, ci zăboveam acolo abătut și tăcut. Mă lăsam învelit tot mai mult de tăcere, de umbra tăcerii, de aripa serii... Era atît de bine și răcoare în preajma mea, ca-ntr-o pădure mare.

Dar tocmai atunci cînd tăcerea părea mai firească, natura mai calmă și vremea neschimbătoare, tocmai atunci cînd pacea se cuibărise în sufletul meu îndoit, se stîrni de undeva din pădure, din imediata mea apropiere, cu totul și cu totul pe neașteptate, un foșnet subțire de vînt. Un șuier anemic și vag. Șuieră întîi ca un șarpe, apoi ca un plisc de gînsac, și nu peste mult fremătă ca un mare copac. Da, da! Un stejar noduros, un falnic și mare copac rămuros și pletos, poate cel mai bătrîn din pădurea de-aci, dacă mă credeți fără-a zîmbi.

L-am privit întîi cu mirare, cu foarte multă mirare, ba, pot să spun, și cu teamă, căci — un lucru nespus de ciudat — nici un alt copac nu se mișca în pădure, ci, dimpotrivă, toți laolaltă — ulmii, stejarii, frăgarii, arțarii — hălăduiau atît de neclintiți, încît ai fi jurat că-s plăsmuiți. Numai stejarul meu suna fără vînt, ca o făptură cu grai și cuvînt.

Faptul acesta mi se păru nefiresc — aducea a miracol sau cel puțin a duh necurat — și, atras tot mai mult de mister, mă îndreptai pas cu pas într-acolo și, curios din fire cum sînt, mă aciuai sub frunzele lui tremurînde, ca sub o imensă glugă vrăjită, ascultîndu-i cu multă atenție șoapta, căci cel stejar într-adevăr șoptea, ba chiar mai mult decît atît, cînta! Cînta cum ar cînta un glas nefiresc sau, poate, un glas omenesc de copac... Vă rog să mă credeți, rostise un cînt, l-am deslușit cuvînt de cuvînt:

Ohe! Către Warte-Cetate
se duc în sobor cîntărețîi
din lande vecine, surate,
s-aducă prinos frumusețîi.

Ohe! Frumusețe turingă
menită să-ți fie cinstirea!
Virtutea ta mîndră învingă!
La luptă! Trăiască iubirea!

Ci, vai! Care strună-i dibace,
cuvîntul mai scump să-l îmbrace?
Căci are landgraful o fată,
de nimeni văzută vreodată.
Ferită de-a lumii iscoade,
ea chipu-și ascunde-n broboade.

Dar mîine, la cele festine,
se-arată la fel ca oricine,
căci vrea dinadins al ei tată
să-i fie mîndrețea cîntată.

Și celui ce-o laudă mai tare,
nevastă i-o dă; și se pare
că-i lasă și țara cînd moare.
Și mult nu mai are. Ohe!

Astfel șoptise cu vocea lui gravă copacul; întocmai — nu mint, și n-am adăugat nici un cuvînt de la mine. Apoi, ca și cum l-ar fi răvășit o furtună, ca și cum un vînt nemilos s-ar fi rotit printre crengile lui obosite, își înălță frunzele toate în aer, le învîrti de jur împrejur ca pe o volbură deasă și, aplecîndu-se mult înainte, apoi mult mai mult într-o parte și iarăși de jur împrejur, copacul rosti mai grav, mai solemn, o ultimă strofă din gîtleju-i de lemn:

Dar, vai! Cine oare i-aduce ofrandă,
cînd fata e cea mai urîtă din landă?!...

Pe urmă tăcu. Nici pomeneală de vînt, nici un foşnet. Se auzea numai rîul abia clipocind, tîrîndu-se leneş prin lăstărişul pădurii, amestecîndu-şi lumina cu umbrele crîngului şi cu jarul din ce în ce mai stins al amurgului...

Dar, vai! mă gîndeam, şi pe bună dreptate, dacă fata e chiar atît de urîtă, chiar atît de pocită cum spune copacul, atunci, zău aşa, ce faur de seamă îmbracă în aur nedemna aramă?... Numai un menestrel iscusit, bag-de-seamă, un meşter-vorbă van şi năzdrăvan şi tot pe atît de mare şarlatan! Căci altul s-ar teme de-a ţării ocară, cînd fata e cea mai urîtă din ţară.

Ei, dar toate astea mai tîrziu! Acum aveam un temei pentru-o carte, un subiect cît de cît, în sfîrşit, şi puteam să fiu mulţumit. Chiar eram. Aprinzînd o nouă ţigară şi sorbind-o cu sete, mă îndreptai încet spre Walderoda. Nu mai aveam de ce să rămîn în pădure: peisajul se topea în întuneric, stejarul tăcea chitic şi, fără-ndoială, nu mai avea să-mi spună nimic. Rolul său îl socoteam încheiat şi poate niciodată în cuprinsul acestei istorii n-am să mai aud vorbind un copac, deşi pesemne al meu ar dori s-o mai facă, după cît păruse adineauri de limbut. Măsura însă m-a stăpînit totdeauna — îmi place să vorbesc numai cît şi cînd trebuie şi nu pretind nimănui să facă altfel. Copacul a vorbit doar atît cît trebuia să vorbească, şi pentru acest Atît îi port recunoştinţă. Prin fumul ţigării, albastru, întrezăream acum ce avea să urmeze, sau ce-ar putea să mai fie dacă m-aş lua după o gură de lemn. În orice caz — îmi ziceam — primul capitol al cărţii n-ar fi o problemă sau, mai bine zis, întîiul Cînt al cărţii nu mai e o problemă — şi năzuiesc temei să-mi steie pentr-o întreagă epopee. Copac năstruşnic şi limbut, îţi mulţumesc pentru-nceput!

Cîntul II

Lebăda neagră

Trecusem peste POD ASCUNS şi mă zoream acum spre Walderoda, ademenit de berea cea bună şi rece de la *Lebăda neagră*, dar şi înfricoşat — de ce n-aş spune-o? — de bezna care înghiţise totul. Picase ca-n mijlocul nopţii — neagră, pîcloasă, adîncă — după ce cu puţin înainte admirasem un cer luminos, de amurg. Şi deşi Walderoda aproape, nu zăream nicăieri o lumină. Ba, ca să fie şi mai întuneric, nici o stea nu licărea pe cer — le şterseseră norii pe toate, nişte nori negri şi mari, care sporeau şi mai mult negureala. Pe-o asemenea beznă mă zoream în zadar. Pierdusem poteca, bîjbîiam între tufe. Cîteva crengi mă izbiră în faţă şi spinii lor îmi acăţară haina. Mai mult nu m-am dus; aşteptai. Aşteptam un semn — o lumină, un glas, ca să pot ieşi din impas... Şi semnul se ivi ne-ntîrziat, dar n-a fost semnul aşteptat.

De undeva — aproape? sau departe? — răzbătu un ţipăt lung, sălbatic, un glas cum nu mai auzisem vreodată şi care — după cît mă pricep eu la glasuri — aducea a ţipăt de pasăre mare ... O pasăre de noapte? O pasăre de pradă? Sau numai atît: o pasăre mare?

În orice caz, ţipa îngrozitor. Atît de jalnic şi tînguitor, c-aş fi putut de frica ei să mor.

Dar eu — dimpotrivă — am găsit acel ţipăt cît se poate de binevenit pentru cîntul al doilea al cărţii, şi-n sinea mea l-am binecuvîntat, deşi numai a bine nu părea să meneascâ, hăulind atît de ciudat.

Şi totuşi, peste cîteva clipe — dinspre cîmp? sau dinspre pădure? — se ivi un lămpaş luminos, un felinar de vînt, gospodăresc, lucind tot mai mult şi mai mare, pe măsură ce venea către mine.

« Har Domnului, zic, am scăpat!... » Şi cînd felinarul ajunse aproape, dădui bună seara şi-am adăugat:

— Spre Walderoda cumva...?

Drumeţul tăcea — nici că da, nici că ba. Nu se ţinea tocmai bine şi clătina lampa tot mai aproape de mine.

În sfîrşit, văd! Mă descotorosesc dintre tufe, îi ies în drum şi repet întrebarea:

— Spre Walderoda cumva...?

Nimic; parcă nu m-ar vedea. O ţine-nainte şi vine, mai-mai să dea peste mine!... E mut? E băut? E zevzec? Ori eu c-am vorbit prea încet? Ori el că-i fudul de urechi?... Dar nici măcar să mă vadă?... Asta naiba s-o creadă!

Mă dau la o parte din drum. La ce să mă pun c-un nebun?... Ziceam că m-aţin după el pînă-n sat, să-mi fie drumul luminat.

Aşa şi făcui. Dar atunci văzui — şi n-aş fi crezut dacă n-aş fi văzut — că în afară de mine nu se afla acolo nici un alt muritor, că nu vorbisem cu nici un drumeţ, că nici o mînă de om nu purta felinarul, ci felinarul mergea de la sine — şi mergea, pot să spun, foarte bine.

Eram gata-gata să crăp de mirare. Ar fi fost însă nepotrivit s-o mai fac, după ce nu cu mult înainte ascultasem un glas de copac. Şi dacă stejarul poate cînta, lămpaşul de ce n-ar umbla?

Mersei cît mersei — şi iată-mă-n sat! Cum însă pînă la han mai aveam nişte străzi — dacă nu multe, în schimb întortocheate — nădăjduiam să am acelaşi drum cu lămpaşul. Dar el, nărăvaşul, se opri la un geam, săltă puţin ca s-ajungă-n pervaz şi nu mai dădu nici un semn c-ar avea de gînd să-şi continue drumul.

Acum ce să fac oropsitul de mine? Nu trecea un om, nu vorbea un om, nu lătra nici un cîine! Părea că pierise tot ce e viu şi dac-aş striga, aş striga în pustiu...

Voisem o clipă să-nhaţ felinarul, să-l duc mai departe, să-mi facă lumină, chiar dacă el, ticălosul, n-ar voi să mai vină. Dar pînă s-o fac, se deschise fereastra şi lîngă lămpaş apăru un unchiaş.

«Ia uite cum seamănă ăsta cu Gros! Cu Gros de la Broos, mă gîndii. Deşi nu prea văd ce să cate pe-aici... Dar vorbă mare nicicînd să nu zici!»

Karlauben Gros a fost un pantofar. Un bătrînel aiurea şi flecar. El locuia în orăşelul Broos şi hoinărea pe străzi în sus şi-n jos, mereu nervos, mereu grăbit, în loc să cîrpească pantofii ce-i avea de cîrpit. Şi cînd treceam pe la el, se scuza: «A fost Hitzbold pe-aici, i-am pus o pingea...». Sau: «M-a rugat Hitzbold pentru nişte sandale... Nu te supăra, frăţioare, hai marţea viitoare».

Şi marţea viitoare venea iarăşi Hitzbold şi iarăşi pantofii mei rămîneau necîrpiţi. C-aşa venea Hitzbold, cînd nu trebuia. Şi venea tot mereu, deşi pe bătrîn nu-l vedeam decît singur — şi-l vedeam zi de zi, totdeauna grăbit, ca şi cum l-ar fi gonit cineva, poate Hitzbold. Dar se oprea, ce-i drept, tot mereu — cam din treizeci în treizeci de paşi — ca să-şi ridice călcîiul — cel stîng mi se pare — şi să-l privească cu multă luare-aminte, ca şi cum călcîiul i-ar fi spus ce să facă, încotro s-o apuce, în ce crîşmă să intre sau, în sfîrşit, ce mai face prietenul Hitzbold. Căci «Hitzbold a fost, Hitzbold a spus, — Hitzbold în jos, — Hitzbold în sus...» fără ca eu — şi alţii ca mine — să fi ştiut cel puţin dacă Hitzbold e nume de om sau de vînt, dacă-i nălucă sau un simplu cuvînt, căci de văzut nu-l văzuse nimeni, nicicînd.

«O, bietul meu Gros, mă gîndeam, din călcîiul tău năzdrăvan o fi crescut de mult o grădiniţă, şi pe fiecare pom din grădiniţa ta ciripeşte astăzi o păsăruică şi strigă: Hitzbold! Hitzbold!... sau cam aşa ceva».

Dar gîndul meu se opri dintr-odată, cînd omul, zgîlţîind felinarul, îi spuse răstit, c-un glas cavernos, ca vocea lui Gros de la Broos:

— Ai zăbovit cam mult dumneata. Nu cumva Hitzbold ţi-a dat de băut?

Ei, nu! Că n-am mai crezut! Hitzbold la Broos, treacă-meargă! Dar aici, prea e bearcă...

M-apropiu de el şi-l salut respectuos:

— Mă iertaţi, nu sînteţi domnul Gros?

— Ba da, face el, dar sînt Gro-os, cu doi *o*.

— De la Broos?

— De la Bros cel c-un *o*.
— Mă scuzaţi, îl ştiam cu doi *o*, şi pe dumneavoastră c-un *o*.
— Pe mine c-un *o*?! Ştii că-mi placi?! C-un singur *o* e orice cîrpaci.
— Sînteţi pantofar, aşadar!
— Pantofar de lux, pensionar. Cît despre Bros, ca să fiu şi mai clar: Brosul meu i-aci, după deal, şi-al dumitale-i hăt! în Ardeal.

Am tăcut — ce să fac? O fi avînd omul scaun la cap. Dac-ar fi Gros de la Broos, ar fi de mult ţărînă şi os. Şi renunţai să mai cred că e Gros.

— Vreau s-ajung la han. Cum să fac?
— Pe-o beznă ca asta?
— Dar de ce bezna asta?
— De ce! Blestemaţii, ca să poată «lucra»...
— Nu-nţeleg. Nişte hoţi?
— Nişte hoţi de haiduci. Dar aşteaptă puţin, merg şi eu pîn-la han: nici o ţigară măcar nu mai am.

Îl aşteptai bucuros, chiar dacă omul nu era Gros de la Broos. Aş fi putut, ce-i drept, să-i las o ţigară, ba chiar un pachet, dacă-i vorba, dar după tot ce-ndrugase cizmarul, eu mă făcusem de spaimă ca varul...

Şi omul veni, aducînd felinarul.

— Hooo! ţine drept (Vorbea cu lămpaşul). Aşa face porcul de Hitzbold: bea pînă şi c-un amărît de lămpaş... Ţine drept! Şi ne-am dus.

— N-ar fi mai bine să-l stingem? i-am spus.

— De ce? Fii pe pace! Cu noi n-au nimic. Jefuiesc pe şosea: camioane, turisme, uneori diligenţe, dacă mai trec diligenţe şi dacă-n ele sînt niscai magnaţi, bineînţeles nu din cei scăpătaţi.

— Împart la săraci?

— Noi n-avem săraci. Împart între ei. Gleichen Întîiul, cu Gleichen al Doilea, şi amîndoi cu Gleichen al Treilea.

— Sînt fraţi?

— Chiar mai mult decît fraţi: sînt unul ca altul şi-s mereu confundaţi.

— Sînt gemeni?

— Păi da! Trei conţi de la noi, cu liota lor de slugoi... De fapt, ce să spun, nu ne cată pricină. Atît că ne lasă fără lumină. Şi nu renunţăm bucuros la curent, chiar dac-ar fi numai pentr-un moment. Uite, astăzi, de pildă, se transmite aselenizarea. De-o săptămînă ne pregătim s-o vedem. Acum mai vedem un... Ţine drept! Şi zgîlţîi felinarul atît de cumplit, încît mă mir că nu l-a-ndoit.

— Daţi-i pace! făcui eu milos. Mie mi-a fost de un real folos.

— Mda, rîse el. I-un felinar cumsecade. I-a luminat şi lui Hitzbold cărarea. Hitzbold ăsta are orbul găinii: de cum se-ntunecă, nu-şi mai vede nici nasul.

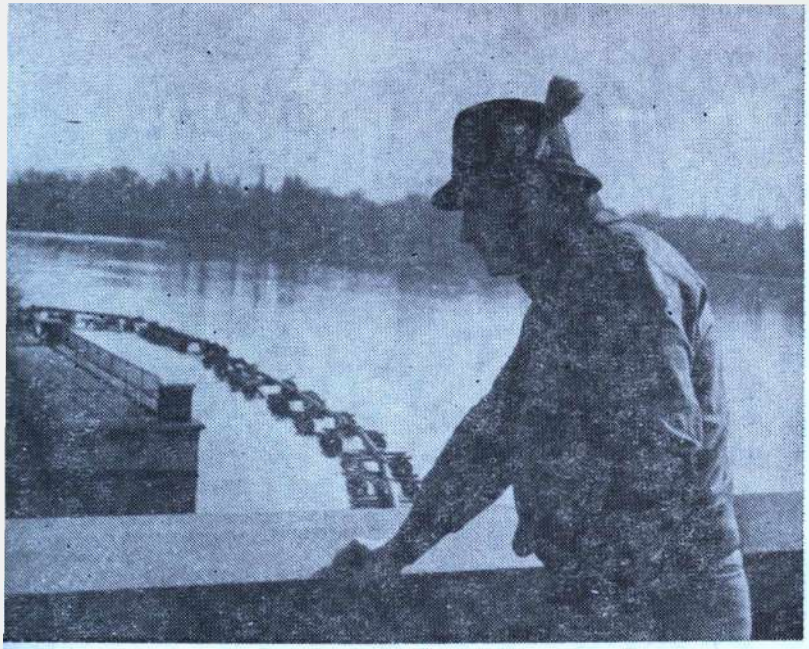
Apoi tăcu şi ne iuţirăm pasul. Făcurăm pesemne ca treizeci de paşi — chiar treizeci de paşi, nu mai mulţi, căci ghidul meu se proţăpi în loc, să-şi lumineze călcîiul. Călcîiul cel sting!

«Auleo! Mi se tulbură capul!... O fi Gros?... N-o fi Gros?... O fi dracul?... Dar mai bine nu spun — că de spun, s-ar putea să mă creadă pe mine nebun»... Şi-apoi, tot pălăvrăgind amîndoi, mă temeam c-or să dea tîlharii de noi... Tocmai pîndeam cu urechile mari, ascuţite, s-aud nişte focuri de puşcă sau nişte vorbe răstite. Dar din toate nimic, nicidecît. În schimb, iarăşi ţipătul acela urît...

— Ce-i asta?

— O lebădă. Cîntă... Pe aici sînt destule. Mai mare dragul să le vezi cum dansează. Duminică seara, cînd zice fanfara, ies toate pe tăul din Bros şi valsează... Păcat că n-au glas şi-n loc să cînte, nechează.

Chiar aşa: o auzeam acum tot mai bine, tot mai aproape de noi. Apoi, tot mai vag, mai pierdut, încetă.

Pe podul de pe rîul Salle (1969).

— Ce-aveți de gînd?
— Vizitez; n-am alt scop.
— Mda, sînt locuri destul de frumoase. Vă duceți la Warte?
— La Warte?!... O, da! Numele ăsta îmi spune ceva. (Și iarăși porni să-mi sune prin cap glasul acela fosnit de copac:

«Ohe! Către Warte-cetate
se duc în sobor cîntăreții
din lande vecine, surate
s-aducă prinos frumuseții» ...).

— E ceva la Warte?
— Totdeauna-i ceva: un film, un concert, un congres, o agapă... că-i plin de istorie Warte ca marea de apă.
— Și mîine vin acolo toți poeții să-nchine osanale frumuseții?
— Poeții?! Ce poeți?... Oho! mă scuzi, făcu în scîrbă buna-mi călăuză. A fost cîndva de mult, nu mai știu cînd! Pe vremea landgrafului Hermann cel blînd. Atunci cînd toată firea și făptura cîntau virtutea, dragostea, bravura... Dar astea-s basme de-adormit copii! Cine mai face astăzi poezii?!
— Și ghiujul iar își cercetă călcîiul...

— Și Gros de la Broos avea un călcîi.
— Ba bine că nu! Chiar și două! pufni și împinse lămpașul în sus, ca să pot vedea deslușit de-astă dată o pasăre mare, cu gît alungit, din tablă de fier colorată.
Am sosit, în sfîrșit!
În han un opaiț afumat lumina încăperea și silueta subțire, înaltă a fetei.
— Ați venit? zice ea. Să v-aduc de mîncare.
— Și două beri!
— Și țigări „Orient"!... Dar unde-i Humper? întreabă cizmarul.
— Acolo. Bocește. N-auziți cum bocește?
— Ce-i, Humper? Dai apă la șoareci?
— Ce dracu! Tu n-ai auzit? A cîntat!
— Ei, și? Orice lebădă cîntă.
Acum îl văzui pe hangiu: îngrozit, cu mîinile-n cap, cocoțat pe tejghea.
— Da, cîntă... ș-apoi aleluia!
— Ce spui?! Cîte-aud eu cîntînd, n-ar mai fi nici o pană!
— Alea-s lebede albe. Cu cea neagră s-a zis!
— Apoi de! își aprinse Groos o țigară. Lichideaz-o urgent. Că numai belele tragi după ea... Cînd te-ncropești cît de cît, vin hoții de Gleicheni și-ți mănîncă și nasul ... Ai asigurat-o cumva?
— Tu ce crezi?
— Apoi, hai: pune-i foc, scoate banii și-ncepe-o ispravă mai bună.
Hangiul tăcu, nu mai plînse. Coborî anevoie, mare și gras, de pe masă, și-i altoi lui Groos un pumn în cap:
— Dobitoc idiot și cretin! Nu găseai o prostie mai mare?... Hanul ăsta l-a avut și tata și moșu' și strămoșu' și-a mers bine. Merge și astăzi la fel, chiar dacă vin haidamacii. Am ce le da — n-ai tu grijă! Dar acum ce mă fac?... Ce mă fac?... Lebăda mea a cîntat!
— Omul ăsta-i nebun, spuse Groos și porni către ușă.
— Stai! Încotro? L-am oprit. Nu ciocnim împreună? Hei, Gretchen, ce-i cu halbele alea?

— Nu mă cheamă Gretchen, ia te rog! Şi ai un pic de răbdare, că n-am zece mîini!

Bătrînul tuşi:

— Mulţumesc. Nu consum nici un fel de spirtoase. Mi-am dat lui Hitzbold cuvîntul şi nu mi-l încalc.

— Păcat! Nu semănaţi cu Gros de la Broos.

— Ei, nu! Iacă nu! Îmi făcu parcă-n ciudă. Şi dacă mergeţi la Warte, să ştiţi: acolo e Karli, fiul meu Karli. E ghidul cetăţii. Amintiţi-i de mine. Nu-mi trimite nimic niciodată şi — har Domnului — bacşişuri destule!

— Karli?! Ciudat. Şi Gros de la Broos avea un fiu Karli!

— Nu zău? rîse el. Al dracului Gros al dumitale din Broos! Şi plecă.

— A băut, spuse fata. A băut chiar prea mult. Dar apoi s-a lăsat; nu mai bea nici de leac. Acu bea-le-mneata p-amîndouă. Şi-mi trînti pe masă două halbe pline.

— O să le bem amîndoi, dragă Gretchen.

— Nu mă cheamă Gretchen, ţi-am mai spus!

— Dar cum?

— Hannelore.

— Atunci, pentru ochii tăi, Hannelore!

— Hai, lasă, lasă! Dă-o pe gît şi treci la mîncare. Ţi-am adus un drob afumat. Vrei şi varză?

— Îhî.

— Gustă şi p-ormă închină cu mine... Ce zici?

— Grozăvie!

— Prosit! Ciocni şi goli toată halba.

Băui şi eu încălzit, însetat. Îmi plăcea fata asta cu mers legănat. O urmăream cum plutea graţios, ca o lebădă albă de pe tăul din Bros... Dar tot privind aşa după ea, am zărit undeva, pe un scaun dosit, felinarul lui Groos picotind obosit.

— Ia te uită, cizmarul şi-a uitat felinarul!

— Bine-a făcut! rîse fata. Ia-l cu dumneata în odaie; o să-ţi facă lumină!

— O să ne facă lumină ... i-am spus. Dar pînă una-alta, să mănînc. Ce-o mai fi, oi vedea. Oricum, am făcut un pas înainte, deşi cam încet. Şi dac-or da tîlharii peste mine, mamă-mamă ce-oi mai avea de scris!... Dar asta în alt episod, nu acum.

Mai băui o stacană, în sănătatea lui Groos. A lui Groos cu doi *o*, de la Bros cel c-un *o*. Deşi l-aş fi dorit pe Gros al meu, dar n-a ieşit, că nu e cum vreau eu.

Şi-n timp ce deşertam stacana, mai auzeam suspinele lui Humper:

— Lebăda mea a cîntat! S-a sfîrşit!

Sfîrşesc şi eu al doilea cînt, c-un straniu felinar de vînt, şi-ţi mulţumesc, bătrîne Groos, că mi-ai fost totuşi de folos.

Cîntul III

Cei trei Gleichen

Drobul de miel a fost minunat! Dar minunată era şi Hannelore, cu părul ei roşu, picat peste umeri.

— Ai un vin bun? i-am şoptit. Vreau să-l bem împreună...

— O s-aştepţi cam mult, mi-a răspuns. Mai am încă treabă!

— Dă zor şi termină! Te-aştept în camera mea...

Şi luînd cu mine lămpaşul, ce-abia mai vedea de somn ce-i era, l-am silit să-şi reverse lumina pe scările mici, pînă sus.

Acolo mă aştepta odăiţa: albă, curată, cochetă, înzestrată cu tot ce-mi puteam năzui. Dar cînd dădui cu ochii de micul ecran — un Sony pitic, instalat pe noptieră — începui să-i înjur pe toţi hoţii din lume, pe toţi prăpădiţii care taie lumina, căci — după cîte-mi spusese Humper, hangiul — o pană de curent ca cea provocată de Gleicheni se repară abia dimineaţa la opt! Curat ghinion, ce să zic! Şi chiar acum, cînd voiam să văd emi-

siunea, să văd cu ochii mei niște oameni pe lună, eu, care nu credeam nimic din toată istoria asta și-o socoteam, drept să spun, fantezistă și vană ...

Dar de! mă resemnai curînd la gîndul că n-o să-mi treacă noaptea de pomană — și pentr-un drac de puică roșcovană, mă mulțumeam și numai cu... pămîntul. Aprinsei așadar o Trolli dulceagă — prima țigară din cîntul al treilea — și mă trintii pe pat îmbrăcat. Prin fumul ei verde-gălbui întrezăream acum ce-aș mai scrie dac-aș face din slujnica asta nurlie un personaj important. Aș avea de furcă precis cu bandiții — o trîntă, un duel, o bătaie cu pumnii — căci fără doar și poate dumneaei face amor cu unul dintre ei... Apoi o fugă-n doi, cu Hannelore, sau una rușinoasă, numai eu, — de nu cumva, mai ager decît toți, aș fi cooptat în banda lor de hoți!...

Aveam deci o grămadă de soluții. Dar cum nu mă puteam deloc decide asupra uneia sau alteia din ele, fiind de felul meu și cam comod, crezui mai nimerit și mult mai simplu să las să curgă faptele firesc, adică să vorbească de la sine. Viața însăși fie-mi călăuză și singura, adevărata muză!

Și chiar așa făcui, căci Hannelore bătu discret în ușă și intră.

— Ți-am adus un riesling de Apolda. E dulce ca un mied, și cu buchet.

— Îți mulțumesc, făcui, dar nu se cheamă Apolda. Se cheamă Apold, fără *a* la sfîrșit. Și, sincer să fiu, preferam un vin de pe-aici, din regiune, nu vinul ăsta care se face la noi, în Ardeal, și care, după cît îl cunosc — și-l cunosc foarte bine — e mai mult acrișor decît dulce.

— Nu zău?! se miră Hannelore. Dumneata te-ai îmbătat înainte să bei. Orice om care bea cît de cît, știe că vinul ăsta e dulce și că numele lui e Apolda, cu *a* la sfîrșit, nu cu *d*. Apolda, care nici măcar nu-i departe!

— Nu zău?! Mie-mi spui?!... i-am întors și eu vorba. Orice om care bea cît de cît știe că vinul ăsta e acru și că numele lui e Apold, nu Apolda. Cu *d* la sfîrșit, nu cu *a*. Cu *d* — de la drum, depărtare, distanță...

— Cu *a* de la aproape! spuse ea.

— Cu *d* de la departe, făcui eu. Și n-are nici un rost să-ntindem vorba. Nu sînt nici prost, nici beat, nici mincinos. Pe cîtă vreme tu ești în solda lui Groos... Nu-i destul că Broosul e Bros? Mai e și Apoldul Apolda?...

Ci fata nu pricepea unde bat — și astăzi, cînd știu să există Apolda, sînt sigur că nu vorbea cu păcat și pe bună dreptate crezuse că-s beat. Părea uluită de tot ce spuneam și-atît de convinsă de tot ce spunea, încît încetai să mai cred că mă minte și, în cele din urmă, descumpănit, am cedat. Deși îmi păruse mai mult ca ciudat să găsesc acolo un Bros și-o Apolda, cînd acăsă lăsasem un Broos și-un Apold... Ci iarăși mi-am zis: «potriveli sînt destule!»... și, după un scurt raționament, am conchis:

— Pesemne că niște sași din Ardeal, unii din Broos, alții din Apoldul de sus, sau de jos, pripășiți cine știe cînd pe la voi, au botezat cu numiri autohtone așezările lor cele noi: Bros, ce pe drum își pierduse un *o*, și Apolda, ce-n schimb dobîndise un *a*.

— O fi, dacă spui, întări Hannelore, deși nu părea să creadă ce spun.

Și astfel controversa noastră-ncheiată — ce nici n-avusese în fond importanță prea mare — am turnat vinul în cele două pahare:

— Pentru ochii tăi cei frumoși! i-am urat... Și-abia atunci văzui că roșcovana avea ochi mari și negri ca Satana... Ciudățenia asta, care-i sporea frumusețea, mă făcu s-o admir și mai mult și, beat de farmecul ei nefiresc și dornic să știu ce-ar fi să pățesc, i-am spus, golind paharul:

— Te iubesc!

— Ohe! rîse fata. Ești foarte grăbit. Ce-ți vine să spui, cînd abia m-ai zărit!

— Sînt, i-am răspuns, cum naiba n-aș fi, cînd nu rămîn aci decît o zi?... De nu dau zor acum și mă sfiesc, pierdută clipa-n veci n-o mai găsesc!

— Da, rîse Hannelore-ncuviințînd. Ce-i bun pierdut, nu mai găsești nicicînd!

Și cum cădeam de-ast-dată gînd la gînd și cum eram oleacă și băut și fiindcă n-aveam vreme de pierdut, am strîns-o-n brațe, gata s-o sărut. Dar tocmai atunci răsună sub fereastră un pocnet puternic de armă și numaidecît alte focuri și-o hărmălaie grozavă de voci.

— Sînt ei! zise fata. Bătu-i-ar să-i bată!... și pînă să fiu dumirit ce se-ntîmplă, tot ea îmi strigă, de pe scări de-astă dată:

Mă-ntorc imediat! Stai așa!

Am stat aiurit, înlemnit, îngrozit. Părea că dăduseră hunii sau goții, vandalii, wikingii sau ... hoții! Și cît ai zice vorba cea mai scurtă, hanul vui de lărmuială multă:

— Grăbește, fetițo! Dă cep la butoi! De mult n-am mai udat o pradă ca asta, de soi! Mișcă, jupînule, taie purceaua!... și zornăi de monede toată tejgheaua... Prin ușa deschisă vedeam jos în han, dar zău nu credeam că vedeam ce vedeam!... Fețe cumplite, murdare, buboase, pierdute în bărbi și în plete lățoase, rînjeau cu toți dinții, cîți dinți mai aveau, pufneau și scuipau, rîgîiau și răcneau, încît nu știam dacă-s oameni ca mine, ori mai degrabă niște jivine? Să fi fost douăzeci de bărbați, nu mai mulți, unii bine legați, alții slabi și mărunți, unii în cizme, alții desculți, unii-mbrăcați în haine frumoase, alții în straie murdare, rufoase, dar toți în costume bizare, pestrițe, ornate cu ținte, cu bumbi și petlițe, cu multe zorzoane, brățări și brelocuri, încît îmi zisei: «Noroc de veșminte, c-altminte' i-aș crede scăpați din bîrloguri». Un fante, ceva mai de soi decît toți, singurul ras și frizat ca și mine, c-o cruce de aur pe pieptul său lat, c-o pelerină pe umeri, din fir de brocart, sta cocoțat pe un spate de scaun, în vreme ce ceilalți, c-o supremă ardoare, zvîrleau la picioarele lui princiare mărgele, colane, cercei, verighete, monezi și bancnote, țigări și brichete.

«Sînt ei, îmi spusei, blestemații de hoți! Acu mai fă amor dacă poți!...» Și cînd Hannelore dădu cep la butoi, se-ngrămădiră care de care cu halba în mînă, de parcă n-ar fi băut de-o săptămînă, țopăind, hăulind ca niște zănatici, c-aș fi jurat că-s un trib de sălbatici. Dar în curînd parveniră să-mi fie simpatici, cînd, închinînd cu mai-marele lor, se porniră să cînte în cor... Un cor pe patru voci, melodios și-atît de-armonios alcătuit, c-ar fi fost demn de un ansamblu emerit...

Nu mai știam acum pe ce să pun temei: pe-nfățișarea lor de căpcăuni sau pe talentul lor de corifei — și să cobor la rîndu-mi între ei, căci zice-o vorbă veche din străbuni: «Cu cei ce cîntă bucuros te-aduni, nu cîntă decît oamenii cei buni ...»

Pe dracu! Ăștia erau toți tîlhari. Tîlhari de codri și de drumuri mari. Furau și omorau și pîngăreau, deși n-aveau nevoie ca s-o facă; o săvîrșeau din viciu sau din joacă — și nu-i însuflețea nici o idee, nici o credință, nici o trebuință, nu-s demni de umila-mi epopee. Dar de cîntat, cîntau, fie-mi iertat, un imn solemn și-al naibii de ciudat:

Io! Io! Gaudeamus
et ludamus tale-quale.
Vita brevis, hoc bibamus,
postea, aeternum vale!

Inter poculi cum spumus
orice faptă-i mai frumoasă.
Non cogitum quod sit humus.
Carpe diem! Ce ne pasă!

Magna silva nos ubique
să ne-ascundă inter foliis.
Ubi expirat antique
cutezanță et raptoris?

Manet raptor jos in valem
cu folos întreg la pîndă.
Hodie nonnunquam rarem
de-apucăm ceva dobîndă.

Tunc bibamus et clamamus:
Io raptus, res infamus,
io ludus, io Bacchus,
bibitura et tabaccus,
io noster capitanus
et raptoribus decanus,
Gleichen primus! Te bibamus!

Am înțeles: era Gleichen Întîiul. Asta mi-o spuse și fata cînd reveni în odaie:

— Gleichen Întîiul are și partea lui bună: o fire blajină, vorbirea aleasă și uneori e darnic și milos... Și chiar așa: pe gîtul ei frumos lucea acum un colier de perle...

— De, îi spusei, eşti mult mai cîştigată c-un muşteriu ca el decît cu mine, un călător cu mărci foarte puţine.

— Aş! spuse ea. Nu sînt interesată. Eu cînd iubesc, iubirea mea-i un dar pe care nu pretind nici un crăiţar... Şi fără să mai spună un cuvînt, mă sărută cu patimă pe gură.

Păru un vis frumos şi nebunesc — dar chiar atunci sunară sub fereastră trei focuri de pistol asurzitoare, şi pînă să mă dumiresc din nou ce este, fata-mi strigă din han:

— Mă-ntorc îndată!

«Sînt ceilalţi hoţi, mi-am zis, bată-i să-i bată!...» şi îmi văzui ratată noaptea toată.

Şi zău aşa: se buluceau în han vreo douăzeci şi ceva de bărbaţi, dar mult mai îngălaţi decît ceilalţi, doar starostele lor părînd altfel, cu cel dintîi aidoma la fel. Ce să mă mir? Aflasem de la Groos că semănau ca apa amîndoi. Şi hanul iar vui de tărăboi:

— Hai, mişcă-te, fată! Dă cep la butoi! Jupînule, cată şi taie trei oi!...

Acestea fiind zise, şezură şi ei şi scoaseră din tolbe cocoşei, napoleoni, dolari, ducaţi şi lei, magnetofoane, ceasuri şi poşete, o groază de pachete, un veston, maşini de ras şi un acordeon, care, căzînd, pierdu un semiton...

Apoi, cînd fata slobozi butoiul, dădură grabnic halbele de duşcă şi, închinînd cu starostele lor, care stătea arezemat în puşcă, rostiră acelaşi cîntec de mai sus, c-o singură schimbare-n partitură. În rest, aceleaşi tonuri şi măsură şi-aceleaşi calde, nostime cuvinte. Vi le repet, ca să le ţineţi minte:

Io! Io! Gaudeamus
et ludamus tale-quale.
Vita brevis, hoc bibamus,
postea, aeternum vale!

Magna silva nos ubique
să ne-ascundă inter foliis.
Ubi expirat antique
cutezanţă et raptoris?

Inter poculi cum spumus
orice faptă-i mai frumoasă.
Non cogitum quod sit humus.
Carpe diem! Ce ne pasă!

Manet raptor jos in valem
cu folos întreg la pîndă.
Hodie nonnunquam rarem
de-apucăm ceva dobîndă.

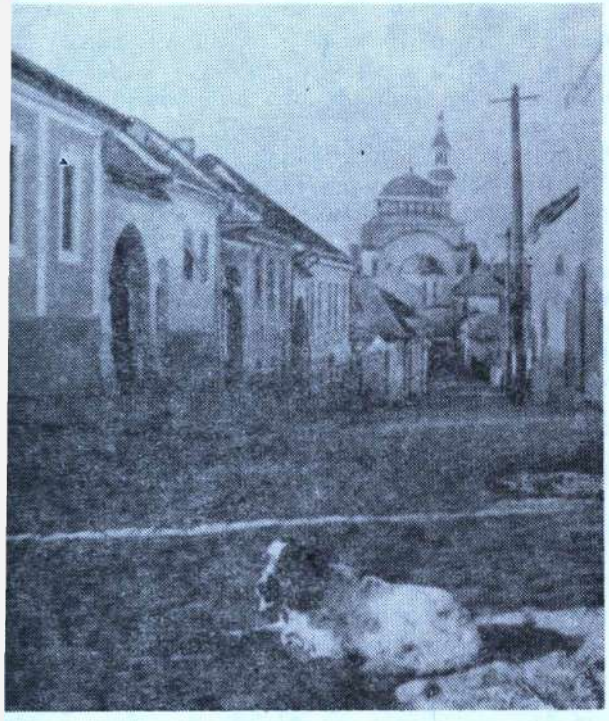
Tunc bibamus et clamamus:
Io raptus, res infamus,
io ludus, io Bacchus,
bibitura et tabaccus,
io noster capitanus,
raptoribus prodecanus,
frater Gleichen! Te bibamus!...

Cînd isprăviră cîntecul solemn, amestecară prada cu cealaltă şi cei doi fraţi asemeni laolaltă purceseră la împărţeală dreaptă, dînd fiecărui parte după faptă.

În cuibul meu, ferit, mă cugetam: «Eu aur n-am, valută n-am, brichetă n-am. Am doar un ceas, cam vechi şi demodat, şi hainele cu care-s îmbrăcat. Sînt haine simple, material de in, se cumpără la orice magazin. Pantofii, ghete baschet de turist, le poartă orişice colectivist. Cămăşile, din cea mai proastă aţă, par îmbrăcate parcă de-o viaţă!... Trabantul meu, cam şubred şi ridicol, nu mă prea tem să fie în pericol: ei nu cunosc asemenea vehicol. Dealtminteri l-am parcat tocma-n piaţă! Şi-apoi mi-a spus şi Groos, venind spre han, că hoţii n-au cu băştinaşii treabă. Dar eu pot spune că-s walderodean...? Şi chiar aşa: ce spun dacă mă-ntreabă...? Mă iau cu ei la trîntă? Ce-s nebun? Dacă-mi plăcuse cu puţin-nainte să cred aşa, a fost doar un... proiect, o schemă propriu-zisă, de autor; grozav doream atunci

un subiect cu scene tari, ceva de Grand Guignol... dar nu acum, cînd văd pe dracu gol!

Și astfel temerile, rînd pe rînd, mă-ncolăceau ca șerpii lunecoși... De beţivanii ăștia ticăloși prin ce tertipuri aș putea să scap?... Nici o idee nu-mi dădea prin cap. Să sting lămpașul? Sărăcan lămpaș, abia mai pîlpîia de adormit! Sau că era grozav de obosit, sau că era dedat cu-acești borfași... Mai bine, zic, m-ascund, să nu mă vadă. Să sar pe geam? Dă-n curte, nu dă-n stradă... Să pun zăvorul, ușa să o-nferec? Să fac pe mortu-n pat pe întuneric...? Și dacă Hannelore iarăși vine, nu cumva hoții urma-i vor aține...? Mai știi ce pot păți? Poate mă-mpușcă!... Să-mi pierd viața pentru-o muierușcă...? O, minte slabă, ce-ți veni să vrei pentru un prezumptiv capitol trei! I-ai vrut pe hoți, acum îi ai pe ei.

Strada dealului din Orăștie («strada care ureă la cer» din poemele cu același titlu).

Dar fata nu-și mai amintea de mine. Gătea friptura — se simțea mireasma... și-n fond, mi-am zis, poate cu-atît mai bine! Nu-i pentru noi lăsată noaptea asta! Așa că lucrul cel mai nimerit ar fi să-nchid și să mă țin ferit.

Pusei zăvorul, aprinsei o Trolli, băui tot vinul dintr-un surd imbold — avuse ea dreptate: era dulce, nu semăna cu vinul de Apold — zisei un «Îngerel"» făcîndu-mi cruce și mă lăsai pe pat dezamăgit. «Ce noapte-aș fi avut, ce vis ferice, de n-ar fi fost banditii să mi-l strice!...»

Dar chiar atunci un palid ciocănit se auzi în ușa ferecată. Am tresărit înnebunit de groază; vedeam cum firul vieții mi se gată. Noroc că Hannelore mi-a vorbit:

— Sînt eu; deschide! Ce te-ai ferecat? N-ai nici o grijă! Pînă ești la noi, un fir din barbă nu ți se retează! Or fi ei hoți, dar orișicit băieții respectă dreptul ospitalității. Mai mult chiar: ți-au trimis ceva prin mine — și-mi puse-n palmă cîteva hîrtii. Sînt bani de-ai voștri, după cît mi au spus. Tot n-au ce face dumnealor cu ei! Pe cîtă vreme tu ai un folos.

Naivă copilița! Am tăcut. În schimb, pe brațul ei se răsfăța o splendidă brățară de agată.

— Așteaptă-mă, rosti, nu te-am uitat. Servesc mîncarea și mă-ntorc îndată.

Atît mi-a spus și iarăși a plecat.

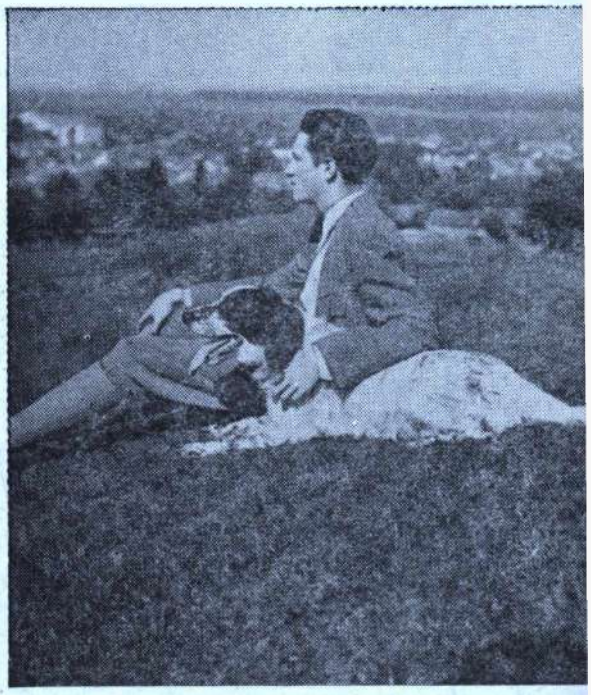
Mă liniștisem oarecum, știind că pot nutri speranțe și că dracul nu-i chiar atît de negru cum se spune. Dar după teama care mă lăsase, simțeam acum o dulce moliciune, care-mi curgea prin sînge și prin oase... «La naiba! Fii bărbat! Nu este clipa să-ți frîngi 'naintea zborului aripa! După cum vezi, din joacă, din nejoacă, roșcata asta-ncepe să te placă... Tu crezi că vine iar...? Zicea că da... Și dacă vine, oare cît va sta?...» Așa vorbeam, tăcut, cu mine însumi și-mi dam speranțe noi și m-amăgeam, dar mai încolo mă luai de-un gînd: Gleichen al Treilea încă nu sosise și negreșit se va ivi curînd... «Așa că orice vis e în zadar! Tot singur voi dormi în noaptea asta...» și mă lăsai alene pe saltea. Oricum, un pui de somn m-ar aranja.

De ațipit însă mai va să pot! Și-acum, după atîta poezie, care, socot, e totuși prea de tot, să trec la proză, cum îmi place mie.

Trebuia să fi fost de-a binelea surd, sau, cel puțin, de meserie morar, ca să pot adormi pe-o asemenea zarvă. Blestemații aceia se puseseră pe-un chiolhan fără saț, cereau mereu băutură, pofteau fel și fel de mîncăruri, stuchiau, rîgîiau, clefăiau ca niște dobitoace, făceau fel și fel de glume prostești, și toate parcă înadins ca să nu mă lase pe mine să dorm. Deși mai mult ca sigur că numai gîndul meu nu-l aveau!

Apoi dintr-odată se petrecu ceva neașteptat. Clopoțeii de la intrare clincăiră de-a valma, ușa se dădu în lături cu zgomot și o iscoadă de-a lor — a lui Gleichen Întîiul? Sau a lui Gleichen al Doilea? — dădu buzna în han.

— Excelențele voastre, rosti răspicat (se făcuse tăcere, așa că puteam auzi tot ce spune), fratele vostru Gotfried cel Rău n-a capturat nimic astă seară! Și vine acum cu toți linge-blide ai săi ca să-și ia și el parte din prăzile noastre!

Contemplînd Orăștia anilor de tinerețe, împreună cu cîinele său, Mauriciu.

— S-o creadă el! spuse unul din frați. În cazul de față, oricît aș fi eu de culant alteori, voi face excepție de sentimentele mele fraterne. Non lucet sol omnibus de data asta ... și cu asta basta!

Desigur cel care vorbise astfel nu putea să fie decît Gleichen Întîiul, căci el avea, după cîte-mi spusese Hannelore, o vorbire mai îngrijită decît ceilalți doi, și de bună seamă nu era al Doilea, care s-a făcut și el auzit, dar s-a exprimat atît de grosolan, încît nu mi-aș permite să repet ce-a rostit. Dealtfel n-aș avea nici timpul s-o fac, deoarece în clipa următoare hăui de departe un sunet de corn. Suna solemn, ca și cum ar vesti o izbîndă, un alai festiv sau te miri ce oaspete înalt. Gleichen al Treilea își vestea sosirea fără bezmetice focuri de pușcă, fără tărăboi și sudalme, ci, ca un prinț ce era, cu glasuri de corn.

Dar Gleichen Întîiul îi veșteji aureola de nobil cînd spuse malițios și sever:

— Non dignus est intrare! Dacă vrea să convină cu noi, să-și aducă obolul per aspera ad astra. Dacă nu, să-și facă mea culpa și să-și petreacă noaptea în post și penitență. Ergo: baricadați toate ușile, puneți zăvoarele, trageți obloanele! Cu toată părerea de rău, quique suum. Tertium non datur!

— Să ne pupe-n cur! spuse Gleichen Secundus.

Și numaidecît toată liota aia se repezi la uși și ferestre, oblonindu-le, ferecîndu-le, căptușindu-le cu mese și scaune, de parc-ar fi dat cine știe ce hoți de temut.

Și cornul sună, sună din ce în ce mai aproape, și nu peste mult, fără zarvă prea mare, hoarda lui Gleichen al Treilea sosi la rîndul ei la *Lebăda Neagră*. O lumină mare învăluia toată strada. Era lumina torțelor aprinse — cam douăzeci de focuri, bobotind și șerpuind în negureala nopții. Din fereastra mea, zăream un colț de stradă și mă luam de-o groază ce-ar putea să mai fie.

— Hannibal ad portas! rosti Gleichen Primul și soții săi izbucniră într-un hohot de rîs.

— Deschideți! strigă cel numit.

Răspunsul fu sec și ritos:

— Non vobis, frater! Tarde venientibus, ossa!

— Canis merga! completă Gleichen Doi. Vedeți-vă de drum, linge-blide ce sînteți, nu-l mai căutați pe dracu', că-l aflați!

— Deschideți, zic, și n-așteptați să zic!... și pumnii lui Gleichen din stradă izbiră puternic în ușă.

— Vanae preces! răspunse Întîiul. Mai degrabă va trece cămila prin urechile acului decît un Gleichem al Treilea prin ușa lui Humper!

— Huooo!... țipară sosiții și trecură numaidecît la acțiune. Pietre, bîte, pumni și călcîie izbeau acum în lemnăria casei.

— Potolește-te, Gotfried, îi strigă Gleichen Primul. Tu n-ai nici un drept la beneficiul ăsta. Jus primo occupanti, ce Dumnezeu nu pricepi?

— Nu vreau să pricep! Tu, Walter, ai memoria scurtă. Ai uitat că ți-am dat un Schaffhausen?

— Mi-ai dat o ceapă de ceas ruginit! Întîrzia cinci minute pe zi. Vale! și lasă-ne-n pace!

— Valea! strigă și al Doilea. Nu-i de nasul tău împărțeala de azi!

— Ba bine că nu! răspunse al Treilea. Tu, Brandes, ai fost totdeauna mojic. De furat ai furat de la toți și te-ai milogit pentru orice lețcaie. Acum faci pe grozavul și pe Gleichen cel nobil! Ptiu! Vă scuip între ochi pe-amîndoi. Aștept să-mi deschideți.

— Atunci așteaptă pînă faci pe tine! găsi de cuviință să răspundă Brandes și iarăși haimanalele lui necioplite se stricară de rîs. Și iarăși bolovani, ciomege, cizme, maimai să dărîme bunătatea de han. Dar atunci se făcu auzit și hangiul:

— Opriți, oameni buni, nu mai dați! Că hanul ăsta l-a avut și tata, și moșu', și strămoșu', și oricine-a intrat a plecat mulțumit. Ce vă cășună tocmai pe Lebăda mea? De ce nu v-ați dus la Ostroda, la crîșma lui Șpitra? De ce nu la Bros, la Schulleri? De ce chiar la mine? Arză-v-ar focul de frați blestemați!...

— Hai, hai, lasă cloanța! se răsti atunci Gleichen al Doilea, iar Gleichen Întîiul completă cu o maximă:

— Cînd taurii se bat, viteii stau de-o parte.

— Deschideți ori ba? întreabă cel de-afară.

— Ba, spuse fratele Walter.

— E ultimul vostru cuvînt?

— Ultima ratio!

— Atunci vă dăm foc!

— S-o vedem și pe asta!

— Ba nu! începu să răcnească hangiul. Pentru numele Domnului, fie-vă milă! Eu din crîșma asta trăiesc, nu din furt.

Ci mușteriii lui fără suflet, în loc să se-ndure de el, îi strigară pe rînd, în bătaie de joc:

— Focul te purifică, Humper! Tu însuți ne-ai urat adineauri să ardem. Acum o să arzi cu noi laolaltă, și-ți iartă Dumnezeu toate păcatele!... Dac-o să ardem, vezi bine! Și rîseră iar.

Mie însă numai de rîs nu-mi ardea. Mă foiam prin odaie încolo, încoace, nemaiștiind ce să fac. Atunci se deșteptă și felinarul, își înteți para, sări de pe masă și începu să dea din colț în colț. Căuta o ieșire pesemne; se temea la rîndu-i de foc, el, care tocmai prin foc își justifica existența și trăia cu focul ca omul cu propria-i umbră. Dar după cît am înțeles eu atunci, nu-i surîdea nicidecum să piară ucis de propria-i armă.

Hanul se zguduia din țîțîni — era la urma urmei o hardughie de lemn și focul ar fi avut de unde mușca, ba chiar începuse să dănțuiască deasupra ferestrei, pe acoperișul de șiță.

«Blestemat să fie ceasul în care m-am hotărît să rămîn aici!»... așa boscorodeam și mă loveam mereu de lămpaș, pe cînd, zor-nevoie îmi adunam într-o mică valiză puținele lucruri pe care le aveam. Dar cum voi scăpa și pe unde, n-aveam măcar o idee și nici o speranță nu mă îmbărbăta. Iadul creștea tot mai mult: obloanele căzură,

ferestrele se sparseră pe rînd și cei dinăuntru tăbărîră asupra celor din stradă...

Atunci năvăli Hannelore. Purta la rîndu-i o bocceluță în mînă, dar părea, orișicît, mai lucidă ca mine.

— Să fugim! Au pus foc!

— Văd, i-am răspuns. Pe unde ieșim?

— Pe fereastră! Nu-i greu să cobori.

Numaidecît felinarul ne-o luă înainte, sparse fereastra și ieși grabă-mare. Dar mai apoi îl auzirăm căzînd, sfărîmîndu-se de pietrele din curte. Buimac, după somn, cum era, uitase pesemne că ne aflam la mansardă!

— Haidem și noi! făcu Hannelore. Sub fereastră-i o streașină lată, apoi ne lăsăm pe burlan — și repede, repede! Acuși arde tot.

Așa și făcurăm. O lăsai pe ea înainte, apoi mă descotorosii de valiză, ca să fiu mai ușor, și îmi dădui drumul încet pe streașina casei, spre burlanul din colț. «Fără panică! ziceam. Fără panică! Lucrul cel mai nesăbuit este panica. Cincizeci la sută din nenorociri se întîmplă din pricina ei...» Apucasem burlanul și mă lăsam binișor spre pămînt, cînd am simțit deodată cum mi se sfîșie un crac de pantalon. «Atita rău! mi-am zis. Bine că scap cu viață!...» și numaidecît m-am pomenit într-o baie de apă, cu Hannelore alături, cînd eu peste ea, cînd ea peste mine.

— Fire-ar să fie! înjura Hannelore, am uitat că sub scoc pusesem butoiul pentru apa de ploaie...

Am ieșit amîndoi ciuciulete, dar spre norocul nostru, așa uzi cum eram, ne-a fost mai ușor să răzbim printre flăcări, căci peste tot, de jur împrejur, boboteau acum pale înalte, și din dezmățul acela de foc și de larmă se auzea bietul Humper țipînd:

— Ajutor! Săriți! Ajutor! Pompierii!...

Regăsindu-mi valiza, dădui să mă țin după Hanne, cînd auzii nu departe de mine un zgomot de fiare și cioburi, care săltau neputincioase prin curte. Era felinarul. Felinarul zdrobit.

— Lasă-l acum, spuse fata. Nu-i vreme de el!

— Ba nu, făcui eu, mie mi-a fost de-un mare folos! Și luîndu-l de toartă, alergai cu el pe urmele fetei.

Ieșirăm prin șură în grădina din spate, apoi, peste gard, într-o uliță mică.

— Acum încotro?

— N-ai mașină?

— Ba da, am parcat-o în piață.

— Apoi hai în piață; doi pași pîn-acolo!

Și pornirăm în fugă prin satul pustiu. Căci satul, deși părea nefiresc de ciudat, ba chiar revoltător pot să zic, era pustiu și tăcut. De nicăieri, din nici o casă de om nu se ivea cineva, nu licărea o lumină, nu răsuna o vorbă rostită, ci totul rămînea cufundat în aceeași liniște neagră și rece pe care o cunoscusem de cu seară. Nu lua nimeni parte la tragedia lui Humper. Așa că n-aveam de ce ne sfii c-ar fi putut cineva să ne vadă în halul în care eram amîndoi.

Ajunși în piață, ne-am instalat în Trabant, după ce, cu grijă, i-am găsit un loc confortabil, pe jilțul din spate, lămpașului nostru stins și olog.

— Și-acum încotro?

— Îți arăt, spuse fata. Ia-o-nainte, ieșim pe șosea, facem la stînga și-ajungem la Hausen. Acolo stau eu, adică bătrînul. Ne uscăm hainele, am să-ți cos pantalonul, ne odihnim pînă mîine și apoi om vedea. Dă-i viteză!

Ne-am dus. Am ieșit pe șosea — șoseaua pustie, cerul noros, întuneric și frig. Ba chiar mai mult: începuse să plouă.

— Poate așa se va stinge ce mai e să rămînă din mustăria jupînului tău.

— Da, spuse fata. Păcat și de han, și de el!

În clipa cealaltă, pe deasupra noastră pluti un țipăt jalnic de pasăre mare, un fîlfîit asurzitor de aripi cuprinse de foc și numaidecît, de partea cealaltă a drumului, auzirăm un zgomot sinistru ca de tablă zdrobită.

— E Lebăda noastră, suspină Hannelore. Atîta i-a fost!... Nu opri. E tîrziu?

— E trei douăzeci.

— Ohe! rîse ea. Acum desigur Aldrin și Armstrong și-au înfipt picioarele pe lună. Păcat că nu-i puturăm vedea!

— Da, păcat ... suspinai și eu cu amar și mă uitai în sus într-acolo. Dar cumătra Selene refuza să se-arate și de bună seamă habar n-avea ce se petrece la noi, pe pămînt.

Cîntul IV

Noaptea sfintei Walburga

Oprirăm în fața unei case de țară — o casă măruntă, cu poarta înaltă și c-un butoi uriaș rezemat lîngă poartă. O asemenea bute mai văzusem cîndva, la poarta dogarului Krumes din Broos, a lui Balthazar Krumes cel mic și burtos, pe la care trecusem ades în răstimpul șederii mele acolo, ca să-i aud balivernele lui deșucheate — o sută de basme cu demoni și iasme — căci meșterul Krumes, deși cam ursuz, destul de scîrțan și destul de obtuz, se pricepea de minune să spună povești. Nu-i locul, nici timpul să deapăn aici cîteva dintre ele, ca de-o pildă basmul cu Hugdik — butoiul, cel ce robit de un demon al foamei, mînca împreună cu regii la masă, pînă cînd, ghiftuit peste poate, a crăpat într-o mie de țăndări uscate... Sau basmul cu Uve, spiridușul din baltă, care lăsa fetele fără haine la scaldă... Sau basmul cu cioara sulemenită ... sau cel cu bufnița îndrăgostită ... și cîte alte povești nu v-aș spune — vreo trei despre grota cu șapte izvoare și alte vreo trei despre gluga vrăjită — dar cum mi-am propus în cîntul al treilea, mă văd nevoit să urmez altă cale: să-mi trăiesc mai departe aventura cu Hanne și, de bine, de rău, să-i găsesc un sfîrșit. Și zău acum mi se cuvine zicala: «Ce omul singur își face, nici Dumnezeu nu-i poate desface...»

— Ola! spuse Hanne, acum va trebui să batem solid în fereastră. Bătrînul n-aude cu dreapta și doarme totdeauna pe urechea cea bună.

— Să batem, făcui și eu, dar nu mă mișcai nici un pas din mașină. Și pînă cînd Hanne bătu în fereastră — și bătu mult și bine fără să primească răspuns — eu mă întorsei lîngă meșterul Krumes, lîngă Krumes din Broos, cel mic și burtos, ca să-l ajut, așa cum puteam eu s-o fac, ba să petreacă cercul pe doage, ba să pună butoiului cep sau capac ... și asta pentru că meșterul Krumes, deși văduv și singur, nu angaja ajutoare. Și nu că n-ar fi găsit ucenici sau c-ar fi avut mai știu ce pretenții, ci pur și simplu fiindcă avea o natură hapsînă: «Îi crești, zicea el, îi înveți meseria ș-apoi numai bine îți fură clienții ...»

— Claxonează, ce naiba! îmi strigă Hannelore. Poate-așa o să creadă c-aude ceva, ramolitul.

Claxonai, dar degeaba! N-am trezit decît cîinii și pînă ce Hanne să-și afle răspuns — — mai bătu și la altă fereastră — eu rămăsei bucuros lîngă Krumes, lîngă Balthazar Krumes, dogarul din Broos, ca să-l pot răsplăti într-un fel pentru «Coroana picată din cer»... pentru «Inelul cel fără-inel»... pentru «Pacostea maicii Notburga»... sau pentru «Dragostea sfintei Walburga», pe care tare-aș dori să v-o spun, dar între timp ce meșteri Hannelore, făcu ce făcu și dete poarta în lături, ca eu să pătrund cu Trabantul în curte... O curte cuprinsă, pardosită cu pietre, ca să nu se așeze noroiul cînd plouă, și plină cu scînduri, cu butoaie, cu scule și cu talașul împrăștiat peste tot.

— Ei, drace! făcu din nou Hannelore. Ușa-i închisă cu zece zăvoare. Va trebui să-ncercăm și la ușa din dos... și pînă se duse la ușa din spate — și bătu mult ș-acolo și tot pe deageaba — eu mă văzui în ograda lui Krumes dogarul, a lui Krumes din Broos, cel mic și sfătos, la fel de cuprinsă, pavată cu pietre și plină cu scînduri, cu butoaie și scule și cu talașul împrăștiat peste tot, pe care acolo, răbdător de-ndărătnic, îl rumega Maul-Esel, catîrul său alb...

— Ohe! Sacramentum! se auzi Hannelore. Omul ăsta cînd doarme, parcă doarme somnul de veci!...

— E dogar? o întrebai.

— Ei, și? Ce-are a face? Nu din pricina asta n-aude.

— Cred și eu! o-ntorsei. Și poate că nici n-a surzit prea de mult.

— De vreo doi ani încoace... Și mai este ceva: dacă-i beat, aleluia! poți să tragi și cu tunul!...

— A băut totdeauna?

— Nu; n-a băut, dar acuma le bea. De cînd am plecat de la el, le bea!

— De ce l-ai lăsat?

— Asta-i altă poveste! Hai să vedem cum putem să deschidem. Ai un cuțit? Ai o rangă? O daltă?

— Să caut în mașină.

— Hai, caută mai iute. Că de trezit, nu-l trezim pînă mîine!

Dar n-a fost așa cum credea Hannelore. Căci pe cînd încercam să pătrundem în casă — și trebuia s-o facem acum, cînd ploua tot mai tare — din grajd se ivi un cal alburiu, care de fapt avea să fie catîr și care, venind la urechea lui Hanne, rosti răspicat:

— Stăpînul meu nu mai vrea să te vadă. Știe tot satul că trăiești fără frîu — și pentru el, un meseriaș onorabil, asta-i o rușine cu o coadă prea mare! Pleacă și nu încerca să mai intri. Ușa-i închisă, cheia-i la dînsul, și dealtfel bătrînul nici nu doarme în casă. Doarme cu mine, pe paie, în iesle, așa cum face în fiece noapte de vineri, cînd, după ce toată ziua postește, își chinuie oasele lui obosite între baliga mea și cloțani, pentru ca faptele tale spurcate să ți se ierte în cer...

— E nebun?

— Ba nebună ești tu! Și mai află că el m-a mînat. « Du-te, mi-a zis, și bate tu șaua ca să priceapă fetița — că pentru el tot fetiță ai rămas — că n-are la ce să-și mai pună piciorul în casa mea sfîntă, pînă-s eu în viață. N-are decît să se ducă la alții, la cei cu care... mă ierți că n-o spun chiar pe șleau ca stăpînul, adică de data asta la dînsul — și arată înspre mine c-o svîrlitură de cap și de coamă.

— Îți mulțumesc, Maul-Esel, făcu Hannelore. Dealtfel, ce să m-aștept de la tine?... Nu ești decît vocea stăpînului tău...

— Ba drept să-ți spun, adăugă animalul, și eu aș face la fel ca stăpînul, dac-ai fi, prin absurd, fata mea.

— Da, te cred. Semănați amîndoi, vă potriviți de minune: el — un catîr bătrîn ca și tine, tu — un măgar bătrîn ca și el. Dar nu-i nimic, o să dormim în mașină.

— Ba nu, nicidecum! se-ncontră Maul-Esel. Spune-i domnului tău vizitiu să-și mîne de-aici cît mai iute căruța. Dintr-o ogradă cinstită ca asta n-o să facă dumnealui niciodată garajd! Așa că nu mai strica tu ovăzul, și nici nu căta să dai ochi cu bătrînul. N-ar face decît să te bată cu biciul sau să-ți dea o copită că n-ai s-o poți duce!

Cam acesta fu schimbul de vorbe între roșcata mea parteneră și catîrul tătînelui său, Maul-Esel. După care, văzînd că nu-i chip s-o mai dreagă, se-ntorase spre mine și spuse:

— Plecăm! Dă-i viteză! N-am să mă rog de bătrînul. O să dormim în șura de fîn de pe cîmp.

Și ne-am dus.

Și cum îmi stătuse pe limbă s-o-ntreb, o întrebai în sfîrșit:

— Mamă n-ai?

— A murit.

— Și nu cumva tatăl tău se numește Balthazar Krumes?

— Ba da; ce te miră?

— Ba da, înghinai, nu mă mir, nu mă mai miră nimic, zău așa.

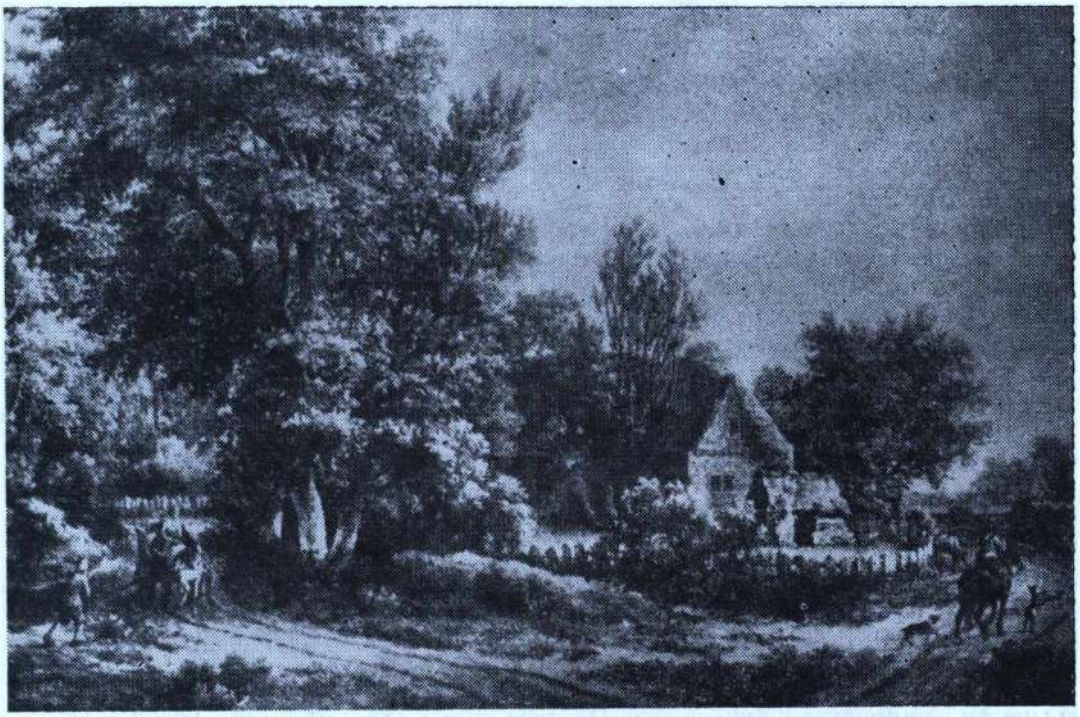
Șura era o șură pustie. O hărăbaie înaltă și goală. Fînul încă nu se strînsese, iar cel de anul trecut abia mai era atît cît să ne fie strîmt culcușul.

Am adus din mașină două pături de lînă și felinarul din Bros, care, deși fără sticlă, se străduia să ne fie de folos. Îi aprinserăm fețila ca să vadă și el în hăul pustiu și întunecos și să se bucure la rîndul său c-a scăpat de primejdie.

Afară ploua — ploua cu găleata, tuna, fulgera — o adevărată furtună. «S-o fi stins hanul? se întreba Hannelore, sau, poate, s-or fi aprins casele toate?...»

Făcurăm un foc din cîteva găteje pe care le aveam la îndemînă și cînd focul prinse putere să ne țină de cald, Hannelore zvîrli de pe ea toate hainele ude, adică, mai bine zis, se dezbrăcă de tot.

Dumnezeu să mă ierte, dar chiar mort să fi fost, nu numai mort de obosit cum eram, și tot înviam în fața unei asemenea priveliști. M-am grăbit să-i urmez pilda și

îmi pusei și eu îmbrăcămintea la uscat. Apoi, pentru că ziua întîrzia să apară, ne-am înfruptat amîndoi din bunătățile nopții. În sfîrșit, se întîmplă ce trebuia să se întîmple încă de-cu-seară. Mai bine mai tîrziu decît niciodată, e și asta o vorbă deșteaptă.

.....

Cîntul V

Venusberg

.....

Cea dintîi se ridică Hannelore. Își îmbrăcă în grabă hainele.

— Mă duc, spuse ea.

— Încotro?

— La zeiță. Mă cheamă demult. Am ezitat pînă astăzi să merg, dar acum n-am ce pierde. Acolo e de mine. Vii și tu?

Am crezut că glumește.

— Să mă gîndesc, i-am răspuns. Să vorbesc cu nevasta...

— În orice caz, ai putea să mă duci pîn-acolo, nu-i tocmai departe. Vino cu mine.

Ieșirăm din șură. .....

Intrarăm într-o vale deschisă și largă, un loc însorit, nespus de frumos, mărginit spre miazănoapte de mesteceni înalți și spre miazăzi de-o pajiște largă. O pajiște verde, mănoasă, întinsă — un plai care suie domol către munte și se sfîrșește departe, sub stînci... Două țancuri înalte de piatră, doi colți aurii în bătaia luminii, parcă ciopliți de-o mînă zeiască, închipuiau în fantezia mea nestrunită două coloane de templu păgîn.

Pe cer, nici un nor — un azur transparent și-o liniște dulce, aproape fluidă, de parc-o simțeam adiind peste noi.

— Stop! zise Hanne.

— Am ajuns?

— Am ajuns.

— Trebuia să-mi închipui. E-atît de frumos! Vasăzică aici e...

— Aici. Vii și tu?

Am tăcut.

— Te gîndești?

— Mă gîndesc.

— Te-nțeleg; nu ești singur.

— Ba da. Pot să fiu.

— Atunci, ce te ține? Poate crezi c-am mințit? Că tot ce ți-am spus astă noapte-i scorneală?

— Nu. Știu că-i așa. Am citit într-o carte.

— Ce carte?

— Demult!

— Despre ea?

— Despre ea. Dar vezi, nu-i tocmai atît de ușor. Odată vîndut cu trup și cu suflet, nu mai ești liber să dai înapoi.

— De suflet nu te-ntreabă zeița nimic.

— Cred și eu! Face parte comună cu trupul. Dar dacă-ntr-o zi vreau să plec, ce mă fac?

— De ce să mai pleci? Nu mai pleci niciodată. Vei fi tînăr mereu și mereu fericit. Cînd alții ca tine-s țărînă curată, tu vei gusta încă din fructul oprit!... Și rîse sălbatic, și rîse perfid, că-n hohotul ei desluși de-astă dată cum, roși de mizerii și boli, mă conjură toți Wolfii și ielele nopții, din șură.

« Păzește-mă, Doamne, de toată sminteala! Netrebnica asta mă duce-n Walhala!... »

— Nu vin! i-am răspuns. Mi-e teamă de zei.

— Nu-i zeu, e zeiță.

— Cu-atît mai vîrtos!

— Treaba ta! Eu mă duc. Dar să știi de la mine: ești un prost că nu vii, zeița te-așteaptă. Nu-i dat orișicui după stare și faptă să treacă prin poartă de partea cealaltă... și arătă înspre colții de piatră, aspri, severi, fastuoși, care-mi părură dintr-odată înfricoșător de frumoși...

— Nu vin, Hannelore. Te-am iubit doar o noapte.

— Ei și? Hodoronc! Chiar de asta te iei? Acolo sînt cîteva mii de femei! N-ai decît să-ți alegi care-o vrei.

Cu argumentul ăsta ar fi putut ușor să mă convingă și poate că plecam cu Hannelore pe veci în Walhala, dacă n-ar fi trecut chiar peste creștetul meu un foșnet serafic de frunze:

« Căci are landgraful din Warte o fată
de nimeni văzută, privită vreodată.
Ferită de-a lumii viclene iscoade
ea chipu-și ascunde sub grele broboade.
Dar mîine, la cele mărețe festine,
se-arată în lume la fel ca oricine,
căci vrea cu de-adinsul bătrînul ei tată

să-i fie cu cinste mîndreţea cîntată.
Şi celui ce-o cîntă ş-o laudă mai tare,
Nevastă să-i fie i-o dă. Şi se pare
că-i lasă şi ţara cînd moare. Ohe!... »

— Nu vin, Hannelore, făcui, şi mă iartă. Am altă chemare, cu mult mai înaltă. De zei, drept să-ţi spun, eu m-aş ţine departe. Dar tu, n-ai decît! Un drum ne desparte.

La Warte mă duc! Vreau să cînt frumuseţea. Visez o codană, o gingaşă floare, cu părul ca spicul şi ochi de cicoare. Nu demon, ci înger cu chipul senin. Pe ea o aştept, năzuind să-mi apară; pe ea vreau s-o cînt la Warte diseară; prin dragostea ei vreau alt om să devin.

— Auleo, te-ai tîmpit, spuse fata. Vorbeşti ca un catihet de la ţară. Vino-ţi în fire, măi frate, că mă faci de ruşine. La ce mi-am pierdut eu toată noaptea cu tine?... Ori poate că-i fi îndrăgostit de-o gălbează din alea? Spălăcită la faţă, stinsă ca varul, fără pic de viaţă, ca bălegarul...

Leşinatele astea nu ştiu nimica. Le pui la corvoadă, tuşesc imediat... Îs bune să caşte guriţa lor demnă cînd predică popa la missa solemnă... Avem şi pe-aicea din astea destule! Du-te s-o vezi p-a lui Wexler din vale sau pe uscata popii Baudrexler. Astea în schimb au pămînt şi parale. Poate-ţi cade vreuna cu tronc ş-o peteşti. Ei, nu, zău, că mă plictiseşti!

Şi, luîndu-şi bocceaua cu lucruri, ieşi din maşină, trînti portiera şi apucă să alerge pe plai. Sălta zvăpăiată prin iarba înaltă, prin iarba smălţată cu flori colilii, se ducea însetată, voioasă, zglobie, cu părul în vînt, ca o flacără vie. Căci uitasem să spun: de cum a plecat, începuse să bată un vînt aripat, iar colţii de piatră, pîn-atunci aurii, se scăldară deodată-n lumini purpurii...

Dincolo de stînci, în tărîmul ascuns, ardea acum o văpaie-nţesată şi, ca din pămînt sau ca din tării, răzbătu dintr-odată un cîntec înalt, un glas de femeie eteric şi cald, plutind pe întinsul întregii cîmpii:

« Tu, fiica Evei, dezrobită,
La mine fii binevenită!

Dureri şi chinuri să le laşi
Cînd intri-n caldul meu lăcaş.

Dă pas întors prejudecăţii
Şi gustă cupa voluptăţii.

Plăceri sublime, vis rîvnit
Îşi află-aici cel ce-a venit... »

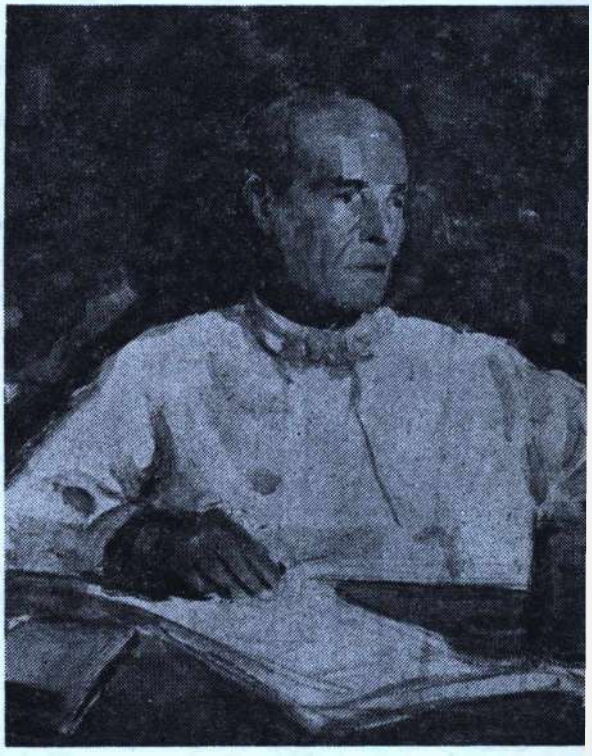
În vremea asta, de dincolo de ţancuri, se iviră doi tineri frumoşi — un bărbat ş-o femeie — mai mult dezbrăcaţi decît îmbrăcaţi şi, luînd-o pe Hannelore-ntre ei, o trecură de partea cealaltă a porţii, în lumina de rug, în împărăţia plăcerii, de unde se revărsa peste lume acel cîntec înalt.

AFINITĂŢI ELECTIVE

Adrian MANIU—Hrandt AVAKIAN

Opinii privind restaurarea monumentelor medievale

Adrian Maniu — portret de Rodica Maniu.

PAGINILE DE FAŢĂ CONSTITUIE REZULtatul colaborării dintre doi mari artişti ai ţării noastre: poetul Adrian Maniu şi pictorul Hrandt Avakian, restaurator de seamă al epocii, care a fost invitat în cursul anilor '50 să ţină nişte prelegeri pentru tinerii doritori să dobîndească această specializare. Necunoscînd suficient limba română pentru a desăvîrşi textele pe măsura propriilor sale pretenţii (Hrandt Avakian, de origine armeană, este născut în Alepul Siriei şi, în urma masacrului i binecunoscut al naţiei sale, din perioada primului război mondial, descris de Franz Werfel în *Musa Dagh*, familia lui s-a refugiat în România), deci nefiind sigur pe forţa condeiului său, Hrandt Avakian a discutat materia acestor cursuri viitoare cu vechiul lui prieten, Adrian Maniu — el însuşi un mare specialist în artă medievală românească, în calitate de comentator, editor şi salvator al ei [1] — pe care l-a rugat să iscodească o formă dintre cele mai nobile preţioaselor sfaturi practice de specialitate pe care urma să le predea. Astfel, din iniţiativa lui Hrandt Avakian, ne-a rămas moştenire această ciudată operă îmbinînd cunoştinţele tehnice ale pictorului cu duhul unei rare ştiinţe a limbii române, izvorît din pana poetului.

Prietenia dintre poet şi pictor s-a accentuat tot mai mult în perioada imediat postbelică, în vremea cînd principalul mijloc de existenţă al lui Adrian Maniu consta în stilizarea şi versificarea unor traduceri. În acea perioadă — cînd şi Hrandt Avakian îşi ciştiga traiul restaurînd localul Carul cu Bere — casa pictorului i-a stat poetului deschisă zi şi noapte. Acolo, abia adolescent, am avut şi noi bucuria de a-l vedea, seară de seară, luînd un ceai oferit din toată inima de aleasa Rose Avakian, soţia prietenului său, în servicii de porţelan extrem oriental şi în ceainice de aramă turceşti sau persane, astăzi prezente, pentru ochiul iubitor de frumos, în Muzeul Colecţiilor, în sălile Hrandt şi Beatrice Avakian.

[1] Vezi monografia *Adrian Maniu* de Mihail Iordache, Iaşi, Editura „Junimea", 1979.

Adrian Maniu era, pentru noi, o operă de artă între celelalte opere din casa pictorului, plină de bronzuri chinezești, indiene, japoneze. Mintea noastră neformată era răvășită de capacitatea lui de a lua poziții armonioase și a le păstra îndelungă vreme, aidoma numeroșilor Budha ce străjuiau filtrarea luminii prin draperiile dense țesute în Asia, de pe pervazul ferestrelor înconjurînd odaia mică de pretutindeni. Aflîndu-ne interesul pentru rampă, Adrian Maniu — încercat admirator al spectacolului și truditor cu penița în folosul teatrului — se amuza dîndu-ne «lecții» de estetică a pozițiilor trupului omenesc pe scenă, ilustrîndu-le cu propriile sale atitudini pe care le comenta, iar noi, stimulați în visare, ne lăsam atrași de ideea acestui paralelism dintre membre, fugindu-ne gîndul către puținul aflat de noi atunci din arta marelui Pallady. Nu știam încă de influența sursei baudelaireiene atît asupra lui Maniu, cît și a lui Pallady, a acestui *ordre et beauté*, expus ca principiu atitudinal în arta spectacolului, pentru uzul orientării noastre viitoare.

Ba a mai aflat Adrian Maniu că am visat să ajung «poet». La care, prompt, dar la fel de blînd, ne-a sfătuit să optăm mai întîi pentru o meserie: «să nu depinzi de poezie» (iute la ripostă, cugetul nostru s-a scuturat și ar fi depus pe tava discuției un penibil: «să depindă ea de tine»; noroc că s-a rușinat să dea glas superbiei ...).

Ne-am îngăduit să facem publice aceste amintiri deosebit de prețioase dintr-o epocă de orientare a unui tînăr poet deoarece ele scot în evidență o caracteristică a acestuia puțin cunoscută pe calea tiparului: Adrian Maniu ignora deosebirea de vîrstă, de pregătire, de statut social. În relațiile sale cu cei încă departe de vîrsta maturității,el niciodată nu folosea *dreptul vîrstei*, care lui i-a amărît anii liceului. Vorbea cu o afabilitate și o căldură elegantă ce te făceau să te simți egalul său întru litere și drept la succes, în cunoștințe și gust, în greutatea opiniei și a libertății de acționare. Care adolescent nu-și poate dori un astfel de mentor? Numai că noi, așa cum li se întîmplă tuturor adolescenților insuficient bătuți de soarele rațiunii, dar prea mult influențați de cel artificial al îngîmfării, nu am știut folosi extraordinarul prilej de a plonja în sînul literaturii române sub supravegherea sa fraternă.

Cuvintele de închinare cu care începe textul cursului prezentat de noi aici, înscrise după adresarea directă celui care a tutelat respectivele cursuri, «aceste frumuseți se cuvine să le cercetăm, spre a le înțelege — iar înțelegîndu-le să le ocrotim», dacă în forma acestor cursuri se referă la bunurile create de artiști, în cazul relațiilor autorului lor cu imberbul ce eram, se potrivesc de minune ca referire la încărcătura de elan și visare, fremătînd în pieptul oricărui tînăr, încărcătură cercetată, înțeleasă și ocrotită de el, în cazul nostru, pentru care astăzi îi aducem această mulțumire. Este adevărat că, ulterior, am rămas credincios inimitabilei înțelepciuni a lui Hrandt Avakian. Totul este să nu fi fost prea tardiv ales momentul cînd tînărul a hotărît să-și plece capul în fața sfatului. Dacă roade vor fi, după ele se va cunoaște cum și-a împlinit tînărul de pe acea vreme misiunea de a asculta.

O ultimă oprire în prag. Rugăm cititorul să țină seama de faptul că aceste prelegeri erau adresate unor restauratori de artă veche. Revelarea duhului în care, conform stadiului gîndirii evului mediu, au fost realizate operele destinate cursanților și, prin mîinile lor abile, revenirii la viață, se cuvenea făcută.

Deoarece cuvîntul introductiv al cursurilor gîndite împreună de Hrandt Avakian și Adrian Maniu și compuse într-o neasemuită limbă românească de cel în urmă numit, este conceput ca un gest de obedientă față de tradiție, am socotit potrivită publicarea lui în continuarea acestor rînduri, adoptîndu-l, cu modestia cuvenită, ca o proprie închinare a noastră față de autorii lui.

Educația științifică modernă nu poate tresări în mintea cititorului pus în contact cu anumite formulări din paginile ce succed. Tocmai în aceste formulări educația specificată descifrează mersul istoriei spiritului uman spre zilele noastre.

*

Aceste frumuseți se cuvine să le cercetăm, spre a le înțelege — iar înțelegîndu-le să le ocrotim.

Comorile frumuseții sînt mai prețioase decît aurul și argintul — sînt chiar fără de preț — chiar cînd în făurire nu au folosit decît lemnul, pînza, vopseaua și tencuiala varului. Adevărul lor străbate veacurile, vorbind fără de cuvinte — dar înălțînd simțirile — purificînd înțelegerea despre omenire și despre marele gînd ce orînduiește legile pînă la ceruri.

Aceia — puțini aleși — care au avut harul ca prin măestria mîinilor lor să zămislească opere de frumusețe au trăit sfințenia clipei creatoare — prin credință de care

cîteodată înșiși nu își dădeau seama cît este de rodnică și deplină în neprihănirea ei. Dar din ce ne-a rămas din veacurile trecute — ca o datorie spre a o păstra pentru veacurile viitoare — *lămurim că vechii meșteri aveau o pregătire* atît sufletească în felul în care se apropiau de clipa creatoare de artă, cît și tehnică — în materializarea — în întruparea inspirației lor. Să îmi fie îngăduit înainte de a trece mai departe la adevăratul cuprins al prelegerilor noastre să amintesc adevăruri cunoscute din viața marilor zugravi. [...] Aveau conștiință și din conștiință izvora conștiinciozitate. Iar conștiinciozitatea face să decurgă o *sinceritate* a cărei deplină înflorire e ca și o *spovedanie*, o înaltă purificare a sufletului. Aceste calități se arătau ca *însușiri firești* la adevărații artiști. [...] Și cu toate că munca lor întrebuința materie de rînd: piatra, varul, lemnul, vopselele, cu unelte ce nu se osebesc prea mult de ale altor meseriași făurari, ei își alinau setea de frumusețe, cu limpedea curgere de gînduri din cărțile sfinte — și se călăuzeau de povața ce izvorăște necontenit din citirea și recitirea lor — iar pentru acești cucernici meșteri, învățătura culeasă din cărți — o preschimbau în fagure, precum albine din flori adună cu neostenită hărnicie. [...] Ca reculegere înainte de a îndrăzni o înfiripare de artă — cei vechi aveau în cuget povața — în tot ce întreprindem să începem cu drag fiindcă numai ce pornește din dragoste este *viu și sfînt*.

În toate operele mari de artă, ca și în cele mai plăpînde încercări trebuie să fie ca început această *pornire:* Dragoste curată, sfîntă. Și în *tot ce a scris prin pensulă sau daltă* adevăratul artist, chiar cînd a oglindit o floare sau un copac, o suferință sau un păcat din cîte frămîntă lumea, o ispită sau o durere — din cîte umbresc sau luminează mîngăietor gîndul, răsună peste veacuri cuvîntul de Dragoste curată ce ilumineză creațiunea. *Și viața operelor de artă,* strădanie spre nemurire, e totuși de la clipa înfăptuirii materializate, primejduită necontenit ca și o viață omenească, de tot felul de boli, restriști și pătimiri nimicitoare.

Din frumusețile trecutului prea puține au rămas datorită distrugătoarelor primejdii. Dintîi și cel mai înverșunat dușman al operelor de artă e nepriceperea celor *ce nu simt înțelegere* pentru frumusețe, pentru că nu sînt în stare să aibă dragoste de frumos. Răutatea care dușmănește a născocit războaiele ce nimicesc nu numai vieți nevinovate, ci și lamura cea mai înaltă a spiritului omenesc, și astfel pier capodopere pe care progresul nu le poate înlocui. Focul, apa, cutremurele sînt tot atîți dușmani ai artei, ca și căldura verii sau frigul iernii, întunericul mucegăios sau lumina ce decolorează, cum sînt primejdii sulițele cu care păgînii spărgeau ochii icoanelor. Dușman e și viermele ce roade materia, și descompunerea chimică, și dușmană e cîteodată pînă și nepriceperea urmașilor *care dreg greșit*.

Ca să iubim opera de artă trebuie *să o și înțelegem*, să îi pătrundem avînturile, dorințele, intențiile, exprimările. *Nepăsarea și ignoranța* rămîn cei mai neîmpăcați vrăjmași ai operelor de artă și acestora îndeobște trebuie să le aducem învinuire pentru marea pierzanie ce necontenit a măcinat, a irosit, a spulberat nenumărate înfăptuiri de frumusețe, din care puținele rămase sînt totuși înaltă învățătură și rămîn sfinte moaște de lumină și culoare, de formă și adîncime — *de armonie a înfățișărilor* din lume și din suflet.

Deoarece continuă să lipsească tratate de restaurare din literatura română de specialitate, publicarea acestor pagini își îndoiește valoarea, ele putînd fi folosite și pentru învățătura specialiștilor, nu numai pentru degustarea amatorilor de mînuire artistică a limbii. Pînă și colecționarii particulari de obiecte vechi de artă vor găsi aici sfaturi și oprelişti dintre cele mai bine venite, cu nimic reduse, cît privește valoarea, de puțina scurgere a timpului de cînd au fost scrise.

Ne aflăm în posesia respectivului manuscris datorită dragostei cu care a fost păstrat de Hrandt Avakian, care ni l-a încredințat spre publicare. Este a doua lucrare postumă a lui Adrian Maniu editată de pictor. Cea dintîi este cuvîntul înainte al albumului de laviuri de Hrandt Avakian: *Delta* (București, Editura „Litera", 1976), laviuri ilustrate cu «stihurile» subsemnatului; albumul a preluat titlul prefeței inedite a lui Adrian Maniu.

Mihai RĂDULESCU

SALA DE LECTU

[Elogiul vechilor maeştri]

Vechii meşteri, marii meşteri, cunoşteau în mare parte multe dintre primejdiile ce ameninţă trăinicia operelor omeneşti şi mai vîrtos a celor de artă. *Ştiind şi înţelegînd* aceste primejdii împotriva cărora aveau să lupte material — *îşi alegeau materialul* şi aveau reţete a ce e *trainic şi bun* — pe lîngă măestria cu care ştiau să lucreze, ajutîndu-se de canoane pe care azi le-am numi *reguli şi principii estetice* despre perspectivă, despre proporţiile corpului omenesc (anatomie), despre *armonioasa compunere* (aşezarea în plan a figurilor), despre proporţii, despre îmbinări de culoare, care în felul lor mut pot să cînte sau să fie ţipătoare.

Descopereau aceste legi, şi uneori prin tradiţie le lăsau moştenire, a însuşirilor prin care farmecul artei se realizează. Dar în afară de aceste ştiinţe ce erau indispensabile pentru exprimarea artei, ei nu uitau nici acele principii temeinice fără de care exprimarea nu poate fi trainică. Ştiinţa lor cunoştea *fizica şi chimia* empiric, dar adevărurile lor *se controlau* în timp şi simţul lor de observaţie alcătuieşte o *uriaşă experienţă*, deşi, nu o dată, din nenorocire, ei înşişi cîteodată au greşit, ispăşind vina unor încercări lipsite de calităţile durabilităţii, iar alteori, neînţeleşi de contemporani sau de urmaşi, *descoperirile şi metodele lor au căzut în uitare*. Cum să încercăm să tămăduim o operă de artă rănită sau bolnavă fără a cunoaşte anatomia ei şi răul bolii suferite? Ca şi un medic, ce vrea să aducă lecuire, cei în grija şi în datorinţa cărora va să fie *salvarea* operelor de artă trebuie să se apropie de descifrarea alcătuirii lor. Numai astfel vor putea să fie doctori buni, să tămăduiască răul, fără a chinui, sau a ciopîrţi structura frumuseţii, fără să altereze sau să abată liniile de inspiraţie personală, nici stilul epocii în care opera de artă a fost concepută. *Materialul tehnic* ce a fost întrebuinţat trebuie cunoscut, atît ca *materie* primă din care a luat fiinţă, cît şi ca *unelte* prin care materia a fost plămădită, ajutată fiind să ia înfăţişarea dorită. Va trebui dintîi să cercetăm aceste mijloace originare ale exprimării, apoi vom arăta noile descoperiri de tehnică prin care ne putem ajuta pomenindu-le comparativ ca leacuri noi şi instrumente medicale de restaurare.

Cîmpul frumuseţilor în arta religioasă — asupra căruia aruncăm o fugară privire ca asupra unei pajişti zmălţate de primăvară — e atît de variat încît nu putem să îl cuprindem decît într-o grăbită enumerare: *Icoana* ne va ocupa întîi — dar simţul ocrotitor, înţelegător şi iubitor îi socoate podoaba sfîntă mai presus de toate, fără de a

uita celelalte măestrii de artă religioasă pe care deocamdată le enumerăm ca să arătăm întinderea problemei. Arhitectura cu stîlpi dantelaţi şi firide în piatră se înfrăţeşte cu sculptura, care mai cu seamă în lemn a dăruit altare şi un mobilier de strane, tetrapoduri etc. Plăci zmălţuite ca în bisericile lui Ştefan cel Mare fac să pomenim ceramica, odăjdii la care vom adăuga aerele brodate şi ţesute de domniţe ne amintesc însemnătatea acestor podoabe numite vestminte. Odoarele de cult: potire, cruci, acoperăminte de evanghelii ciocănite, zmălţuite, filigranate ne vor îndrepta să vorbim de făurărie giuvaericească. Podoaba cărţilor sfinte, cu miniaturi şi cu gravuri în lemn, ne silesc să preaslăvim întîiele tipografii din care s-a înălţat prin grafică o cultură pe hîrtie, pergament şi piele cu ajutorul slovelor. Iar împodobirea întregului interior şi exterior ne vor îndreptăţi să arătăm ce este fresca, care mai dăinuieşte sub fumul lumînărilor sub bolţi, sau prin furtuna veacurilor pe dinafară. *Aceasta a fost o simplă enumerare.*

Iată un vast material tehnic — lemn, pînză, zmalţuri, metale, lut şi var, toată chimia culorilor, a aliajelor de metale, a preparativelor ce trebuie de-a rîndul cercetate pentru a cunoaşte primejdii ce pot fi realizate şi trăinicii cîte sînt de putinţă într-o bună păstrare.

Vom începe cu *lemnul*, material pe care au fost în număr mai mare icoanele ce ni s-au păstrat, lemn ce *se alegea, se pregătea* şi se acoperea prin diferite procedee, pentru a reprezenta *o suprafaţă* asupra căreia pictura urma să fie aşternută. Lemnul este un material vegetal, care a fost verde viu, prin el urcînd vlaga sevei atît cît copacul trăise. El e compus din fibre ce se văd la lupă ca şiraguri de chilioare care toate aveau ca o măduvă o substanţă ce dispare mai repede — şi alta numită *celuloză* care poate uneori să se menţină mii de ani în condiţii favorabile, cum s-au păstrat uneori în piramidele morminte. În pămînt sau apă, cînd nu e în contact cu aerul, lemnul îşi transformă constituţia într-o substanţă ce nu mai putrezeşte, devine abanos — cărbune. În sucurile care erau hrana lemnului există în diferite proporţii o altă substanţă, răşina.

Lemnul cărbune poate avea vechimi de sute de mii de ani, cum îl găsim în pămînt din preistorie, dar aceasta nu ne interesează. Lemnul are însuşiri osebite după neamul copacului ce a fost. Are fibra mai densă, e mai dur, a crescut mai repede, e mai moale. Acolo unde a avut ramuri, fibrele au schimbat direcţia şi densitatea, în scîndură recunoaştem noduri, origini de ramuri. Iernile au lăsat în secţiunea unui trunchi semne de inele concentrice, variind după asprimea lor. Lemnul arde, lemnul uscat suge umezeala, atunci se umflă, se încovoaie, crapă, şi, în fine, el e hrană pentru viermi, şi e atacat de ciuperci sau mucegaiuri care îl putrezesc sau ciuruiesc. Deci întîia condiţie a fost: iconarul să aleagă lemn trainic, din ce se putea găsi la noi, şi rezista climatului nostru. În condiţii optime, lemn din trunchi uscat pe tulpină sau tăiat iarna cînd are mai puţină sevă în el, seva care e hrana dorită de paraziţii lemnului. Să fie fără noduri, care uscîndu-se cad din suprafaţa scîndurii. Să fie scîndura consolidată prin pene care împiedică încovoierea icoanei. Să fie îmbibat dacă se poate cu o substanţă imputrescibilă ca şi îmbălsămarea, şi care nu arde (ignifugă).

Lemnul deci trebuia pregătit, şi pregătirea însemna acoperirea suprafeţei ce urma să fie zugrăvită cu un strat izolator. Cum mai veche decît pictura icoanelor a fost aceea a zidurilor, întîiele icoane pe lemn au fost acoperite cu o preparaţie ca şi mortarul anume pregătit pentru fresce — şi am putea să le numim fresce portative — acele vechi icoane, ce aveau asupra frescei însuşirea că puteau fi mutate din loc.

Lemnul s-a acoperit cu o tencuială anume pregătită, uneori chiar aceasta fiind aplicată pe o urzeală de pînzătură încleiată pe lemn. Vom arăta la timp diversele procedee şi inconvenientele ce pot fi tămăduite.

Încheiem arătînd că este necesară o cunoaştere a materialului pentru toate obiectele de artă. Ţesături, care se tocesc, se pătează. Metale, care ruginesc sau se alterează. File de cărţi, care sînt atacate de paraziţi. Poleituri, care se întunecă, se cojesc sau se fărîmiţează. Vom încerca să enumerăm cît mai multe reţete practice care trebuie aplicate cu grije de la caz la caz pentru toate felurile de accidente ce pot fi tămăduite.

Dar ca prim sfat pentru această primă lecție, așa cum doctorul dintîi trebuie să învețe pe cei suferinzi că e mai bine să nu fii bolnav, arătăm că *întîia grijă* e să menținem sănătatea și abia pe urmă să luptăm cu bolile. Principii de *igienă* pentru conservarea obiectelor sînt mai folositoare decît restaurările. Și mai ales feriți-vă de o falsă știință băbească a nepricepuților încrezuți care curăță icoane și tablouri cu cartof, măr, ceapă, ou, tot lucruri pentru bucătărie, dar care în restaurări de artă sînt otrăvuri amăgitoare. E o nerozie să crezi că mărul tăiat care oxidează un cuțit nu va înnegri culori. E o neghiobie să crezi că albușul oului care clocit e otravă, întins pe o pictură ca să dea glanț, va avea alt rezultat decît a fi aperitiv pentru microbi. Iar cel mai mare dușman cu care se aliază restauratorii cei proști e apa cu sau fără săpun.

Închei trăgîndu-le lor o săpuneală. Apa care udă o pictură e suptă în grund unde lucrează ca să o dezlipească și să o facă să cadă coji. Chiar numai umezeala din aer are cu timpul acest efect. Cei care spală cu apă tablourile nu le adapă, le îneacă, le omoară.

Întîia poruncă va fi să nu ucidem, să nu distrugem prin nepricepere ceea ce avem datoria să păstrăm.

Despre culoare

Desenul delimitează subiectul pictural, exprimînd pe suprafața plană acea dimensiune care în natură se numește *adîncime*, pe lîngă înfățișările pe care le redă firește — *lățime* și *înălțime*, ce pot fi cuprinse în orice suprafață chiar atunci cînd în redare se procedează la o *reducere proporțională*, cerută de nevoia de a cuprinde în un anume spațiu sbiectul. Nu ne îngăduie subiectul să pomenim prea mult despre *perspectivă*, adică despre felul cum desenul rezolvă evocarea adîncimii și a reliefului. Nu vom aminti nici de gradațiile de umbră și lumină, care au o însemnătate covîrșitoare în opera de artă, decît spre a sublinia însemnătatea acestor exprimări esențiale, pe care necontenit trebuie să le cercetăm și să le simțim cît mai just, *gîndind necontenit tot ce vedem.*

Culoarea e exprimarea strălucitoare ce nu poate să își vădească harul decît abia așezată pe această schelărie a desenului, așa după cum însăși frăgezia unui chip omenesc este clădită de dumnezeire pe suportul de oase și mușchi. Culoarea e o vibrație a luminii, ne spune fizica și dacă orice pictor are o paletă, pe care își orînduiește culorile, ar fi să asemuim cu o paletă curcubeul care pe arcul ceresc desfășoară toate culorile cîte le poate vedea și simți ochiul omenesc. (Sînt și culori nevăzute: infraroșii și infraviolete pe care fizica le cunoaște dar care nu au legătură cu preocuparea noastră.) Curcubeul, cu paleta lui cerească, nu e decît *o descompunere a razei albe*; printr-o prizmă de sticlă a unui policandru îl vedem ca și prin pulberea apei dintr-un havuz sau prin aerul încărcat de umezeală, așa cum a fost pomenit de Noe.

În raza albă sînt toate culorile și o experiență de fizică ne arată cum o roată pe care sînt toate culorile dacă o învîrtim repede, amestecînd culorile ne redă lumina albă, roata părînd albă. Amintesc însă ca mai direct utilă observația lui *Goethe*, marele poet, asupra culorilor complimentare și a culorilor suplimentare, pe care le-a așezat în chip de stea spre a exprima însușirile celor ce se îmbină și a celor ce contrastează. În *steaua lui Goethe* vedem culori ce se opun și care contrastează între ele, și culori care se armonizează, se îmbină. Galbenul e țipător lîngă albastru sau roșul lîngă verde, cărămiziul supără lîngă violet. Din albastru amestecat cu roșu va ieși o gamă de tonuri violete *bătînd* într-o nuanță după proporția dozajului: din albastru cu galben, vor ieși tonurile verzi.

Verdele amestecat cu roșu ne va da un cenușiu ca și portocaliul amestecat cu violet. Toate aceste experimentări le încearcă pictorul pe paletă. Vom învăța cum o culoare *pare mai aprinsă* sau mai stinsă, după culorile între care e alăturată, cum tonul e mai limpede sau mai turbure, după proporția cu care e amestecată cu altă culoare. Vom ști să urmărim nuanțe care abia se întrezăresc în amănunt dar care dau în ansamblu

efecte tot atît de puternice cum există în culoarea mării ce ni se pare de un verde adînc, iar cînd o privim într-un pahar ni se pare incoloră.

Nu va fi destul ca artistul să ştie şi să folosească în talent aceste principii de fizică, el va trebui să cunoască şi cîteva amănunte de *chimie practică*, să ştie că unele din culorile pe care le foloseşte nu se pot amesteca oricum cu orice altă culoare, ci unele îşi schimbă din amestec compoziţia şi deci şi însuşirile de lumină, şi *se strică*. Cadmiul, garanţa au adesea acest inconvenient, şi atunci meşterul, care totuşi trebuie să le folosească, recurge la subterfugii spre a le izola, sau spre a stăvili dezavantajele pomenite.

Culorile prin care se exprimă pictura în diferitele tehnici au însuşiri deosebite, de la înfăţişări de tonuri mate dar totuşi strălucitoare ca pe o aripă de fluture, pînă la tonuri ce par umede, ca dogoreala ce curge într-un zmalţ, dînd efecte lucioase, cu moliciuni străvezii. Această înfăţişare, de la mat către lucios, o au în gradul succesiv aşa cum le citäm: pastelul, guaşa, fresca, acuarela, tempera şi uleiul. Fiecare din aceste feluri de a exprima culoarea are efecte proprii, şi alegerea materialului în care vom executa o pictură va depinde deci de ce efecte voim să folosim.

Cei vechi aveau o paletă mult mai redusă, adică întrebuinţau mult mai puţine nuanţe de culori gata pregătite, dar ştiau cum să nu le amestece întrucît amestecul altora schimba culoarea. Dar trebuie să ştim că acele numeroase nuanţe de culori ce se găsesc de-a gata pregătite în comerţ nu sînt toate trainice, şi folosirea lor e primejdioasă tabloului menit să dureze. După puţini ani unele se întunecă, înnegrindu-se, altele se spălăcesc, decolorîndu-se, fiecare se alterează în felul său şi atunci cu timpul tablourile pictate cu culori proaste ajung a fi la fel cu o mîzgălitură de pete. Şi cînd vrem *să dregem*, să restaurăm, mai cu seamă un obraz dintr-un portret, nu e destul să găsim nuanţa de culoare pe care o avea obrazul, ci trebuie să întrebuinţăm culori ce nu se vor altera, ca să fim siguri că peste cîţiva ani nu se va fi pătat obrazul cu aceste culori stricate, o nouă restaurare fiind şi mai primejdioasă, pentru că pojghiţa originală de pictură e mai subţire mult decît cea mai fină piele de obraz şi un principiu de la care nu e permis a ne abate, e de a păstra cît mai mult originalul, adică tabloul pe care îl restaurăm.

Chimia modernă ne oferă mari înlesniri, cu condiţia să o folosim cu pricepere. Dau ca exemplu culoarea galbenă zisă *galben de crom* cu nuanţele de la auriul lămîilor pînă la un orange de portocală roşie. Alegînd nuanţa care trebuie, să îi analizăm calitatea. Dacă e culoare praf, punem un vîrf de cuţit pe un ciob de geam şi cu puţin ulei, pe care îl mestecăm cu culoarea apăsînd cu lama cuţitului. (Praful bun trebuie să nu scîrţîie.) Puterea de strălucire a pigmenţilor trebuie să fie omogenă, adică în culoarea preparată să nu vedem că sînt nuanţe felurite. Vom căuta tonurile cît mai strălucitoare examinîndu-le cum se prezintă întinse în probe pe o hîrtie.

O altă încercare se face astfel:

Luăm un gram de culoare galbenă (cîntărită la balanţa de precizie) şi îl amestecăm cu 10 gr. de culoare alb de plumb sau de zinc. Acest amestec îl vom compara cu alt amestec făcut la fel din alt galben, pentru a vedea uşor care dă o nuanţă mai strălucitoare.

Multe culori de ulei sînt alterabile, dar mai plăpînde încă sînt culorile de acuarelă mai ales pentru că ele nu sînt apărate prin verniuri, şi nici măcar prin încorporarea lor în ulei, ci sînt menite a rămîne tonuri străvezii. Pe cele cu bază de anilină le alterează însuşi soarele cu razele ultraviolete. De aceea niciodată nu vom expune o acuarelă pe un perete pe care bate soarele direct, în cîteva zile acuarela riscă să se strice, tot aşa cum e primejdios să stea într-un loc umed unde hîrtia ar mucezi.

Pictorul de frescă, tempera, acuarelă, pastel,e bine să îşi încerce singur rezistenţa culorilor ce foloseşte. El colorează o suprafaţă cu culoarea pe care vrea să o încerce, şi jumătate din această suprafaţă o taie şi o expune la soare un timp de cîteva săptămîni, iar cealaltă o închide într-un dulap. După cîtva timp le alătură ca să îşi dea seama de schimbări. *Pigmenţii*, adică părticelele de pulberi colorate care constituie vopseaua,

se fac din felurite substanţe, chimice, vegetale, sau materiale. Cum pregătirea extragerii cît mai pure e foarte scumpă, şi toţi fabricanţii caută efectul cît mai ieftin, deseori, ca un cîrciumar care toarnă apă în vin, ei caută să slăbească puterea culorii înmulţindu-i cantitatea cu adaosuri.

Ca să ştii deci să dregi o operă de artă, trebuie dintîi să înţelegi de ce s-a îmbolnăvit şi de ce suferă. Uite, de pildă, cunosc un muzeu unde tablourile continuă să se strice, pentru că ele trăiesc într-o atmosferă care nu le convine. O să ziceţi că răcesc întocmai ca oamenii, ba încă mor ! Dacă încăperea e prea uscată, dintr-o căldură de calorifer mai cu seamă, ele crapă. Şi vezi unele zugrăveli ce au trăit sute de ani într-un loc adăpostit, cum se fărîmiţează cînd schimbă locul. Osebirile brusce de temperatură brumează pe zugrăveli şi lasă picături de apă care sînt supte, intră dedesubtul picturii şi o dezlipesc. Dacă vara aduci într-o odaie un pahar cu apă, vezi cum din aerul odăii vaporii de apă se depun pe pahar, iară iarna dacă o dată pe săptămînă încălzeşti un lăcaş, curg şiroaie de pe ziduri. Deci, prima grije: temperatura unde se păstrează cît mai bine obiectele să fie cît mai constantă şi cît mai moderată.Frigul şi arşiţa sînt duşmani ca şi umezeala sau prea marea uscăciune. Un alt duşman e întunericul. Bezna e diavolească pentru culori dintre care unele se înnegresc sau se alterează cînd sînt cîteva luni lipsite de lumină, tot aşa cum se strică şi în aer care nu e curat ci ar conţine vapori de pucioasă sau de alte substanţe chimice nesănătoase. Dar întunericul prilejuieşte mucegaiul care ca o pecingine trăieşte din clei şi lemn, le mănîncă, le putrezeşte cu timpul. Cînd pe icoană vedem că apare o înceţoşare de mucegai, e semn de umedă întunecime, să încercăm să ducem icoana într-un adăpost mai sănătos, ştergînd foarte uşor cu o catifea moale icoana pe faţa zugrăvită.

În tot ce încearcă restauratorul trebuie prudenţă şi cumpătare, ferindu-se de proverbul făcut pentru cei care dau foc la moară ca să scape de şoareci ! Ca să nu distrugi cînd vrei să dregi, trebuie să te gîndeşti în fiecare clipă la ce faci, cum faci şi cît faci. Să opreşti înaintarea răului e mai important decît să dregi, iar dresul să nu se atingă de ceea ce a rămas bun, pentru că nu îl va întrece, ci abia îl va falsifica.

Multe picturi nu sînt pe lemn ci de-a dreptul pe pînză. *O greşeală obişnuită*, şi care pricinuieşte mari pagube picturii, e scoaterea pînzei de pe lemnul pe care a fost întinsă şi împăturirea ei sau rostogolirea în sul. *E bine să nu se scoată pînza*, dar dacă totuşi siliţi de împrejurări, spre a o păstra sau conserva, unii o desprind şi o fac sul, cei mai mulţi fac şi greşeala de neiertat de a face sulul cu pictura înăuntru. Pictura uscată de vreme e apăsată şi se scorojeşte iar cînd vrei să o întinzi locurile care au fost apăsate sînt răni, pe care foarte greu le mai poţi drege pentru că, şi dacă le-ai umple cu culoare, culoarea nouă chiar de ai potrivi-o la fel, învecheşte altfel decît cea veche, aşa că tocmai ce pare că ai dres mai bine poate cu timpul să fie mai greşit. Cînd însă faci sulul cît mai larg şi cu pictura *în afară*, crăpăturile nu se macină, şi buzele lor se apropie îndată ce pînza e întinsă neted la loc. În genere se poate muia o pictură veche dacă o hrăneşti cu un balsam care să pătrundă şi să hrănească o culoare prea uscată, dar asta cere timp şi operaţia nu se poate face într-o singură zi. Vom vorbi la vreme despre acest fel de a hrăni o culoare care începe să se fărîmiţeze.

Fiecare dintre aceste materiale are însuşiri deosebite, şi îndreptăţesc de la caz la caz alegerea lor. Anume unele sînt mai uşor de mînuit, altele mai ieftine şi mai uşor de procurat, unele au o proporţie mărginită (lemn, hîrtie, fildeş, pergament), şi nu se pot îmbina. Unele sînt mai rezistente, altele prind mai frumos culoarea ş.a.m.d. Deci alegerea materialului a fost întotdeauna determinată de considerente tehnice sau economice şi îşi are însemnătatea deosebită. Am arătat că avem astfel o pictură transportabilă şi una fixată.

Scoarţele, tapiseriile, icoanele portative aparţin istoric unor împrejurări ce determinau migraţiuni, pribegiri, refugiuri.

*

Între picturile portative un loc de frunte îl ocupă cele pe lemn. A fost la început împodobit lemnul material de construcţie şi mobilier (lăzile, tronuri, unelte) apoi podoaba în ea însăşi întrecînd necesitatea obiectelor, devine ea însăşi obiect de artă, icoană, tablou. Dar şi lemnul e un material cu felurite însuşiri, cum am mai spus. Între diferitele esenţe de copaci, unele uscîndu-se crapă, se deformează, putrezesc, altele, din neamul bradului, au prea multă răşină care asudă, iese în faţă, în suprafaţa lemnului, şi după ce veacuri au trecut. Lemnul uscat artificial are multe neajunsuri, scorojindu-se încovoiat din umezeala aerului. În ţările nordice, experienţa a făcut pe meşteri să aleagă stejarul şi în al doilea rînd ulmul şi arinul. Înspre sud au folosit pinul, bradul, teiul, fagul, plopul, chiparosul. Cuceririle geografice au dat putinţa folosirii unor lemne excelente din ţări ecuatoriale (mahonul, acajuul, ultimul e, pare-se, cel mai bun material neatacat de viermi, şi nestrîmbat de umezeală). Un lemn aproape tot atît de bun ca acesta e castanul. Ruşii au preferat teiul şi aninul care pot fi mai uşor de găsit.

Atîta însemnătate s-a dat odinioară pregătirii şi alegerii lemnului, încît, în epoca de înflorire a picturii olandeze, se instituise un monopol pentru fabricarea panourilor de lemn în cît mai bune condiţiuni. Şi de cîte ori am văzut minunate icoane pe care le-a pierdut faptul că au fost pictate pe un lemn nesănătos, am înţeles ce îndreptăţită era grija unei cît mai bune pregătiri a lemnului. A ţinerii buştenilor uscaţi cît mai îndelung înainte de a face scînduri, ceea ce nu admite dorul de cîştig al comercializărilor rapide, şi să obţinem ca *materialul destinat artei* să fie de cea mai bună calitate. La placajele destul de bune, din lemn de tei, va trebui totuşi de îndată ce întrec într-una din dimensiuni 1 metru, să le consolidăm în spate de la început o armătură, fie ca o cruce, fie ca o zăbrelire pentru a feri în toate direcţiile lemnul de încovoieri mai tîrzii. Pe lemn se poate picta direct o pictură care e în parte sorbită în lemn, dar sînt şi preparaţii care îi măresc însuşirile bune şi despre care vorbim în reţete.

Pînza e materialul cel mai des întrebuinţat în pictura apuseană. E uşor la dus — cînd artistul circulă spre a găsi subiecte, e omogenă, adică nu prezintă nodurile lemnului. Se poate sfîşia uşor — şi are uneori noduri în urzeală sau cusături care trebuie să nu apară, mai are încă defecte că oricît de bine întinsă, vibrează şi se unduieşte deci nu ţine culoarea neclintit fixată şi deci cu timpul o pulverizează, iar pe faţa nepictată lasă a pătrunde uşor umezeala, care lucrează şi poate devia suprafaţa ei, mai ales cînd pînza nu a fost bine întinsă de la început pe acel gherghef dreptunghiular care se numeşte: «*şasiu*». Anume pînza de pictură trebuie să fie aleasă (groasă sau subţire) dar cu urzeala şi bătătura perfect perpendiculare, iar cînd o întindem pe şasiu, firele ţesăturii să fie perfect paralele cu laturile şasiului. E drept că în timpul renaşterii au fost şi pictori care au folosit cu succes pînză groasă ţesută diagonal. Cea mai solidă pînză e de in sau cînepă. Cînd urzeala e din alt material decît bătătura, se pricinuieşte mai mult sau mai puţin repede un dezechilibru, de pe urma căruia pictura sufere. Italienii pentru opere de dimensiuni au întrebuinţat cînepa, dar un material excelent deşi mai scump e inul. Bumbacul nu e rezistent, iuta mai puţin poate fi folosită numai ca material de studiu şi nu pentru opere sortite să dăinuiască. Cu cît pînza e mai puţin atrăgătoare de umezeală (mai puţin higroscopică), va fi mai păstrătoare de pictură. Sînt procedee de a cerui pînza, dar orice pictor trebuie să ştie cum să o prepare după ce a fost dată la apă, şi cum să o întindă.

Puţin despre pictura pe plăci de metal. Metalul e greu, culoarea nu aderă bine, se usucă şi crapă. Accidentele care provoacă în placă unele cucuie sînt foarte greu de tămăduit. Aluminiul e un metal mai uşor, are avantajul că nu rugineşte şi nu ia foc. Zincul e prea moale şi păstrează urmele izbiturilor.

Trecem acum la capitolul mai important al preparării stratului de grund, cu care se pregăteşte pe oricare din aceste materiale — lemn, pînză, metal sau carton — o bună suprafaţă pe care să poată fi executată pictura.

SCRIITORI ÎNDRĂGIȚI DE PICTORI, CĂRORA SĂ LE FI FOST O VIAȚĂ PRIETENI, ÎN MIȘCAREA NOASTRĂ LITERARĂ, N-AU FOST PUȚINI, BA CHIAR DIMPOTRIVĂ. DAR, PARCĂ NICI UNUIA ARTIȘTII PLASTICI NU I-AU SCRUTAT CU MAI MULTĂ ATENȚIE CHIPUL, NU I-AU ÎNREGISTRAT MAI CU SIMPATIE TRĂSĂTURILE, DECÎT

LUI

Ion Minulescu

Păstrate, în cea mai mare parte, în fosta lui locuință, azi muzeu, picturile, desenele și gravurile ce ni-l înfățișează, de la fugara schiță creionată pe un colț de masă, în vreuna din ședințele multiplelor comisii și jurii de selecție a operelor, la saloanele oficiale sau în cabinetul său de director general al artelor din ministerul de resort, și pînă la pînza cu țel reprezentativ, la uleiul realizat conform unei comenzi oficiale, în vederea amplasării portretului în foaierul Teatrului Național ori în altă instituție slujită de poetul-animator cultural, alcătuiesc un film de imagini cu ajutorul cărora fizionomia caracteristică a popularei figuri, devenită între cele două războaie emblemă, parcă, a boemei literare bucureștene, ne poate fi astăzi de mare folos pentru reconstituirea psihologiei scriitorului. Generosul comportament al lui Minulescu, marea sa disponibilitate sufletească, solicitudinea cu care întîmpina orice confrate sînt puncte clarificate în mitul ce l-a înconjurat și care-i supraviețuiește, ca și apetitul său pentru nou, pentru modern și urban într-o lume și într-o perioadă încă datornică gusturilor sămănătoriste, rusticismului programatic superfetat.

Să se fi adăugat, oare, — și e sigur că așa a fost — și voința sa de bine, nedezmințita sa bonomie, geniul verbului colorat și acut, oralitatea practicată cu încîntare și cu talent actoricesc necontenit, vorbele-i de duh, care făceau rapid înconjurul lumii literare, spre deliciul degustătorilor, mulți cîtă frunză și iarbă în acest colț de lume moștenitor al spiritului bizantin, al epigramei adresate, toate calități care-l sorteau de bună seamă unui asemenea gen de popularitate? Confundată rareori cu rezonanța socială reală a producției sale culturale, dar accep-

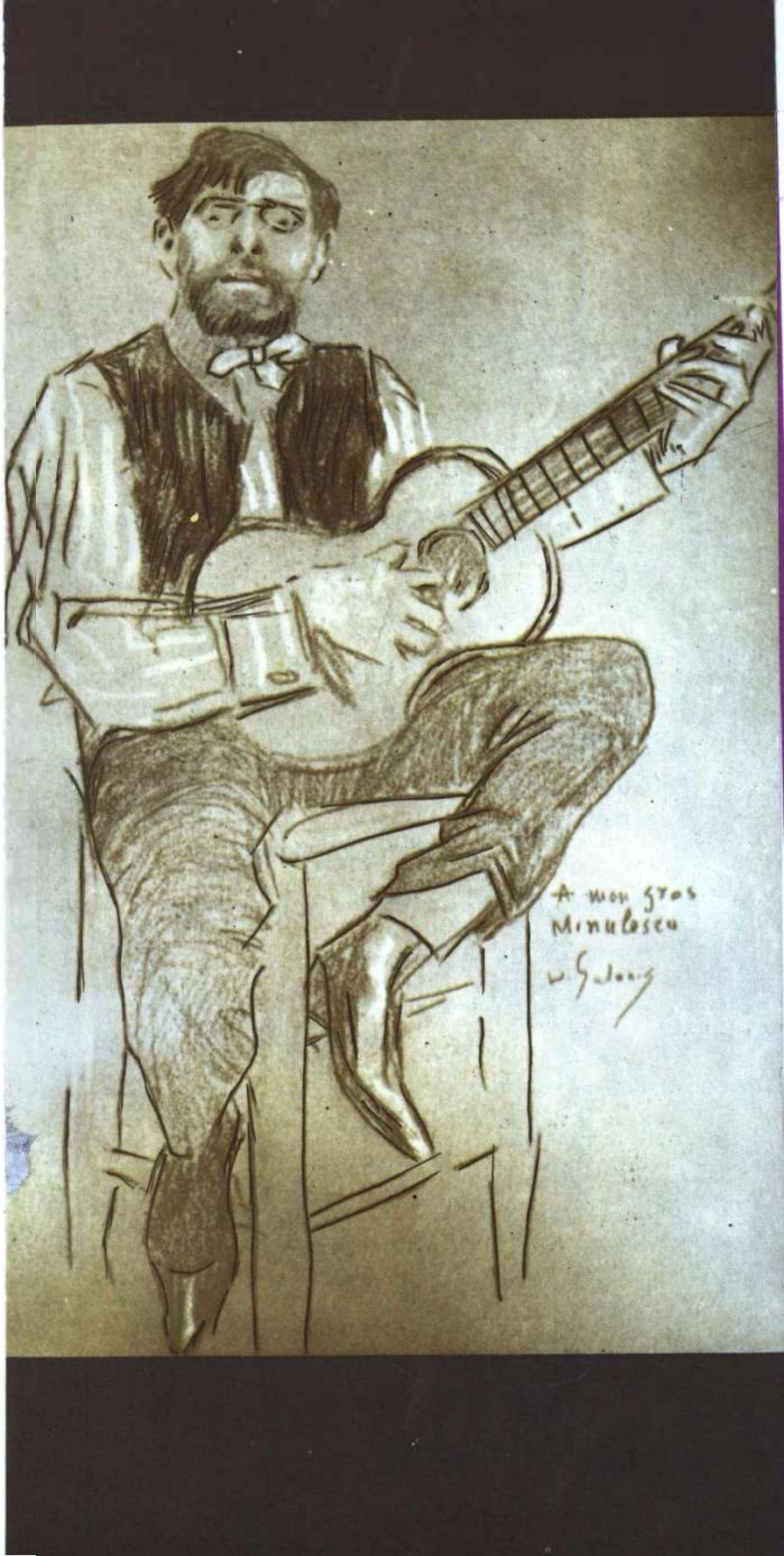
tată unanim, ca un dat al firii omului pitoresc, care a ilustrat, prin crearea unui personaj specific, de neconfundat, un răstimp generos al dezvoltării spirituale a românilor ajunşi la conştiinţa de sine după marea Unire din 1918, — popularitatea lui Minulescu a fost întreţinută şi de obiceiul bun al participării la turneele de şezători literare prin oraşele ţării unde-şi mima, declamîndu-şi-le pe scene, versurile. Recitările lui erau gustate cu frenezia vecină adesea delirului, de către cei ce-l aplaudau, urmîndu-l uneori din oraş în oraş, spre a-i reasculta indimenticabilele inflexiuni verbale, pur actoriceşti, genuine sau cultivate — din «oraşu-n care plouă de trei ori pe săptămînă», sau din «romanţa celei care minte», opere atît de distanţate ca registru afectiv —, de la grotesc şi comic-buf la melodramaticul lirism hipergeneralizabil al decepţiei amoroase clamate cu tremolo recules, la un pahar de vin, cînd sentimentele unifică, în acelaşi tonus cald, clasele de psihisme, diferit mobilate şi şlefuite... Boema lui Minulescu, frondeur verbal şi avangardist inofensiv pînă în cele din urmă, cantabilitatea strofelor lui, care, dacă n-au fost «pentru mai tîrziu» întotdeauna, au fost de cele mai multe ori «pentru toată lumea», l-au înscris pe poet, deopotrivă, cu chipul său mucalit şi pitoresc, pentru toţi cei ce-l întîlniseră, în catastiful memoriei optice şi sonore, ca şi în inimile lor înduioşate de general-umanul subiacent accentelor modernităţii sale, aparente. Mult mai concludente decît fotografia, desenele şi tablourile, în care artistul pune ce vede el dintr-un om, ne dezvăluie, cu autenticitatea intuiţiei infailibile a «ochiului care gîndeşte», trăsăturile definitorii pentru un portret moral complex.

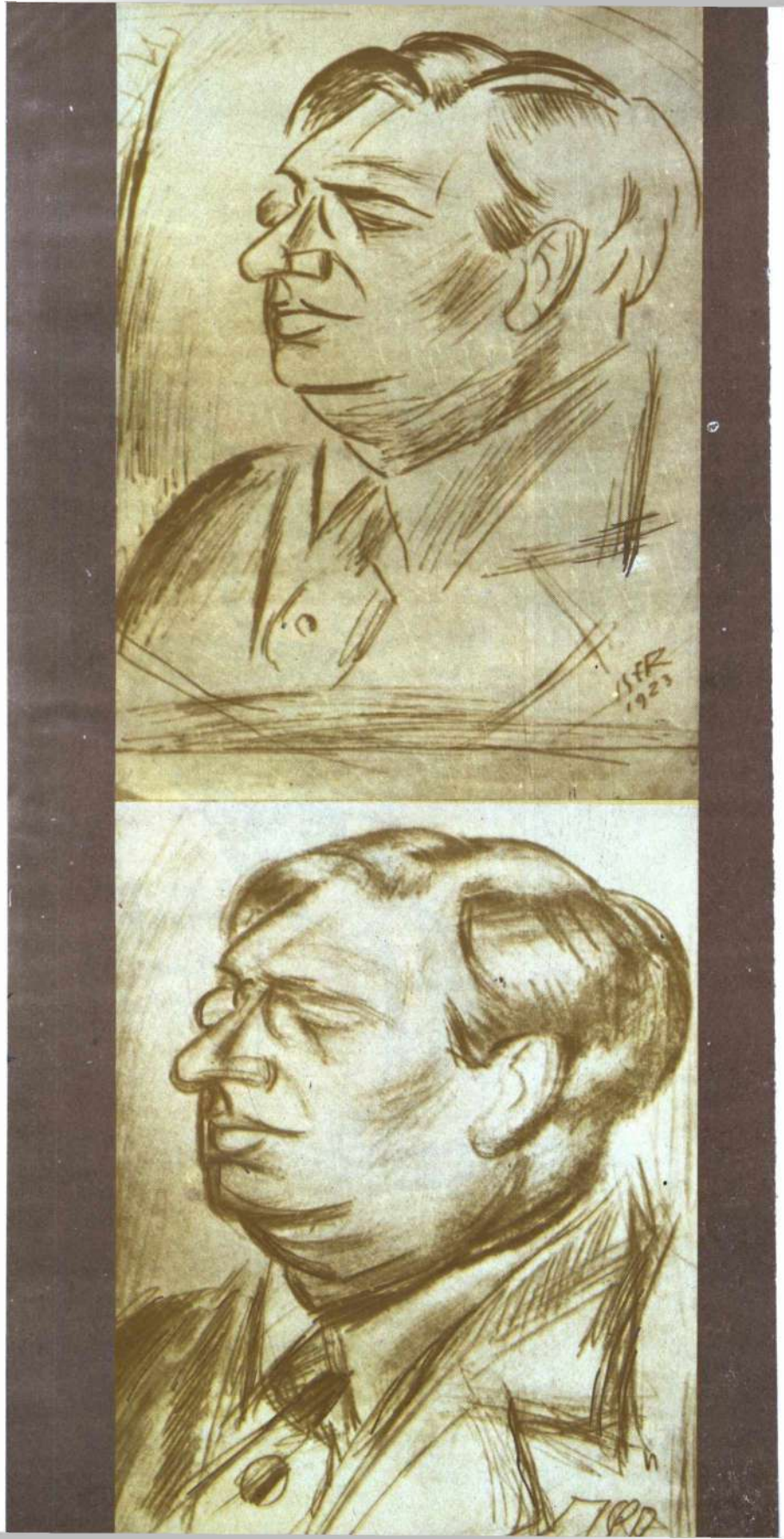
Iată-l, aşadar, pe tînărul svelt, îmbrăcat elegant şi adoptînd o atitudine relaxată, de nonşalantă poză de atelier, cocoţat pe un scaun tipic de studio, cu o chitară în mîini, numai în vestă, «en bras de chemise», la Paris, în jur de 1900, într-un desen în creion şi cărbune cu accente de guaşă. Poartă o dedicaţie: «À mon gros Minulesco», deasupra semnăturii: *L. Galanis.* Trăsăturile fine ale omului abia trecut de vîrsta majoratului, purtînd barbă şi mustăţi, ochelari «zwicker», papillon de culoare clară, cămaşa în dungi, pantofi de lac cu botul ascuţit, tip «escarpin», foarte vizibili datorită felului cum îşi sprijină picioarele pe toazele duble ale taburetului înalt de pictor, destinat modelelor. Pare să-şi acompanieze un cîntec, după întredeschiderea buzelor şi aerul «răpit» al fizionomiei. Executat în maniera la modă în pragul veacului nostru, a lui Forain şi Poulbot, manieră adoptată pe atunci şi de proaspătul parizian Pablo Picasso, de o mare certitudine a gestului generator de duct, traseul conturelor, ca şi economia întregului desen, foarte pictural, constituie o dovadă a marii adrese a maestrului care l-a imortalizat pe poet la această vîrstă, lăsîndu-ne un document preţios. Fizionomia sa avea să-şi precizeze însă curînd aspectul, aş zice, apropiat de efigia sa definitorie, care se întrevede încă din gravura lui *Iser*, datată 1923, precedată de un desen pregătitor, în care distincţia intelectualului şi omului de lume cu conştiinţa demnităţii sale profesionale, a importanţei sale sociale (co-editor al mai multor reviste, pe-atunci scotea *„Citiţi-mă"*, cu Liviu Rebreanu, solicitat de toate publicaţiile timpului, autor a patru-cinci volume de succes şi chiar de «scandal» literar benign, Minulescu era un continent descoperit!), un fel de «morgă», de superioritate autoconştientă şi nedisimulată, predomină.

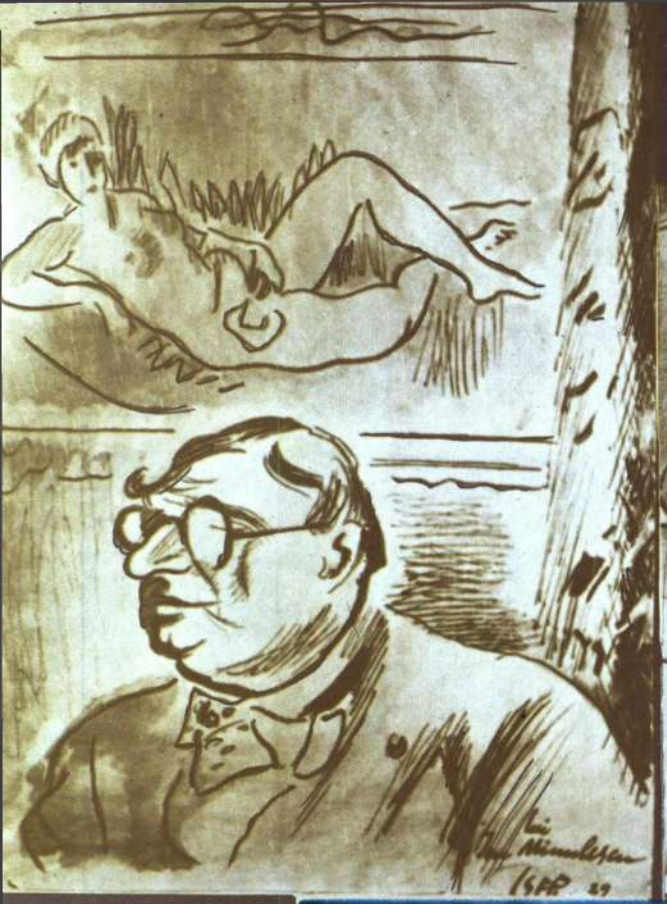

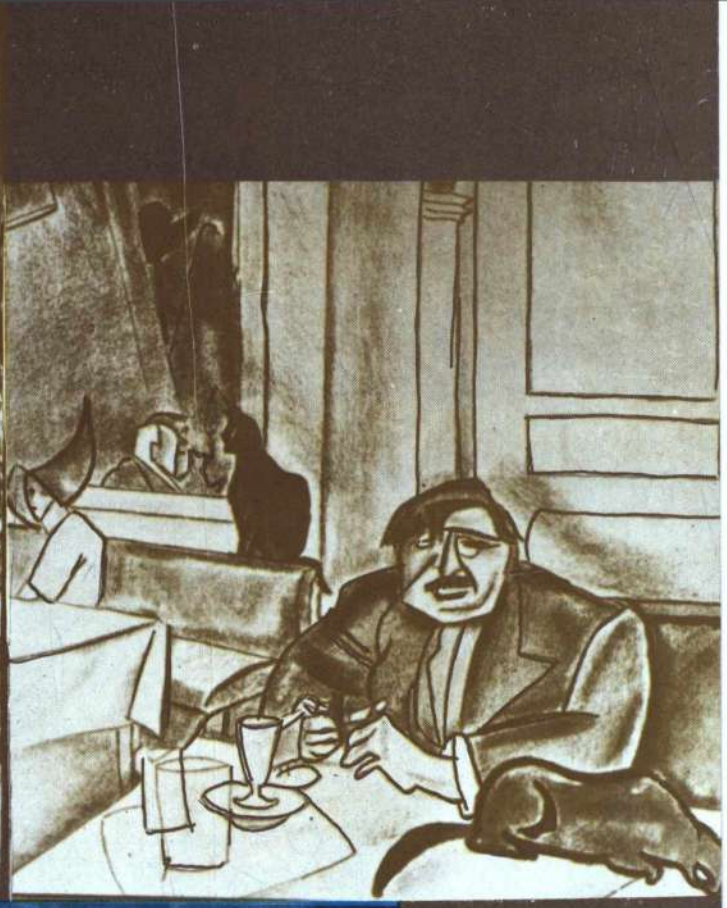

Trebuie reținută simplificarea trăsăturilor de ac în pointe-sèche-ul lui *Iser*, față de cele ale creionului din desenul prealabil, mult mai stufos și mai puțin decis. *Iser* va încerca mai tîrziu și un ulei în care predomină albastrul și negrul, portret în care « personajul social » din 1923 a lăsat locul convivului fermecător, omului de spirit și de candori infantile care se miră de orice, prietenului deschis la suflet: din 3/4 dreapta, cu umărul stîng ridicat, cu batista albă opulentă la buzunarul gherocului, dar cu un guler de cămașă răsfrînt neglijent peste vestă, Minulescu e tot numai ochi întrebători și suris sincer ambarasat, amabil și reticent deopotrivă, meditativ și plin de espectative discrete. În 1929 *Iser* îl desenase în peniță cu mult mai aproape de chipul gravurii din 1923, la el acasă, sub un nud ce, prin atitudine și compoziție, pare un *Iser* chiar: aici, Minulescu-colecționarul, din 3/4 stînga, surîde cu privirea vagă, satisfăcut parcă de vederea unei opere ce-i place. Probabil prin epoca Terasei Oteteleșanu, același *Iser*, de astă dată ajuns la sinteza drastică a grafiei care-l apropie de expresionismul münchenez și de Lascăr Vorel, cuprinde, în decorul cu canapele lucitoare și oglinzi ce răsfring alt colț al cafenelei, un Minulescu obișnuit al localurilor frecventate de « academiile libere literare », ca și « Urlătoarea » Capșei, la care numărul de pahare de limonadă, marghilomane și înghețată vădeau îndelungata atablare a consumatorului ce-și caută, în fumul de trabuc, ideile scrisului, mîngîind pisicile patronului. Este de o compoziție excelentă și de o savoare critică plină de blajinătate acest document ce ni-l predă pe Minulescul cel veșnic, contemplator și observator al lumii în același timp, ajuns la dimensiunile lui corporale și sociale ce-i rămîn, în istoria literară, proprii. Ceva din acest Minulescu social a prevăzut, încă din 1921, pictorul *Pojedaiev*, într-un ulei din trei sferturi dreapta, șezînd, cu modeleul ușor influențat de cubismul nepicassian, recent invadînd pictura europeană, prin ricoșeul dat de centrele lui germane. E un portret reușit, nu prea « de aparat », deși nu foarte plin de semnificație. Mult mai analitic se vrea portretul (din 1929?) realizat de *Victor Brauner*, din 3/4 stînga, paginat sub centrul geometric al tabloului, iscoditor, rozîndu-și pipa, cu privirea în jos și în lături, ca și cum ar delibera ceva, proiectat pe un motiv decorativ de inspirație populară românească, un fel de cortină cu « pasărea măiastră », cu care fostul director al Naționalului era firesc să fi avut de-a face. Aici, Minulescu este căutătorul de alchimii verbale, chintesențializatorul de expresii artistice, ... ca și în portretul în ulei atribuibil, mai mult ca sigur, lui *Ion Theodorescu-Sion*, nesemnat, cu altă punere în pagină (3/4 stînga, de asemenea, dar ocupînd tot cîmpul

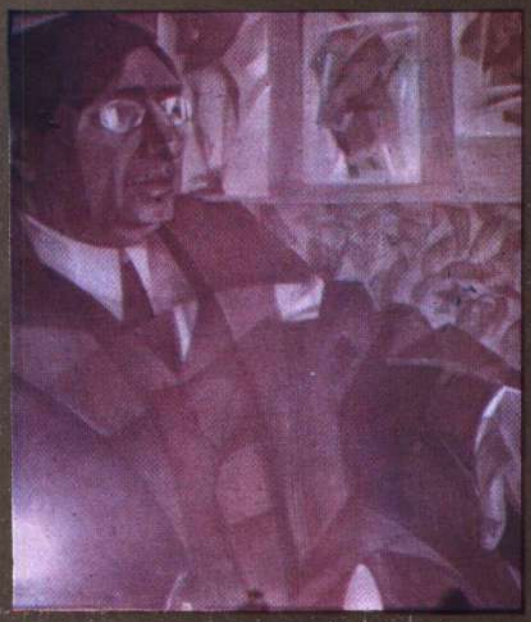

A mon gros
Minulescu

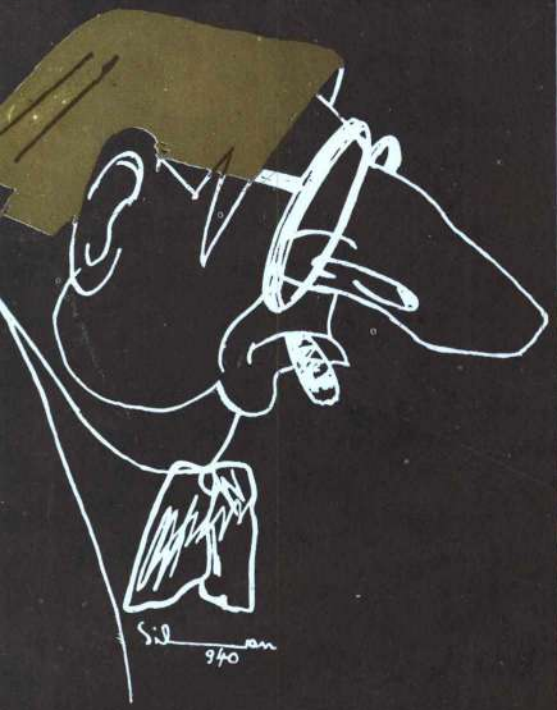

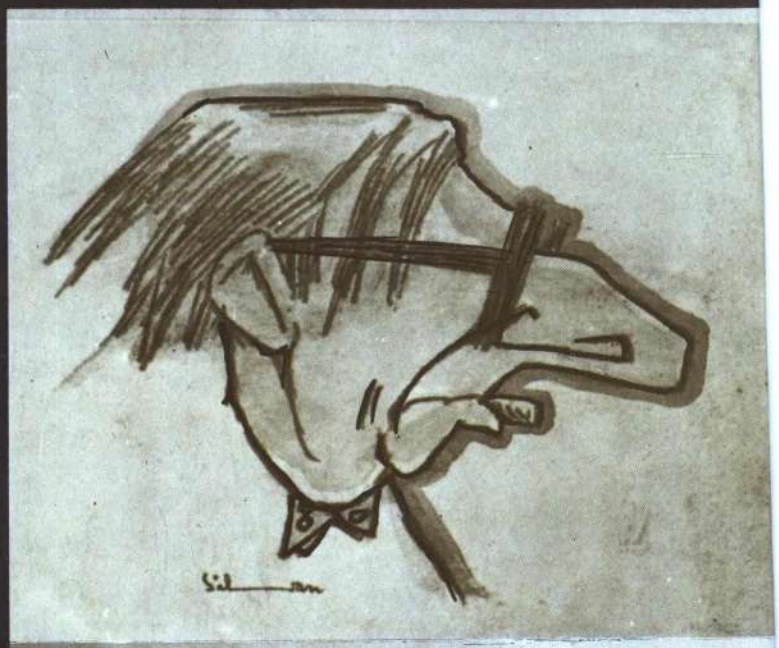

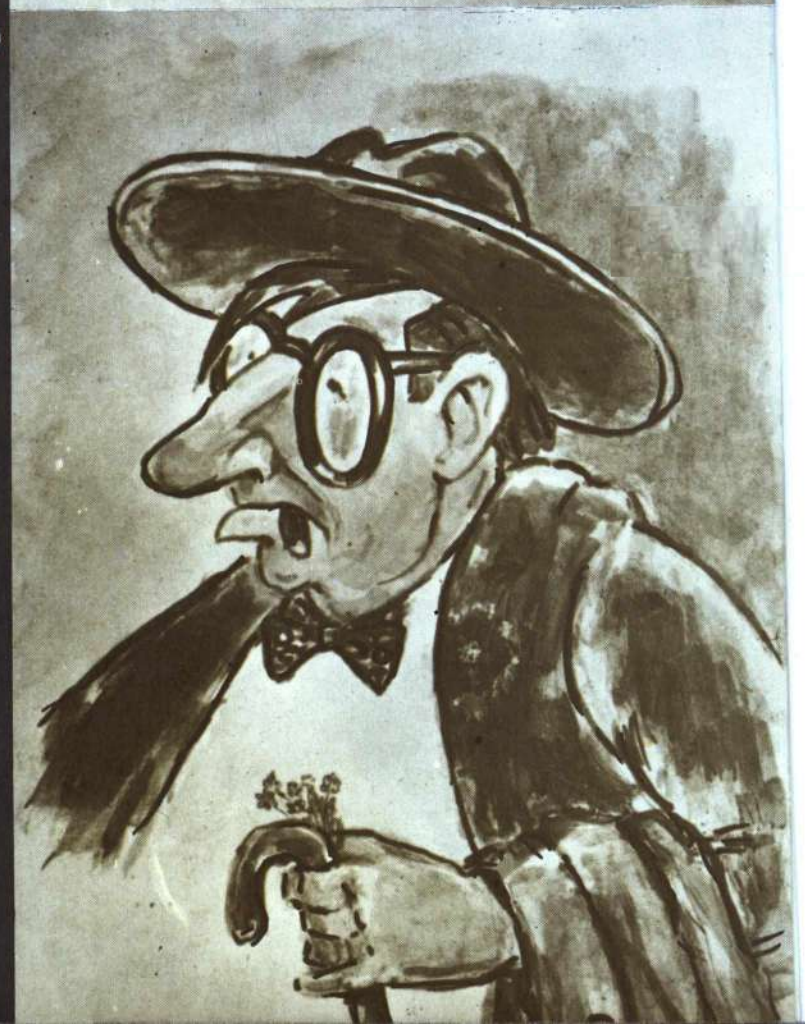

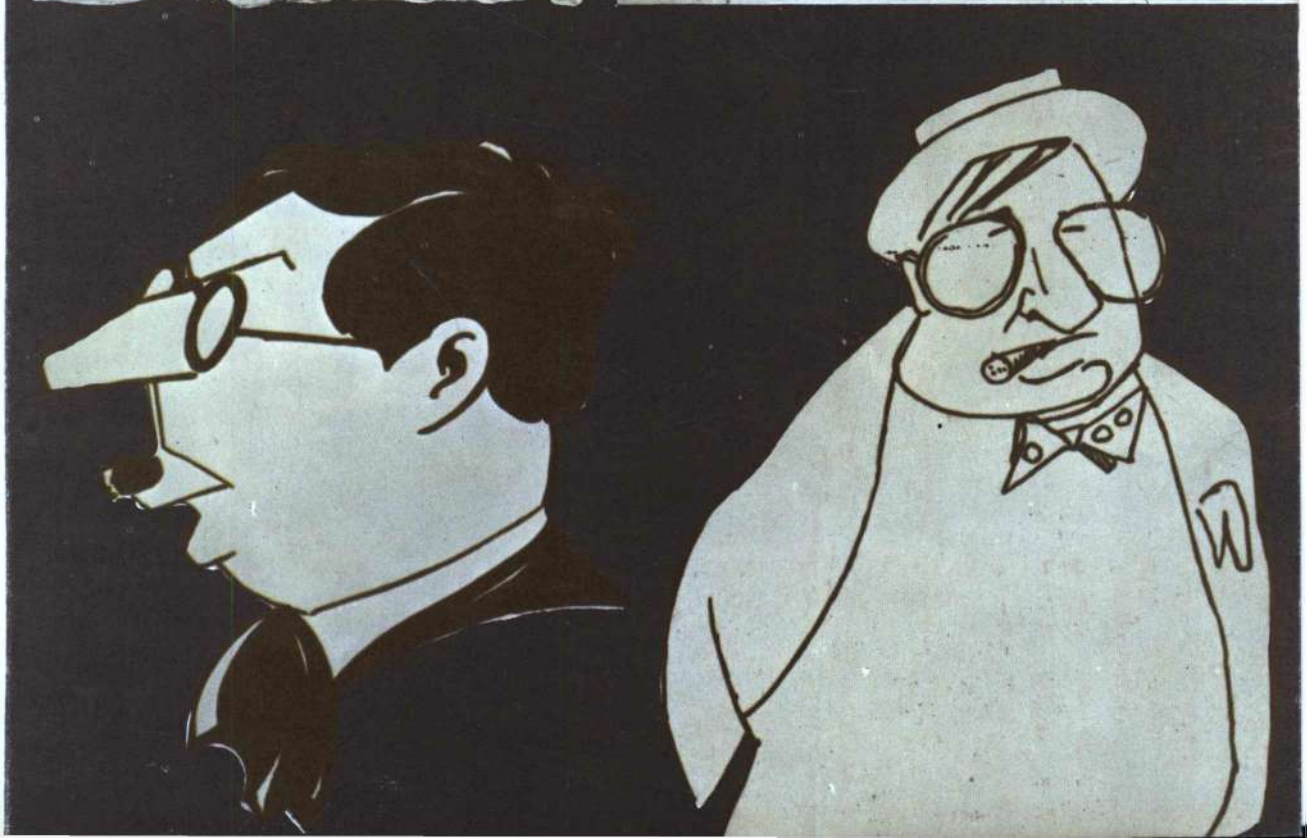

ALLEGRO... ma non troppo.
dor.

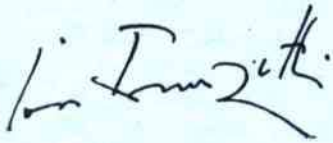

pînzei, înfățișat șezînd, cu trabucul în mîna dreaptă, sprijinită de o consolă ori de brațul fotoliului, lîngă un geam), dar cu aceeași expresie de deliberare concentrată și meditație în ochii, acuizați de sclipătul lentilelor. Coloristic nul, dealtfel, ca și monocromul pînă la acromatism, portret de aparat pe care i-l realizează, — probabil în vederea comenzilor Teatrului Național spre a fi acroșat în foaier, printre directorii bătrînei instituții — penelul lui *Camil Ressu*, cu oarecare poză grandilocvent-retorică în atitudinea de dominator și îmblînzitor al faunei actoricești și al propriului său bestiariu lăuntric.

Asemănător, dar neveridic, portretul pictat de *Ressu* e lipsit de sinceritatea viziunii ... care, în schimb, este întreagă în cele patru desene în peniță de *Steriadi*, prima, cea din 1934, de față, mai blajină, celelalte, din 1940 sau de după, mai acut persiflante. Dar, în afară de măestria șarjei prietenești (căci Steriadi era o structură consanguină, de prețuitor al vieții, sceptic și entuziast, rînd pe rînd, amabil și sarcastic, deopotrivă), — ce minunată lecție de acuitate a pătrunderii psihologice! Nu personajul social, ci cel ce se dezvăluie doar apropiaților, șolticarul pus pe farse, falsul Jupiter-Tonans, în fond tolerant, omul securabil, încurcat că nu află cum te-ar putea ajuta, compătimitorul ce se disimulează, într-un cuvînt, adevăratul om de bine care era Ion, cel cu trei patroni în calendar (Evanghelistul — scriitor deci, Botezătorul — înnoitor cu duhul și, Gură-de-Aur — excelentul mînuitor al cuvîntului vorbit) pentru cei cărora voia să li se dezvăluie așa cum se simțea în clipa respectivă.

Și *Theodor Pallady* a încercat un desen în tuș, mai dur, mai incisiv (și mult mai puțin asemănător dealtfel!), *Pallady*, care nu se prea sinchisea de reușita mimetică a schițelor de portrete, rareori duse mai departe, căci se mîndrea a nu fi avînd «le don funeste de la vraissemblance», cum îi plăcea să spună. Desenul e ocazionat, desigur, de una din acele discuții în contradictoriu — poate asupra sumei pe care Directorul general al artelor era constrîns de acribia pictorului să i-o plătească — inscripția «8000 lei» în josul paginii, sub monograma T.P., o dovedește — pe care *Pallady* se pricepea să le declanșeze, cu spiritul lui de hursuzenie și combativitate, indispunîndu-și interlocutorii... ca aici pe Minulescu, înfățișat pe nedrept ca un bussinessman rece și calculat.

Se adaugă cîteva caricaturi excepționale, ca aceea din 12 mai 1943, datorate lui *Iosif Ross* — efigia popularizată la infinit a bonomului gras, cu ochelari Harold Lloyd și trabuc, moț de păr pe fruntea mascată parțial de borurile largi ale pălăriei moi, și fularul dungat strîns în jurul unui gît scurtat de «embonpoint». Mai puțin de un an, la 11 aprilie 1944, o criză cardiacă la declanșarea celui de al doilea bombardament al capitalei l-a ucis pe poet. Din șarjele curente în publicistică (*Dor*, 1927, *Gruia*, 1936, *Silvan Ionescu*, 1940 și în anii următori), unele sînt prea «comerciale», altele, de un pitoresc suprasolicitat al personajului, redus la masca «bonvivant»-ului înrăit, ceea ce e puțin. Dar Minulescu, împletire stranie de zări interioare și recuzită stropită de noroiul pseudourbanității cafenelei literare, poate fi văzut și așa.

PER ASPERA AD ASTRA

Ion BARBU

DE LA
Uvedenrode şi ciclul **Genezei**
LA TĂLMĂCIREA LUI
Omar KHAYYÁM

I
Arhetipul ciclului barbian **UVEDENRODE**

CREAŢIA LUI ION BARBU DIN CICLUL ermetic *Uvedenrode* — de o neîntrecută forţă a limbii şi măiestrie a ritmului, închizînd un program manifest în imagini ce excelează prin plasticitate, colorit şi tainică atmosferă — este, ca dealtfel întreaga sa poezie, rodul unor strădanii laborioase. Variantele numeroase şi nu mai puţinele reveniri, în scopul cizelării artistice a expresiei mesajului codificat, întăresc convingerea că Ion Barbu n-a fost pur şi simplu doar poet, poet care educă şi rafinează senzaţiile şi ideile, ci un mare căutător de absolut. Acesta este şi sensul pe care trebuie să-l dăm propriilor explicaţii «asupra combătutei *Uvedenrode*» şi, în genere, a producţiei sale ermetice: «o *încercare, mereu reluată, de a mă ridica la modul intelectual al Lirei.*[1]»

Ion Barbu a descoperit lumea ca miracol al germinaţiunii şi a descris-o în toate ipostazele ei, pentru a celebra frenezia din spaţiul galactic şi terestru, într-o geografie mitică: «*Ordonată spiră, / Sunet / Fruct şi liră, / Capăt paralogic, / Leagăn mitologic*» **(Uvedenrode)**, reducînd fiecare chestiune primordială a vieţii la elementul ei esenţial. «*Conceput din viu mister*», **(Ritmuri pentru nunţile necesare)** prin sfidarea inocenţei false şi a simplităţii mentale: «*Mărunte lumi păstrează dogma*» **(Oul dogmatic)**, ajungînd la izvoarele istoriei şi filosofiei «*Peste mode şi timp*» **(Uvedenrode)**. Frenezia el şi-o reprezenta ca pe însăşi fiinţa raţională, cu toate implicaţiile ce le însumează şi le provoacă perpetuarea, destinul cosmic în tragicul vieţii moderne, creaţia însăşi: *U*[manitatea] *vede-n rod e*[xistenţa]. Căci forma poetică barbiană originală, cîmpul ei lingvistic a derutat, şi mai derutează încă, pe mulţi în spaţiul limbii şi literaturii române. Pentru unii dintre contemporanii poetului, lirismul din ciclul *Uvedenrode* apăru ca simptom de descompunere burlescă, ce atingea limitele grotescului, fiind receptat ca atare:

. . . . . .

Ropot amplu de aplauze. — *Ăsta-i Barbu, cel cu strechea !...*
şi tot publicu-şi destupă şi îşi scutură urechea...
„*Veneră... Jazz Band... frecare... inimă... gasteropode*
sexuale... muzicale“... şi-alte versuri şi-alte ode...

---

[1] Felix Aderca, *De vorbă cu Ion Barbu*, în *Ion Barbu, Pagini de proză*. Ediţie, studiu introductiv şi note de Dinu Pillat, Buc., 1968, Editura pentru Literatură, p. 47.

Ion Barbu copil. Fotografie executată «la minut», la Bileiul de la Sf. Ilie din Cimpulung-Muscel, în 1906. Dan Barbilian purta o pălărie din pai de orez; în față se află verișoarele sale Florica, Victoria și Maria-Vila Soiculescu. Alături de el «bona» lui, Anca Tudor.

— Asta, da! — freamătă sala *— ne-a distrat! Nu e poetic,*
dar e plin de haz și spirit!... să-l aplaudăm frenetic!
...Iar tirziu, mergînd spre casă, doi golani făcînd bilanțul:
Strașnic fuse Barbu ăla cu frecarea și cu dantul![2].

Chiar unii dintre exegeții consacrați ai poeziei barbiene, care i-au închinat, în genere, rînduri de o rară probitate profesională, i-au asemuit, totuși, poezia ermetică (= poezia pură) cu «o explozie de arbitrar în care cu greutate poate fi descifrat un înțeles»[3]. Rareori s-a trecut dincolo de sublinierea expresivității și muzicalității (armoniei) limbii, a stilului elegant și plin de urbanitate, a inventiunii de ritmuri libere, a sesizării osmozei valorilor mitice și cosmice într-o viziune modernă. O recentă prezentare a poeticii barbiene[4] trece în revistă și sistematizează afirmațiile și erorile făcute de-a lungul timpului de criticii și istoricii literari români vizavi de creația ermetică, încercînd timid o redescoperire a filonului filosofic originar al universului poeziei din volumul *Joc Secund*. Iar un și mai recent eseu[5] caută să decodifice ceea ce, cu alt limbaj și fără calambururi, reușiseră alții înainte cu pertinență.

Cînd i-au fost înțelese (oarecum) semnificațiile mesajului, nu au lipsit și critici mistificatoare. Însuși poetul a contribuit la întreținerea unei asemenea atmosfere derutante: «*pentru mine poezia este o prelungire a geometriei...*»[6].

Descoperirea în arhiva familiei poetului a unor însemnări[7], datînd probabil din anul 1923,

[2] *** *Gazeta rimată*, în „*Viața Literară*", nr. 1, 20 februarie 1926, p. 4. Cronică umoristică, semnată Tartacot, prilejuită de una dintre ședințele cu public ale Societății Scriitorilor Români, la care Ion Barbu a citit cîteva dintre poemele ermetice.

[3] Tudor Vianu, *Ion Barbu*, București, Editura „Cultura Națională", 1935, p. 98.

[4] Dorin Teodorescu, *Poetica lui Ion Barbu*. Craiova, „Scrisul Românesc", 1978.

[5] Șerban Foarță, *Eseu asupra poeziei lui Ion Barbu*, Ed. „Facla", Timișoara, 1980.

[6] I. Valerian, *De vorbă cu d-l Ion Barbu*, în *Ion Barbu, Pagini de proză*, op. cit., p. 40.

[7] Mulțumim și pe această cale distinsei și devotatei soții a poetului, Gerda Barbilian, pentru neprețuitul și dezinteresatul ajutor ce ni l-a dat în consultarea manuscriselor barbiene.

rămase inedite pînă azi, ne întărește convingerea că cea mai mare parte a poeziilor din ciclul *Uvedenrode*, și anume: *Oul dogmatic*, *Ritmuri pentru nunțile necesare*, *Paznicii*, *Falduri* și *Uvedenrode*, sînt fragmente dintr-un poem de largă respirație și avînt imnic, cu un conținut dens de idei, brodat pe o canava mitică, un poem care pendulează între impresionism imagistic și neoromantism, pentru a înfățișa o frescă simbolică a evenimentelor cardinale, cu rezonanțe tragice în viața omului.

Textul a fost scris cu creion negru pe filele albe de început ale volumului *Rainer Maria Rilke. Requiem.* 1912 (Im Insel-Verlag zu Leipzig) [41 p.]:

[GENEZĂ]

[p. I] Cîinele... chipul Șarpelui

Păcatul originar l-a alăturat omului prin complicitate. Drama s-a petrecut în Antichitate (Asteroidele de astăzi, poate?). Cristos e fiul Șarpelui. De unde dacă nu această învățătură nouă între toate: Să ne iubim Vrăjmașul? Sensul creștinismului e deviat prin (atari) inexactități de transmisiune scrisă și orală. Prin ce păcătui Șarpele față de om? Prin iubire, multă, știutoare și... indiscretă.

Șarpele ≡ Conștiință. Wiliam Wilson //

[p. II] Șarpele un Leviatan înșurubat pe stîlpul soarelui ca pe un caduceu. Durata nedesfășurată Viitorul stimei noastre.

Antichtonul = teatrul dramei. De la Jupiter în sus, Mumiile, Ideile. Domeniul Platon.

Omul ≡ Gasteropod, ființă biosexoidă

Cîinele ≡ Șarpele. Spre soare: Grădinile vieții. Mărul. Dărîmarea Antichtonului. Emigrarea către Soare. Colonizarea lui Marte. Ieșirea din hermafroditism. Mărul, darul Șarpelui //

[p. III] Fecioara Lucifer, Eva. Inexistența femeii pe pămînt ca atare. Amintiri despre Eva. Eva = fecioara Lucifer = Precista. Paradisul ≡ Marte. Nunta cu Eva. Hecata... Femeia obiectivă. Coasta. Nostalgia omului după ⟨dualitatea⟩ femeile pămîntului.

⟨ Căderea⟩ Păcatul aici începe. Păcatul în necredință față de Eva. //

[p. IV] Căderea.

Eva, Umanitatea, toată poezia noastră, rămîne în Marte să nască pe Redemptor.

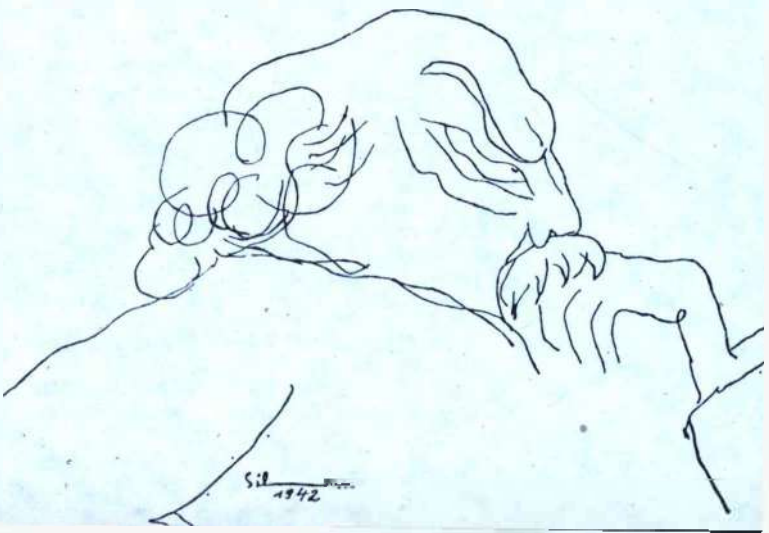
Pe pămînt, Omul singur. Nu chiar așa de singur. Șarpele îl însoțește sub forma cîinelui.

Cărbunii gălbui cu Hecata. Mesagii singeroase.

Moise, Dreptul, — Mercur, Apolo ⟨Dionisos⟩, Frumosul, Venera, Etape.

ION BARBU

Pe ultima filă a volumului se află cîteva rînduri scrise de o anume Beatrice, în anul 1923, care ne ajută la datarea însemnărilor. Folosirea semnelor diacritice din matematică: egal (=) și identic (≡), înregistrarea fugară a unor cuvinte proprii și intercalarea lor între acestea, traversarea mitologiei păgîne greco-romane și de inspirație creștină sub formă de enunțuri, prezența unor propoziții, rare, ce-i drept, din textul dat la lumină, ne îndreptățesc să credem că el constituie, foarte probabil, arhetipul ciclului *Uvedenrode* conținînd *in nuce* programul ideatic al poetului. S-ar părea că de-acum multe lucruri se vor limpezi, iar lipsa de informații nu

va fi suplinită de speculaţii care mai de care mai abracadabrante.

Astfel, semnificaţiile supraetajate care izvodesc din acest text le vom regăsi, duse pînă la fruntariile obscurităţii, în interpretări metafizice şi cu o fantezie vizionară de dimensiuni creştin-umaniste europene şi întreţesute cu elemente ale universului edgarpoesc în ciclul cu cheie *Uvedenrode*. Trinitatea *om-idee-obiect*, proprie simboliştilor şi prezentată în corelaţii magico-mistice, ca un refugiu spiritual, deopotrivă în Antichitate şi în Orient, Evul-Mediu şi Baroc, reprezintă sfera esenţelor de la care pornesc secretele fire ale poeziei ermetice barbiene. Celelalte poezii ale ciclului *Uvedenrode (Păunul, Paralel romantic, Riga Crypto şi lapona Enigel, Înfăţişare)* au ca punct de plecare alte izvoare şi se circumscriu din exterior ciclului.

Ermetismul lui Ion Barbu nu este, aşadar, un capriciu literar, o frondă oarecare, ci o abstracţie intelectuală impresionantă, prin tratarea erudită a sentimentului de dragoste manifestat direct sau simbolic, în istorie şi mitologie, prin interpretarea originală a spritualităţii antice, a naraţiunii artistice a acesteia, în care opoziţia *apollinic — dionisiac* (spiritul dionisiac fiind o unitate iraţională) stă la temeiul artei şi vieţii umane dintotdeauna, ca un edificiu inimitabil al dramei. Rădăcinile substanţei umanismului le descoperă Ion Barbu în sufletul indestructibil al străbunilor, în energia eroică, voinţa şi forţa lor de dominaţie, în cultul frumuseţii şi în exuberanţa senzuală, a liberei dezlănţuiri a drepturilor cărnii, dar nu şi a poftelor, cu alte cuvinte, în furia senzualităţii şi voluptăţii, respectiv în ideea posedării, însă fără pecetea viciului. Sublinierea, în textul intitulat de noi *GENEZĂ*, a ideii de conştiinţă, şi revenirea la noţiunea acesteia sub numele de şarpe, cîine sau William Wilson, constituie tot atîtea etape ale devenirii omului (gasteropod, fiinţă biosexoidă) în procesul evoluţiei sale fireşti spre culmile perfecţiunii spirituale. Şi aici se cuvine să amintim părerea lui Ion Barbu privitoare la moralitatea în artă, exprimată public în perioada definitivării volumului *Joc Secund:*

«Atitudinea imorală sau imoralistă e mai facilă decît atitudinea morală. Sunt deci pentru o literatură morală. Firește, lirica e o provincie autonomă a literaturii şi are morala ei transcendentală; cazul liricei trebuie considerat ca excepţional. Însă literatura de largă răspîndire: teatru, nuvelă, roman, trebuie înviată prin alianţă cu unul din principiile moralei generale: binele activ, iubirea de altul, spiritul de sărăcie etc. Altfel, produsul literar e un exerciţiu frivol, de un interes trecător. Condamnabil ca tot ce rezultă din risipa sau îngroparea talentului o singură dată dăruit: timpul»[8].

Ion Barbu rezumă în sine modernitatea veacului nostru, aşa cum, în alt plan al artei universale, şi cu acelaşi elan eroic, marele său contemporan Constantin Brâncuşi a contribuit la cucerirea unor rafinate şi sublime înălţimi ale spiritualităţii lumii. Ca Fiu al Secolului, a învins propriul său timp şi, ca poet şi matematician s-a pus în afara timpului, aspirînd la sănătate, forţă, bucurie, tinereţe, prin respingerea Evangheliei Umilinţei şi a Renunţării. Este o posibilă expresie filosofică umanistă, tinzînd spre o idealitate pură, spre o conştientizare fără ambiguităţi, într-o formulare poetică concentrată şi de nobilă sobrietate.

Sugestiile unor submanuscrise de atelier

Poeziile ulterioare perioadei apariţiei volumului *Joc Secund* sînt puţine la număr, însă nu lipsite de valoare artistică.

Textele pe care le reproducem acum au caracter de atelier literar pentru două dintre poemele publicate de poet, constituind submanuscrise ale acestora. Sînt interesante avatarurile creaţiei, ezitările asupra limbii pentru a găsi echivalentul proteic. Variantele sînt scrise pe hîrtii diverse şi avînd cu totul altă destinaţie, găsite la întîmplare în momentul declanşării procesului creaţiei.

Primul text este scris pe o parte şi alta a unei cărţi de vizită, pe care a fost imprimat doar numele Dan Barbilian, fără nici o altă indicaţie. Pe recto, se află trei rînduri scrise cu cerneală de către Ion Barbu, dintre care numai ultimul nu este anulat: *<Un calcul deslegat>/ <O liră declarată în patru>/ Mari lire declarate, line centre.*

Pe verso este scris un catren, de asemenea cu rînduri şterse: *<Dar cum să descleştăm> / Şi iar se încleştau acele patrii / Păşunile reptilei, ele întîiu, / Cazarma în Nil Orb a Cleopatrii / Iadul*

[8] Mircea Damian, interviu despre *Moralitatea în artă*, în *„Gazeta literară"* nr. 2, 7 februarie 1929, p. 2.

strict pietruit ca un lămîiu / <Şi iadul e închis în sulf>.

Dacă luăm în consideraţie modul exploziv în care a fost elaborat textul de mai sus, diferit de cel aflat în colecţia lui Adrian Rogoz, datat 9 decembrie 1946, el reprezintă varianta iniţială, a poeziei *Regresiv* [9], cu menţiunea că din a doua strofă a rămas doar un singur vers, celelalte fiind compuse într-o altă etapă.

Varianta de mai sus datează din anii 1930—1931, perioadă în care Ion Barbu a aprofundat lectura operei lui Marcel Proust, căruia îi datorează versul *« Prin văi defuncte strig acele patrii »* [10], inspirat din cunoscutul leit-motiv proustian *În căutarea timpului pierdut*, dar în alte sonuri şi cu alte sensuri.

Cel de-al doilea text a fost scris pe verso-ul unei adeverinţe, eliberată lui Dan Barbilian în luna septembrie 1944, cu prilejul depunerii jurămîntului în calitate de funcţionar al statului şi emisă, prin intermediul medicului militar şi prietenului său Nicu Fuiorescu, la Rădeşti-Muscel, unde poetul îşi petrecea vacanţa.

Textul pe care îl reproducem nu are nici o corectură: *Neajunsă, purtînd sceptrul unor iaduri vegetale / Sub sărutul muştei Mima căpţuşit ca un manşon / Se încuie să dezvolte somnurilor seminale/ De rodiri încrucişate Raşelica Nachmanson* [11].

Catrenul datează de la 16 septembrie 1944 şi reprezintă, astfel, indiciul cel mai plauzibil că poezia a fost creată în toamna acestui an. Pînă în primăvara anului 1947, cînd a fost publicată integral, poezia a suferit modificări importante.

Pentru sine, Ion Barbu şi-a încheiat cariera poetică în 1930. Pentru istoria literaturii, poetul oferă şi postum surprize, cum este cazul în discuţie.

Reproducerea acestor ciorne constituie încă o mărturie elocventă despre modul cum lucra poetul la realizarea unei poezii, elaborînd într-o stare febrilă şi vulcanică, dar eliminînd apoi prisosul, diluarea inutilă, într-un efort continuu de desăvîrşire.

II

O rubaiată a lui Omar Khayyám în traducerea lui Ion Barbu

Nu puţini au fost exegeţii operei poetice a lui Ion Barbu care, referindu-se la dubla sa înzestrare creatoare, au invocat numele lui Omar Ebn Ebrahim El Khayyám (1040—1132), marele înţelept persan, deopotrivă matematician înzestrat şi poet de geniu. Însă pînă în prezent nu a putut fi confirmată ideea că poetul român ar fi cunoscut minunatele rubaiate ale creatorului oriental.

Descoperirea printre manuscrisele lui Ion Barbu a unei încercări de transpunere în expresie românească, prin intermediu englez, a unei rubaiate a lui Omar Khayyám întăreşte supoziţia că poetul român a cunoscut îndeaproape creaţia fecundului autor de miniaturi inimitabile.

Textul versiunii engleze a rubaiatei: *« With Earth's first Clay They did the Last Man's Knead/, And there of the Last Harvest sow'd the Seed: / And the first Morning of Creation wrote /, What the Last Dawn of Reckoning shall read »* şi a celei româneşti: *« Cu întîia argilă a pămîntului ei / Au semănat, au frămîntat ultimului om recolta / Şi cea dintîi dimineaţă a creaţiei / Scria ceea ce ultimele zori ale Ispăşirii vor citi »* se află scrise pe verso-ul unei invitaţii trimisă conf. univ. Dan Barbilian de către Societatea Română de Ştiinţe de sub patronajul Facultăţii de Ştiinţe a Universităţii din Bucureşti, cu prilejul şedinţei anuale de dare de seamă şi alegeri, invitaţie semnată (prin parafă numai) de prof. univ. V. Vâlcovici, preşedintele în funcţie al Societăţii [12].

---

[9] Ion Barbu, *Regresiv*, în *„Contimporanul"*, nr. 102, ianuarie 1932, p. 2, şi Ion Barbu, *Poezii*, Ediţie îngrijită de Romulus Vulpescu, Editura Albatros, 1970, p. 79.

[10] Romulus Vulpescu, în ed. cit., nu a mai colaţionat textul poeziei din *« Caietul-copier. Versuri de Ion Barbu — nepublicate în volum »*, din care a fost reprodus acesta, cu cel din *„Contimporanul"*. Altminteri, scrupulosul editor ar fi făcut menţiunea că schimbarea prepoziţiei *prin* cu *din*, pe care poetul — la lectura poeziei din dactilograma Caietului copier — nu a mai corectat-o, este o intervenţie (fericită sau nu) a dactilografei.

[11] Ion Barbu, *Protocol al unui viitor club Matei Caragiali*, în *„Revista literară"*, anul III, nr. 9, duminică 13 aprilie, 1947, p. 5 şi Ion Barbu, *Poezii*, Ediţie îngrijită de Romulus Vulpescu. Editura Albatros, 1970, pp. 82—83. Este strofa a doua a poemului.

[12] *« Societatea Română de Ştiinţe (Facultatea de Ştiinţe) Bucureşti / Bucureşti, Martie 1937 //*

Poetul la 19 ani.

Versiunea engleză a catrenului aparţine cunoscutului erudit Edward Fitzgerald (1809—1883), apreciat traducător al rubaiatelor marelui poet persan, a cărui primă ediţie, datînd din 1859, a cunoscut numeroase reeditări de-a lungul anilor (1868, 1872, 1879, 1890, 1910, 1911, 1928 şi 1935), toate aflîndu-se şi în fondul de aur al Bibliotecii Academiei Române. Ultimele două ediţii îngrijite de Ernest Rhys, cea din 1935 consultată şi de Ion Barbu [13], cuprind 110 catrene. Cel în discuţie este al 79-lea, la pag. 33.

Un alt orientalist englez, Edward Heron Allen, a tradus 158 rubaiate, adică atîtea cîte îi sînt recunoscute lui Omar Khayyám şi nu cîte îi sînt atribuite, publicîndu-le în 1898, însoţite de textul original persan în facsimil [14]. Rubaiata de care ne ocupăm (numerotată a 31-a şi reprodusă la pp. 6 şi 149) are în transpunerea lui Ed. Heron Allen o formă total diferită de cea a lui Ed. Fitzgerald: *« From the beginning was written what shall be; / unhealtingly the Pen writes, and is heedless of good and bad; / On the First Day He appointed everything that must be — Our grief and our efforts are vain »*.

Este interesant faptul că rubaiata 79 din tălmăcirea lui Ed. Fitzgerald este tradusă şi publicată în româneşte de poetul simbolist Al. Viţianu, în 1923, împreună cu altele 74, însoţite de note introductive şi explicative: *« Cu primul lut al Ţărnei s-a făcut plămada / Şi-al ultimului om şi-atunci s-a pus sămînţa / Recoltei ultime; da, a Creaţiei primă zi a scris / Ce-o să cetească ultima auroră a Socotelei »* [15].

Acest text, ca şi altele, în număr total de 75, a fost recompus de I. Ch. Severeanu, în 1937, după cele ale lui Al. Viţianu: *« Cu-nttiul lut al Ţărnei s-a şi făcut plămada / Şi primului şi celui mai de pe urmă Om, / Căci meşteşugul Soartei e prins într-un atom / Statornic cum e vîntul şi-n fugă ca zăpada »* [16].

În volumele celorlalţi traducători români ai operei lui Omar Khayyám, care, fie că au folosit versiuni intermediare prin diferite limbi de circulaţie, fie originalul persan, rubaiata 79/31 lipseşte [17].

Ceea ce trebuie subliniat şi reţinut este faptul că apropierea lui Ion Barbu de poezia lui Omar Khayyám a avut loc după încheierea carierei sale poetice, iar harul său a imprimat traducerii calităţi artistice superioare.

Domnule Coleg // Societatea de Ştiinţe va ţine şedinţa sa anuală (secţiunile unite) în ziua de Duminică 14 martie a.c. orele 11. am. în amfiteatrul „Spiru Haret" al Facultăţii de Ştiinţe (B-dul Academiei 7) cu următoarea ordine de zi:

1. Darea de seamă a preşedintelui asupra activităţii societăţii;
2. Dările de seamă asupra activităţii secţiunilor făcute de preşedinţii respectivi;
3. Prezentarea raportului financiar de către cenzori;
4. Descărcarea Comitetului de gestiune;
5. Alegerea noului Comitet.

Ne permitem a vă atrage atenţia asupra faptului că şedinţa se va ţine cu orice număr de membri. În consecinţă, vă rugăm să binevoiţi a lua parte neapărat pentru ca această importantă şedinţă de an să se ţină în prezenţa unui număr cît mai mare de membri.

Primiţi, vă rugăm, Domnule Coleg, expresiunea deosebitei noastre consideraţiuni // Preşedinte // V. Vâlcovici // D-sale // Domnului Conf. Dan Barbilian. Str. Carol Davilla 8 ».

Tot pe verso-ul invitaţiei, Ion Barbu a notat « Pentru Vianu: Fleac flock = fulg, vulk ».

[13] Rubáiyát of Omar Khayyám. *Sise plays* of Calderon. Translated by Edward Fitzgerald. London: J. M. Dent et sons Ltd. New York, E. P. Dutton et Co. Inc.

[14] *The Rubáiyát* of Omar Khayyám a facsimile of the ms in the Bodleian Library translated and edited by Edward Heron Allen. London. H. S. Nichols, Ltd. 1898.

[15] Edward Fitzgerald, *Rubáyatele lui Omar Kayyám*, Ediţia an 1859. Din englezeşte de Alexandru Viţianu. Constanţa. Tipografia „Albina", 1923. Rubaiata e numerotată a 53-a şi e la pg. 16.

[16] I. Ch. Severeanu, *Omar Khayyám şi catrenele lui*, Cartea Românească, Cluj, 1937 (34 p.) Rubaiata a 53-a e la pg. 25.

[17] Al. T. Stamatiad are trei ediţii ale rubaiatelor: 1932, 1944, 1945; George Popa a publicat o ediţie în 1969, George Dan, în 1972, iar Otto Starck, în 1974. Ultimii doi au tradus direct din persană.

III

Epistolierul cu şi fără morgă

Corespondenţa oficială sau privată a lui Ion Barbu n-a fost, deocamdată, cuprinsă într-un corpus anume, ca auxiliar documentar, dar nici într-un repertoriu, ca deziderat bibliografic, pentru consultarea acestora, atît de către biografii de mîine ai unui creator plurivalent, cît şi de către istoricii spiritualităţii româneşti ai perioadei interbelice. Cea mai mare parte a corespondenţei barbiene a fost încorporată, din motive subordonate scopului propus, în cartea închinată memoriei lui de către soţia sa şi valorificată ca atare. Depistarea şi evidenţierea scrisorilor din alte fonduri de arhive — de stat şi particulare — va fi făcută — cine ştie? — la fel de aleator ca şi pînă în prezent.

Dar scrisorile lui Ion Barbu ne permit mai întîi să descoperim în autorul lor un subtil epistolier şi desăvîrşit portretist, un investigator înzestrat al psihologiilor, chiar şi în răvaşele compuse în versuri.

Obiceiul de a trimite celor apropiaţi (colegi, confraţi, prieteni) «cronici rimate» îi dădea sentimentul siguranţei, mascat de o fină autoironie şi persiflare amicală, că n-a schimbat mediul, ci numai locul, cînd scria din afara Bucureştilor. Iar cînd se adresa din Capitală, îi evoca destinatarului atmosfera de aici. Astfel, în vara anului 1934, cînd canicula de iulie înghiţise întreaga suflare a oraşului de pe Dîmboviţa, Ion Barbu îi expediază colegului său Miron Nicolescu, aflat la Sinaia, în concediu, o lungă şi interesantă scrisoare în versuri, necunoscută pînă acum, din care spicuim:

La cronica Sinaiei, în stînci şi cer tăiată,
— O cronică de Corso şi cronică rimată;
La fulguraţii scurte răpite unui arc
De-un tînăr matematic, cu nume patriarh,
— Moleşitoarea vervă a treccrii-n apheliu
Sinteză-între vacanţă şi spiritul cafelei.
Evoci legenda sfîntă în cronica-ţi! Iudeea
Un prunc Ion în sînge scăpat din Idumea.

Asemenea lui Ion scăpat «pretorienei suliţi», destinatarul epistolei este «cruţat» de chinul în care se zbat cei lăsaţi în arşiţa toridă a unui oraş ce pare a fi cuprins de flăcările purificatoare şi de blestem în care au ars Sodoma şi Gomora:

. . . . . .

Şi iată cum, pe coarde de rime te cobor
În propriul meu domeniu, dar astăzi al lui Bohr
Căci pentru inimi caste! şi tari, bine născute,
Aphrodite, ca marea, deprimă orice cute;
Că nu există vîrstă, declin ori menopaus
Von einen humanistisch-historischen Punkt aus[18]
Că leatul, contingentul e pai şi nu o bîrnă
— Că statua Venerii ca fundurile atîrnă...
Chiar Paris între Graţii asemenea, elige
În strictă chibzuire pe cea mai calypige
Ştiind că judecata opusă e Erorii
Prin oarecare doză de aposteriorii.

[18] Dintr-un punct de vedere umanist-istoric.

Dar cum totul este «greu de febre» și greu de descifrat în mrejele dragostei, ca necunoscătorului tainele algebrei, expeditorul scrisorii se simte obligat să-i dea de veste cu plăcere cum, dealtfel, mai «întîi obiectul acestei cronici este» despre o persoană ilustră și la Corso:

. . . . . .

Dar într-o seară cerul curent a ars de-o „Nova"
Ca în Anunciații: de Doamna Stoilova
Obnubilînd Pleiada și castul Orion
— Pe-această lume-n scutec, un concentrat Daimon!
...Sie war voll Pracht und Blüte und liebenswürdig und
Bat mich — unwiderstehlich — um einen „Joc secund" [19]
Ce destinat îi este demult, din origină.
— Deci am depus volumul în mîna-i de regină....

. . . . . .

În continuare, dovedește că el «înfruntă marea Probă de viscol și de foc» a neîncrederii streine la Corso, dar și în altă parte, acolo unde întîmpină opoziția unei lumi potrivnice. Totuși:

. . . . . .

Edictul meu poetic — știi bine, nu fac caz —
Dar astăzi, fără voie, el crește la Ucaz:
Pînă la culmi severe de mare invectivă,
— Prin toată această dreaptă și Newsky Perspectivă!
...O lume-am zis — „im Werden" [20] *veghiată de-un Daimon*
Dont l'inquiet génie est-ce que nous aimons [21]
Un Daimon peste pulberi și varieri reale
Închipuind din ace zigzage boreale
Ce și acum, transferă într-una din valize
— Prin Govora — Athenei subtile analize.

. . . . . .

În încheiere, își somează corespondentul ca misiva aceasta «secretă să rămînă». Din cauza aciditații pseudo-jurnalului monden? Poate.

Scrisă la 21 iulie 1934, scrisoarea lui Ion Barbu vine să completeze seria de poezii de circumstanță publicate, în ultimii ani, în presa literară și aiurea, impregnate de un aer donquichotesc, pe care unii dintre detractorii săi mai puțin inspirați i l-au luat în serios, jucînd, în intervențiile lor mai mult sau mai puțin eseistice, rolul scutierului acestuia. Căci Ion Barbu a cochetat cu ridicolul, mimînd, dar s-a ferit întotdeauna, din bun simț și cu groază, de caricatural și fanfaronadă.

Din aceeași specie de poezie goliardică face parte și textul de mai jos, scris pe spațiul destinat pentru corespondență al unei ilustrate conținînd o imagine a Hamburgului, legenda acesteia fiind «Hamburg Fleet».

Textul, semnat cu inițiale: D.B., este o variantă parțială a poeziei publicate de Romulus Vulpescu sub titlul *Balthazar!*[22] Deasupra este notată cifra doi roman:

II

Subtil și țeapăn ca o muche
Triumfă-ncet la Reimersbrücke
Oh, prove, una-n alta sar!
Sub grundul Hansei, Baltasar,
Îl văd, fugind puterea oastei
Rîzînd la cap bufonii coastei

---

[19] ... Plină de farmec, înfloritoare și drăgălașă / Mă imploră — irezistibil — să-i ofer un „Joc secund".
[20] „în devenire" (in statu nascendi).
[21] al cărui neliniștit geniu îl iubim.
[22] Ion Barbu, *Poezii*, ed. citată, p. 101.

Pe cînd, pe Alster, ca un gland,
Ritmînd un lied din Helgoland,
Arhip închină cast o geană,
Mişcată şi patriciană.

Iar colo-n turnul cel mai trist
Absurdul liric algebrist
Opune (din entelechii)
Dramaturgia Cîmpineană
Hamburgicei dramaturgii.

Ilustrata a fost adresată «Domnului E. Lovinescu / Str. Cîmpineanu 40 / Bukarest / Rumänien», însă nu a fost expediată. Nu cunoaştem motivul. În privinţa datei cînd a fost scris textul, credem că este anul 1936, cînd Dan Barbilian a fost invitat în Germania să ţină prelegeri la universităţile din Hamburg şi Göttingen.

Atunci cînd se adresa membrilor familiei, rudelor apropiate, altor categorii de persoane, scrisorile erau scrise în proză. Aceste epistole au alte trăsături stilistice şi ni-l arată sub adevărata sa înfăţişare, dincolo de morga ce şi-o impunea în societate.

Într-o asemenea postură îl întîlnim în scrisoarea de mai jos, adresată Maricei-Vida Nanu, cu care se potrivea la gusturi, avînd un temperament asemănător:

«Avido!

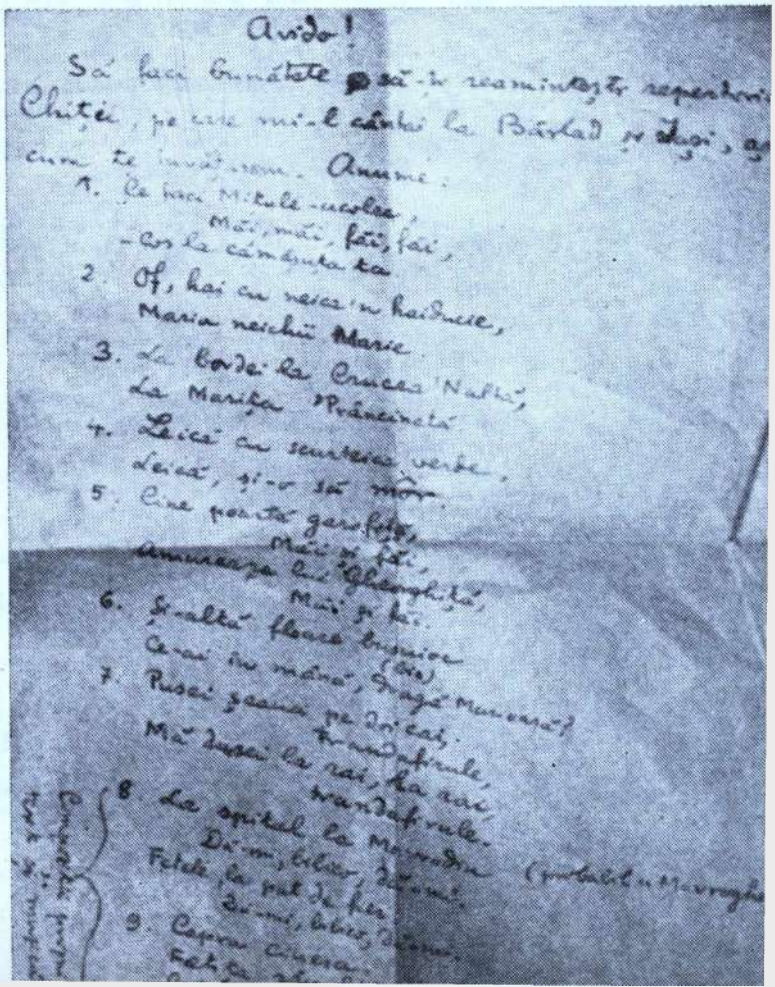
Să faci bunătate să-ţi reaminteşti repertoriul Chiţei, pe care mi-l cîntai la Bîrlad şi Iaşi, aşa cum te învăţasem. Anume:

1. *Ce faci Miţule-acolea,*
   Măi, măi, făi, făi,
   Cos la cămăşuţa ta.
2. *Of, hai cu neica-n haiducie,*
   Maria neichii Marie.
3. *La bordei la Crucea-Naltă,*
   La Mariţa'Prîncenată
4. *Leică cu scurteica verde,*
   Leică, şi-o să mor
5. *Cine poartă garofiţă,*
   Măi şi făi,
   Amurcaza lui Gheorghiţă
   Măi şi făi,
6. *Şi-altă floare busuioc (bis)*
   Ce-ai în mînă, dragă Mărioară?
7. *Pusei şeaua pe doi cai,*
   trandafirule
   Mă dusei la rai, la rai
   trandafirule

* Compoziţii proprii — text şi muzică

8. La spital la Mavrodin[23]
   Dă-mi, bibico, dă-mi
   Fetele, la pat de fier,
   Dă-mi, bibico, dă-mi
9. Capra ciuera
   Fetiţa rău bolnavă,
   Catinca mă tot ofta
10. Hai cu mama şi cu tata
11. *Taci, taci ca lipanu*
    Că te-aude căpitanul
12. *Hai! raci, hai! melci, hai! raci,*

[23] Probabil Mavrogheni.

Colinde

1. La tulpină de doi meri

2. Sculați, sculați, boieri bogați,

Cîntări bisericești

1. Pre tine

Iată, deci. Cînd voi trece pe la voi, am să te pun să le cînți. Ce vei fi uitat, ți le cînt eu din nou, să le bagi la cap. N-aș vrea să duc cu mine în groapă inimitabilele cîntece, pe care tot le-am auzit în după-amiezele de vară: la Stîlpeni, Cîmpulung, Dămienești și Giurgiu, cînd ea spăla vasele (trei ceasuri) în curte, la umbră, iar eu învățam în geamlîc, cu ferestrele deschise. Le-am tot auzit, că nu le mai pot uita niciodată.

La mulți ani, dragă, cu toți ai tăi

DAN

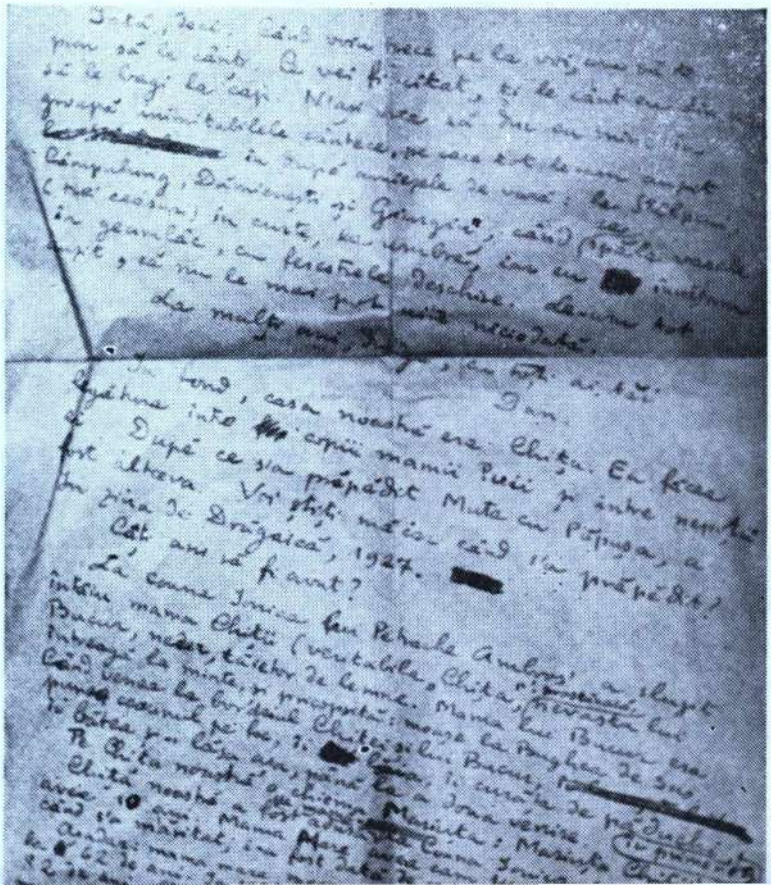
În fond, casa noastră era Chița. Ea făcea legătura între copiii mamei Puii și între nepoții ei. După ce s-a prăpădit Muta cu Păpușa, a fost altceva. Voi știți măcar cînd s-a prăpădit? În ziua de Drăgaică, 1927.

Cîți ani să fi avut?

La coana Ionica lui Petrache Ambros a slujit întîi mama Chiții (veritabila „Chița", prostănaca, nevasta lui Bucur, neder, tăietor de lemne. Mama lui Bucur era întreagă la minte și pricopsită: moașe la Bughea de Sus. Cînd venea la Bordeiul Chiței și lui Bucur, punea ceaunul pe foc, îi lăia, îi curăța de păduchi, îi primenea, îi bătea și-i lăsa așa, pînă la a doua venire.

Pe Chița noastră o chiema Mariuța: Mariuța Chiții)

Chița noastră a fost adusă de mamă-sa la Coana Ionica, poate cînd avea 10 ani. Mama mare moare în 1907, la 62 de ani. În 1927, ar fi avut 82 de ani. Chița trebuie să fi murit cam de 78 de ani. »

Scrisoarea a fost expediată în preajma sărbătorilor de iarnă ale Anului Nou 1942.

În intimitatea familiei, Dan Barbilian era volubil, comunicativ și pus pe șotii. Dispăreau stîngăciile, orice fel de timiditate pe care, ulterior, și le reproșa. În asemenea ocazii, interpreta cîntece populare, lăutărești, cu măscări și de altă natură. Către anii maturității, aceste momente erau pregătite cu minuțiozitate și gustate ca plăcere copilărească.

Îi plăcea să se copilărească, retrăgîndu-se în interiorul copilăriei, pe care o invoca și adora ca un refugiu în puritate.

Înșiruirea celor 12 începuturi de cîntece ne somează să admitem că Ion Barbu le știa integral. La ele se adaugă colinde și cîntări bisericești. Ceea ce nu voia să se întîmple (« *N-aș vrea să duc cu mine în groapă inimitabilele cîntece...* ») s-a petrecut. Pierdute sînt pentru totdeauna, întrucît destinatara scrisorii, cu care le interpreta, nu și le mai aduce aminte. Cît de mare să fie păcatul?

Așadar, opera epistolară ne dezvăluie aspecte pe cît de insolite, pe atît de verosimile la un asemenea om capricios. Punerea ei în circulație scoate în relief dimensiunile reale ale personalității sale multilaterale.

IV

Dedicaţii oferite sau primite de Ion Barbu

Editura „Cultura Naţională" a scos un prospect al volumului *Joc Secund*, tipărit pe patru pagini (format 17/21 cm), din necesităţi comerciale. Reproducerea lui este motivată de faptul că oferă istoriei literare cîteva precizări preţioase.

Prima pagină reproduce coperta interioară a volumului: «Ion Barbu / Versuri / Cu portretul autorului / desenat şi gravat în lemn / de Marcel Iancu / Bucureşti / Editura „Cultura Naţională" / 2, Pasajul Macca, 2/1930». Următoarele două file reproduc paginile 14 (poezia *Timbru*) şi, respectiv, 68 ale volumului (începutul poemului *Nastratin Hogea la Isarlîk*).

Ultima pagină conţine textul propriu-zis al reclamei:

«Editura „Cultura Naţională" / a pus sub tipar primul volum de versuri, intitulat / JOC SECUND / al poetului Ion Barbu / un volum de peste 100 de pagini, compus în caractere Bodoni, corp 10 //.

Materia acestui volum este împărţită în trei cicluri: / JOC SECUND / UVEDENRODE / ISARLÎK //.

Subscriitorilor li se rezervă exemplare numerotate, de format mare, sub copertă specială, trasă pe hîrtie velină vărgată, fabricată pentru Editura „Cultura Naţională" (hîrtia pe care a tipărit prezentul prospect). Acest tiraj de lux este limitat la 150 de exemplare. Toate exemplarele vor cuprinde un portret al poetului, desenat şi gravat în lemn de Marcel Iancu; gravurile vor fi semnate de artist.

Preţul unui exemplar este de lei 300; subscrierea va fi închisă în ziua de 10 decembrie 1929; exemplarele subscrise vor putea fi distribuite subscriitorilor către sfîrşitul lunii decembrie 1929.

Subscrierile se pot face numai la biroul editurii 2, Pasajul Macca (Calea Victoriei, în faţa Prefecturei de Poliţie).

Exemplarele persoanelor care locuiesc în provincie se trimit franco la domiciliu, în toată ţara».

Dincolo de latura lui publicitară, prospectul completează informaţiile colofonului volumului.

Mai întîi, fixează data apariţiei volumului *Joc Secund* pe piaţa literară: sfîrşitul lunii decembrie 1929. Dealtfel, datarea de sub dedicaţia de pe exemplarul Q din colecţia acad. Şerban Cioculescu, 20 decembrie 1929 [24], precum şi apariţia recenziei lui Al. A. Philippide (Ion Barbu: *Joc secund*), în *„Adevărul literar şi artistic"*, an. IX, nr. 474 din 5 ianuarie 1930, întăresc supoziţia noastră. Celelalte informaţii, modul cum a fost difuzat tirajul de lux şi caracterele de litere ale ediţiei, sînt minore în comparaţie cu prima, însă nu de neglijat.

Nu avem cunoştinţă de lista care a fost întocmită pentru difuzarea exemplarelor de lux, în tirajul limitat de 150 exemplare, însă am depistat altele, fie dintre cele numerotate de la A la Z, fie dintre cele o mie o sută, format mic, care reprezintă ediţia propriu-zisă pentru marele public şi care poartă dedicaţii autografe Ion Barbu.

Astfel, exemplarul P, aflat în posesia poetului Miron Georgescu, conţine următoarea dedicaţie:

«Cucoanei Anişoara / Sora şi energia feminină / A celui mai deştept om / — Gigi — 15 ianuarie 1930 / Ion Barbu» [25].

Nu avem informaţii privitoare la identificarea persoanelor citate în textul dedicaţiei.

În colecţia Bibliotecii Centrale de Stat din Bucureşti, sub cota II 108.00, se află un exemplar, format mic, din tirajul popular al ediţiei şi nu de lux, cum greşit este catalogat în fişa bibliotecii. Are o nouă legătură şi arată excelent. O dedicaţie în versuri este scrisă de poet cu cerneală albastră:

«Aceste versuri, zăvorîtă Nină
Cui aş putea mai drept să le compar?
Doar unui galben sacru, de piscină,
Şi Balticei, pe fund cu chihlimbar

ION BARBU
(DAN B.)
28 Mai 1954»

«Zăvorîta Nină» este o fostă studentă a prof. univ. Dan Barbilian, pe numele-i de fată Antoaneta Şişu, iar prin căsătorie, Antoaneta Axente [26], căreia poetul i-a oferit cu dedicaţie

---

[24] *„Almanahul Literar"*, 1969, pp. 136—137; Ion Barbu, *Poezii*, ed. cit. pg. 96.

[25] Textul dedicaţiei ne-a fost comunicat de Adrian Rogoz, căruia îi mulţumim şi pe această cale.

[26] A fost secretară de cabinet la un mare potentat capitalist din Bucureşti pînă în anul

alte două lucrări ale sale ce se păstrează, de asemenea, în colecția de imprimate a Bibliotecii Centrale de Stat din București:

« Antoinetei Șișu / necognoscibilă în Doamna/ Nina Axente: vechii mele izbînzi didactice / și, desigur, viitoarei ilustrații / a seminarului de Algebră / Abstractă // Dan B. 26.12.1952. » [27] și *« Doamnei Nina Axente / — scumpa mea elevă Șișu Antoineta — pentru a emula și a-o / întrece*

în această viteză / revalorizare matematică // D. Barbilian. 23.Oct.1953 » [28].

Exemplarul volumului *Joc Secund* care conține dedicația pentru Nina Axente conține și corecturi operate de poet în textul poeziilor, identice cu cele semnalate de Romulus Vulpescu în exemplarul din ediția de lux numerotat Q, din colecția acad. Șerban Cioculescu.

Același corecturi se repetă pe exemplarul format mic, ediție populară, aflat în posesia familiei poetului, pe care acesta a scris pe fila albă de dinaintea copertei exterioare:

Lui Lucian Blaga:
Cântecului înalt și grav și
vast al celui mai mare din
conaționalii mei
Ion Barbu
28 ianuarie 1930

« Cumpărat în 1958 legat gata de la franzelarul Gagel ».

De asemenea, le întîlnim și pe exemplarul aflat în colecția surorilor Victoria Berea și Maria-Vida Nanu, care poartă dedicația:

« Scumpei nepoate / Florica Nanu / din partea unui unchi /care n-o cunoaște încă. / Dan Barbilian (Ion Barbu) 22 iunie 1939 ».

Florica Nanu, pe numele ei de stare civilă Liliana-Floricica Nanu (13 iunie 1922 — 1 iulie 1939), fiica generalului de artilerie Mihail-Victor Nanu (1894—1964) și a Mariei-Vida Șoiculescu (n. 1900), este poeta Liliana Nanu, căreia revista *„Însemnări ieșene"* i-a oferit ospitalitate, iar la moartea ei prematură i-a închinat cuvinte elogioase[29].

Un album scris și ilustrat de autoare, conținînd versuri originale în limba română și franceză, precum și o traducere din limba germană — cele mai multe inedite — constituie întreaga producție literară (realizată între 15 mai 1935 — 6 martie 1939) a unei talentate poetese, decedată la vîrsta adolescenței. Lecturîndu-i-l, poetul i-a făcut cadou exemplarul volumului *Joc Secund*, sensibilizat de versul inițial al ultimei creații a poetei: *Umbra mea e amintirea*, săpat și pe soclul de marmură de la mormîntul ei din cimitirul din Poienărei-Corbi — Argeș.

Dar Ion Barbu nu numai că a oferit propriile sale lucrări însoțite cu dedicații, ci a și primit. Printre acestea, se numără cele de la Ilarie Voronca, Oscar Lemnaru, Petre V. Haneș, Felix Aderca ș.a.

Dăm mai jos dedicația lui Oscar Lemnaru:

« Domnului Ion Barbu, Poet și matematician — de două ori ilustru — o carte care dacă măcar l-ar amuza ar crește în proprii mei ochi. Admirația neclintită a lui Oscar Lemnaru. 25 noiembrie 1946. »

Cartea pe care este scrisă dedicația este *Omul și Umbra*. Nuvele fantastice. București, 1946.

Mircea COLOȘENCO

1948. Informație furnizată de d-na Gerda Barbilian.

[27] Dan Barbilian. *Notă asupra lucrărilor personale*. Exemplar din colecția B.C.S., cota III 74.507.

[28] Dan Barbilian. *Normalități involutive locale respectiv globale*, extras din revista *„Studii de Cercetări Matematice"*, Tomul IV, nr. 1—2, 1953, pp. 62—64.

[29] *„Însemnări Ieșene"*, nr. 1, 1 ianuarie 1940.

«Am primit traducerea dumitale din Ronsard...»

ZILELE SE SCURTAU TOT MAI DEGRABĂ, firește cu o mai redusă viteză decît astăzi. Eram pe gerosul litoral dobrogean, cu vreo treizeci de ani în urmă, iarna, cînd alături de scriitorul Petru Manoliu petreceam noapte de noapte, după un orar riguros: de la șase seara la șase dimineața. Atunci, — înstelată, albăstruie și niciciînd umbrită de vreun nor — bolta iradia feeric o puzderie de celeste giuvaericale.

Pentru cei de jos, această spuzeală de cleștar constituia un privilegiu și una din puținele bucurii. Puteam contempla în voie mișcarea lentă a astrelor — Carul mare ce părea că se urnește — Luceafărul de noapte, urmat de Luceafărul de dimineață, cortegiul sclipitor al Căii lactee și multe alte necunoscute. Ăst timp dialogam sub zodia lui Ion Barbu, în chiar limba lui: «*Șuvița stelei noi întinge în ape...*». Replicam cu: «*Patru scoici, cu fumuri de iarbă de mare / Vindecă de noapte steaua-în tremurare*».

Iar Petru Manoliu, contemplînd cerul, rostea:

Scris, rîul trece-n mai albastru
Și varurile zilei scad,
E rana Taurului astru.
Vădita țară, Galaad.

Îl întrebam: — *Ai văzut? Muri o stea.*
Răspundea: — *Ca o smieură mustea...*
Dialogul barbian continua:

Vezi? — Un astfel de-înnoptat:
Cînd călcîiul sare, minge,
Cînd tot cerul înstelat
Ca prin sită parcă ninge!

Și venea vremea cinei, firește sub același cer liber, cînd Manoliu, flămînd de poezie, slobozea din memoria lui neistovită, grandilocvent:

Sună noaptea fund de tuci.
Scoți din traistă trei lăpturi
Pîinea oacheșă, ca blidul...

Era popasul nostru, nu departe de miezul nopții; și atunci, ca un herald, el proclama voios:

Această pontifică lună
Cuvînt adormiților e,
Din roua caratelor sună,
Geros, amintit: ce-ru-le.

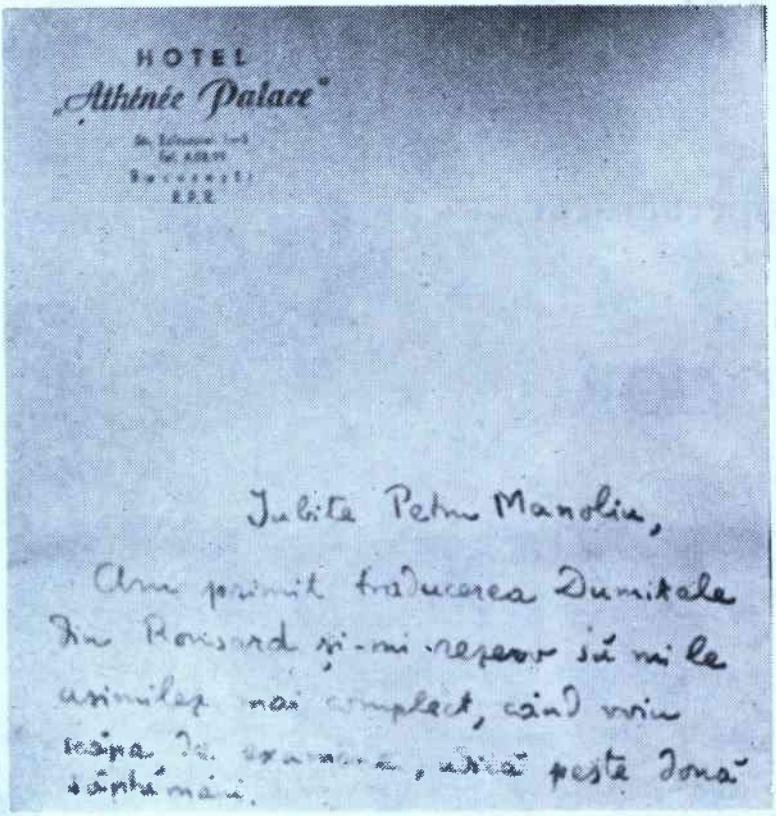
În acele timpuri, versurile lui Ion Barbu aveau darul, și harul, să ne facă să regăsim pentru cîteva secunde un univers provizoriu abolit.

Dar recitatorul, nemărginindu-se numai la poetul favorit, desfășura o selectă antologie bilingvă, fiindcă el știa pe de rost crîmpeie din tragediile lui Racine, din poemele lui Rimbaud, din Eminescu (bineînțeles și *Luceafărul*), din Blaga, Bacovia. Alte seri povestea cum, în 1909, cînd avea șase ani, l-a văzut la Mihăileni coborînd dintr-un cupeu, cu o pelerină mare, neagră, pe George Enescu venind să privegheze catafalcul mamei sale... Se gîndea altădată că ar trebui să-și redacteze memoriile evocînd oamenii de seamă pe care i-a întîlnit la Capșa, la Corso ori în redacțiile din Sărindar cutreierate în decursul vieții. Se gîndea să scrie un «roman trăit» intitulat *Nopți Midice*. Altă dată vorbeam despre Ronsard (pe care eu însumi îl tradusesem) și de ipoteza obîrșiei sale dunărene. Petru Manoliu își propunea să-i tălmăcească integral poezia.

De atunci au trecut foarte multe ierni și nu am mai știut nimic despre împlinirea proiectelor plăsmuite acolo în nopțile noastre de veghe. Dar după atîția ani, pe neașteptate, iată o scrisoare a lui Ion Barbu! Ea vine să confirme faptul că Petru Manoliu a realizat efectiv traducerea versurilor lui Pierre de Ronsard.

Ion Barbu și-a putut da seama dintr-o ochire de greutățile înfrînte; de asemenea și «de frumusețea unora dintre versuri». Severul poet urma să treacă la judecarea amănunțită a întregii traduceri confruntate cu originalul. Nu știam nimic de soarta textului ronsardian realizat de autorul unor alte excelente tălmăciri din Chamisso, Corneille și mulți alții.

În schimb, consecvent cu admirația pe care o nutrea pentru Ion Barbu, la încetarea lui din viață i-a închinat poemul intitulat *Parafrază pentru moartea lui Ion Barbu*:

Hotel „Athénée Palace" Str. Episcopiei, 1 — 3. Tel. 4.08.99. București R.P.R.

Iubite Petru Manoliu,

Am primit traducerea Dumitale din Ronsard și-mi rezerv să mi le asimilez mai complect, cînd vom scăpa de examene, adică peste două săptămîni.

Mi-am putut da însă de pe acum seama de greutățile pe care le-ai învins și de frumusețea unora din versuri.

Îți voi scrie mai multe, cînd voi fi avut timp să parcurg îndelunga traducere și să o compar cu originalul.

Al Dumitale credincios

ION BARBU

3. VI. 1958

Exhaustiv nadir, nici un adaos
de azi încolo nu vei mai dori;
progresia intrată în repaos,
îți dă în minus veghea de-a spori.

O Thulă a supremului simbol,
cu nimb te va primi-n apocalipsă,
pornind eonii repeziți în stol,
să-i vezi gonind cometic, pe elipsă.

În masca ta de gips stufoasă formă
să-l întrevăd pe William Wilson,
el, umbra ta, ori paradigmă normă
vădit sigiliu stins, de histrion?

Nu! Roderick Usher din parafrază,
vrăjit de revelatul menestrel,
pe Riga Crypto încă îl visează
mire nuntind, lapona Enigel.

Mai pur, mai viu decît era prin chin,
dulceag la buze lipicioase, moi,
iată-n papuci pe Hogea Nastratin,
venit să fiți pe drumul morții, doi.

Și cum vei merge sub arcane sfinte,
s-ajungi smerit la dreptul echinox,
te va primi, ieșindu-ți înainte,
lătrînd printre planeți, băiatul Fox.

Iar Domnișoara Hus cu păru-n lună,
trecînd prin bolgii, arde în cuvinte
un vraf de inimi! — Nu era nebună
cînd jeluia iubiri și jurăminte.

Abscons semantic, getic Lelian,
inițiat în cel mai trist mister,
ai dănțuit, la Isarlîk, cu Pann,
tu, frate drept lui Poe și Baudelaire.

Dar ochii grei, sub pleoapele subțiri,
și oblici, tăinuiesc neliniștită
o flacără de veghe-n amintiri!
frînt, zborul tău, și viața ne-mplinită.

Acum, cu Nietzsche și cu Klein hirsutul,
dormi în triangul somnul sideral,
visînd că vezi, prin salt, necunoscutul
mimat în Joc Secund, tangențial.

15 august 1961

București

Este mărturia unei nestinse evlavii care a legat numele lui Petru Manoliu de cel al lui Ion Barbu, care, la rîndul lui, înainte de a iscăli scrisoarea de față, se numește *«al Dumitale credincios»*.

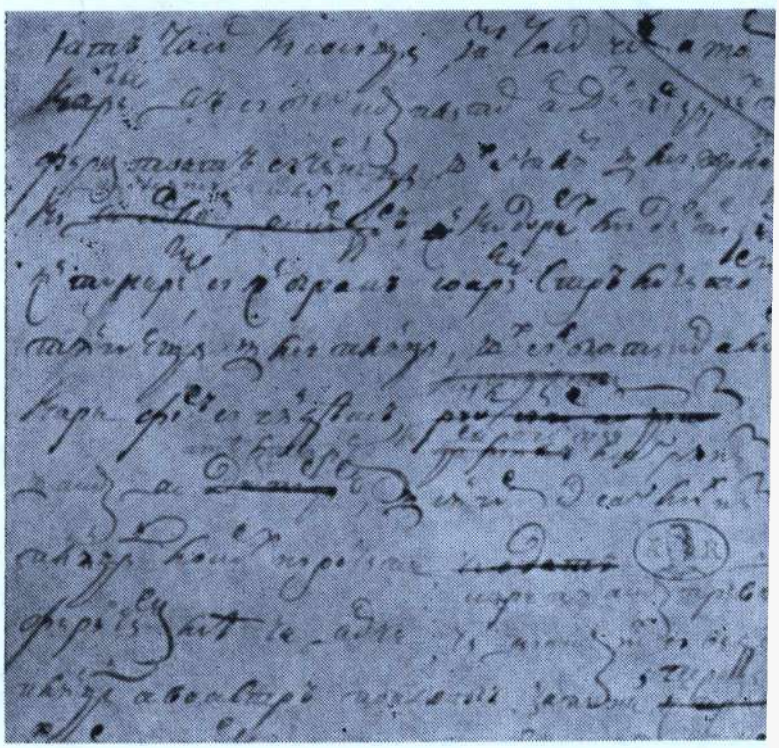
Barbu BREZIANU

RESTITUIRI

Un poet cvasinecunoscut

comisul
Vasile POGOR

DATORITĂ UNOR ÎMPREJURĂRI NEPRIELNICE, prea puține din scrierile comisului Vasile Pogor (1792—1857) au intrat în atenția publicului cititor. Această șansă au avut-o, în timpul vieții scriitorului, numai poezia Niam vine și niam să trece..., publicată în „Foaie pentru minte, inimă și literatură", nr. 25, 18 iulie 1839, pp. 193—196, și traducerea epopeii Henriada, apărută în tipografia lui Heliade la 1838. Cu mult mai tîrziu, fiul poetului a făcut să apară în „Convorbiri literare", an. II, nr. 18, 15 nov. 1871, pp. 291—292, sub titlul O satiră vechiă, poema Un cîntic pe care odă nu bine l-au poreclit, pare-se în transcriere proprie. Interesul pentru opera comisului a amorțit iarăși, multă vreme, pînă cînd Emil Vîrtosu a relevat în Anexele la studiul său O satiră în versuri din Moldova anului 1821 (în vol. Studii și materiale de istorie medie, II, Acad. R.S.R., 1957, pp. 165—540) însemnătatea unor poeme ca Eterida..., Dialog între Fire și Moldova, Oubli și îndeosebi Vedenie ce au văzut un schimnic Varlaam..., pe care-l atribuie, în mod argumentat, autorului în discuție.

Reluarea cercetării, mai ales prin parcurgerea manuscrisului 5288, existent la Biblioteca Academiei, ne-a condus la opinia că opera « bătrînului» Pogor, demnă de atenția cititorului actual, este cu mult mai întinsă și mai bogată în semnificații. În afara numeroaselor traduceri, pe care nu le vom reaminti acum, ea cuprinde o serie de scrieri originale rămase încă inedite. De fapt, asupra acestora din urmă am vrea să atragem luarea aminte, dat fiind că ele întregesc în mod surprinzător portretul încă schematic al scriitorului. Deși vehiculează idei curente în epocă, poeziile respective au un contur distinct, asigurat de marca personalității inconfundabile a poetului. Unele dintre ele ar putea fi considerate poezii erotice, dacă sentimentul nu ar fi continuu subordonat reflecției morale și nu s-ar acorda un aer de elevație meditației. Cu mult mai puțin robit simțurilor decît Conachi, pe care în modestia-i exemplară îl considera un maestru de neîntrecut, Pogor caută în plasma confuză a trăirilor senzoriale ideea moralizatoare, din care face axul coordonator al stihurilor sale. Oricum, compuneri ca [Din valul amar al mării Afrodita au eșit],

[Din valul amar al mării Afrodita au eşit]

[f. 166 r]

Din valul amar al mării Afrodita au eşit [4]
Şi din spuma lui albă trupul ei s-au înpietrit.
În vremi de vijălie şi de potop s-au născut [,]
Ursitoarele di-acesta [5] *nemica nu au ştiut.*
C-un fierariu, şchiop acela, înăsprit şi cîrtitoriu
Au născut şi ea în urmă pre drăgălaşul [6] *amoriu.*
A lui fapte dar furtune şi viscole ne minesc
Amărăciunile sale prea dulce ne otrăvesc [7].
Cîrtirile [8] *şi-năsprimea iaste jalnicul sfîrşit*
Întru care se închei dezmierdarea nezmintit.
Aceasta-i adevaratul, şi firescul lui canon[,]
Fereşte-te [9] *de dînsul zice San-* [indescrifrabil][10]

[4] Iniţial, *născut.*
[5] În mss. deasupra acestei sintagme trei cuvinte indescifrabile, şterse.
[6] Iniţial, *brudiul fiu.*
[7] Iniţial, versul: *Şi amărăciunea adesa amărăciune pintre flori*, şters.
[8] Iniţial, *Şi cîrtirile.*
[9] Iniţial, *Păzăşti-ti.*
[10] În final, şters, mai întîi, *Prin iubire tot se ţine, fără dînsa nu-i nemic*, iar, mai apoi, adaosul *Di-înprotivă vestitul pusnicul Admelenuc / zice încercările firii, precît aminte-m[i] aduc / Prin iubire tot se ţine* etc. etc. etc. Şi aci, iniţial, *vestitul în fapte bune*, în loc de *Di-înprotivă vestitul.*
[11] Iniţial, *Ci-adesea printre fimei.*
[12] Iniţial, *meni.*

[În zădar spre a cunoaşti oaricine s-ar cerca]

În zădar spre a cunoaşti oaricine s-ar cerca
P-un hameleon ci lesnea [11] *ar putea a-l înşela.*
În zădar vremea, pricina şi feliul s-ar ispiti
Despre a sale prefaciri oarecum a le sfeti [12].
Prefaciria lui firiască fiind cum, şi cînd ar vrea
Orice luare aminte fără rod ar rămînea.
Aseminea şi cercare cît-am întrebuinţat
Spre a cunoaşte fimeia, cum făcui despre bărbat
Din trăsurile din faţă sau din munturi de pe chip
Fără rod ş[i]-izbîndire au rămas[.]

[În zădar spre a cunoaşti oaricine s-ar cerca], [Iată ciasul că sosăşti, iată ciasul cel amar], [Lacrîmile mele roi, ohtarea aer curat], şi în primul rînd amplul poem Disciocălarea inimii unii cochete, iar moldovineşti unii ţoline, depăşesc stadiul unor simple improvizaţii menite să cîştige harurile unor cucoane, scrutînd din interior moravurile societăţii. Autorul italian foloseşte ca pretext disecţia inimii unei cochete, pentru a arăta cîtă viclenie şi cîtă nestatornicie se ascunde în cutele acesteia. La o asemenea operaţie, efectuată de un chirurg, îl duce să asiste un doctor, semn că lecţia fiziocraţilor îşi dăduse roadele în mentalitatea vremii. Meandrele capriciilor femeieşti se dezvăluie treptat, autorul urmărind demonstraţia cu detaşare ironică[2]. Pogor strecoară în reflecţiile sale şi unele accente critice, însă nu extrage sensuri majore din etalarea acestora, găsind că ambiţia e în firea bărbaţilor iar dorinţa în a femeilor, cele două porniri armonizîndu-se printr-un fel de ... dialectică a contrariilor. De frivolitatea femei-

[1] Dintre acestea, ultima reprezintă, aşa cum a dovedit N. A. Ursu (v. *„Cronica"*, an X, nr. 23 (448), 6.VI.1975, p. 5) o traducere liberă a «novelei» lui Lorenzo Pignotti, *Descrizione anatomica del cuore d'una donna galante* (v. vol. *Favole di Lorenzo Pignotti e di Luigi Clasio*, Milano, Edoardo Sonzogno editore, 1879, pp. 203—207).

[2] În transpunerea lui Pogor, o primă versiune, cu unele intervenţii în text (ms. 5288. ff. 199—202), respectă aproximativ numărul de versuri al originalului. O altă versiune, redactată cursiv, semn că a fost realizată ulterior (ff. 187—192), adaugă în final 94 versuri, care par a fi contribuţia proprie a poetului nostru. Secvenţa aceasta începe cu versul

[Sub răchita plîngătoare, pe malul unui pîrău]

I

Sub răchita plîngătoare, pe malul unui pîrău,
Zace, vecinic adormită cea pe car[e]-am iubit eu.
Dar nici şoapta dintre valuri, nici a pîsîrilor glas
Nici a venturilor vuet, nici a gadinilor pas[,]
Nici suspinul meu cu lacrimi pe dînsa nu o deştept,
Trebui dar, spre ceruri numa, d-acum doru-mi să îndrept.

II

[Iată ciasul că sosăşti, iată ciasul cel amar]

[f. 220 r şi v]

Iată ciasul că sosăşti, iată ciasul cel amar [13]
Cari-m[i] dă să beu cumplitul [,] al dispărţirii pahar.
Firea toată să cerneşti şi eu plîng şi mă jălesc
Că de inimă [,] de suflet [14]*, cu dureri mă dispărţăsc.*
În tuneric să îmbracă soarele strălucitoriu
Tînguieşte şi mă plînge, şi sălbaticul amoriu
Cari fără să gîndească cu dragostea m-au rînit [15].
Şi acum de a mea stare [16]*, şi sîngur el s-au măhnit.*
Plîngiţ[i] locuri nărocite, cari pîn acum [17] *prive[a]ţ[i]*
Fericirea mea ce[a] dulce, ci di-acum nu-i să videţ[i]
Plîngiţ[i] a voastră podoabă, ci-apune-ntr-acest cias
Şi făr de cari duioasă, triste, jalnici aţ[i] rămas.
Pietrile [18] *celi sălbatici, peşterile celi-adînci,*

[13] Întreaga poezie are o redactare neglijentă, cu multe intervenţii greu lizibile.

[14] *de inimă, de suflet*, scrise deasupra a patru cuvinte indescifrabile, şterse.

[15] *cu dragostea m-au rînit*, scris deasupra. Iniţial patru cuvinte indescifrabile, şterse.

[16] *mea stare*, scris deasupra. Iniţial: *dispărţire*, şters.

[17] *cari pîn acum*, scrise dedesubt. Iniţial: *ci odată*, şterse.

[18] Iniţial, *Stîncile.*

---

lor au a beneficia în primul rînd bărbaţii şi poetul oferă spre final o savuroasă lecţie de tehnică a seducţiei feminine, uitînd orice încrîncenare stoică.

Încredinţăm revistei „Manuscriptum" cîteva din poeziile autografe ale lui Vasile Pogor, în dorinţa de a contribui la cunoaşterea completă a operei acestui scriitor, rămasă în mare parte inedită. Am ales, deocamdată, creaţiile originale sau cvasioriginale cu tematică erotică şi care, fie că sînt în faza primei redactări, fie că sînt transcrieri îngrijite, reprezintă, cu certitudine, scrisul autorului. Textele sînt reproduse din ms. rom. 5288, care cuprinde materialul donat Academiei Române de V. Panopol, la 8 martie 1933. Acesta a salvat manuscrisele comisului Pogor în anul 1900, cînd fiul scriitorului, junimistul omonim, a vîndut casele părinteşti principesei Maria Moruzi. Manuscrisele puteau avea soarta altor hîrtii netrebnice, dacă V. Panopol, intrigat de grafia lor chirilică, nu le-ar fi cules dintre vechituri. El a încercat să le restituie fiului, însă acesta, indiferent nu numai în ceea ce priveşte propria-i operă, dar şi aceea a tatălui, l-a făcut răspunzător în faţa posterităţii, cedîndu-i manuscrisele. V. Panopol a încercat transcrierea în alfabet latin, pentru unele

---

« *Cînd un trist, un aspru storic, ci toate cernit priveşti* », care introduce o notă de misoginism numai pentru a oferi prilej autorului de a exalta virtuţile amorului, implicit ale femeilor, în tonalităţi imnice, amintind de *Ars amandi* a lui Ovidiu sau de *Iulia către Ovidie*, imitaţia lui Conachi după Dorat. Că asemenea posibile analogii nu diminuează întru nimic aportul poetului moldav, pentru o vreme cînd ideea de originalitate era extrem de labilă, e un lucru ce nu mai are nevoie de vreo argumentare special .

Ale fiarîlor lăcașuri, celi mai cernite stînci
Să înpodobi cu dînsul, că-s, paturi să păre[a]
Printr-însul înviosarea [19] *pe toati li-acopere[a].*
Și orice era sălbatic printr-însul mii plăce[a]
Și cu dînsul ș-otrava [20] *nectar dulce să făc[ea].*
Făr de dînsul însă toate pustiuri [21] *triste rămîn*
Jalnice, înduioșate, ca pătimașul mieu sîn.

[19] Inițial, *Înviișoirea printr-însul.*
[20] Inițial, *Și cu dînsul împreună.*
[21] Inițial, *pustietăți.*

III

Gîndește-te, dacî-i vreme, că amoriul cel tiran
Cătrî fragedile inimi, purure, ca un viclean,
Înfățoșază plăcere; el arată tot dulceață
De la început, la ochii cei cuprinși d-o groasă ceață;
Dar tîrăște după sine și grozave tulburări
Cari inimile sacă, rîtăcite în pîreri.
De vrei dar, a tale zile în pace să le petreci[,]
De amor, ca de o boală, fugi, păzește-te în veci,
Căci secundele ferice oftări multe îți stîrnesc
Și sarutarile dulce multe lacrimi îți pornesc.
Cît te afli lîngă fața ce tu crezi că o iubești[,]
Înconjurat de oftare arzi în foc și pîtimești,
De ea daca ești departe, de dureri ești adapat
Și ca-n furii de lungoare ești perdut și îmbătat.

[f. 220, v]

[Lacrîmile meli roi, ohtarea aer curat]

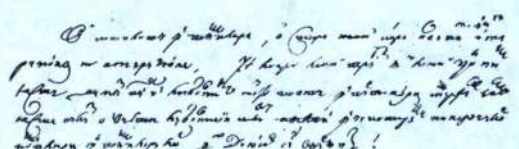
Lacrîmile meli roi, ohtarea aer curat
Să să facă să-l hrănea[scă] în tot locul niapărat.

---

din texte, însă versurile sale prezintă numeroase abateri de la grafia corectă. Prin urmare, oferim textele de mai jos în transcriere proprie, în credința de a fi respectat întru totul grafia originalelor[3].

Vasile SANDU

[3] Poeziile care încep cu versurile *[Sub răchita plîngătoare, pe malul unui pîriu]* și *[Gîndește-te dacî-i vreme că amorul cel tiran]* sînt transcrise din mapa 518 de la Biblioteca Academiei. Sînt redactate pe două file mari, disparate, în alfabet latin, cu însemne grafice caracteristice sfîrșitului secolului al XIX-lea. Au ca titlu general *Adunare de Poesii vechi*, fiind numerotate I, III, iar între ele aflîndu-se, cu indicația II, poezia *[Iată ciasul că sosăști, iată ciasul cel amar]*, pe care o avem și în redactare chirilică (grafia comisului), în ms. 5288, f. 220. Faptul arată că aceste poezii alcătuiesc un triptic și dovedește, prin existența variantei chirilice, paternitatea lui Vasile Pogor și asupra celorlalte două poezii. Grafia transcrierilor în alfabet latin aparține lui Vasile Pogor-fiul, semn că la un moment dat acesta s-a gîndit să publice o culegere din scrierile tatălui, însă nu a dus la capăt intenția sa. E clar că transcrierea lui V. Pogor-fiul nu este exactă, așa încît, pentru a înlătura unele inadvertențe, reluăm, în cazul celor două poezii, grafia folosită de comis, adevăratul autor.

Dragostea mea ce-nfocată [22] *de dînsul nedispărțit*
Ca și umbra să-l urmeze și să-l facă fericit [23].
Inima mea să sî facă îngeraș privighitoriu
Să-l urmeze, să-l păzească, cu prietenul amoriu
Gîndul mieu să lăcuiască cu al său suflet curat
Ca să-i aducă aminte de mine neîncetat.

[22] Inițial, *să-i insufle.*
[23] *Și să-l facă fericit*, scris dedesubt. Inițial: *Și cu dînsul tot unit.*

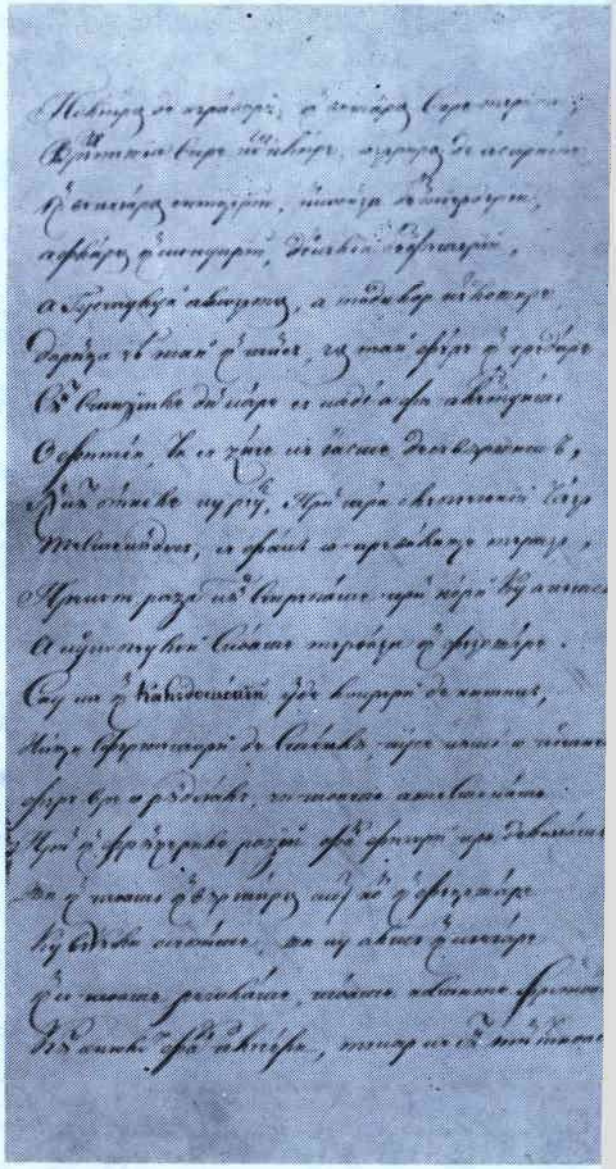
Disciocălarea inimii unii cochete, iar moldovinești unii țoline

[f. 192, v]

Cît mai lesnea stricăcioasă, atît ne par mai plăcute.

.....

Ambiția îi un ghimpe ci pe bărbat îl stîrnești;
Iar dorința ca să placă pe fimei înpodobești.
Tînt și prost iasti bărbatul, ci ambiție nu are:
Și fimeea, ci nu știe să ne facă întărtare,
Iaste o namilă hîdă, o zidire ticăită,
Lumii spre îngrețoșare, și de fire osîndită.
Răhnirea învățăiată, stidirea în arătare,
Dorința a fi plăcută, voința spre cîștigare,
Gingășimea în ivială, îndrumarea spre jărtfire[,]
Înduplecarea spre lacrîmi, nestîmpărarea-n pornire[,]
Agerimea, istețimea, plăsmuita fudulie,
Îngiosirea fără scrupul spre a inimii solie[,]
Poliirea de năravuri, învitarea spre mărime,
Vrăjmășia spre cumplire, oțărirea de asprime,
Învățăiarea simțirii, iscusința dezmierdării,
Aflarea închipuirii, dăscălia desftării,
A gustului ascuțime, a modilor născoșire,
Dorința cea mai întinsă, cea mai fără îngrădire
Sînt stihiile din care să cadi-a fi plăsmuită
O fimei, ci să zice că iaste desăvîrșită,
Încît binele cu răul, printr-a slăbiciunii ceață
Mestecîndu-să să facă o previliște măreață,
Precum raza cînd străbate prin nori cu apătoșare,
A curcubeului scoate măriața înfățoșare.
Sau ca în caliidoscopii *unde lucruri de nimică,*
Niști sfărămături de steclî, puse cîte-o părticică,
Fără vre o rînduială, ci toate amestecate
Prin înfrîngerile razii fac figuri pre[a] delicate,
Și în toată învîrtirea scot noi înfățoșare
Cu văpseli osăbite, și cu altă închegare,
Însă toate regulate, toate nostime[,] *frumoasă*
Cît ochiului fac plăcere, măcar că sînt mincinoasă.

DIN DOSARUL UNEI EXISTENȚE

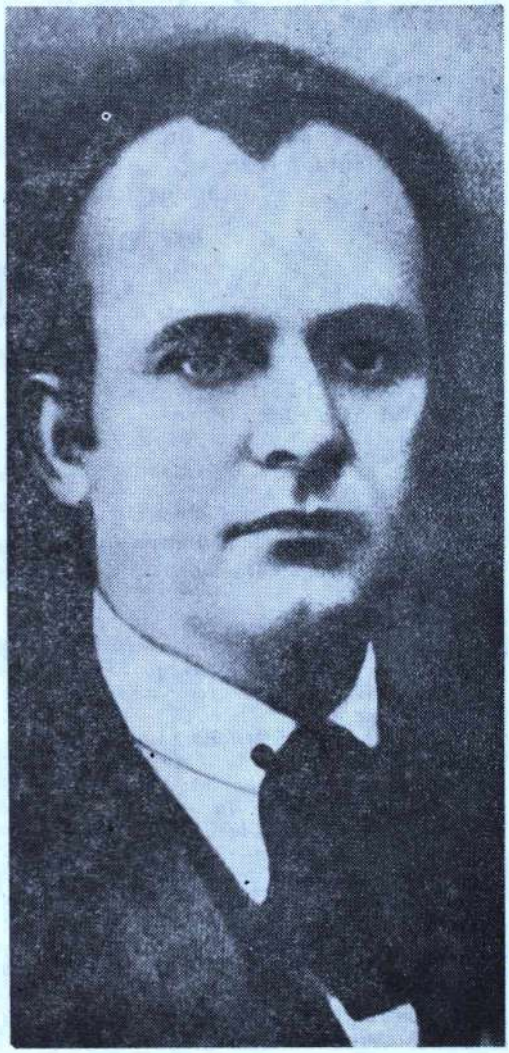
Aron COTRUȘ

Documente diplomatice

POETUL ARON COTRUȘ, ASEMENEA LUI Blaga, a desfășurat o bogată și meritorie activitate în cadrul diplomației românești. În arhiva M.A.E. (Dosar 77 C. 138/1928—1945) se păstrează o serie de acte personale ale poetului, precum și numeroase documente privind contribuția sa pe linia propagandei românești în străinătate.

După cum se știe, în anii din urmă, creația lui Aron Cotruș a reintrat, mai ales prin volumul de Versuri [1], în circuitul vieții noastre literare, rod al climatului actual, caracterizat prin valorificarea științifică a moștenirii culturale naționale. În acest context, dosarul de față urmărește lărgirea ariei de investigație a biografiei marelui poet prin introducerea unor noi date[2] care vin să-i sporească, în mod elocvent, cunoașterea, clarificînd și nuanțînd o serie de aspecte privind activitatea sa de atașat cultural.

Primul document[3] îl constituie o cerere a lui Aron Cotruș întocmită în 18 iunie 1928 la Arad

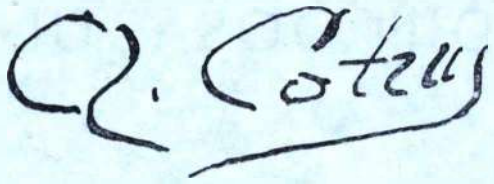
[1] Aron Cotruș, *Versuri*, antologie de Ovidiu Cotruș [și Aurelia Rusu], prefață de Ion Dodu Bălan, editura „Minerva", București, 1978, XLVIII + 472 pagini.

[2] În prefața volumului, prof. Ion Dodu Bălan prezintă viața și activitatea lui Cotruș; din vastul și documentatul material (43 de pagini) *nu* reiese că autorul studiului ar fi cunoscut, la data respectivă, acest dosar. Prefața fusese publicată anterior în cîteva numere din „*Tribuna*" (nr. 23, 24, 25, 26, 27 și 29) din iunie-iulie 1978. Cunoaștem de la prof. I. D. Bălan, că, ulterior, dînsul a consultat dosarul, fructificînd datele în cartea *Resurecția unui poet: Aron Cotruș*, București, „Minerva", 1981.

[3] De fapt, lîngă primul document este legat *Carnetul nr. 215 al ofițerului de rezervă Cotruș*

și semnată Aron Cotruș, publicist — adresată lui N. Titulescu, ministru al afacerilor străine, prin care solicită numirea în calitate de atașat de presă pe lîngă legațiile din Belgrad sau Varșovia.

Reproducem integral cererea:

Domnule Ministru,

Subsemnatul, membru al Sindicatului Presei Române din Ardeal și Banat și al Societății Scriitorilor Români, am onoarea a Vă ruga să binevoiți a mă numi atașat de presă pe lîngă Legația României la Belgrad sau la Varșovia.

Sînt în presă din 1913. Înainte de Unire am fost redactor la ziarele „*Românul*" din Arad și „*Gazeta Transilvaniei*" din Brașov. În primăvara anului 1918, în calitatea-mi de legionar român [4], am făcut parte dintr-o comisie interaliată de propagandă împotriva Imperiilor Centrale, comisie care funcționa la Padova pe lîngă Marele Cartier al armatei italiene. Tot la Padova am redactat, în 1918, o gazetă săptămînală „*Neamul Românesc*", pe care o flotilă de aeroplane italiene o răspîndea în spatele frontului austro-ungar.

După încheierea armistițiului, Legația României la Roma mi-a încredințat serviciul de propagandă pe care l-am condus pînă în 1920.

Pe temeiul acestei activități din trecut, Vă rog, Domnule Ministru, să mă învredniciți de încrederea Dv. numindu-mă în unul din cele două posturi vacante.

Arad, 18 iunie 1928

Cu cea mai profundă stimă

[semnat]: ARON COTRUȘ

publicist

Arad, Piața Avram Iancu 22

[Adresată]:
D-sale Domnului
NICOLAE TITULESCU
Ministru al Afacerilor Străine
București

Acest document autograf aduce cîteva informații notabile. Subliniem două dintre ele: 1. cea privind gazeta „Neamul Românesc"; ar fi interesant de văzut dacă s-au păstrat exemplare din această publicație, care a servit, fără îndoială, idealurile de reunire a Transilvaniei cu celelalte

---

Aron, din care reproducem :

« Corpul de trupă: *Regimentul 91 infanterie.* Gradul: *sublocotenent de rezervă.*

Profesiunea civilă: *ziarist.*

Ultimul domiciliu: *Milano (Italia).*

Născut la 21.I.1891 în plasa Hașag, județul T[i]r[nava] Mare. Fiul lui Aron și al Anei [n. Isailă], domiciliați în Arad, plasa Arăși, județul Arad. Căsătorit la 31.XII. 1923 cu Elisabeta Santo, atunci domiciliați în Arad.

Studii și ocupația civilă: *Bacalaurcatul și doi ani de universitate. Atașat de presă.*

Campanii, răni, acte de bravură sau de curaj, medalii, decorații: *În armata austro-ungară a luat parte la luptele de pe frontul italian,* fără să-și cîștige merite.

Situația militară: *1.VII.1929 primit în cadrele de rezervă ale Armatei Române din fosta armată austro-ungară, cu gradul de sublocotenent, cu vechimea de la 1.I.1919 conf. I. D. No. 1238, M. of. no. 146 din 6.VII.1929 ord. de zi nr. 232/929. În anii 1932—1936 viza anuală este aplicată de ataşatul militar român de la Varşovia*».

[4] În 1918, expresia de « legionar român » se referă la calitatea de membru al „Legiunii române", constituită în Italia, la 15 octombrie 1918, și formată din regimentele „Horea", „Cloșca", „Crișan". Vezi detalii la Valeriu Pop, *La légion roumaine d'Italie*, în „*Revue de Transylvanie*", Cluj, 1937, nr. 2, pp. 154—166; G. G. Mironescu, *Din pribegie. Prizonieri români în Italia în aprilie 1918*, în „*Convorbiri literare*", 1927, pp. 66—79 — Apud Vasile Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, Editura științifică și enciclopedică, 1980, București, pp. 539—540.

provincii românești; 2. Aron Cotruș și-a început activitatea în diplomație încă în deceniul al doilea, la misiunea română din Roma.

În studiul care deschide volumul de Versuri din 1978, profesorul Ion Dodu Bălan arată că Aron Cotruș «cade în captivitate în Italia. Reușește să scape și se refugiază în România». (p. XI). Datele din dosar aduc precizări; putem trage concluzia că Aron Cotruș a ajuns în Italia din «proprie inițiativă» și aici, în anii 1918-1920, a desfășurat o activitate importantă în interesul poporului român. De asemenea, trebuie completate informațiile (p. XIII) privind activitatea sa de dinainte de război — cu precizarea că a fost și redactor la „Gazeta Transilvaniei" din Brașov.

Următoarea piesă din dosar este o telegramă adresată de ministrul de externe, între timp, G. G. Mironescu, la 25 decembrie 1928, către prefectul județului Arad și care cuprinde următoarele: «Rog comunicați domnului Cotruș că numirea sa se va face pe ziua de 1 ianuarie. De aceea îl rog să se aranjeze așa ca să poată pleca la post».

Așadar, cererea lui Aron Cotruș din iunie 1928 a fost aprobată — probabil, între timp, s-a mai purtat și altă corespondență — cum se poate citi printre rîndurile telegramei de mai sus.

Două ciorne (aflate la filele 5 și 6) ne informează că, inițial, se preconiza numirea sa ca atașat de presă la Milano. Din textul ordinului de încadrare (nr. 1528 din 8 ianuarie 1929, semnat de ministrul G. G. Mironescu și un director, Cantacuzino) aflăm că:

«Domnul Aron Cotruș se numește, pe ziua de 1 Ianuarie 1929, atașat de presă pe lîngă Direcțiunea Presei și este însărcinat provizoriu a ține contact cu presa italiană în nordul Italiei, avînd ca centru Milano. D-sa va lucra sub ordinele și supravegherea Legațiunei României din Roma, iar diurna sa va fi cea prevăzută în buget pentru atașatul de presă la Belgrad, adică de 2500 lei lunar».

Probabil, modificările menționate au fost determinate de rațiuni contabile. Reținem că poetul a fost trimis provizoriu, cu diurnă.

La 11 ianuarie 1929, Legația României la Roma este informată telegrafic despre această numire (f. 7); în aceeași zi, Aron Cotruș semnează de primire pe o telegramă similară.

Piesele dosarului sînt relativ sărace în ceea ce privește activitatea lui Aron Cotruș la Milano. Dintr-o adresă expediată la 15 august 1929 (f. 9) putem constata că poetul acoperea, uneori, și relațiile cu ziarele italiene din Italia Meridională; la 1 septembrie se pregătea să plece în concediu în România, în acest timp corespondența urma a-i fi trimisă pe adresa Consulatului Român din Milano — Via San Giovanni in Conca 6.

Dintr-un decret fără număr și dată (probabil: 30 decembrie 1929) aflat la dosar în două copii (ff. 10—13) aflăm că: «A. Cotruș scriitor» a fost încadrat (avansat), începînd cu 1 ianuarie 1930, pe postul de secretar de presă clasa a III-a. (Menționăm că prin același decret a fost avansat Lucian Blaga la gradul de secretar de presă clasa a II-a.)

La 28 martie 1930, orele 23,10, poetul expediază primului ministru Iuliu Maniu o scurtă telegramă: «Rog binevoiți a dispune mutarea mea Madrid — Cotruș» (f. 15). Răspunsul (f. 14), expediat pe adresa Viale Monza 58, Madrid, și semnat de Filotti, conține următoarele: «Din ordinul domnului prim ministru vă comunic că postul de la Madrid este deja ocupat prin numirea domnului Helfant. Amiciții».

O telegramă din ziua de 15 decembrie 1930 (adresată: Via Lulli 19, Milano, și semnată de V. V. Tilea) anunță: «Vă comunic oficial că pe 1 ianuarie sunteți transferat la Varșovia». Postul — dacă era unul? — rămîne neocupat, întrucît, așa cum rezultă dintr-o adresă ulterioară (f. 19), poetul este rugat a preda scriptele serviciului de presă în păstrarea Legațiunii din Roma.

Așadar, Aron Cotruș a fost atașat de presă al României la Milano timp de doi ani întregi, între 1 ianuarie 1929 și 31 decembrie 1930.

Activitatea sa de la Varșovia (1 ianuarie 1931—15 decembrie 1936) este mai bine cunoscută, desfășurîndu-se și pe o durată de timp mai mare[5]. Un însemnat număr de documente se referă la efectuarea concediului de odihnă sau a unor

[5] Ion Dodu Bălan prezintă o serie de informații deosebit de prețioase (pp. XV—XVII), *unele inexistente în dosarul* ce-l comentăm. Consistente și frumoase amintiri publică, despre Aron Cotruș, Bucur Țincu în *Almanahul literar '80* pp. 221—222, sub titlul *Amintirea lui Aron Cotruș*. Pentru perioada de după intrarea în diplomație, pentru cea în care a lucrat în Varșovia, merită reproduse următoarele: [Cu Cotruș] «ne-am întîlnit regulat, în anii 1937—1939, în cadrul unui cerc de ardeleni, la Café „Corso" din București, care se găsea în Piața Palatului, lîngă Biblioteca Centrală Universitară de astăzi... Această cafenea... concentrase, la mesele ei, intelectuali de toate categoriile — scriitori,

deplasări scurte în România. În timpul concediului din 1935 (1 iulie — 10 august), Aron Cotruș a locuit în Arad, str. Costache Negri 9.

La fila 31 a dosarului se află o scrisoare autografă adresată unui prieten pe care nu l-am putut identifica. Reproducem scrisoarea integral:

Varșovia, 29 iulie 1934

Dragă prietene,

te rog fii așa de bun și intervină la Direcția Serviciului Maritim Român să-mi acorde o reducere, *pentru mine și soție* pe unul din vapoarele care fac cursa între Constanța și Cairo.

Te rog informează-mă de urgență despre rezultatul intervenției tale.

Cu cele mai vii mulțumiri și urări de sănătate.

[semnat]: ARON COTRUȘ

Din alte piese ale dosarului reiese că s-a aprobat cererea lui Aron Cotruș. Într-o adresă a Direcției Generale a Presei și Informațiilor (f. 32) către Serviciul Maritim Român se menționează faptul că «doamna Cotruș [este] o distinsă publicistă și scriitoare».

Cele mai concludente documente privind activitatea lui Aron Cotruș la Varșovia sînt rapoartele sale lunare, din care, la dosar, avem pe cele din iunie, iulie, prima jumătate a lunii august 1934, ianuarie 1936.

Din ele rezultă că A. Cotruș desfășura o activitate susținută[6], urmărind, în primul rînd, apărarea integrității teritoriale a României în fața revanșismului Ungariei hortyste. Publică recenzii despre un volum de literatură română (Schițe și nuvele românești, apărut sub îngrijirea sa în 1934, la Varșovia, în traducerea d-rei Constanța Mayzlowna); mijlocește apariția (în „Echo de Varsovie") a unui articol al lui Ilarie Voronca (L'esprit moderne dans la littérature roumaine) și a unei autobiografii a scriitorului american de origine română Peter Neagoe (revista „ABC", 8 iulie 1934) tradusă de domnișoara Ludovica Ciechanowicka (aceeași traducătoare «ce desfășoară în interesul României o activitate mai presus de orice laudă» a publicat și un articol al lui Tache Papahagi — În România — față în față cu sufletul Romei); determină publicarea unor articole despre literatura română de

---

artiști, ziariști, profesori... Maestrul Cotruș (așa-i spuneam noi) se simțea în largul lui în acest climat de semiboemă, specific cafenelelor de epocă, fiind prezent zilnic „la șuetă"... Ne vorbea adesea de activitatea lui... *Era foarte satisfăcut de realizările lui ca atașat de presă și cultural la Varșovia* (subl. mea, L.P.), unde a funcționat cîțiva ani. El susținea că atașatul de presă trebuie să fie o personalitate proeminentă literară sau culturală, nu un funcționar. Numai avînd prestigiu de creator sau de om de cultură poți avea autoritate spirituală și să tratezi de la egal la egal cu scriitorii și intelectualii din țara în care ești acreditat. Cotruș arăta ce a realizat în Polonia în acest sens, ceea ce nu era puțin: antologii și ediții de scriitori români clasici, inclusiv din poeziile lui.»

[6] Menționăm doar unele date care nu se găsesc în *prefața* amintită mai sus. Pe de altă parte, foarte interesante sînt informațiile privind *urmărirea lui Cotruș de către Siguranță pentru poezia sa revoluționară* (p. XVI).

De asemenea, Călinescu — analizîndu-i versurile fulminante, vibrînd de revoltă socială și națională — spunea, în 1941, despre Cotruș că scrie «...o poezie-manifest cu aere instigatoare. Plugarii sînt ridicați împotriva „mîrșavilor ciocoi"; volumul *Printre oameni în mers* duce în plin comunism; ... broșura *Minerii* putea încă să pară prea marxistă». (*Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, pp. 757—58).

Adăugăm aici și o informație ce ne-a parvenit recent; în cadrul *Rotondei 13* din 24 octombrie 1979, George Macovescu arăta următoarele: «Spre marea cinste a intelectualității române, marile valori au fost de stînga, dar mișcarea de stînga a comis anumite greșeli, într-o anumită perioadă, ceea ce a făcut ca unele valori să alunece la dreapta, cînd puteau să fie la stînga. Pe Aron Cotruș l-am pierdut. Să regretăm că pe Mircea Eliade nu l-am avut cu noi. Am greșit — și în istorie greșelile se plătesc.

Așadar, trebuie să fie analizată fiecare publicație, fiecare ziar, fiecare revistă. Nu trebuie să absolutizăm în nici un sens. În cadrul analizei unei personalități trebuie să cercetăm toate aspectele activității sale, evoluția sa, cauzele care au determinat schimbări de atitudine. De pildă, cum a evoluat Aron Cotruș. Nu știu dacă tovarășul Ștefan Voicu își amintește că în '37, la Dalles, Matei Socor a dat un concert de cîntece create numai pe poeziile lui Cotruș. Concertul a fost organizat de Partidul Comunist Român, în beneficiul partidului». (cf. Destăinuiri: *Din nou despre presa românească interbelică*, „*Manuscriptum*", an. XI, nr. 3(40)/1980, p. 137.)

către prof. Iosif Birkenmayer; informează despre sprijinirea profesorului de matematică și limba latină din localitatea Pietrkow Tribunalski — Adam Kozlowski, care «a învățat singur românește și a cetit un mare număr de cărți românești, între cari cele 14 volume ale Istoriei Românilor de A. D. Xenopol. A tradus un mare număr de poezii din Eminescu, Coșbuc etc. etc. și intenționează să traducă în limba polonă romanul Ruxandra [sic!] de M. Sadoveanu» (f. 29); scriitorului Tadeusz Peiper din Cracovia îi dă mai multe cărți românești în limbi străine, pentru a fi traduse în polonă; acționează pentru introducerea în repertoriul teatrelor polone din Varșovia și Poznan a pieselor Meșterul Manole de Lucian Blaga și Mioara de Camil Petrescu[7].

În anul 1931, Aron Cotruș a fost decorat de către guvernul polonez cu ordinul „Polonia Restituta" în gradul de ofițer.

Poetul este rechemat de la Varșovia «în administrația centrală» la 15 decembrie 1936, prin decizia ministerială nr. 67.120/1936[8]. (Trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al României la Varșovia era la acea dată Al. Duiliu-Zamfirescu.)

Deși avem date foarte puține (f. 68), putem afirma că Aron Cotruș era încă secretar de presă clasa a II-a la 8 iunie 1939, în cadrul Direcției Presei. La acea dată i se adresează din partea Ministerului de Interne, sub semnătura directorului Eugen Cristescu, un formular și un stat de serviciu pe care urmează a le completa spre a fi luată în considerare avansarea sa. Așadar, pentru perioada 15 decembrie 1936 — 31 mai 1939, dosarul ce-i prezentăm nu conține informații deosebite. În mai-iunie 1939 poetul se afla în Franța, unde i se trimite o adresă «Domniei Sale Domnului Aron Cotruș, secretar de presă, Legațiunea României, Boîte postale 26, Hendaye, France». Despre activitatea sa din Franța nu avem alte date. Probabil că era în drum spre Spania[9], căci dintr-o altă piesă a dosarului (f. 70), datată 16 august 1939, aflăm că A.C. se afla la San Sebastian, fiind numit, cu începere de la 1 mai 1939, șef al serviciilor de presă de pe lîngă legațiunile României la Madrid și Lisabona. La San Sebastian a ajuns în ziua de 27 iunie 1939 (cf. telegrama de la f. 72) și locuia, cel puțin la 11 august 1939, la Hotel Londres (ff. 73, 75), unde i se trimite cartea de corespondent permanent al Agenției „Rador" — (Orient-Radio) — Societate anonimă română de informații telegrafice.

Prin decretul nr. 141 din 22 ianuarie 1940, Aron Cotruș «a fost înaintat la gradul de secretar de presă cl. I, pe ziua de 1 ianuarie 1940, la Direcțiunea Presei».

Evenimentele triste și atît de complexe din vara anului 1940 afectează și situația lui Cotruș. El este rechemat în țară pe ziua de 7 noiembrie 1940 (prin decizia nr. 6729 din 7 octombrie 1940 — f. 84). Dar Aron Cotruș — după opinia noastră — nu voia, în definitiv, să intre în serviciul autorităților antonesciano-legionare; cerînd să rămînă departe de București, în Spania franchistă, dar neutră, unde — chiar în condițiile știute — intenționa să servească, prin activitatea diplomatică și de propagandă, interesele poporului său, combătînd cu pricepere și hotărîre odiosul Dictat de la Viena. Din dosar reiese că, la 10 octombrie 1940, poetul face o cerere în acest sens. Reproducem fragmentul care ne interesează:

«În referire la cererea dv. nr. 384 din 10 octombrie 1940, avem onoarea a vă face cunoscut că, conform dorinței Dvs. sunteți lăsat a vă continua serviciile pe lîngă Legațiunea Română din Madrid...».

Dintr-un raport se vede că relațiile sale erau încordate atît cu șeful misiunii, Fred Nanu, cît și cu Henri Helfant, fost atașat comercial și de presă, fost director-proprietar al unui ziar în care acesta din urmă scria, prin 1919, articole denigratoare, infamante la adresa poporului român. (Rezoluția manuscrisă de pe acest raport dispune rămînerea la post a lui Aron Cotruș, cu precizarea că fusese rechemat pentru a primi o însărcinare superioară.) În același timp, raportul conține unele afirmații conjuncturale regretabile, prin care Aron Cotruș, urmărind rămînerea la post, încerca să arunce praf în ochii oficialităților,

---

[7] Ion Dodu Bălan precizează că Aron Cotruș a reușit să obțină punerea în scenă a *Meșterului Manole* și a altor două piese: *Titanic vals* de T. Mușatescu și *Năpasta* de Sabin Drăgoi (p. XV).

[8] Ion Dodu Bălan precizează că a revenit în țară în 1937; posibil, din dosar nu reiese data întoarcerii, ci numai cele menționate.

[9] Ion Dodu Bălan arată că A.C. a fost trimis consilier de presă la Madrid la începutul anului 1940 (p. XVIII); datele (anul și funcția) se cer corectate și completate (cu *includerea Lisabonei între misiunile la care a lucrat*) în lumina celor cuprinse în documentele ce le prezentăm.

pretinzînd că s-ar afla în consonanță cu sloganurile lor propagandistice.

Situația reală și adevărata activitate diplomatică desfășurată de poet la Madrid pot fi reconstituite, ținînd seama de elementele conținute în documentele ce urmează. Iată aprecierile răuvoitoare, denigratoare aparținînd ministrului plenipotențiar Fred C. Nanu, redactate la 13 iunie 1941:

« Concursul pe care l-am avut din partea d-lui Cotruș a fost cît se poate de redus. De cîte ori i-am cerut să redacteze comunicări către Direcția presei spaniole... n-a făcut-o sau încercările sale de a așterne ceva pe hîrtie au fost așa de slabe încît în toate cazurile am fost nevoit să le scriu eu însumi».

Deci: vigurosul poet, cu verbul său incandescent («...pentru trudă, pentru voi/ schimbatu-mi-am ades condeiu-n retevei/ Și-am izbit mînios în grofi și-n ciocoi / Și-n cămătarii putrezi și mișei»), ajunge la cîrjile stilistice ale lui F. C. Nanu! Ce putea face în aceste împrejurări F. C. Nanu? Tipărește « el însuși» o broșură despre România, cu ajutorul «unui român aflat întîmplător în Spania».

Și mai departe: « Poate să fie adevărat, cum spune d[omnu]l ministru Dimitrescu, că-i dă acum tot concursul... Nu pot să-mi dau părerea asupra valorii sau a felului numeroaselor legături personale pe care și le-ar fi făcut, după cum afirmă urmașul meu, în timpul șederii sale în Spania. În orice caz, ele nu pot folosi mult României... Dealtfel, în lumea ziaristică spaniolă, un atașat de presă care nu știe bine limba spaniolă[10], cum este cazul d-lui Cotruș, nu poate nici în cel mai bun caz face mare treabă. Și d-l Cotruș nu este nici măcar ziarist, ci poet». Să fie clar, deci, Aron Cotruș era doar poet... Noroc că existau și ziariști la Madrid. Iată, F. C. Nanu ne informează că:

«Propusesem anul trecut să plătim o mică subvenție lunară unui ziarist [...] d-l Revasz, singurul specialist de politică externă în toată lumea gazetărească spaniolă [sic!] și, deci, colaborînd la mai toate ziarele însemnate. Cum „pecunia non olet", el era gata, în schimb, să expună tezele noastre de cîte ori se puneau în discuție probleme românești. De altfel, spre a-și dovedi buna credință, a și făcut-o în mai multe rînduri. Dar pînă la plecarea mea, am căpătat numai o aprobare „de principiu" de la Ministerul Afacerilor Străine și mă tem că d-l Revasz trebuie să fi rămas cu impresia că a fost înșelat de noi, neprimind răsplata la care avea un drept moral [sic!] să se aștepte.» Fără comentariu.

Aron Cotruș a fost avansat la gradul de consilier cu începere de la 1 octombrie 1941. De mare interes este Foaia calificativă a lui Aron Cotruș pe anul 1941, din care aflăm următoarele:

« Purtare
— față de superiori: foarte bună;
— față de colegi și subordonați: foarte bună;
— în lume: foarte bună;
— moralitatea: bună.

Însușiri
— punctualitatea: mare;
— sîrguința: mare;
— puterea de muncă: mare;
— inteligența: foartea mare;
— inițiativa: mare;
— tact: foarte mare;
— conștiinciozitate în lucrări: mare;
— daruri de conducere: mari;
— daruri de organizare: mari.

Cunoștințe
— administrative și consulare: mari;
— juridice, de presă: foarte mari;
— diplomatice și politice: foarte mari;
— sănătatea: foarte bună;
— Nota calificativă: foarte bun.» (Se precizează că notele calificative sînt: foarte bun, bun, destul de bun, satisfăcător, rău.)

În spațiul « observațiuni», ministrul N. Dimitrescu, șeful său nemijlocit, arătînd că Aron Cotruș, « intelectual de rasă», « patriot, poet viguros, înflocat luptător», « se bucură de mare prestigiu în lumea intelectuală, artistică și de presă spaniolă», « a știut să facă cunoscută dreptatea revendicărilor românești», adăuga următoarele:

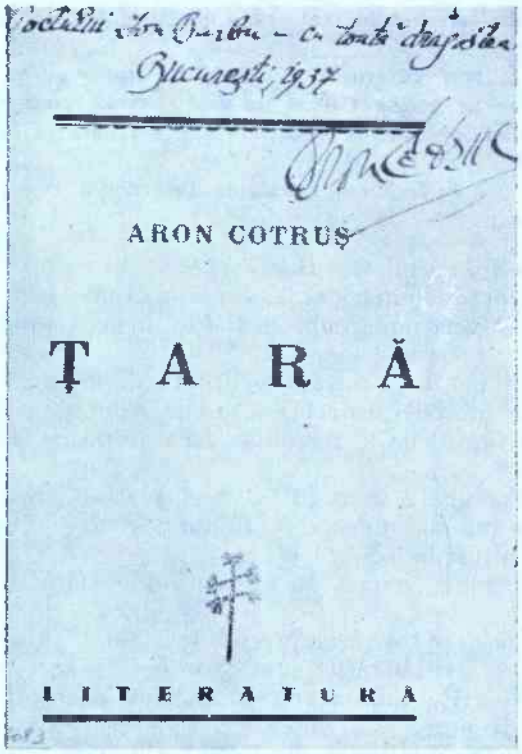
« Temperamentul său foarte afabil, cordial și îndatoritor, curtenia sa desăvîrșită, precum și buna cunoaștere a limbii spaniole i-au cucerit multe și credincioase prietenii în aceleași cercuri.

Acțiunea sa puțin zgomotoasă, dar foarte abilă și tenace de luminare prin vizite personale dese, strecurarea de articole, trimiterile numeroase de cărți și broșuri, a adus și aduce mari servicii cauzei țării.

Pentru toate aceste motive i-am dat nota calificativă foarte bun».

Pentru preocuparea serioasă și eficientă a lui Cotruș de contracarare a propagandei hortyste

[10] Aron Cotruș cunoștea italiana, franceza, spaniola, maghiara, germana, polona (v. fila 12).

în Spania, de demascare a diverșilor agenți ce activau în presa iberică în favoarea tezelor iredentiste maghiare, este edificator raportul din 23 iunie 1942. Reproducem doar încheierea:

«Singur, fără mijloace, m-am zbătut, ceas de ceas, zi de zi, să spulber atmosfera grea ce ne-a creiat-o în Spania propaganda ungurească și să întorc spre România privirile frățești și inima spaniolilor».

La data de 25 septembrie 1942 Aron Cotruș este înaintat în gradul de consilier de presă principal.

La 24 noiembrie 1942 i se expediază lui Aron Cotruș o scrisoare cu unele observații, pe un ton neașteptat, dur, pentru faptul că nu ar răspunde unei circulare prin care se cereau fișele lunare de activitate. Aceasta prevestește o furtună ce avea să vină — urmare a unor mașinațiuni imunde împotriva poetului. Cotruș răspunde telegrafic că nu a primit circulara respectivă.

Foaia calificativă pe 1942 conține, din nou, nota maximă — foarte bun — pentru A. Cotruș.

Constatăm apariția unor disensiuni între Aron Cotruș și consilierul cultural Al. Busuioceanu, ceea ce determină transmiterea unor admonestări din partea guvernului.

În perioada 1—31 august 1943, în cadrul cursurilor pentru străini, organizate la Santander, are loc și un festival de poezie consacrat poetului, la care acesta participă (f. 126). În august același an este oaspete de onoare al orașului Elche, unde au avut loc mari serbări cu participarea unor personalități ale literaturii, artei și științei spaniole.

La 30 iunie 1944, Cotruș este avansat consilier cultural clasa a II-a.

Notarea de serviciu făcută la 26 iunie 1944 îl caracterizează pe Aron Cotruș după cum urmează:

«Posedă, ca și toți, darul de a-și face prieteni numeroși și devotați atît în cercurile intelectuale, cît și în cele de presă, printr-o muncă neobosită. Foarte primitori. Extrem de stimați și iubiți la Madrid. A știut a face să se publice sute de articole despre România fără sacrificii materiale. Este poate cel mai eficient atașat de presă străin la Madrid». Semnează același ministru N. Dimitrescu.

De mare interes pentru înțelegerea intensei activități desfășurate de Aron Cotruș este raportul (10 pagini) asupra activității personale pe luna martie 1944.

În Spania apar, în această lună, prin străduința lui Aron Cotruș, cîteva materiale de un deosebit interes literar pentru România: un articol despre umanismul lirismului românesc din Transilvania; Opera lui Lope de Vega în românește, aparținînd lui Al. Popescu-Telega; Fuga lui Sefki — roman de Emanoil Bucuța, tradus de Cayetano Aparicio și publicat în foileton în „La Estafeta Literaria" din Madrid, începînd cu 5 martie 1944 și continuînd la 20 martie.

La 11 martie 1944, în casa unui academician spaniol, are loc un festival literar-muzical; este recitată și o poezie a lui Cotruș.

După acest raport — ce acoperă o activitate intensă, filele dosarului consemnează următoarele: La 13 noiembrie 1944, i se comunică decretul regal nr. 2134/1944, publicat în „Monitorul oficial" nr. 258 din 6 noiembrie 1944, prin care «funcțiunea Dvs. la acest Departament încetează pe data de 1 noiembrie 1944»[11].

---

[11] Ion Dodu Bălan face o analiză științifică, în spiritul adevărului, a vieții lui A. Cotruș. E adevărat că «În toată perioada celui de-al doilea război mondial poetul s-a aflat în Spania. Nu va reveni în țară decît pentru cîteva zile, în 1942, cu o delegație de ziariști.» (p. XVIII). Sînt de înțeles, normale, și criticile și cuvintele aspre ce le rostește la adresa unora din atitudi-

Cotruș nu reacționează imediat la această comunicare — cum vom vedea din documentele ce urmează.

Între timp, la 6 martie 1945, este instaurat un nou guvern în România, în frunte cu dr. Petru Groza. E semnificativ că tocmai acestuia i se va adresa Cotruș, în mod direct, printr-o emoționantă telegramă, la 9 august 1945 — solicitînd examinarea situației sale și repunerea în drepturi.

Telegrama din 9 august 1945 (expediată din Palma de Majorca), intrată la Președinția Consiliului de Miniștri la 13 august 1945, este următoarea:

Monsieur Petru Groza, president du Conseil de Ministres Bucarest [12]

La 1 octombrie [13] 1944 fost-am scos, fără a mi se comunica vina, din Ministerul Afacerilor Străine, fără ca să i se aplice asemenea sancțiune, cum ar fi fost logic, șefului misiunei, sub ordinele căruia am lucrat.

Socotind că mă voi putea repatria curînd pentru a-mi apăra drepturile cîștigate prin muncă și omenie, n-am reacționat contra deciziei nedrepte a ministerului.

Întîrzierea posibilităților de repatriere și faptul de a fi rămas fără mijloace de trai mă fac să mă adresez domniei voastre.

Funcționar de carieră numit în Spania și Portugalia în mai 1938 [14], activat-am energic pentru apărarea drepturilor românești și a bunului nume al neamului nostru — cum ar fi făcut, desigur, domnia voastră dacă ar fi fost în locul meu.

N-am activat în viața politică și nu mă simt vinovat cu absolut nimic față de statul și neamul meu.

După cinsprezece ani de slujbă la stat, rămas-am tot sărac precum fost-am, căutînd cu îndărătnicie să uit că în România legile și strîmbătățile sunt doar pentru săraci.

Sprijinit exclusiv pe dreptul trudei mele de atîția ani, vă rog să binevoiți a ordona examinarea situației mele și repunerea în drepturi.

România țăranilor nu poate scoate fără nici o justificare din locul lui de muncă și răspundere pe un nepot de țărani care n-a rupt niciodată prin nimic legăturile cu vatra și brazda străbunilor lui.

Cu deosebit respect,

ARON COTRUȘ

Telegrama este trimisă la Ministerul Afacerilor Externe.

Firește, modul în care au decurs lucrurile în acei ani grei îl înțelegem cu toții. Marele bărbat de stat și patriot care a fost Petru Groza — și e semnificativă mențiunea lui Cotruș de la sfîrșitul paragrafului 5 (« activat-am energic pentru apărarea drepturilor românești și a bunului nume al neamului nostru — cum ar fi făcut, desigur, domnia voastră dacă ar fi fost în locul meu») — era confruntat pe atunci cu prea multe și complexe probleme pentru a se ocupa, personal, de revenirea lui Cotruș în țară, cu atenția cu care va rezolva alte situații similare, cînd climatul politic intern, după înfrîngerea forțelor reacționare și antinaționale, va deveni cel normal.

Vibrantul memoriu al lui Cotruș a fost însă repartizat celor care trebuiau să-i analizeze solicitarea și să adopte hotărîri corespunzătoare.

---

nile și opțiunile lui Aron Cotruș. Considerăm, însă, că unele aprecieri, precum: « După încheierea războiului, speriat de propriile lui confuzii ideologice, nu va înțelege epoca nouă ce se deschide în istoria țării sale și va rămîne în Spania... » (p. XVIII) — trebuie analizate și în lumina documentelor ce urmează.

Afirmațiile lui Bucur Țincu (vezi nota 5 de mai sus) ni se par pertinente: « În 1940 Aron Cotruș a plecat în Spania — consilier de presă. Avea pentru Spania simpatii născute din afinitatea de rasă, nu fiindcă era franchistă cum susțin unii obsedați de etichete simplificatoare. Nu a mai revenit de acolo decît pentru un scurt popas de cîteva zile, în interes de serviciu.

După 1944 nu s-a mai întors în țară, sub influența dezinformării de atunci și mai ales sub cea a unor presiuni familiale cărora nu le-a putut rezista, din delicatețea lui înnăscută. A plecat apoi în America, în contradicție cu sine însuși și cu dorul patriei al cărei Mine cîntat de el începea să se contureze tot mai pregnant. A murit în 1961, în condiții nedemne de măreția lui umană și literară ».

[12] Adresarea: în franceză; textul telegramei: în română.

[13] Corect: 1 noiembrie 1944.

[14] Corect: mai 1939.

Astfel, în septembrie 1945 se elaborează (pe baza rezoluției din 20 septembrie 1945: « Se va întocmi decret de reintegrare», semnată V. Stoica, pusă pe un referat despre A. Cotruș) un decret, aflat la dosar, prin care « se revine, pe data de 1 noiembrie 1944, asupra aplicării dispozițiunilor Legii nr. 486, publicată în „Monitorul oficial" nr. 283/1944, Domnului Aron Cotruș, consilier de presă principal în Ministerul Afacerilor Străine». Decretul acesta nu a fost semnat, așteptîndu-se reîntoarcerea poetului în țară. Pe el e pusă rezoluția: « Direcția personalului: Conform dispozițiunilor: În așteptarea reîntoarcerii domnului Cotruș». Semnătură indescifrabilă (probabil V. Stoica).

O altă piesă a dosarului: o telegramă de la Paris, expediată la 26 octombrie 1945, cu următorul conținut:

« Legațiunea Madrid comunică.

Fostul consilier presă Cotruș depus la legațiune memoriul în care consideră nedreaptă și fără motive scoaterea sa din cadre.

Socotind posibilitatea rapidă de repatriere pentru a-și apăra drepturile la București, a întîrziat protestul.

Rămas fără mijloace, solicită treime de la unu februarie 1945 pînă la repatriere.

El roagă restituire[a] sume[i] menționate [în] telegrama noastră 52/406 din 17 aprilie 1945. [Semnat] Grigo Bianu».

Pe telegramă este pusă o rezoluție:

« Plăți externe. Rog a referi asupra drepturilor d-lui Cotruș — situația D-sale. [Semnat] — C.T.».

La 1 noiembrie 1945, Aron Cotruș dă următoarea Declarațiune, pe care o semnează la Madrid:

Subsemnatul, Aron Cotruș, fost consilier de presă pe lîngă Legațiunea României la Madrid, declar prin aceasta că sunt gata să mă întorc în țară, cu mijloacele de transport pe care Statul Român mi le va pune la dispoziție — îndată ce Ministerul Propagandei și Ministerul Afacerilor Străine îmi vor trimite sumele ce-mi datorează (reclamate de Legațiune cu telegramele nr. 52 pe 406 din 17 aprilie și nr. 1062 din 24 octombrie 1945), precum și treimea din salariu de la 1 februarie 1945 pînă azi, pentru a-mi putea acoperi datoriile, nevoit să le fac din momentul în care am fost scos din cadrele M.A.S. și lăsat aici fără mijloace de trai.

ARON COTRUȘ

Reținem din această declarație afirmația: «sunt gata să mă întorc în țară». Pe document, la 20.I.1946, se indică, pentru Direcția personal: « Conform dispozițiunilor primite — se amînă soluționarea». Semnătură indescifrabilă.

Așadar, nu se respinge, ci doar se amînă soluționarea problemei.

*

Ce anume se va fi întîmplat?

Nu știm; dosarul se încheie aici. Oricum ar fi, soarta nu i-a fost favorabilă lui Aron Cotruș, care a ajuns să pornească pe un drum trist, la capătul căruia nu se afla Patria; osemintele poetului, mort în mizerie, se află departe de pămîntul natal.

Documentele din dosarul de față aduc, așadar, noi lumini asupra vieții și activității lui Aron Cotruș. Ar fi bine dacă — în spiritul pe deplin justițiar al anilor noștri — s-ar continua investigațiile documentare în vederea unei elucidări depline a dramaticului destin al poetului.

Căci, dincolo de vicisitudinile unor împrejurări istorice, de căutările și contradicțiile reale ale activității sale, se impune un adevăr de necontestat: Aron Cotruș și-a iubit cu pasiune țara, dorind, după cum am văzut, să revie în « România țăranilor», el care se considera un nepot de țăran, care n-a vrut să rupă niciodată « legăturile cu vatra și brazda străbunilor săi».

Liviu PETRINA

Panait ISTRATI

Scrisori către Jean GUÉHENNO

RELAȚIILE LUI PANAIT ISTRATI CU SCRIItorii francezi alcătuiesc un capitol special al biografiei sale. Din păcate însă, aria cercetării de pînă acum s-a limitat doar la Romain Rolland și grupul de prieteni de la revista „Europe". Dar chiar și în acest perimetru, ceea ce se cunoaște este destul de puțin (doar corespondența cu Jean-Richard Bloch și Marcel Martinet), iar valorosul dialog Istrati-Rolland (peste 300 scrisori, — palpitant roman autobiografic, cu implicări în epocă și rezonanțe în vremea noastră) continuă să rămînă necunoscut, deși n-au lipsit eforturi pentru a fi tipărit.

Neidentificate rămîn pînă astăzi corespondențele purtate de Panait Istrati cu numeroși alți scriitori francezi, tovarăși de năzuințe sau prieteni, a căror prezență este marcată în biografia sa: Pierre-Jean Jouve, Léon Bazalgette, Jacques Robertfrance, Eugène Dabit, Joseph Jolinon, Francis Jourdain, Frédéric Lefèvre, Henry Poulaille și academicianul Joseph Kessel. La Biblioteca Națională din Paris, prospectările nu au dus la nici un rezultat pozitiv, ceea ce înseamnă că scrisorile se află încă în posesia familiilor respective sau a unor deținători particulari.

O activitate fructuoasă, de identificare și recuperare a acestui «fond epistolar», desfășoară de cîțiva ani asociația „Les Amis de Panaït Istrati". Apeluri în paginile Caietelor trimestriale pe care le editează și investigații minuțioase pe teren au dus la crearea unui prețios fond istratian (manuscrise și scrisori), în mare parte inedit[1]. Întovărășindu-l pe Marcel Mermoz, președintele Asociației, în una dintre

Jean Guéhenno, în ziua alegerii lui la Academia Franceză, între Henri Troyat (stînga) și Jacques de Lacretelle.

aceste «expediții», l-am putut cunoaște pe academicianul Jean Guéhenno[2], care, spre uimirea noastră, ne-a vorbit despre corespondența avută cu Panait Istrati, în ultima perioadă a vieții acestuia.

---

[1] Trei manuscrise din perioada geneveză, un caiet cu însemnări dedicate lui Romain Rolland, peste o sută de scrisori adresate scriitorilor N. Kazantzakis, A. M. de Jong, François Franzoni, Ernst Bendz, Georg Brandes, Frédéric Lefèvre, George Ionescu; colecții de ziare și reviste din epocă, fotografii, dedicații pe diverse volume etc.

[2] *Jean Guéhenno* (1890—1978), scriitor umanist, eseist și critic literar, membru al Academiei Franceze, din 1963. Fiu de muncitor, autodidact, și-a preparat bacalaureatul și intrarea la Școala Normală superioară, mai apoi profesor universitar și inspector

Între anii 1929—1936, Jean Guéhenno a fost redactorul-șef al revistei „Europe", printre ai cărei colaboratori se număra și scriitorul nostru[3]. După propria-i mărturisire, întîlnirile cu Panait Istrati au fost rare și ocazionale, fără efuziuni sentimentale, guvernate însă de francheță. Îl stima pentru valoarea artistică a operei sale, pentru credința neabătută în frumosul artistic pus în slujba adevărului, a dreptății și a dragostei pentru cei obidiți. Un fapt inedit: Jean Guéhenno își luase sarcina dificilă de a continua munca de corectare a manuscriselor istratiene, după moartea lui Jacques Robertfrance, dispărut în toamna lui 1932. Regretăm și astăzi că nu am stăruit cu întrebările asupra acestei munci: ce manuscrise a citit și ce corecturi a făcut? Întrebări la care nu găsim nici un răspuns, atît în scrisorile lui Guéhenno, cît și în ale lui Istrati.

Corespondența dintre Panait Istrati și Jean Guéhenno numără 9 scrisori (patru ale scriitorului francez și cinci ale scriitorului român). Ele se află păstrate în arhivele văduvelor scriitorilor respectivi. Mulțumim pe această cale doamnelor Annie Guéhenno și Margareta Istrati pentru sprijinul și permisiunea dată, ca aceste scrisori să vadă lumina tiparului.

Moartea lui Jacques Robertfrance ocazionează începutul acestui dialog epistolar. La cererea redactorului-șef, revista „Europe" publică (la 15 noiembrie 1932) articolul evocativ al lui Panait Istrati: Mon bon Robertfrance, tulburătoare reconstituire a prieteniei înflăcărate și devotate ce le-a înfrățit inimile pe un parcurs de aproape zece ani—, și pe care Jean Guéhenno avea să-l aprecieze drept «cel mai frumos, cel mai îndreptățit omagiu adus prietenului nostru». «Aveam pentru dumneata — spune el în continuare — multă stimă. Dă-mi voie să-ți spun, că după citirea acestor pagini, simt pentru d-ta o prietenie adevărată. Regret din toată inima, că de-a lungul călătoriilor dumitale la Paris, n-am fost în stare să te întîlnesc decît totdeauna în mare grabă...». Noul ciclu Viața lui Adrian Zograf întrunește aprecierile entuziaste ale lui Jean Guéhenno, care și publică fragmente din Le Bureau de Placement, în patru numere consecutive din „Europe" (15 februarie — 15 martie 1933).

*

O altă contribuție prețioasă a acestui dialog epistolar este cea privitoare la relațiile dintre Romain Rolland și Panait Istrati, după întreruperea lor în martie 1930. La 16 mai 1933, Jean Guéhenno îl anunță textual: «Într-o scrisoare, ce mi-a trimis acum cîteva zile, Rolland se plînge că n-are vești despre dumneata. Îmi spune că ți-a scris acum cîtva timp și speră că scrisoarea ți-a parvenit». Despre existența acestei scrisori, Istrati este încunoștințat chiar de Rolland, patru luni mai tîrziu: «... Am fost trist aflînd că ești din nou grav bolnav. Ți-am scris despre asta, acum cîteva luni, la Mînăstirea Neamțului, în România; dacă scrisoarea nu ți-a fost dată, fă reclamație la călugării „dumitale"». Această scrisoare nu a parvenit destinatarului, probabil rătăcindu-se sau fiind reținută de cenzură. Dealtfel, la sfîrșitul lui februarie 1933, Panait Istrati părăsește Mînăstirea Neamțului, internîndu-se la sanatoriul Filaret, unde rămîne pînă la începutul lui iunie, cînd se stabilește definitiv la București, pe str. Popa Savu nr. 33.

Separarea temporară dintre Rolland și Istrati a durat patru ani și opt luni, dureros răstimp și pentru unul și pentru celălalt, fiecare folosind diverse ocazii pentru a-și reafirma încrederea în prietenia ce le înfrățise destinele, ca și prețuirea și respectul reciproc. Astfel, în două rînduri, Panait Istrati încearcă să-i comunice lui Romain Rolland — prin intermediul lui Bloch și Guéhenno —, că îi cere iertare, pentru «răul pricinuit», că a rămas și moare cinstit. «Onorez încă prefața lui de acum zece ani [...] Romain Rolland n-a fost pentru mine o întîmplare oarecare [...] i-am redat libertatea, rupînd cu dînsul în martie 1930, ca să-i dovedesc că știu iubi un prieten în tăcere, chiar dacă el este împotriva convingerilor mele (altădată și ale lui)»[4]. Iar cînd, la 26 noiembrie 1934, scriitorul român îi cere direct

---

general onorific la Educația Națională. Intelectual angajat, a desfășurat o intensă activitate de presă și în Rezistență. Opera sa literară numără 26 de volume — alcătuită din studii critice, eseuri, filosofie, memorialistică —, pledoarie neabătută pentru libertate și demnitate, pentru frăție internațională și pace. Anul trecut a apărut în editura Grasset, prima culegere postumă *Entre le passé et l'avenir*, texte publicate între 1929— 1935, alese de doamna Annie Guéhenno și prezentate de Pascal Ory.

[3] În perioada anilor 1929— 1935, apar în „*Europe*" următoarele colaborări ale lui Panait Istrati: *Sur la mémoire de nos amis qui meurent* (15 iunie 1929), *Le pêcheur d'éponges* (15 iulie 1929), *Confiance* (15 februarie 1930), fragmente din *Tsatsa Minnka* (15 decembrie 1930 — 15 martie 1931), *Les Arts et l'Humanité d'aujourd'hui* (15 iulie 1932), precum și articolul *Post-scriptum à „Une nuit dans les marais"*, scris la Montana sur Sierre, în 1929 și publicat postum în revistă, la 15 noiembrie 1935.

[4] Scrisori datate 27 decembrie 1932 și, respectiv, 7 martie 1933.

I

Les Editions Rieder
EUROPE
Revue mensuelle

Paris, le 18 Oct[obre] 1932

Cher Istrati,
Je vous ai fait télégraphier l'autre jour. Nous sommes ici dans une grande tristesse.
Vous serez gentil de m'envoyer d'urgence ce que vous avez écrit pour notre commun hommage à Robertfrance.

Merci.

Amitiés, GUÉHENNO

II

Les Editions Rieder
EUROPE
Revue mensuelle

Paris, le 28 Oct[obre] 1932

Cher Istrati,
Je viens de corriger les épreuves de votre hommage à Robertfrance. Je vous ai demandé le droit de « corriger et d'arranger ». Finalement, je n'en ai pas eu le coeur. Je publie le texte tel qu'il est, si sincère, si émouvant. C'est le plus bel et le plus juste hommage à notre ami. A peine ai-je mis en ordre une ou deux phrases un peu incertaines quant à la langue. C'est tout ce que j'avais le droit de faire.
Ce que disent ces pages et votre propre santé m'inquiète. Donnez-moi de vos nouvelles, si vous le voulez bien. Je voudrais savoir que l'espoir vous est revenu, que vous allez mieux.
J'avais pour vous beaucoup d'estime. Me permettez-vous de vous dire qu'après avoir lu ces pages, je me sens pour vous une plus vraie amitié. Je regrette bien fort qu'au cours de vos voyages à Paris, je n'ai fait jamais que vous rencontrer, et toujours si rapidement.

---

iertare, Romain Rolland nu şovăie a-i răspunde prietenos şi vădit bucuros că iarăşi s-au regăsit: « Îţi mulţumesc pentru cuvintele dumitale de la sfîrşit... Să ştergem toate neînţelegerile acestor ultimi ani!»[5]. Uriaşul de la Villeneuve nu rămîne indiferent la campania calomnioasă, ce se ducea în dispreţul flagrant al adevărului. Cu promptitudine îi clarifică, într-o scrisoare (din 8 septembrie 1933), problema pasajului incriminat din interviul apărut în l'„Humanité": «Bolnav fiind, am primit vizita unui redactor de la l'„Humanité"; am citit textul — dealtfel corect în rest — în care dumneata erai acuzat, dintr-o greşeală; am scris să se rectifice această eroare şi rectificarea a fost publicată în ziar»[6].

În corespondenţa dintre Romain Rolland şi Jean Guéhenno[7], se află 16 scrisori (datate între 1928—1935), în care cei doi scriitori se ocupă cu stăruinţă şi interes de Panait Istrati. Pe prim plan se situează activitatea lui în România, continuarea operei literare, grelele dificultăţi materiale în care se zbătea ca urmare a conflictului cu editorul Rieder, agravarea stării sănătăţii. Reţinem, ca ilustrare, aceste cîteva exemple:

— « Trebuie să-l sprijinim neapărat pe Istrati, să facem pentru el tot ceea ce-i posibil. Acest om, muribund, disperat, trebuie susţinut. Sînt gata să intervin, împreună cu dumneata şi Bloch, la edi-

---

[5] Scrisoare datată 1 decembrie 1934.
[6] Numărul din 8 iunie 1933.

[7] Vezi vol. *L'Indépendance de l'esprit*, Paris, Albin Michel, 1975, col. *Les Cahiers Romain Rolland*, prefaţă de André Malraux.

I

Editura Rieder
EUROPE
Revistă lunară

Paris, 18 octombrie 1932

Dragă Istrati,

Ți-am telegrafiat deunăzi. O mare tristețe ne-a doborît aici.

Fii așa de bun și trimite-mi de urgență ceea ce ai scris pentru omagiul nostru adus lui Robertfrance.

Mulțumesc.

Cu prietenie, GUÉHENNO

II

Editura Rieder
EUROPE
Revistă lunară

Paris, 28 octombrie 1932

Dragă Istrati,

Tocmai am terminat corectarea șpalturilor cu articolul tău omagial despre Robert-france. Îți cerusem voie «să corectez și să aranjez textul». Pînă la urmă, nu m-am îndurat. Public articolul așa cum este, atît de sincer, atît de tulburător. E cel mai frumos și mai îndreptățit omagiu adus prietenului nostru. Abia dacă am îndreptat una sau două fraze, puțin neclare din punct de vedere al limbii. E tot ce se cuvenea să fac.

Aceste pagini și sănătatea dumitale mă neliniștesc. Fii bun și dă-mi vești despre dumneata. Aș vrea să știu dacă ți-a revenit speranța, dacă te simți mai bine cu sănătatea.

Aveam pentru dumneata multă stimă. Îngăduie-mi să-ți spun că, după citirea acestor pagini, simt pentru dumneata o prietenie adevărată. Regret din toată inima, că de-a lungul călătoriilor dumitale la Paris n-am fost în stare decît să te întîlnesc, totdeauna, în mare grabă.

---

tura Rieder ...» (Romain Rolland, 17 februarie 1933).

— «Am citit scrisoarea lui Istrati din „La Voix"[8]. Am și eu una, pe care o vom publica, provocată de o scrisoare a Luciei Dealarue-Mardrus[9], care este de asemenea o luare de atitudine răspicată și care va corecta, sper, supărătoarea impresie produsă printre cititorii noștri de apariția articolului său din „La Nouvelle Revue Française". (Jean Guéhenno, 28 decembrie 1929).

— «Am terminat de citit, în manuscris, noul roman al lui Istrati, Méditérannée, coucher du soleil, ce va fi lansat în curînd de Rieder. Capitolul despre Shakespeare. (Cine e autorul lui Hamlet?, n.e.) ar trebui publicat în „Europe", dacă mai e timp. Are un umor excelent [...] E o minune, cum acest om bolnav, aproape muribund, poate să aibă întruna atari salturi de vervă ... Se află de asemenea în acest roman cîteva pagini admirabile, demne de pus alături de ale lui Montaigne privitor la prietenie». (Romain Rolland, 7 ianuarie 1935).

— «Istrati nu face parte dintre acei meteori, care dispar după un moment de strălucire. Se va vorbi despre el, încă multă vreme. El va supraviețui poate multor glorii literare din vremea noastră. Ar trebui publicat un articol de adio (la moartea scriitorului nostru, n.e.), din partea editurii Rieder și a revistei „Europe", pe care geniul acestui povestitor le-a onorat», (Romain Rolland, 20 aprilie 1935).

---

[8] *Lettre ouverte à Maurice-Constantin Weyer*, în *„La Voix"*, 15 decembrie 1929.

[9] *Confiance. Réponse à une lettre mi-fermée*, în *„Europe"*, 15 februarie 1930.

J'ai envoyé le manuscrit de votre hommage à la femme de Robertfrance. Je suis sûr qu'il lui fera un très grand plaisir, qu'il lui sera une sorte de consolation.

Bon courage, cher Istrati. Je voudrais avoir de vous de meilleures nouvelles.

Croyez à mon amitié.

GUÉHENNO

9, rue des Lilas — Paris 19-ème.

III

Les Editions Rieder
EUROPE
Revue mensuelle

Paris, le 29 Novembre 1932

Cher Panaït Istrati,

On me communique vos lettres à propos du Bureau de Placement *et je me sens pour vous un peu plus de sympathie encore. Si cela pouvait vous être agréable, je ferais volontiers selon mes forces, sur vos livres, le travail que notre ami Robertfrance faisait si bien. Vous savez que j'aurai beaucoup de joie à publier dans la Revue ce nouveau roman de vous.*

Je vous souhaite de vous mieux porter et je vous prie de croire à ma bonne amitié.

GUÉHENNO

IV

Monastère Neamtz,
le 6. XII.32

Mon cher Guéhenno,

Je suis heureux de savoir que vous voulez vous charger de la correction de mon français, dans les livres que j'écrirai peut-être encore. Aussi, veuillez me dire ce que vous pensez

---

Cel care aduce un omagiu postum din partea redacției „Europe" este însuși redactorul-șef, Jean Guéhenno...[10]

Ultimii ani de viață ai lui Panait Istrati au fost întunecați de nesiguranța zilei de mîine și de campania denigratoare a lui Barbusse. După moartea lui Jacques Robertfrance, noii administratori-delegați ai editurii (E. Schneider și Pierre Marcel) încalcă prevederile unui contract, care asigura autorului plata unei sume lunare în contul drepturilor sale de autor și de cedare a operei ad-vitam. Corespondența cu Jean Guéhenno și Romain Rolland dezvăluie abuzul premeditat, înfometarea scriitorului român. Din iunie 1934, Rieder îi taie plata drepturilor de autor, blocate de o pretinsă datorie pe care el n-a recunoscut-o pînă la moarte, dar pe care văduva

[10] *„Europe"*, mai, 1935.

Am trimis nevestei lui Robertfrance manuscrisul dumitale omagial. Sînt sigur că-i va procura o mare plăcere, că într-un fel chiar o va consola.

Curaj! Aș dori să am de la dumneata numai vești bune.

Ai încredere în prietenia mea,

GUÉHENNO

9, strada Liliacului, Paris (arondismentul 19)

III

Editura Rieder
EUROPE
Revistă lunară

Paris, 29 noiembrie 1932

Dragă Panait Istrati,

Mi se comunică scrisorile dumitale referitoare la *Biroul de plasare*, care mă fac să te simpatizez și mai mult. Dacă ți-ar face plăcere, aș putea continua bucuros, în măsura puterilor mele, munca pe care Robertfrance o presta atît de bine pe manuscrisele cărților dumitale. Să știi că-mi va face mare bucurie ca să-ți public acest roman în Revistă.

Îți doresc multă sănătate și te asigur de prietenia mea.

GUÉHENNO

IV

Mînăstirea Neamțului
6—XII—32

Dragul meu Guéhenno,

Sînt fericit să aflu că vrei să te însărcinezi cu corectarea francezei mele, în cărțile pe care poate le voi mai scrie. Așa că, fii bun și spune-mi părerea dumitale despre *Biroul de*

lui a trebuit s-o plătească pentru a putea elibera opera, reeditînd-o la „Gallimard", după aproape 40 de ani.

Cititorul tînăr va avea prilejul să cunoască, citind scrisorile publicate mai jos, cum și-a trăit Panait Istrati ultimii ani de viață, hăituit de Siguranță, de huliganii fasciști[11] și de neprieteni. Cunoscîndu-se în sfîrșit adevărul, cei mulți vor aduce astfel reparația meritată memoriei sale.

Alexandru TALEX

Cher Istrati,

Je viens à corriger les épreuves à votre homonage à Robertfrance. Je vous avais demandé de voir à "corriger et arranger". Si vous ai laissé en

[11] Agresiunea fascistă a avut loc în librăria „Alcalay", cu prilejul „Săptămînii cărții". În presa franceză au apărut știri și comentarii în ziarele *„Le Temps"*, *„L'Intransigent"*, *„Paris-Soir"*, *„Comoedia"* și *„Le Petit Journal"*. De asemenea, în *„Journal de Genève"*, sub titlul *Panaït Istrati attaqué dans une librairie de Bucarest*, de către un grup de studenți legionari. În *„Comoedia"*, comentariul se termina cu aprecierea: «Și toate acestea s-au petrecut la București, în propria sa patrie...»

du Bureau de Pl[acement] *et sachez bien que* j'ignore les susceptibilités d'auteur. *Nous parlerons franchement de mes défauts. Ce sera votre première preuve d'amitié pour moi.*

Chaleureusement, PANAÏT ISTRATI

V

Monastère Neamtz,
le 11 — II — 33

Mon cher Guéhenno,

Je reçois de Schneider une lettre et un relevé de mon compte, d'où il résulte clairement que les Rieder chancellent. Ils sont foutus !

C'est en vain que Robertfrance m'a convaincu de leur céder l'exclusivité de mon oeuvre, même posthume, dans l'espoir de m'assurer un minimum de 4 000 fr. par mois, quelque soit l'état de la vente, pourvu que je livre un manuscrit annuellement.

Je leur livre presque 2 manuscrits par an, et ils me sortent des droit d'auteur qui sont ceux du temps de Oncle Anghel: *2 000 fr. ! Et encore ! Le reste jusqu'à 4 000, ils le considèrent « des avances importantes, consenties, vue ma situation ». Et pour s'en dédommager, ils réclament de moi rien moins que... 3 manuscrits nouveaux !*

Comme, cette fois, je ne marcherai plus, il est certain qu'ils me couperont encore une fois mes mensualités, ainsi qu'ils l'ont déjà fait sans crier gare de janvier à juin 1931. Seulement, voilà : à cette époque-là, j'ai pu venir à Paris et gueuler, menacer et rétablir la baraque tandis que maintenant, incapable de quitter mon lit pour plus d'une heure, il ne me resterait qu'à me brûler la cervelle.

Aussi, je te prie de faire connaître cette ignominie des Rieder à Romain Rolland, avec qui je ne corresponds plus, depuis mars 1930, et à Jean-Richard Bloch, qui m'aime toujours un peu.

M'estimez-vous assez pour venir à mon secours ?

Oh, cette fois, si je me lève, je veux être chien si je continue encore à rester dans cette boîte infâme, qui a fait mon malheur !

Amicalement, votre PANAÏT ISTRATI

Si tu as le manuscrit du Bureau de Placement, *je te prie de ne pas leur en livrer copie.*

VI

Adresse: *Sanatorium Filaret*
Bucarest

Bucarest, le 7—3—33

Mon cher Guéhenno,

Depuis le 25 févr[ier] je suis ici. C'est un sana-hôpital de l'Etat, où l'on ne peut que mourir. Heureusement, les docteurs me connaissent depuis 25 ans et ils font leur possible. J'ai quitté Neamtzu parce que ma bicoque monacale avait pris feu, j'ai failli brûler en plein nuit. Ce bouleversement m'a valu une rechute, des hémoptisies et une bronchite. En ce moment, je ne suis pas certain que je la ménerai jusqu'à Pâques. Enfin c'est égal ! Je voudrais seulement te prier ici, si je meurs, de faire à Rieder accorder à ma femme une petite pension, pendant une année. C'est une toute jeune, dont j'ai fait interrompu les études (physique et chimie). Elle les finira l'été et l'automne prochain, elle obtiendra un service à l'Etat. Je ne lui laisse pas un sou, même pas l'argent pour mon enterrement. Les dettes, oui.

J'ai dit à Bloch et le répète à toi : je demande pardon à Romain Rolland pour l'avoir fâché mais il a pu voir que je suis resté et que je meurs honnête homme. Je fais encore honneur à sa préface d'il y a dix ans. Et je n'ai jamais cessé de l'aimer. Mais je pense qu'il est inutile que je lui écrive, comme tu me dis. Non. Tout est fini. Toutes les

plasare şi ţine minte că *susceptibilităţile de autor îmi sînt necunoscute.* Vom discuta cu francheţă, despre lipsurile mele. Asta va fi, pentru mine, cea dintîi dovadă de prietenie

Cu căldură, PANAIT ISTRATI

V

Mînăstirea Neamţului
11 — II — 33

Dragul meu Guéhenno,

Primesc de la Schneider o scrisoare şi un extras al contului meu, din care rezultă în mod clar că Rieder se clatină. Sînt duşi pe copcă.

Degeaba m-a convins Robertfrance să le cedez exclusivitatea operei mele, chiar şi postumă, în speranţa că-mi vor asigura *un minimum lunar de 4000 de franci, oricare ar fi fost situaţia vînzării, cu condiţia să le dau un manuscris pe an.*

Le predau aproape două manuscrise anual, iar ei îmi calculează drepturi de autor din perioada *Moş Anghel,* adică 2000 de franci! Mai mult: restul, pînă la 4 000, ei îl consideră «avansuri importante, consimţite, dată fiind situaţia mea». Şi ca să nu fie în pagubă, îmi pretind nimic altceva decît... trei manuscrise noi!

Cum de data aceasta nu voi mai ceda, cu siguranţă că îmi vor tăia încă o dată drepturile băneşti lunare, aşa cum au mai făcut-o, pe neaşteptate, din ianuarie pînă în iunie 1931. Atunci, am putut veni la Paris şi am răcnit, am ameninţat şi am restabilit situaţia, — în timp ce acum, incapabil să-mi părăsesc patul mai mult de-o oră, nu mi-ar rămîne decît să-mi zbor creierii.

De asemenea, te rog să-l încunoştinţezi pe Rolland—cu care nu mai corespondez din martie 1930—de această mîrşăvie a celor de la Rieder, ca şi pe Jean-Richard Bloch, care încă mai ţine puţin la mine.

Mă bucur oare într-atît de stima voastră, încît să-mi daţi o mînă de ajutor?

Oh, dacă şi de data aceasta izbutesc să mă repun pe picioare, să fiu al dracului dacă voi mai continua să rămîn în această dughiană păcătoasă, care-i nenorocirea mea.

Prieteneşte, al vostru, PANAIT ISTRATI

Dacă ai manuscrisul *Biroului de plasare,* te rog să nu le dai o copie.

VI

Adresa mea: *Sanatoriul Filaret,* Bucureşti

Bucureşti, 7—III—33

Dragul meu Guéhenno,

Mă aflu aici, de la 25 februarie. E un sanatoriu-spital de Stat, unde nu se poate decît muri. Din fericire, doctorii mă cunosc de douăzeci şi cinci de ani, şi fac şi ei ce pot. Am părăsit Mînăstirea Neamţului, deoarece chilia monahală luase foc şi era cît pe-aci să ard în toiul nopţii. Această perturbaţie mi-a provocat revenirea bolii, cu hemoptizii şi bronşită. Momentan, nu sînt sigur că o voi duce pînă la Paşti. În definitiv, mi-e tot una! Aş vrea numai să te rog să aranjezi, dacă mor, ca Rieder să acorde o mică pensie nevestei mele, timp de un an. E o fiinţă tînără, căreia i-am întrerupt studiile (fizico-chimice). Le va termina în vara şi toamna viitoare şi va obţine un post de la Stat. Nu-i las nici un ban, nici măcar pentru înmormîntare. Datorii, da!.

I-am spus lui Bloch şi ţi-o repet şi ţie. Îi cer iertare lui Romain Rolland, pentru că l-am supărat, dar şi-a putut da seama că am rămas şi mor un om cinstit. Onorez încă prefaţa lui, de-acum zece ani. Şi nu am încetat să-l iubesc. Dar cred că-i inutil să-i scriu,

choses meurent. (A propos, fais-moi vite envoyer son dernier livre, l'Annonciatrice. *C'est le seul de lui que j'ignore).*

Oh oui, R.R. n'a pas été pour moi une petit affaire !

Je te quitte. J'ai tant des choses à te dire , mais on me défend d'écrire.

Fraternellement, ton PANAÏT ISTRATI

VII

Bucarest, le 5—4—33
Sanatorium Filaret

Mon cher Guéhenno,

Je te prie de me faire savoir si la Maison entend me payer ou ne pas me payer la publication dans „Europe" *du* Bureau de Placement. „Revue de Paris" *m'a payé six mille francs pour la* Maison Thüringer. *Je serais heureux de recevoir quatre mille, de* „Europe", *pour le* Bureau. *Et surtout de les revoir le plus tôt possible.*

Les médecins ne veulent plus que ma femme, jeune et annémique, habit même chambre que moi. Je dois donc la faire loger en ville. Et comme elle a une mère et une grand'mère qui vivent de notre aide, je dois leur louer un petit appartement, faire venir mon bric-à-brac de Braïla et le compléter d'un tas de choses qui me manquent. Car, vers la fin de ce mois, je serai obligé de quitter cet hôpital: les mouches m'y dévoreraient. J'irai me jeter dans un lit chez moi.

J'ai donc grand besoin d'un peu d'argent supplémentaire, ma mensualité me suffisant péniblement pour faire le tour du mois, mes mois trop chargés.

C'est dix mille francs, au bas mot, qu'il me faudrait pour cet aménagement, mais d'où les prendre? Aussi, je te prie de me dire si je peux compter au moins sur ce que „Europe" *voudrait bien me donner.*

Si c'est oui, qu'on veuille bien virer l'argent à un vieux compte mort que j'ai au Crédit Lyonnais, agence AF, l'avenue Niel (Ternes). De là, j'aurais l'argent quand je voudrais, en émettant ici un chèque.

Fraternellement, ton PANAÏT ISTRATI

VIII

Les Editions Rieder
EUROPE
Revue Mensuelle

Paris, le 16 Mai 1933

Cher Istrati,

Je n'ai pas répondu à votre dernière lettre. Pardonnez-moi.

Je viens de vivre de terribles jours. Ma femme est morte, il y a trois semaines, à Montolieu, dans son village. C'était une admirable fille et nous ne savions vivre qu'ensemble.

A mon retour ici, j'ai parlé aux administrateurs de la maison de votre lettre. Ils m'ont dit être en correspondance avec vous à ce sujet.

Rolland, dans une lettre qu'il m'a adressée, il y a quelques jours, se plaignait de n'avoir pas de vos nouvelles. Il me dit vous avoir écrit, il y a quelque temps et espère que vous avez bien reçu sa lettre.

Que devenez-vous? Comment allez-vous?

A vous ou à toi (je ne sais plus) fraternellement,

GUÉHENNO

cum mă îndemni tu. Nu! Totul s-a sfîrşit. Toate mor (Apropo, trimite-mi repede ultima sa carte *L'annonciatrice*. E singura pe care nu o cunosc.)

Ah, vai! Romain Rolland n-a fost pentru mine o întîmplare oarecare!

Te părăsesc. Am atîtea să-ţi spun, dar mi se interzice să scriu.

Frăţeşte, al tău PANAIT ISTRATI

VII

Bucureşti, 5—IV—33
Sanatoriul Filaret

Dragul meu Guéhenno,

Te rog să-mi comunici dacă editura Rieder înţelege să-mi plătească sau nu publicarea *Biroului de plasare*, în *„Europe"*. *„Revue de Paris"* mi-a plătit şase mii de franci pentru *Casa Thüringer*. Aş fi fericit să primesc de la *„Europe"* patru mii pentru *Biroul de plasare*. Şi mai ales, să văd aceşti bani cît mai repede posibil.

Medicii nu mai vor ca nevastă-mea, tînără şi anemică, să locuiască în aceeaşi cameră cu mine. Trebuie să-i aranjez o locuinţă în oraş. Şi cum ea are o mamă şi o bunică, care trăiesc din ajutorul nostru, trebuie să le închiriez un mic apartament, să-mi aduc bulendrele de la Brăila, şi să completez ceea ce lipseşte. La sfîrşitul lunii, voi fi obligat să părăsesc acest spital, unde m-ar devora muştele. Mă voi duce să mă trîntesc într-un pat, *la mine acasă*.

Am, deci, mare nevoie de ceva bani, suplimentar, ceea ce primesc lunar de la editură abia ajungîndu-mi să fac faţă pînă la sfîrşitul lunii,— lunile mele atît de împovărate.

Îmi trebuie, pe puţin, zece mii de franci, necesari amenajării locuinţei; dar de unde să-i iau? De aceea, te rog să-mi spui dacă pot conta măcar pe ceea ce *„Europe"* ar binevoi să-mi dea.

În caz afirmativ, să binevoiască a vira aceşti bani la un vechi cont-mort, pe care îl am la Crédit Lyonnais, agenţia AF, avenue Niel (Ternes). De-acolo, voi putea dispune de ei, la nevoie, emiţînd un cec.

Frăţeşte, al tău PANAIT ISTRATI

VIII

Editura Rieder
EUROPE
Revistă lunară

Paris, 16 mai 1933

Dragă Istrati,

Iartă-mă că nu am răspuns la ultima dumitale scrisoare.

Trăiesc zile groaznice. Acum trei săptămîni mi-a murit nevasta, la Montolieu, în satul ei. Era o femeie minunată, trăiam strîns uniţi.

La înapoierea aici, am vorbit cu administratorii editurii despre scrisoarea dumitale. Mi-au spus că se află în corespondenţă cu dumneata, în aceeaşi problemă.

Într-o scrisoare ce mi-a trimis acum cîteva zile, Rolland se plîngea că n-are veşti de la dumneata. Îmi spune că ţi-a scris, acum cîtva timp, şi speră că scrisoarea ţi-a parvenit.

Ce-i cu dumneata? Ce mai faci?

Dumitale sau ţie (nu mai ştiu cum), cu frăţie,

GUÉHENNO

IX

(Recommandée)

Bucarest, le 5–VI–33
Adresse définitive:
Str. Popa Savu, no. 33

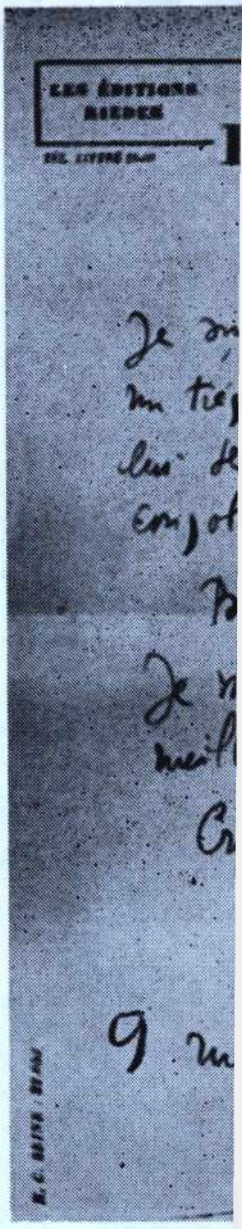
Mon cher Guéhenno,

Je reçois aujourd'hui *ta lettre du...* 16 mai(?!), *adressée à Braïla (pourquoi à Braïla?). Ne sais-tu pas que depuis une année que je suis au lit, j'ai passé tout ce temps entre le monastère Neamtz et l'hôpital Filaret? D'ailleurs je n'ai plus ma maisonnette de Braïla. Mon ami, l'anarchiste Constantinescu, sur le terrain duquel j'avais bâti ma bicoque, m'en a chassé, ou plutôt il a chassé ma femme* et j'ai dû partir également, dès le printemps 1932. J'ai perdu ainsi un gîte qui me coûtait 50 000 fr. fr. et dont les créanciers me poursuivent encore, tout comme pour la ferme que j'avais aménagée chez l'oncle Dimi, à Baldovineşti, qui m'a coûté 25 000 fr. et d'où j'ai été mis à la porte par mes cousins-cousines qui ne voulaient pas élever des porcs et s'appeler « porchers ».* [...]

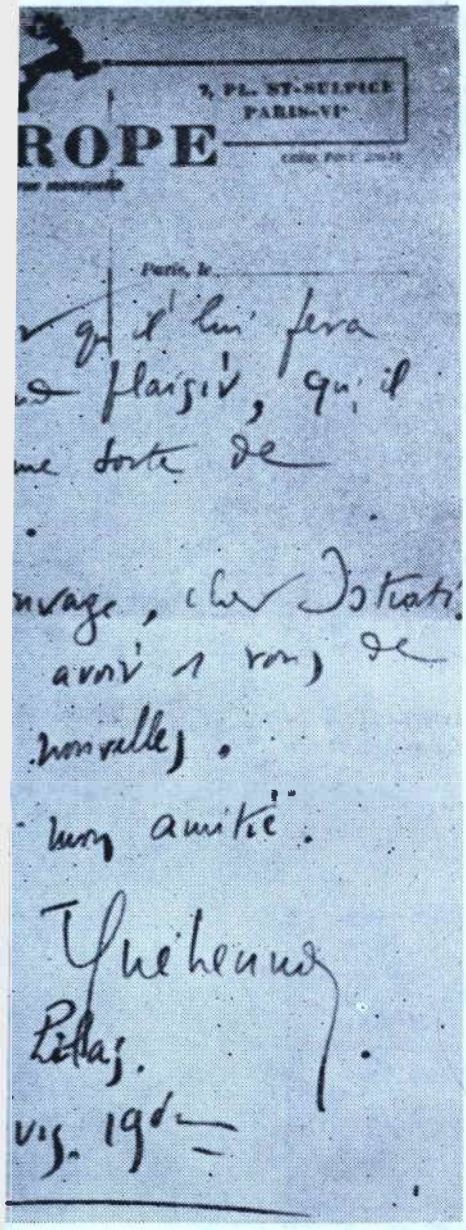
Mais avec l'anarchiste, ça a été bien plus joli: non content d'avoir ma maison, il a voulu, il y a trois semaines, garder même mes meubles, livres et manuscrits, disant qu'il pensait en faire « un musée Panaït Istrati », — cependant que moi, ici, je ne savais pas quoi mettre dans mes trois pièces où devaient vivre 5 personnes et que des médecins amis de l'Institut Cantacuzène se cotisaient entre eux pour m'acheter le strict nécessaire. (Ah, non! Ce qui m'arrive à moi, ne peut arriver à personne d'autre!)

Donc, ta femme est morte. Et je t'embêtais avec mes malheurs, cependant que tu luttais avec les tiens. Excuse-moi. Je n'en savais rien. C'est ainsi: que nous le criions sur le toit ou que nous le passions sous le silence, nous souffrons et mourons seuls. Je sais cela depuis longtemps. Ces derniers mois plus que jamais, j'en ai fait la triste expérience. Non seulement en ce qui concerne ma maladie et ma détresse matérielle, mais aussi pour ce qui est de mon esprit d'indépendance. Tu as peut-être entendu (toute la presse française en a parlé, après le 27 mai) j'ai failli, pour la seconde fois, en trois ans, être assommé par nos fascistes: en janvier 1931, quand à Jassy, il a fallu sortir l'armée pour que je puisse parler en public; le samedi 27 mai dernier quand, allant signer des exemplaires dans une librairie d'ici, des hitlériens ont envahi le magasin et m'ont sommé de sortir. Je les ai fait sortir, eux, en tirant mon revolver. Il n'y a eu aucun « romancier Pétresco » qui soit venu à mon secours, ainsi qu'il a été écrit dans toute la presse. J'ai été seul, avec ma femme et mon médecin. Aucun *journal bucarestois n'a soufflé mot (Un détail: nous avons eu, du 20 au 27 mai, « la Semaine du Livre », quand, la mascarade officielle à part, un public moyen, très chaud, très intéressant, m'a obligé de sortir moi-même de mon lit et d'aller signer des livres qui, depuis longtemps, ne me rapportent plus rien).*

Si tu veux me faire plaisir (et même dans le but de combattre notre fascisme) parle de cet événement dans „Europe", ne fut-ce que quelques mots. Relève le fait que nous vivons, depuis six mois, à Bucarest et dans autres 6 départements, sous le régime de l'état de siège, décrété par le parlement et le gouvernement national-tsaraniste qui, durant dix années d'opposition, avaient hurlé contre les libéraux qui gouvernaient également au moyen de l'état de siège. Mais ce régime exceptionnel ne vise que les communistes, ou plutôt des pauvres diables comme ces mille ouvriers affamés des Ateliers des chemin de fer de Bucarest qui, au début de cette année, se mettant en grève, on a mitraillé (avec la mitrailleuse) *deux cents environ, on en a arrêtés 800 et on a déclaré « 7 morts et 20 blessés », tandis qu'on transportait les cadavres avec les camions, pour les incinérer pendant la nuit et déclarer ensuite aux familles que « les autres se sont enfuit en Russie », comme si Bucarest était asis sur le Dniestr.*

* Il n'aimait pas celle-ci, il adorait la Suissesse, la précédente...

IX

[Recomandat]

București, 5—VI—33
Adresa definitivă:
str. Popa Savu, nr. 33

Dragul meu Guéhenno,

Primesc *astăzi* scrisoarea ta din... *16 mai*(?!), adresată la Brăila (de ce la Brăila?). Nu știi că de un an de cînd am căzut la pat, mi-am petrecut tot acest timp între Mînăstirea Neamțului și Spitalul Filaret? Dealtfel, nici nu mai am căsuța de la Brăila. Prietenul meu, anarhistul Constantinescu, pe terenul căruia mi-am clădit culcușul, m-a alungat sau, mai degrabă mi-a alungat nevasta* și a trebuit să plec și eu, odată cu ea, în primăvara lui 1932. Am pierdut astfel un adăpost care m-a costat 50 000 de franci și ale căror polițe mă urmăresc încă; același lucru s-a întîmplat și cu ferma înjghebată la moș Dumitru, la Baldovinești, care m-a costat 25 000 de franci și de unde am fost alungat de verii și verișoarele mele, care nu voiau să crească porci și să fie denumiți «porcari». [...]

Cu anarhistul a fost și mai drăguț: nemulțumit să aibă doar casa mea, el a vrut — acum trei săptămîni — să pună mîna și pe mobilele, cărțile și manuscrisele mele, pretinzînd că vrea să facă un «muzeu Panait Istrati», în timp ce eu, aici, n-aveam ce pune în cele trei camere, în care trebuiau să trăiască cinci persoane și pentru al căror strict necesar medici de la Institutul Cantacuzino făceau chetă între ei, ca să mi-l cumpere. (Ah, nu! Ce mi se întîmplă mie depășește orice închipuire!)

Dar, soția ta a murit... Și eu te plictisesc cu nenorocirile mele, în timp ce tu lupți cu ale tale. Iartă-mă. Nu știam nimic! Asta e: fie că ne strigăm durerea pe acoperișuri sau că o îndurăm în tăcere, suferim și murim singuri. Știu acest lucru, de multă vreme. Mai mult ca niciodată, am făcut în lunile din urmă o tristă experiență. Și nu numai în ce privește boala și mizeria mea materială, ci și referitor la spiritul meu de independență. Ai auzit, poate (toată presa franceză a vorbit după 27 mai despre acest lucru), că eram cît-pe-aci să fiu doborît, pentru a doua oară în trei ani, de fasciștii noștri: la Iași, în ianuarie 1931, unde a trebuit să scoată armata pentru ca să pot vorbi în public; sîmbătă 27 mai, ducîndu-mă să semnez exemplare într-o librărie de aici, hitleriștii au năvălit înăuntru și m-au somat să plec. Am scos revolverul și i-am făcut să plece ei. N-a fost nici un «romancier Petrescu» care mi-ar fi venit în ajutor, cum au scris ziarele. Am fost singur, cu nevasta și doctorul meu. Nici un ziar bucureștean n-a suflat un cuvînt. (Un amănunt: de la 20 la 27 mai, se organizase „Săptămîna Cărții", cînd exceptînd mascarada oficială și un public de mijloc, foarte interesant și entuziast, mă silise să-mi părăsesc patul și să viu la librărie ca să semnez cărți, cari de multă vreme nu-mi mai aduc nimic).

Dacă vrei să-mi faci plăcere (și chiar în scopul combaterii fascismului), vorbește despre acest eveniment în *„Europe"*, fie și numai cîteva cuvinte. Relevă faptul că noi trăim la București și în alte șase județe sub stare de asediu, decretată de parlamentul și guvernul național-țărănesc, care în cei zece ani de opoziție, a tunat și fulgerat

* El nu o iubea pe aceasta (N.R. Margareta Izescu), el adora pe elvețiancă, (N.R. Maria-Louise Baud-Bovy), pe precedenta... (Nota autorului).

Un détail : les hitlériens affichent chemises brunes, svastica et assomment les gens à leur aise. Très rarement, une arrestation de quelques heures. Et s'ils ménacent la ville et les autorités même, poignards et revolvers au poing, comme à Sibiu et à Czernovitz, il y a un mois, on les condamnent à ... 15 ou un mois de prison avec surcis.

Je te prie de parler aussi dans „Europe" *(si tu ne l'as déjà fait) pour ce pauvre Victor Serge, dont tu es au courant. Ah, comme c'est triste d'entendre R.R. dire, dans l'interview de* „l'Huma" *du 26 mai, qu'il* «écarte avec mépris cette „histoire Serge" montée(?!) par Panaït Istrati [...] ».

Je te prie de dire cela à notre grand ami, que j'aime toujours et que je n'ai pas à juger, auquel j'ai rendu la liberté, rompant avec lui, en mars 1930, exprès pour lui prouver que je sais aimer un ami en silence, même s'il veut aller contre mes idées et sentiments (qui étaient jadis les siens). *Dis-lui encore que je suis ému en t'entendant me dire qu'il m'a écrit, il y a quelque temps, mais que je n'ai pas eu le bonheur de recevoir sa lettre et que je lui serais infiniment reconnaissant s'il voulait se donner la peine de me répéter* (recommandée, *ma correspondance est lue et souvent confisquée*) *ce qu'il me disait dans cette lettre perdue,* que je n'aurais jamais laissée sans réponse, tu le penses bien !

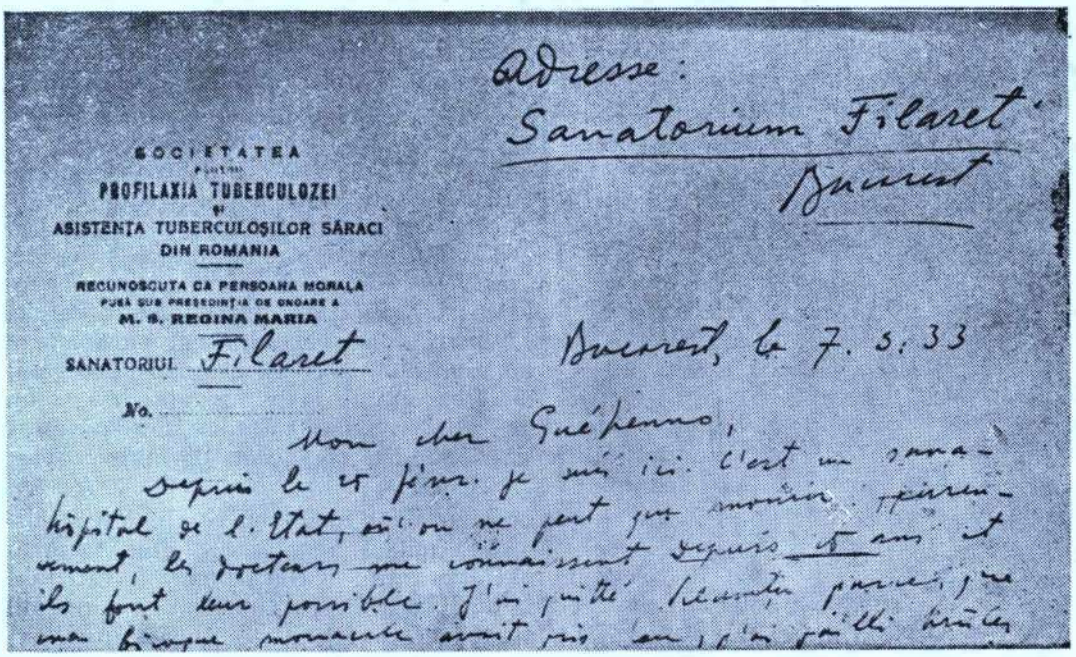
Oui, qu'il me prouve qu'il ne me hait pas. Et qu'il m'écrive une seule fois encore. Car ma maladie avance toujours, compliquée d'une hypertrophie du coeur, qui me cloue au lit et qui m'empêche de travailler (Cette lettre, c'est avec 38° de fièvre que je l'écris).

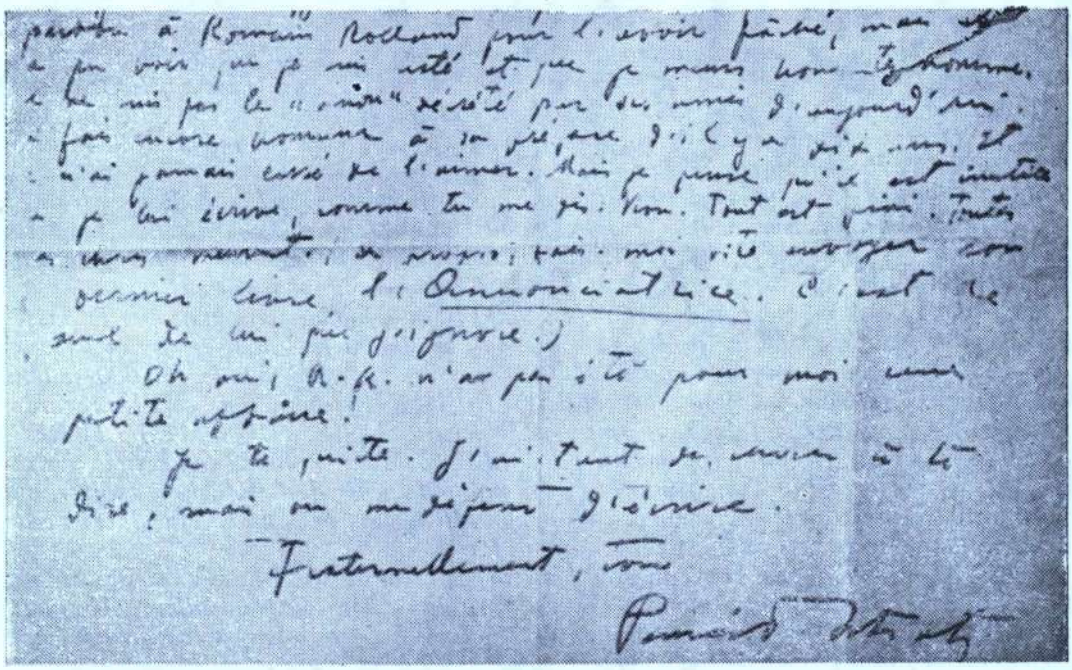
Je voudrais également qu'il soit, à côté de toi, mon arbitre dans ce conflit d'entre mes éditeurs assassins et moi, qui veulent m'affamer et qui me tuent maintenant, avec leurs interprétations criminelles d'un contrat que j'ai signé, les yeux fermés, sans trop regarder au sens de sa lettre, sachant que Robertfrance jamais ne serait injuste avec moi.

Cependant, ce contrat est simple, si l'on veut être honnête. *Voilà :*

Autrefois mes contrats disaient : tu me donneras 6,8 ou dix livres et je te payerai ce qu'il y aura, mais tu es libre, après m'avoir donnés ces livres, d'aller *tenter améliorer ton sort ailleurs.*

Un jour, Robertfrance me dit : « *Ecoute, donne-nous* l'exclusivité totale, actuelle et posthume, *et nous* t'assurerons un minimum *de 4 000 fr. par mois, contre 1 vol. par an que tu nous livrerais. Et si tu nous donnes plus, nous te payerons plus* ».

împotriva liberalilor care guvernau de asemenea tot cu starea de asediu. Dar acest regim excepțional nu vizează decît pe comuniști sau mai degrabă pe bieții pîrliți, ca miile de muncitori înfometați de la Atelierele căilor ferate din București, care declarînd grevă la începutul acestui an au fost seceraţi (cu *mitraliera*) circa 200 şi arestaţi alţi 800, declarîndu-se oficial doar « 7 morți și 20 răniți », în timp ce cadavrele erau transportate spre a fi incinerate, spunîndu-se apoi familiilor că «au fugit în Rusia » ca și cînd Bucureștii se afla așezat pe Nistru.

Alt amănunt: hitleriștii afișează cămăși brune, zvastica și doboară pe oameni, după bunul lor plac. Foarte rar, cîte o arestare de cîteva ore. Și dacă terorizează orașul și chiar autoritățile, cu pumnalul și revolverul în mînă, — cum a fost cazul acum o lună la Sibiu și Cernăuți — sînt condamnați la... 15 zile sau o lună cu suspendare de pedeapsă.

De asemenea te mai rog să vorbești în *„Europe"* pentru bietul Victor Serge (dacă n-ai făcut-o), a cărui situație o cunoști. Ah ! cît e de trist să-l aud pe R.R. spunînd, într-un interviu din *„l'Huma"*, din 26 mai, că « el dă la o parte cu dispreț această „poveste Serge" montată (? !) de Panait Istrati [...]».

Te rog să-i spui toate acestea marelui nostru prieten, pe care-l iubesc încă și nu l-am judecat, *căruia i-am redat libertatea, rupînd cu dînsul în martie 1930 ca să-i dovedesc că știu iubi, în tăcere, un prieten, chiar dacă el este împotriva convingerilor mele (altădată și ale lui)*. Mai spune-i că am fost mișcat cînd mi-ai comunicat că mi-a scris acum cîtăva vreme — scrisoare ce n-am avut fericirea s-o primesc — și că i-aș fi infinit recunoscător dacă și-ar da osteneala să repete ceea ce conținea această scrisoare pierdută, *pe care n-aș fi lăsat-o fără răspuns cum dealtfel nici tu nu te îndoiești !* (Să-mi scrie *recomandat*, deoarece corespondența mea este citită și adesea confiscată).

Da ! să-mi dea dovadă că nu mă urăște. Și să-mi scrie măcar o singură dată. Căci boala mea avansează neîncetat, complicată cu o hipertrofie a inimii, care mă ţintuieşte la pat și mă împiedică să lucrez. (Îți scriu aceste rînduri, cu 38 de grade febră).

Aș dori, de asemenea, ca el să fie, alături de tine, arbitrul meu în acest conflict cu editorii mei asasini, care vor să mă înfometeze și mă ucid, acum, cu interpretările lor criminale ale unui contract, pe care l-am semnat cu ochii închiși, fără să-i cîntăresc litera, știind că Robertfrance n-ar fi putut să fie niciodată nedrept cu mine.

Eh bien, j'ai donné plus et, un moment, ils m'ont payé plus (un court moment et un pauvre plus, *pour 3 ou 4 livres que je leur ai donné en sus de ce que j'étais obligé). Puis, brusquement, de janvier à juin 1931, Robertfrance vivant, ils ne me paient plus un sou,* sans même avoir l'honnêteté de me prévenir. *Cela, je l'ai pardonné à Robertfrance, mais je ne l'oublierai jamais.*

Je suis venu à Paris, m'endettant jusqu'au cou, en juin 1931. Et alors Rob[ertfrance] me repêche (je voulais rompre le contrat) et me fait leur céder 4 vol. en trois ans, pour les même 4000, *jusqu'au 1-er juillet 1934. Actuellement, deux volumes sont livrés, et le troisième ,* Méditerranée, *le sera dans un mois et le dernier, en janvier prochain.*

Mais voilà qu'ils me vendent pas pour mes 4000 fr. et, à nouveau, comme par le passé, ils me parlent d'un « compte débiteur » qui monte à 80 000 fr. ! Pensez, ils m'écrivent eux-même qu'on me devait à ce jour 93 000 fr., mais que de cette somme, 80 000 je leur dois, parce qu'ils n'ont vendu que pour 13 000 fr. Eh bien, je pense que cela les regarde, nom de Dieu, ou alors qu'ils me permettent de partir AVEC TOUS MES LIVRES, édités chez eux, et je saurai trouver du pain ailleurs. Mais, jamais, jamais, je ne reconnaîtrai cette dette, ni ne voudrai qu'elle pèse sur mon avenir et m'empêche d'aspirer, ma vie durant à plus de 4000 fr. par mois. Non, non ! Et je suis prêt, au besoin, de crier cette injustice sur des affiches collés sur les murs de Paris.

Puis, ils ne m'ont pas payé un sou *pour la publication du* Bureau de Placement *dans* „Europe". *Ils ont passé mon dû (combien ?) dans mon compte débiteur. Ah, non ! Je veux mon argent ! Je suis un invalide, j'ai 5 bouches à nourrir, un oncle infirme (mon vieux oncle Dimi), j'ai des hommes intéressants à aider de mon argent et je veux cet argent. Ou, si non, la liberté ! Rompons le contrat !*

Ils ont trouvé même moyen de me voler sur ce que je gagne ailleurs. Ils m'ont pris 30% sur les 6 000 fr. que j'ai pris de la „Revue de Paris" *pour la* Maison Thüringer. *Le contrat prevoit ce 30%, mais lorsque ce sont eux qui découvrent le client (la revue, l'éditeur, la radio ou le cinéma).*

Ami Guéhenno, je te prie, ainsi que R.R., de bien vouloir intervenir.

Fraternellement,

votre PANAÏT ISTRATI

Și totuși, acest contract este simplu, pentru cine vrea să fie cinstit. Iată:

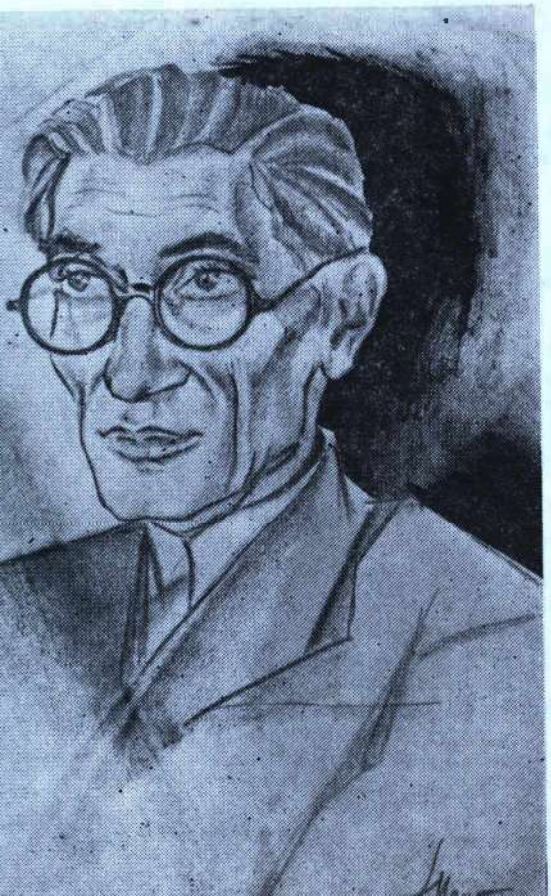
Altădată, contractele mele sunau: tu îmi vei da 6,8 sau 10 cărți, iar eu te voi plăti pentru ce va fi în ele; *ești liber însă după ce mi-ai dat aceste cărți să încerci a-ți ameliora soarta în altă parte.*

Într-o zi, Robertfrance îmi spune: «*Ascultă, dă-ne exclusivitatea totală a operei tale, actuale și postume, și noi îți vom asigura un minimum* de 4000 de franci, pe lună, contra un volum pe care ni-l vei da anual. Și dacă o să ne dai mai mult, vei primi mai mult».

Ei bine, am dat mai mult și ei m-au plătit, un timp, mai mult (un scurt timp și un biet *plus* pentru trei sau patru cărți ce le-am dat peste cît eram obligat). Apoi, brusc, din ianuarie pînă în iunie 1931, ei nu mi-au plătit nici un ban, fără a avea măcar cinstea de-a mă preveni, deși Robertfrance era în viață. Acest gest l-am iertat lui Robertfrance, însă nu-l voi uita.

În iunie 1931, am venit la Paris îndatorîndu-mă pînă în gît. Și atunci, Robertfrance pune mîna pe mine (voiam să rup contractul) și mă convinge să le cedez patru volume în trei ani, pentru aceiași 4000 de franci, pînă la 1 iulie 1934. Actualmente, două volume sînt predate și al treilea — *În lumea Mediteranei* — va urma peste o lună, iar ultimul în ianuarie viitor.

Dar, iată că ei mă vînd pentru cei 4000 de franci și din nou, ca în trecut, îmi vorbesc despre un «cont debitor», care se urcă la 80000 de franci! Ce crezi că fac: îmi scriu ei înșiși că-mi datorează pînă acum 93000 de franci, dar că din această sumă 80 000 reprezintă ceea ce le datorez eu fiindcă nu au vîndut decît de 13000 de franci. Ei bine, pentru numele lui Dumnezeu, cred că asta îi privește sau atunci să-mi dea voie să plec *cu toate cărțile mele*, editate la ei, și voi ști să găsesc pîine de mîncat la alții. Dar niciodată nu voi recunoaște această datorie și nici nu voi accepta ca ea să apese asupra viitorului meu, împiedicîndu-mă să aspir cît mai am de trăit, la mai mult de 4000 de franci lunar.

Nu, nu! Sînt gata, la nevoie, să strig această nedreptate pe afișe, lipite pe zidurile Parisului.

Apoi, ei nu mi-au plătit nici un ban pentru publicarea *Biroului de plasare* în *„Europe"*. Ei au trecut ce mi se cuvenea (cît?), în contul meu debitor. Ei bine, nu! Îmi reclam banii mei! Sînt un invalid, cu cinci guri de hrănit, cu un unchi infirm (bătrînul meu moș Dumitru), am de ajutat cu banii mei oameni care merită și deci vreau acești bani. Sau dacă nu se poate, atunci libertatea! Rupem contractul!

Ei au găsit chiar un mijloc ca să mă fure din ceea ce cîștig în altă parte: au luat 30%din cei 6000 de franci, ce mi s-au dat de *„Revue de Paris"* pentru *Casa Thüringer*. Contractul prevede acești 30%, dar numai în cazul că ei sînt cei care descoperă clientul (revistă, radio sau film).

Prietene Guéhenno, te rog pe dumneata, ca și pe Romain Rolland, să binevoiți a interveni.

Cu frăție, al vostru PANAIT ISTRATI

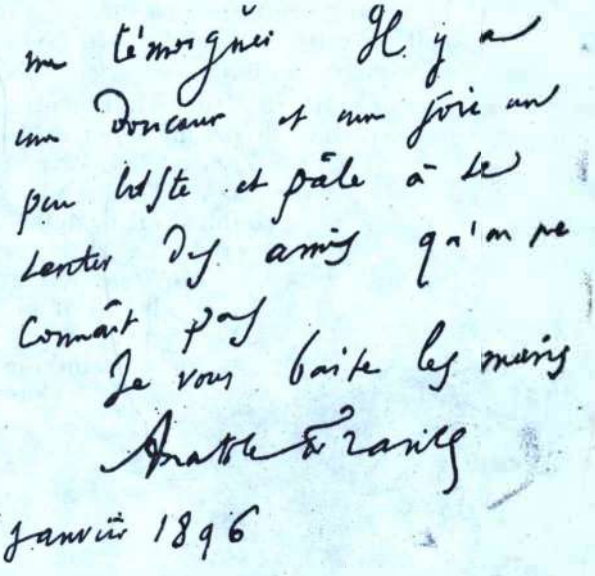
Anatole FRANCE

Autografe amicale

FĂRĂ ÎNDOIALĂ CĂ MARELE PRESTIGIU de care se bucura scriitorul european a stimulat dorința surorilor Schwartz din Galați de a intra în corespondență cu Anatole France, autor a cincisprezece romane pînă în anul 1896, cînd Rovena Schwartz îi trimite, probabil, prima scrisoare.

Adeziunea lui A. France la campania deschisă de Emile Zola și Jean Jaurès pentru apărarea lui Alfred Dreyfus poate fi considerat al doilea argument pentru începerea acestui dialog epistolar. Surorile Schwartz au urmărit cu interes evoluția afacerii Dreyfus, dovadă fiind corespondența pe care au avut-o, pe această temă, cu Berthold Auerbach, Ferdinand Buisson, Adolphe Carnot, Emile Duclaux, Gabriel Monod și Alfred Dreyfus păstrată în colecțiile Bibliotecii „V. A. Urechia"

În cea dintîi scrisoare publicată în paginile de față, A. France mărturisește că este «impresionat de simpatia» declarată de Rovena Schwartz, cu toate că «plăcerea și bucuria» pricinuită de primirea acestui mesaj este ușor umbrită de faptul că nu o cunoaște personal. Deși lapidar, acest prim răspuns, ar fi putut constitui începutul unei corespondențe de un anume interes, dacă nivelul scrisorilor primite din Galați ar fi depășit simpla pasiune de colecționar a expeditoarei pentru autografe și fotografii ale oamenilor celebri. Pentru un scriitor ca A. France, care muncea mult pînă ce-și definitiva manuscrisele, corespondența cu doritorii de autografe putea tulbura ordinea activității literare cotidiene. Din aceste motive, cel de-al doilea răspuns ni se pare semnificativ: «O scrisoare, da; lungă, nu!». Iar pentru fotografie o trimite pe solicitantă «la toți fotografii din Paris». Poate fi acesta un refuz, dar și o formă de comunicare conștientă a popularității sale.

În anul 1897 Anatole France oferă Antoniei Schwartz și unul dintre romanele sale însoțit doar de o carte de vizită nesemnată. Este probabil *Le jardin d'Epicure*, ediția 14, apărută în 1897, exemplar păstrat în biblioteca gălățeană.

Ne reține atenția faptul că pe plicul cărții de vizită este trecută adresa «Galatz. Moldavie. Autriche», deși pe precedentul plic aceasta este exactă: «Galatz (Roumanie)». O scăpare, desigur, a scriitorului.

Publicăm aceste trei autografe A. France cu sentimentul că deși lipsește amănuntul căutat, cu perseverență, de istoricul literar, ele pot aduce o contribuție modestă la caracterizarea unei epoci și a personalităților ei, cel puțin sub aspectul circulației informației și ideilor.

Nedelcu OPREA
Paul PĂLTĂNEA

I

6 Janvier 1896

Mademoiselle,
Je suis bien sensible à la sympathie que vous voulez bien me témoigner. Il y a une douceur et une joie un peu triste et pâle à le sentir des amis qu'on ne connaît pas.
Je vous baise les mains.

Anatole FRANCE [1]

I

6 ianuarie 1896

Domnișoară,
Am fost foarte impresionat de simpatia pe care binevoiți să mi-o mărturisiți. Există o plăcere și o bucurie puțin tristă și stearsă să o primești de la prieteni pe care nu-i cunoști.
Vă sărut mîinile.

Anatole FRANCE

II

[Data poștei]:
1896 februarie 2. Paris

Une lettre, oui: longue, non! Quant à mon portrait, vous le trouverez chez tous les photographes de Paris.

Anatole FRANCE [2]

II

Paris, 2 februarie 1896

O scrisoare, da; lungă, nu! În ceea ce privește fotografia mea, o găsiți la toți fotografii din Paris.

Anatole FRANCE

III

[Data poștei]:
1897 mai 5, Paris

Anatole France de l'Académie Française envoie un livre avec ses compliments à Madame Antonie Schwartz.

5 Villa Said
(Avenue de Bois de Boulogne) [3]

III

Paris, 5 mai 1897

Anatole France de la Academia Franceză trimite o carte cu salutările sale Doamnei Antonia Schwartz.

[1] Biblioteca „V. A. Urechia", Ms.I/106. Pe scrisoare, parafa autorului, în tuș, cu inițialele *A.F.*
Presupunem că destinatara era Rovena Schwartz (lipsește plicul) deoarece a doua scrisoare este adresată tot acesteia.

[2] Biblioteca „V. A. Urechia", Ms. I/108. Anexă plic cu adresa: *Mademoiselle Vecchia Rovena Sckaach [sic!] 20 Rue S[ain]t Spiridon. Galatz (Roumanie).* Pe plic, verso, sigiliu imprimat defectuos.

[3] Biblioteca „V. A. Urechia" Ms. I/107. Carte de vizită. Anexă plic cu adresa: *Madame Antonie Schwartz à Galatz. Moldavie. Autriche [sic!].* Pe plic, verso, sigiliu personal imprimat în ceară. Imaginea reprezentînd doi bărbați participînd, se pare, la o scenă de cult.

În această scrisoare caracterul drept indică text imprimat, iar cel cursiv, text autograf.

JURNAL

Lucian BLAGA

ÎN «ÎNSEMNĂRILE ZILNICE» ALE CORNELIEI BREDICEANU

Cornelia Brediceanu Blaga.

ÎN ARHIVA FAMILIEI BLAGA S-A PĂSTRAT un jurnal al mamei mele, Cornelia Blaga, constituit din două caiete de format mai mic decît cele obișnuite, cu coperți galbene de carton. Jurnalul nu a fost scris pentru a fi publicat. Cred că intenția a fost doar de a ajuta memoria să fixeze cu precizie, în timp, anumite evenimente.

Însemnările nu au o continuitate strictă, din două motive: în primul rînd, mama nu scria zilnic, ci consemna numai întîmplările semnificative pentru existența poetului. În al doilea rînd, mai tîrziu, mama a recitit jurnalul și a eliminat din el unele file sau a anulat o parte din text, care, presupun, se refereau la împrejurări conjuncturale ale vieții lui Lucian Blaga.

Jurnalul începe la sfîrșitul anului 1936, la Viena. Poetul a lucrat ca atașat de presă la Berna, între 1 aprilie 1928 — 1 noiembrie 1932, la Viena, între 1 noiembrie 1932 — 1 februarie 1937, și din nou la Berna, între 1 februarie 1937 — 8 ianuarie 1938. Aceste date sînt extrase din arhiva Ministerului de Externe.

În numărul 2/1978 al revistei *„Manuscriptum"* se publică două scrisori ale lui Lucian Blaga către Radu Cuțarida, însoțite de o notă semnată *Lucian Stanciu-Nelis*, notă la care doresc să aduc cu acest prilej unele precizări. În legătură cu o presupusă călătorie în Italia, în august 1929, — este posibil ca Blaga să o fi făcut, dar singur. Cu certitudine însă, a fost acolo, împreună cu mama mea, Cornelia, la început de iarnă (deci exact înainte de 17 decembrie cînd îi scrie lui Cuțarida). În acea perioadă Caius Brediceanu mai era ministru la Vatican.

În ce privește „buletinul" pe care îl menționează Cornelia, în cea de a doua scrisoare trimisă lui Cuțarida, este vorba de buletinul de presă zilnic și sinteza săptămînală, care intrau în obligațiile de serviciu ale atașatului de presă. La acest buletin mama mea a colaborat tot timpul cît Blaga a lucrat în diplomație. De obicei ea parcurgea presa zilnică a țării respective, ca și pe cea internațională, întocmind extrase. Poetul făcea apoi redactarea finală. În perioadele în care Lucian Blaga lipsea din legație (de exemplu venea în țară) Cornelia redacta singură raportul de presă pe care îl preda la legație bătut la mașină. În notele de subsol ale fragmentului de jurnal din paginile ce urmează, am dat explicațiile de amănunt pe care le-am considerat necesare.

Dorli BLAGA-BUGNARIU

Lucian Blaga şi fiica sa Dorli.

[Între Viena şi Berna]

Viena, 17 noiembrie 1936. Lucian a plecat dimineaţa la birou. A rămas să depună în drum cărţile noului ministru G.[1] sosit ieri la Viena şi descins la Hotel Imperial. E vorba să fim mutaţi la Berna[2] sau să ne cerem noi rechemarea la Bucureşti, dacă situaţia cu noul şef n-ar fi suportabilă. (Ni s-a oferit New-York-ul[3], în locul lui Rosental, sau San Francisco, în locul lui Dimăncescu, dar n-am acceptat).

Azi d.m. la ora patru părăseşte Caius[4] legaţia în care a stat 7 ani ca ministru. În gazeta sosită din Orăştie citesc că Gigi Blaga[5] s-a măritat cu profesorul Gheorghe.

Dorli a desenat opt chipuri drăguţe pentru cartea ei cu «poveşti pentru păpuşi». Mi-a spus ieri că această carte, al cărei text mi-l dictează mie, «*va apare la Paşti*»[6]. După masă Dorli şi Fr[ău]l[ein] au fost cu căţelusa noastră Rea la medicul veterinar care a spus că Rea e pe cale de-a fi vindecată de «jigodia» de care suferă de vreo zece zile («die Staupe»). După ce s-a întors Dorli cu Fr[ău]l[ein] a sosit şi Lucian din oraş. Mi-a spus că a întîlnit la legaţie pe noul şef G. şi pe soţia lui care s-a mirat ce tînăr e Lucian. «Credeam că d. Blaga e un om bătrîn», i-a spus d-na G. Dar nici G., nici ea n-au îndrăznit să i se uite în ochi lui Lucian... N-au spus nimic despre vreo schimbare în personalul legaţiei... Eu l-am găsit pe Lucian prea enervat de nesiguranţa situaţiei noastre. Am făcut împreună o lungă plimbare pe «plaiurile» din Pötzleinsdorf[7]

---

[1] Gurănescu.

[2] Lucian Blaga a lucrat la Berna, ca ataşat de presă, între 1928 şi 1932. În perioada respectivă a colaborat cu N. Titulescu la Liga Naţiunilor. A dus o intensă activitate de propagandă culturală pentru România printre intelectualii din Berna cu care a întreţinut relaţii strînse de prietenie, de exemplu cu scriitorul şi ziaristul Hugo Marti care a tradus *Meşterul Manole*, Junghans, Hauswist. Corespondenţa cu aceştia se păstrează în arhiva Muzeului literaturii române. Poetul a colaborat la marele ziar *„Der Bund"* unde H. Marti a fost redactor şef al secţiei culturale. Familia Marti mai trăieşte şi acum la Berna şi păstrează o caldă amintire lui Lucian Blaga.

[3] Pe Blaga nu l-a interesat niciodată un post dincolo de ocean.

[4] Caius Brediceanu, fratele Corneliei Blaga şi al lui Tiberiu Brediceanu. Cu aproximativ 18—20 ani mai în vîrstă decît Cornelia. A studiat dreptul şi a practicat avocatura. Foarte tînăr a intrat în diplomaţie. În 1919 a făcut parte din delegaţia României (secţiunea Transilvania) la Conferinţa de pace de la Paris. Cornelia a fost secretara aceleiaşi secţiuni a delegaţiei. Caius a avut mai multe misiuni (Rio de Janeiro, Vatican, Viena, Helsinki). Clădirea actualei ambasade a R. S. România din Viena a fost cumpărată pentru ţara noastră de Caius Brediceanu.

[5] Gigi Blaga, nepoata lui Lucian Blaga, fiica lui Tit-Liviu Blaga, fratele lui Lucian. A trăit la Orăştie. A stat un an la Viena (1934), în casă la L. Blaga, pentru a-şi perfecţiona cunoştinţele de limba germană; profesoară de limba germană la liceul şi Universitatea din Cluj-Napoca. Ion Gheorghe, profesor universitar de limba franceză la Cluj.

[6] Îl imitam pe tatăl meu, pe care îl auzeam vorbind despre cărţile lui.

[7] Locuiam într-un cartier de vile, pe deal, la marginea Vienei, Pötzleinsdorf (1933—1937), pe strada Buchleitengasse nr. 42. Casa există şi azi, fotografii au fost publicate în *„Secolul 20"*.

pînă s-a întunecat, şi ne-am întors mai liniştiţi acasă. Lucian a început să-mi dicteze din noua sa lucrare de filosofie [8]. Dar de-abia mi-a dictat cîteva pagini, a şi sunat telefonul. Era Pantazi[9]. I-a comunicat că noul şef a fost după masă la legaţie şi şi-a început activitatea ... dictînd o scrisoare prin care anunţa d-nei Baumgartner că este destituită din postul de dactilografă a biroului de presă. (Fără să-i amintească nimic în prealabil lui Lucian, care e şeful ei direct.) Biata d-na Baumgartner, funcţionară de vreo 15 ani la legaţie, bolnavă de vreo cîteva luni (se spune că ar fi cancer); — mîine se întoarce din spitalul în care au tratat-o cu radiu, pentru ca să găsească acasă scrisoarea cu demisia. (Caius şi Lucian plănuiseră să aranjeze cumva ca să-şi capete ea leafa... usque ad finem...)[10]

Pantazi i-a mai spus lui Lucian că noul şef a amintit că se vor face mari schimbări în biroul de presă al legaţiunii, vor veni mai mulţi funcţionari, consilieri de presă etc. (De ce n-o fi îndrăznit G.să-i spună nimic despre toate acestea azi dimineaţă lui Lucian?) Din cele comunicate de Pantazi am înţeles că noi nu mai putem sta la Viena şi că soarta noastră trebuie să fie hotărîtă deja între Gur. şi cei de la Bucureşti. Seara i-am telefonat lui Caius (la Pension Franz, unde s-a mutat pentru timpul cît mai stă la Viena). I-am comunicat măsurile şi intenţiile succesorului său, care nu l-au surprins, cunoscînd antecedentele noului şef. Caius mi-a spus pe urmă că a fost un moment greu pentru el despărţirea de casa legaţiei, pe care a stăpînit-o atîta vreme (şi a cumpărat-o pentru Statul român). Servitorii adunaţi în jurul lui au plîns la despărţire. Caius cel mic a plecat azi la Sibiu pentru a se întoarce după Crăciun la studiile lui de chimie [...]

18 noiembrie. Azi noapte m-am trezit şi i-am spus lui Lucian (care nici el nu prea putea dormi), că ar fi mai bine să renunţăm şi la Berna şi să ne întoarcem în ţară. Dar dimineaţa iar m-am lăsat convinsă să încercăm totuşi o mutare la Berna. Lucian s-a dus la birou şi a avut acolo o convorbire cu G. I-a spus: « Du[umnea]voastră sunteţi ministru, dar şi eu sunt cineva în România, şi cred că putem vorbi deschis în ce priveşte situaţia mea la legaţie. Eu am avut intenţia să servesc mai departe în mod loial, ca şi pînă acum, dar am aflat că se plănuiesc schimbări ». Gur. i-a răspuns: « Da, şi mie îmi convine să vorbim deschis, aici se vor face mari schimbări, vor veni mai mulţi inşi, va veni şi [...] în biroul de presă al legaţiei; eu n-am nimic împotriva d[umi]tale, dar... » în continuare Gur. i-a spus că el aşa înţelege serviciul, ca ataşatul de presă să nu stea în birou, ci să *circule* prin oraş şi să vie în fiecare zi pentru un ceas la legaţie să stea de vorbă cu ministrul [11]. Lucian i-a spus că la birou trebuie să stea cineva, deoarece acest birou a devenit un fel de « birou de călătorie » pentru diverşii gazetari străini cari vor să plece în ţară. Ataşatul de presă trebuie să le dea toate informaţiile şi să se îngrijească de diferitele înlesniri şi avantaje pe care le pretind aceşti gazetari voiajori. În ce priveşte organizarea serviciului de presă şi propagandă printre gazetarii străini (anglo-americani) din Viena, Lucian i-a spus că a făcut deja mai multe rapoarte în privinţa aceasta la centru, arătînd că cehii au angajaţi pentru acest scop 30 de inşi iar iugoslavii 10, — pe cînd legaţia română n-are decît un singur consilier de presă şi o dactilografă în biroul ei de presă. E imposibil ca unul singur să aibă influenţă asupra tuturor nenumăraţilor gazetari străini adunaţi la Viena, centru aşa de important pentru răspîndirea veştilor din Europa centrală. — Pe urmă Lucian a vorbit la telefon cu Directorul Presei Atanasiu (la Bucureşti) care i-a spus că « actualul d[umi]tale şef nu te doreşte ». (Deci tocmai contrarul de la ceea ce pretindea Gur. cu cîteva minute

---

[8] Tata obişnuia să-i dicteze mamei lucrările lui (poezie, teatru, filosofie).

[9] Pantazi e consulul general onorar al legaţiei din Viena. Bucovinean, a fost Hofrat austriac la Viena şi compozitor de balete: *Nips*, *Luceafărul* etc., care s-au jucat cu succes la opera de aici şi-n alte părţi.

[10] Caius a fost întotdeauna extrem de generos cu prietenii, rudele şi subalternii, fapt pentru care, toată viaţa, a fost foarte iubit de cei din jurul lui.

[11] Blaga este considerat ca unul dintre cei mai conştiincioşi şi bine pregătiţi funcţionari din istoria Ministerului de Externe. Rapoartele lui se păstrează în arhiva Ministerului şi activitatea lui, în acest domeniu, este dată ca exemplu şi tinerilor care azi se pregătesc pentru această carieră. Mărturie este şi preţuirea lui N. Titulescu.

mai înainte.) Pe urmă At[anasiu] i-a spus că nu ştie cum să facă cu Berna, că n-are unde să-l mute pe Şchiopul. I-a oferit din nou lui Lucian New-Yorkul, dar el a refuzat. După conversaţia cu Bucureştiul a mai discutat cu cei de la Legaţie chestiunea. Stîrcea era de părere să-şi dea demisia, dar Ben zicea să rămînă aici împotriva voinţei ministrului. În cele din urmă Lucian s-a hotărît să plece la Bucureşti. S-a întors acasă, i-am [îm]pachetat, şi după masă am trecut pe la Caius, i-am istorisit tot şi apoi am plecat toţi patru (Caius, Olga şi noi doi) la Westbahnhof. Orient Expresul a avut o întîrziere de un ceas şi jumătate, timp pe care l-am petrecut într-o mică cafenea din apropierea gării, unde ne-am făcut glosele în marginea evenimentelor. L-am condus apoi pe Lucian la tren unde s-a putut urca îndată în cabina lui de dormit. Ne-am despărţit ... pe mine m-au însoţit Caius şi Olga cu maşina lor, pînă acasă în Pötzleinsdorf.

Dorli şi-a exprimat dorinţa să deseneze la biroul lui tata. Am izbutit să cîştig învoirea lui Fr[ău]l[ein] pentru această libertate[12]. Între timp, la cealaltă masă, eu am terminat cu orînduirea noii serii de *coupure* [13] pentru albumul cu critici pe anul 1936.

20 noi[embrie] [...] Către amiază m-am dus să iau corespondenţa de la legaţie găsind între altele o scrisoare de-a lui Crainic în care spune că înainte de a-şi începe o conferinţă în teatrul de la Lugoj, i s-a adus un buchet de crizanteme de la Sempronia[14]. A fost foarte mişcat şi i-a mulţumit printr-o scrisoare, neavînd timp să treacă pe la Maica[15]. Întoarsă acasă am găsit telegrama lui Lucian: vorbit cu Grigorcea, promisiuni Berna.

După masă Fr[ău]l[ein] a avut Ausgang, iar Dorli m-a poftit să asist ca public la piesa pe care o joacă cu păpuşile. N-am prea fost atentă, mă gîndeam mai mult la toată avalanşa de evenimente urmate debarcării lui Titulescu: marea mişcare în diplomaţie, mutarea lui Caius, probabil şi a noastră... Într-un tîrziu Dorli mi-a declarat, decepţionată, că nu sînt public bun şi că ea poate să joace mai bine în faţa Linei (femeia de serviciu) care « ştie să se uite mai bine şi spune cînd îi place ceva ».

21 noi[embrie]. (Caius şi Olga [16] au dejunat la mine şi mi-au spus că au aflat despre un articol apărut în [...] sau în [...] tratînd chestiunea [...] « Blaga ». După masă m-am dus la legaţie, să caut gazeta pe masa unde de obicei erau adunate toate gazetele. Dar, — am găsit birourile cu totul schimbate. În biroul lui Lucian e acum instalat secretarul Stîrcea şi cons[ulul] gen[eral] onorar Pantazi; Lahovary a rămas singur în biroul lui în care s-a adus mobila roşie de piele de la etaj. Masa de scris a lui Lucian e împinsă provizoriu într-un colţ pînă va fi mutată definitiv, cu tot biroul presei, în edificiul consulatului. Stîrcea mi-a spus că a aflat şi el despre articolul amintit mai sus, dar nu l-a văzut. Pe masa lui Lucian nu l-au găsit, aşa că probabil n-o să-l pot citi pînă ce nu mi se va trimite direct din Bucureşti. Seara am fost cu Caius şi Olga la cinematograf, piesă cu Slezak. De-abia aşteptam să se termine ştiind că acasă nu sînt decît cele două fete cu Dorli. În sfîrşit la 9 şi jumătate s-a terminat şi avînd maşina lui Caius la dispoziţie, am fost repede acasă. De la Lucian n-a venit azi nici o ştire. Mîine nu poate veni, fiind duminică.

25 noi[embrie] (miercuri). Dejun la doamna Lichtenstern (care a spus cuiva că « vrea să împace legaţia cu Ileana »[17]. Lichtenstern a ţinut un toast în cinstea prinţesei Ileana şi a lui Anton, dar în special în cinstea lui Caius; în răspunsul lui, Caius a atins chestiunea situaţiei lui dificile în problema habsburgică (apăsînd poate niţel prea tare

---

[12] Fräulein (Hermiene Görnett, austriacă) era foarte severă, nu admitea nici un fel de abatere de la disciplină.

[13] Cornelia a alcătuit o vastă colecţie de articole critice despre opera lui Lucian Blaga, 1910— 1968, începută cu primul răspuns la „Poşta redacţiei" şi cuprinzînd aproximativ 4000 de extrase, lipite în 20 de albume mari.

[14] Sora Corneliei.

[15] Cornelia Brediceanu, soţia lui Coriolan Brediceanu, mama lui Tiberius, Caius, Sempronia şi Cornelia.

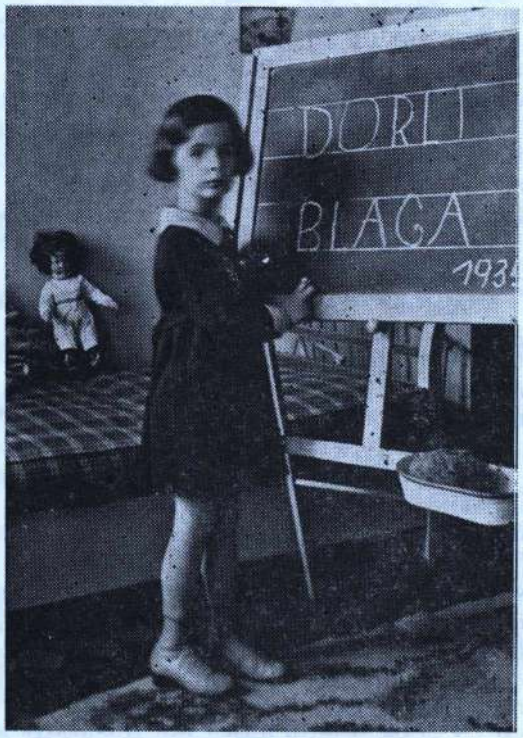
[16] Olga Fruma (n. Brediceanu), fiica lui Caius. A fost cu el în diplomaţie la Viena şi Helsinki.

[17] Este vorba de Ileana, fiica lui Ferdinand I, măritată atunci cu Anton de Habsburg, de care a divorţat mai tîrziu.

asupra «asperităților») — dar în genere a vorbit bine, — nemțește. Toți de la legație m-au întrebat ce știri am de la Lucian despre mutarea noastră. Au fost surprinși că nu-mi scrie nimic. Prințesa m-a întrebat despre impresiile lui Lucian[...]

[27 noiembrie]... indispus de comentariile membrilor legației în legătură cu plecarea lui Caius. Lahovary a spus lui Lucian că s-au produs astfel de chestiuni personale între cei doi miniștri, încît Lucian nu va mai fi probabil să rămînă la legație cu Gur. (fiind cumnatul lui Caius). Caius foarte agitat din cauza mizeriilor ce i se fac cu transportul bagajelor.

28 noi[embrie]. Concert splendid cu Toscanini: *Missa solemnis*. După concert am luat ceaiul la Pension Franz cu Caius și Olga, de acolo i-am însoțit la gară. S-a adunat o mare parte din colonia română. (După ce îl vor cunoaște mai bine pe noul ministru vor putea face cu toții mai bine comparația între cel care pleacă și cel care a venit...). Ne-am urcat pentru ultima dată în mașina lui Caius cu Marie-Alice Catargi și Nucu Comșa[18] și ne-am întors acasă. (După plecarea trenului și-a adus aminte șoferul că nu i-a predat lui Caius cele trei truse care mai erau în mașină. Am lăsat să-i telegrafieze la Budapesta că trusele sînt în siguranță, — dar ce folos, — vor fi atît de plictisiți de incidentul acesta !).

30 noiembrie. Lucian nu se simte prea bine, stă și azi în pat. După masă a venit Pantazi în chestiunile biroului[...]

2 [decembrie...] [19]. Azi mai bine, nu mai are acele mici frisoane inexplicabile.

3 decembrie. Lucian s-a sculat din pat, se simte bine, a fost la plimbare prin împrejurimile casei. După masă a reînceput să-mi dicteze din articolul *Despre o semnificație metafizică a culturii*. Acest articol va apărea în numărul de ianuarie al [...][20] și va forma unul din punctele culminante ale volumului al treilea al *Trilogiei culturii*. Volumul vrea Lucian să-l termine la primăvară. Dar mai înainte trebuie să-și pregătească discursul de recepție pentru Academie[21]. Lucian se gîndește cu multă satisfacție că a început sistemul său filosofic *(Eonul dogmatic)* în anul cînd s-a născut Dorli, iar cînd va împlini Dorli 7 ani, va termina și el cu al șaselea volum al sistemului. Dar în acești șapte ani a mai scris și o piesă *(Avram Iancu)* și un volum de versuri *(La Cumpăna Apelor)*. Sistemul nostru filosofic crește paralel cu Dorli, — «cum mi-a crescut sistemul» — zice uneori Lucian glumind, cînd o vede pe Dorli ce mare s-a făcut.

10 dec[embrie] 1936. Regele Eduard VIII al Angliei a renunțat la tron... pentru ca să se poată căsători cu Missis Simson ! Uf, dinastiile astea...

11 dec[embrie]. Sextil Pușcariu ne scrie că la 15 ianuarie se va publica concurs pentru catedra de Estetică la Universitatea din Cluj. Îl sfătuiește pe Lucian să se prezinte la Concurs. Pe Lucian nu-l încîntă deloc ideea să se prezinte ca un școlar la examen.

---

[18] Rudă prin alianță cu Caius Brediceanu.
[19] Este vorba de Lucian Blaga care a fost bolnav.
[20] Foarte probabil *„Gîndirea"*, revistă în care, pînă în preajma războiului, își publica unele lucrări.
[21] Discursul a fost rostit în 1937.

Plimbare în împrejurimile Vienei.

Atîtea obstacole i se pun în cale pentru obținerea unei catedre, la o universitate în care majoritatea profesorilor au intrat fără concurs, — ba unii chiar și fără lucrări și fără doctorat, numai grație «înfăptuirii Românici Mari».

13 dec[embrie]. Începem pregătirea «titlurilor» cerute de Universitate pentru concurs. În sfîrșit ajunge și colecția mea de *coupure* să aibă un rost practic.

14 dec[embrie]. Dimineața am fost ocupată cu corespondența, am fost la poștă și la bancă. Lucian mi-a telefonat din oraș că la birou e totul în ordine și că se întoarce abia seara acasă. Am dejunat deci în liniște și bună dispoziție, cînd, deodată, pe la 2 sosește Lucian foarte enervat de cele întîmplate la legație. Lahovary i-a spus că Gurănescu găsește că ar fi totuși mai bine dacă Lucian ar ocupa postul de la Berna, care e acum liber; Lahovary însuși e de părere că Lucian să renunțe la postul său din Viena, deoarece Gurănescu are intenția să introducă cu întîi ianuarie un regim foarte sever la legație: va pretinde să i se facă două rapoarte de presă pe zi etc. Mai ales aceste perspective l-au exasperat la culme pe Lucian, care tocmai acum ar avea așa mare nevoie de liniște, ca să-și pregătească concursul. Nici nu se mai poate închipui ca să continuăm starea aceasta zdruncinătoare de nervi, mai ales pentru Lucian. Chiar azi dimineață cînd s-a trezit a simțit o nervozitate la inimă, care mi-a făcut destule griji. Pe urmă n-a trecut nici o jumătate de zi și a fost expus unui nou șoc nervos prin cele comunicate de Lahovary. Dacă Gurănescu e așa de fals încît în față îi spune lui L[ucian] că poate rămînea, iar pe la spate îl enervează și-i trimite misive ca să-și vadă de drum, atunci orice bune intenții din partea noastră sînt zadarnice, — se va ajunge totuși mai curînd sau mai tîrziu la o ruptură. De altfel noi am avut impresia că Gurănescu s-a întors de la București favorabil dispus nouă, doar că a fost din nou montat, probabil de cucoană (iar ea — fără îndoială de toate împrejurările și de «vorbele» făcute în legătură cu Caius). După ce mi-a expus Lucian toată situația, primul meu gînd a fost să ne dăm demisia. Situația noastră și așa s-ar aranja în scurt timp, fie cu universitatea, fie altcumva, în țară. I-am propus apoi lui Lucian să mă duc eu la București să văd ce-i de făcut. În cele din urmă ne-am înțeles să încercăm totuși o mutare imediată la Berna. Mi-am făcut repede bagajele și la ora 4 d.m. am plecat deja din Ostbahnhof spre București. Dorli dormea și nici n-am putut să-mi iau rămas bun de la ea.

Acum mă aflu în restaurantul gării din Budapesta unde trebuie să aștept patru ore. Am nimerit în grabă o legătură foarte proastă și culmea — azi fiind luni — nu circulă nici vagoane de dormit; — voi ajunge la București abia mîine seara...

15 dec[embrie]. Toată ziua în tren. La Cluj s-a urcat soția profesorului dr. Marius Sturdza[22] cu Paula, fiica lui. Am stat mult cu ele de vorbă. La Brașov l-am întîlnit

[22] Dr. Marius Sturza, profesor de balneologie la Universitatea din Cluj.

pe Micu[23], Jeni și Tib [24] sunt la București. În tren am citit că ministrul nostru de externe a plecat la Paris!!

După sosire mi-am[...]

28 dec[embrie]. Iarăși o zi enervantă. Sextil Pușcariu ne-a scris că s-ar putea aranja și altfel cu universitatea. Anume că L[ucian] să nu se prezinte la concursul pentru catedra de estetică, unde subsecretarul de stat Goangă vrea să-și pună pe protejatul său Liviu Rusu, ci să se prezinte la un concurs pentru o *conferință* de filosofia culturii, unde n-ar avea nici un contracandidat sprijinit de oameni politici la putere. În primul moment eu am găsit revoltător ca după atîtea tratative, intrigării și intervenții pentru o catedră titulară, — să se mulțumească Lucian numai cu o conferință. Recitind însă scrisoarea lui Sextil și ascultînd și argumentele lui Lucian, m-am lăsat și eu convinsă că nu are rost să lupți cu «zeii» de la putere. Prea ușor s-ar putea întîmpla ca să-l respingă pe L[ucian] la un concurs unde întreaga comisie va sta probabil sub presiunea subsecretarului de stat de la Instrucție. Reușind pe de altă parte la concursul pentru conferință, poate va izbuti planul lui Sextil de a transforma această conferință în catedră. Cumpănind toate acestea bietul Lucian, hărțuit și la legație și cu chestia universității, s-a hotărît să accepte propunerea lui Sextil de a concura p[en]t[ru] conferință. Discuțiile în jurul acestei probleme ne-au costat iarăși nervi, — tocmai ceea ce ar trebui evitat p[en]t[ru] starea sănătății lui Lucian.

29 dec[embrie]. Vorbind azi cu Lahovary la telefon, s-a amestecat și Gurănescu și a ținut să-mi spună că mutarea noastră la Berna e lucru aranjat. După masă am fost la[...]

[31 decembrie][...] oameni cu care să lucreze. Cred și eu, dacă i-a alungat pe toți, — iar pe cei care-i cheamă parcă i-a ales anume: tot indivizi care nu știu nemțește[25]. Pînă am stat cu el de vorbă în camera lui Lahovary, am asistat cum telefona d-l. Malinovski în oraș să reție niște camere la hotel pentru prieteni așteptați de Gur. sau de consul. Ambii erau în cameră dar nici unul din ei n-ar fi putut aranja atîta treabă la telefon, — neștiind nici unul limba țării.

---

[23] Mihai Brediceanu, dirijor, fiul lui Tiberiu Brediceanu, atunci elev la liceu.
[24] Tiberiu Brediceanu și soția acestuia, Eugenia.
[25] Atît Lucian Blaga, cît și Cornelia vorbeau perfect limba germană.

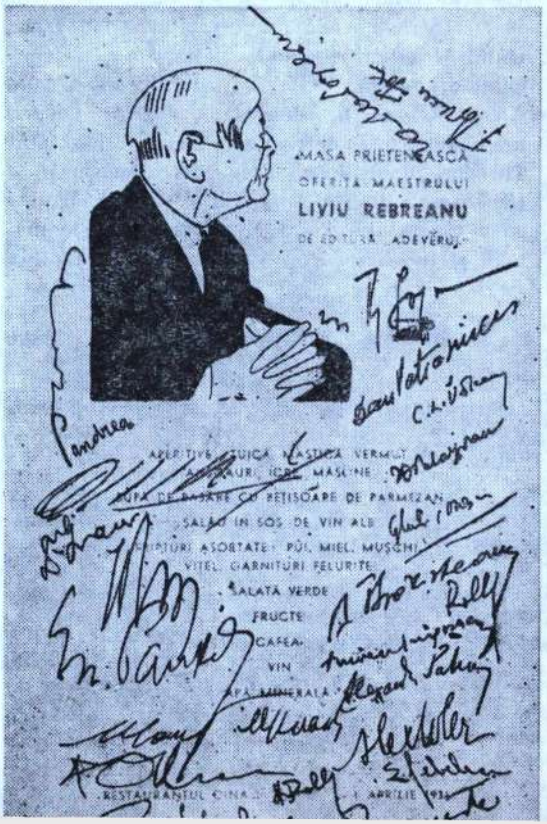
Liviu REBREANU — De amicitia

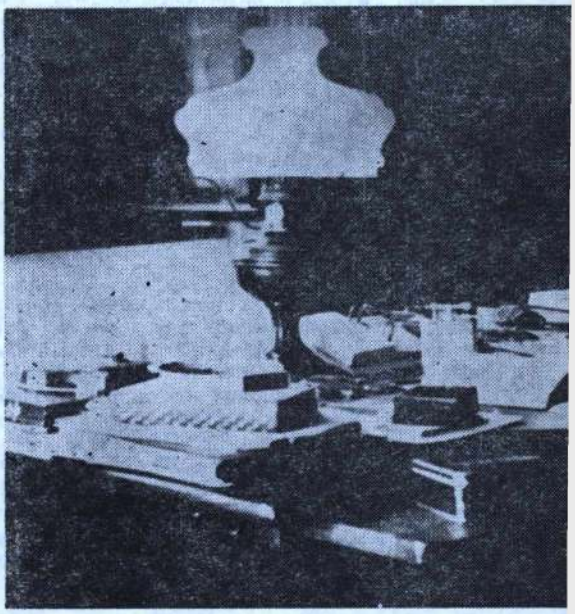
LAMPA SUB A CĂREI LUMINĂ A SCRIS romancierul, de-a lungul a sute de nopţi, romanul *Ion*, s-a aprins în seara zilei de 27 noiembrie 1980 pe biroul său, lîngă Cartea de aur unde sînt trecute gînduri de azi asupra operei marelui prozator. Poate că o altă lumină ardea în «lampa lui Aladin», în casa de la Valea Mare sau într-o altă lampă, care nu a mai aparţinut scriitorului, dar la ale cărei raze Liviu Rebreanu a scris multe pagini din *Ciuleandra*, la Maieru în clădirea vechii şcoli. Profesorii Silvia şi Dumitru Vranău au încredinţat această lampă, ca pe un prinos, Muzeului din comuna Maieru.

Muzeului literaturii române îi sînt hărăzite principalele acte şi documente ce s-au păstrat de la Liviu Rebreanu, manuscrisele jurnalelor, ale unor romane, corespondenţă, opt albume fotografice cu 1834 de fotografii, camera de lucru a scriitorului, cu tot ceea ce conţine, ţinînd seama că îi folosea şi de bibliotecă, dec[1] şi cu cărţile sale, obiectele de care s-a servit şi a căror patină va putea sugera atmosfera de muncă şi viaţă a prozatorului.

Din arhiva scriitorului, aflată în posesia noastră şi de asemenea destinată Muzeului literaturii române, propunem pentru reproducere o invitaţie la sărbătorirea din anul 1936 a marelui romancier de către editura „Adevărul". Carta a fost semnată de către scriitorii care au participat la masa prietenească: Alexandru Sahia, Eugen Jebeleanu, Petre Pandrea, Şerban Cioculescu, Dan Petraşincu, B. Brănişteanu, H. Blazian, F. Brunea-Fox, T. Braniște şi alţii.

Puia Florica REBREANU-VASILESCU

DOCUMENT ÎN REPLICĂ

Ion MINULESCU

Avatarurile unui testament

DESCOPERIREA ALTOR DOCUMENTE REFERITOARE la viaţa poetului Ion Minulescu ne-a determinat să reluăm investigaţiile noastre, începute cu ani în urmă în paginile revistei de faţă [1].

După cum se ştie, Theodor Minulescu[2] — «zis şi Minculescu» — tatăl poetului, a murit într-o cameră de hotel din oraşul Alexandria (Teleorman), în seara zilei de 28 decembrie 1880, la orele 20.

La 23 ianuarie 1881, fraţii săi: Gheorghe (Ghiţă sau Giţă) Minculescu şi Costache Minculescu adresează o cerere (nr. 797) Tribunalului Ilfov prin care solicită inventarierea averii rămase de la fratele lor «Theodor Minulescu, ce locuia în această capitală, suburbia Curtea Veche, str. Covaci». În act se face precizarea că soţia decedatului rămîne «tutoarea» şi responsabila averii minorului ei fiu[3] (Ioan Minulescu).

S-a instituit un consiliu de familie alcătuit din Alexandrina Minulescu (mama poetului), din Costache şi Gheorghe Minculescu (ambii domiciliaţi în str. Şerban Vodă nr. 18), din Ştefan Ciucă (tatăl Alexandrinei), de la Slatina, dar cu domiciliul declarat la cei doi fraţi Minculescu, din Alecu Stelnicescu, comerciant, din str. Covaci, nr. 15 (deci de la aceeaşi adresă cu a dispărutului Theodor, unde locuia acum Alexandrina) şi Ilie Ionescu, din str. Anton, nr. 8 (adresă identică cu a răposatului Petre Minculescu, fratele mai mic[4] al lui Theodor. «Inventariul» efectuat la

---

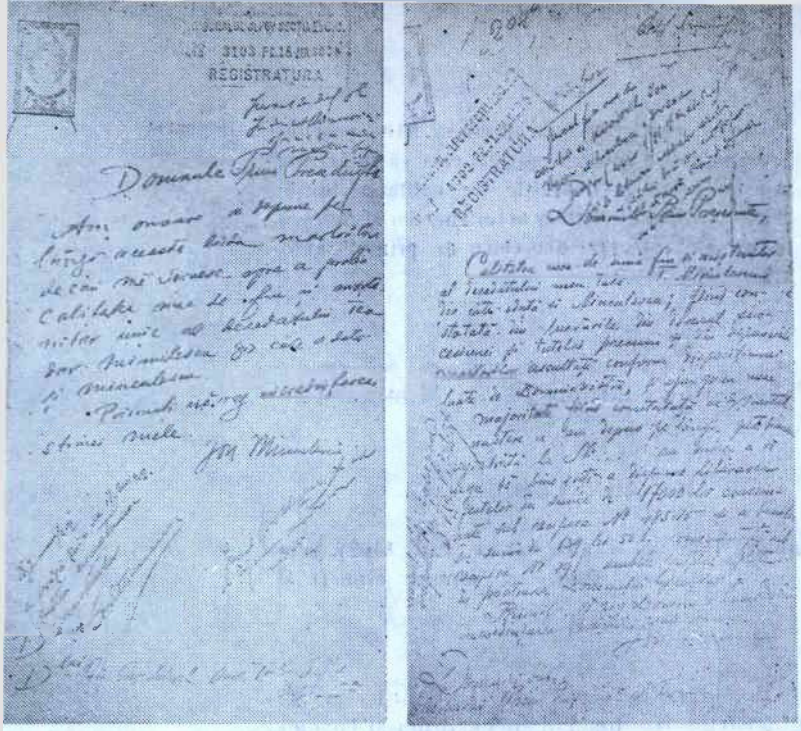
[1] *Amendări la biografia lui Ion Minulescu*, „*Manuscriptum*", nr. 3/1976, pp. 148—154.

[2] Tatăl lui Theodor, bunicul poetului în linie masculină, se stinge în 1876, la 5 ianuarie, în etate de 72 de ani «în casa sa din suburbia Curtea Veche, str. Covaci nr. 6». În actul său de deces, nr. 14/1876, de la primăria de roşu (Arhivele Statului Bucureşti), el este înregistrat cu numele «Minea Penescu», după numele părintelui său George Penu. Actul atestă originea bucureşteană a lui Minea «*născut în Bucuresci*» şi a celor doi antecesori ai săi: George Penu şi Maria Penu (străbunicii scriitorului). Astfel, obîrşia oltenească (din stirpea lui T. Vladimirescu, «copil din flori») a bunicului poetului, susţinută cu semeţie de mama autorului *Romanţelor pentru mai tîrziu* şi de el însuşi, rămîne (cum am arătat şi în articolul nostru anterior) o simplă legendă de familie.

Minea Penescu era cunoscut, după obiceiul vremii, cu mai multe nume şi prenume, care apar în actele lui şi ale copiilor săi. Această onomastică multiplă se dădea fie după mahalalele unde a locuit, rînd pe rînd, fie după felul negoţului pe care-l practica. Astfel, în mahalaua Popa Tatu, unde a domiciliat la început, era înscris cu numele Minea Petre sau Mincu Petre, cum apare şi în actele fiilor săi Petre şi Gheorghe Minculescu (unchii poetului); în mahalaua Olari este identificat cu numele Minea Cirezar (sau Cirezan), ca în actul de naştere a lui Theodor (tatăl scriitorului), sau Minea Stoica Cirezar; iar în suburbia Curtea Veche, unde s-a stabilit în cele din urmă cu toată familia, pe strada Covaci, era ştiut cu numele Minea Penescu. La moartea lui, Ecaterina, soţia sa, şi ea bucureşteancă, avea 52 de ani. Prenumele ei apare (în afara diminutivului Katerina) constant în înscrisuri. O singură dată o întîlnim, din eroarea unor martori, cu prenumele Ioana («Ioana Minea») într-o «Încredinţare» de recunoaştere a lui Gheorghe Minculescu la căsătoria acestuia, în 1879.

[3] Arhivele Statului Ilfov, Tribunalul Ilfov, secţia I.C.C., dos. nr. 29/1881.

[4] Petre Minculescu, unul dintre fraţii lui Theodor, a murit în 1878, la 30 martie, în etate de 40 de ani. Era văduv. Soţia sa, Mariţa Petrescu,

26 ianuarie 1881 dovedește că Theodor era un negustor cavaf înstărit, că avea prăvălie și atelier mare de marochinărie în care, se poate deduce, lucrau cîteva calfe tocmite cu simbrie. După numărul mare de perechi de ghete, de cizme, de pantofi și după cantitatea de materiale și de mărfuri aflate în depozitul său și consemnate în document, se constată că tatăl scriitorului practica un negoț de angrosist și că el își extinsese afacerile în multe localități din țară, chiar cu unele din Transilvania, în special cu Brașovul, care e deseori menționat în scripte.

Deoarece cheile casei de bani se aflau încă în mîna organelor de anchetă din Alexandria, locul decesului lui Theodor Minulescu, a fost necesar un « Supliment de inventariu», la 19 februarie 1881. Din el reiese că averea se completa cu o mare sumă se bani în monezi « de aur și de argint» și se întregea cu alte sume « din florini de hîrtie austriacă» (adunați probabil din negoțul cu transilvănenii), precum și din bani dați cu dobîndă cămătărească în capitală și în alte localități, în bilete ipotecare și în polițe. Alte valori sînt constituite din ceasuri de aur cu lanțuri masive și din inele grele de aur cu briliante mari.

Tot în inventar sînt consemnate și cheltuielile făcute cu înmormîntarea lui Theodor la mînăstirea Cernica (patru mii, trei franci și cincizeci de bani) de către cei doi frați și de soție, sumă ce le revine din averea totală a minorului Ioan Minulescu.

Nu la mult timp după stabilirea integrală a valorilor rămase de la răposatul ei soț, Alexandrina Minulescu face (la 9 martie 1881) o cerere către președintele Tribunalului Ilfov în care roagă să i se admită punerea în vînzare, cu licitație, a mărfii din str. Covaci nr. 15 care, prin neutilizare, e supusă degradării. Ea menționează că prăvălia era ținută de Theodor Minulescu cu chirie (contractul urmînd să expire la « Sfîntul Gheorghe») și că ea nu poate continua comerțul practicat de defunctul ei soț. Așadar, Theodor Minulescu nu era proprietarul întregului imobil unde s-a născut poetul.

Licitația are loc în ziua de 26 martie 1881 și marfa în valoare de 15.500 lei (aur) « în afară de casa de fer», rămasă tutorei, este adjudecată de un anume Grigore Alexandrescu din București. Suma ajunge, cu alte adițiuni, la 16.500 lei și este asigurată la Casa de Depuneri și Consemnațiuni pe numele minorului Ioan Minulescu de către mama lui, în rentă amortizabilă cu 5% dobîndă, în cupoane lunare convertibile în 4% și vandabile prin sindicatul Bursei din capitală în schimbul cumpărării de scrisori funciare urbane București, cu 5%.

În anul 1883, Alexandrina s-a recăsătorit cu ofițerul Ion Constantinescu la Slatina, localitatea ei natală, unde adusese și copilul. După cîteva schimbări de domiciliu, urmînd itinerarul soțului militar, ea se stabilește definitiv la Pitești, pe strada Brătianu nr. 55.

În pragul majoratului fiului ei, la 12 octombrie 1900, Alexandrina solicită Tribunalului Ilfov (prin petiția nr. 32.282) convocarea Consiliului de familie a minorului Ion Minulescu pentru a fi autorizată să ridice, în calitate de tutore, o parte din bani (« o mie de lei») în interesul fiului său, ca acesta să-și poată « continua studiile în străinătate, venitul fiindu-i insuficient».

La 21 octombrie 1900 Tribunalul dă curs cererii, dar se constată prin portărei că unii membri ai consiliului constituit la moartea lui Theodor nu sînt de găsit la adresele declarate atunci (la 1881). Așa e cazul celor doi frați Costache și Gheorghe Minculescu (unchii poetului) din str. Șerban Vodă nr. 18, precum și al lui Ștefan Ciucă, decedați între timp. Astfel stînd lucrurile, a trebuit ca poetul să aștepte timp de doi ani, pînă la majorat (la 21 de ani, după legea de atunci) ca să poată prelua în instanță

---

murise în vîrstă de 19 ani, în anul 1872. El locuia pe strada Anton, la nr. 3, în apropierea caselor lui Theodor și ale părinților și era ca și ceilalți Minculești, « comerciant ».

acțiunea pe cont propriu. La 16 ianuarie 1902, cu cererea nr. 2555, împreună cu mama sa Alexandrina (văduvă acum pentru a doua oară prin decesul căpitanului I. Constantinescu) solicita Tribunalului Ilfov recunoașterea majoratului și a tuturor drepturilor asupra moștenirii[5].

La 18 ianuarie 1902, cu adresa nr. 3101, propune Tribunalului o listă cu martori care să întărească prin prezența și depoziția lor calitatea lui de urmaș și de singur legatar al lui Theodor Minulescu.

Înscrisul este, spre deosebire de primul[6], autograf:

Domnule Prim Președinte,

Am onoare a depune, pe lîngă aceasta, lista martorilor de cari mă servesc spre a proba calitatea mea de fiu și de moștenitor unic al decedatului Teodor Minulescu zis citeodată și Minculescu.

Primiți, vă rog, încredințarea sentimentelor mele.

ION MINULESCU

După proba cu martori, poetul revine la 21 ianuarie 1902 cu o altă cerere (nr. 4802), prin care ruga tribunalul să-i recunoască majoratul («majoritatea» cum se numea atunci) și intrarea în stăpînirea averii:

Domnule Prim Președinte,

Calitatea mea de unic fiu și moștenitor al decedatului meu tată T. Minulescu zis citeodată și Minculescu; fiind constatată din lucrările din dosarul succesiunei și tutelei precum și din depunerile martorilor ascultați conform dispoziției luate de Domnia Voastră, și ajungerea mea la majoritate fiind constatată cu extractul de naștere ce am depus pe lîngă petițiunea registrată la No. [137181] am onoare a vă ruga să binevoiți a dispune liberarea efectelor în suma de 17.000 lei consemnate sub recipisa No. 48545 și a banilor în sumă de 139 lei 50 b. consemnați sub recipisa No. 291, ambele recipise aflate în păstrarea Domnului Grefier.

Primiți, vă rog, Domnule Prim Președinte
încredințarea deosebitei mele stime

ION MINULESCU

Domniei sale
Domnului Prim Președinte al Tribunalului Ilfov, secția I

Operativ, la 23 ianuarie 1902, cu decizia nr. 1074, tribunalul hotărăște, în baza art. 434 al codului civil, ca Ion Minulescu să fie declarat major și, constatîndu-se autenticitatea identității sale ca unic fiu și moștenitor al lui Theodor Minulescu, dispune: «A se înainta Casei de Depuneri recipisele acelor case cu No 48545, în valoare de 17.000 lei și No. 291 în valoare de 139,50 lei numerar, cu motivația de a elibera conținutul lor D-lui Ion Minulescu, comunicînd Tribunalului rezultatul».

Grefa Tribunalului Ilfov, în custodia căruia se aflau titlurile, execută îndată operația și poetul devine posesorul acestor valori testamentare, destul de însemnate, dacă avem în vedere că sumele aveau acoperire în aur. Odată stăpîn deplin pe avere, poetul se înapoiază la Paris, iar în 1904 călătorește în Italia și Germania.

Desigur, o mare parte din moștenire s-a risipit în aceste peregrinări juvenile, dar nu în van, fiindcă de pe urma lor avea să beneficieze în chip strălucit autorul Romanțelor pentru mai tîrziu, în ale cărui versuri regăsim nostalgia acestor spații.

C. POPESCU-CADEM

---

[5] Biografii poetului consemnează intervalul (1900—1905) ca perioada de studii în străinătate, mai ales între 1900 și 1904, fără întrerupere, la Paris. Dar din filele dosarului de moștenire se observă că el, constrîns de lipsa altor subvenții, și-a întrerupt de cîteva ori prezența în capitala Franței și s-a întors în țară pentru a lichida dosarul său de succesiune și a intra în posesia titlurilor.

[6] Actul din 16.I.1902, Nr. 2555, este redactat de altă mînă decît cea a scriitorului — poate de avocatul angajat de familie.

FIŞIER BIBLIOGRAFIC

(1 iulie — 30 septembrie 1980)

A

ALECSANDRI (Vasile)

Ivănescu (D.) — Alecsandri în documente. „*Convorbiri literare*", nr. 9, sept. 1980, p. 11.

Beceanu (Maria) — *« Căci iubirea din junie ... »* — suvenir în versuri. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 3, 1980, p. 52.

B

BARBU (Ion)

Brezianu (Barbu) — Tîrg în Würtemberg. Varianta unui poem. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 3, 1980, p. 54.

BARIŢIU (George)

Căpîlnean (Vasile) — Scrisori inedite ale lui George Bariţiu în arhivele maramureşene. „*Revista arhivelor*", anul LVII, vol. XLII, nr. 1, 1980, pp. 71—76.

BLAGA (Lucian)

Iftimie (Gh.) — O scrisoare inedită a lui Lucian Blaga. „*Cronica*", anul XV, nr. 28, 11 iulie 1980, p. 8.

BOTTA (Emil)

Martinescu (Pericle) — *La oaza fără timp. Lui Horia* (poem). „*România literară*", anul XIII, nr. 39, 25 septembrie 1980, p. 3.

BRÂNCUŞI (Const.)

Georgescu-Gorjan (Ştefan) — Scrisori de la Constantin Brîncuşi. „*Ramuri*", nr. 8, 15 august 1980, p. 13.

BREAZU (Ion)

Curticeanu (Mircea) — Scrisori către Lucian Blaga. „*Echinox*", anul X", nr. 1—2, 1980, p. 22.

C

CIPARIU (Timotei)

Chindriş (Ioan) — *« ...pentru binele tuturor fără distincţiune de naţionalitate ... »* — un discurs politic de la 1862. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 3, 1980, pp. 24—37.

D

DAVIDESCU (N.)

* * * *Portret, Moartea crinului* (poeme). „*Ramuri*", nr. 7, 15 iulie 1980, p. 6.

DENSUSIANU (Nicolae)

Oprişan (I.) — *Începuturile artei militare la Carpaţi şi Dunărea de Jos* (VI). „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 3, 1980, pp. 75—79.

E

EMINESCU (Mihai)

Vatamaniuc (D.) — [*...Sănătoşi şi întregi erau strămoşii noştri ...*] (Însemnări şi tabele sinoptice). „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 3, 1980, pp. 12—17.

Ciachir (Nicolae) — M. Eminescu revizor şcolar, *ibidem*, p. 142.

F

FRIEDWAGNER (Mathias)

Vitencu (Dragoş) — Două scrisori ale lui Mathias Friedwagner. „*Revista de istorie şi teorie literară*", tom 29, nr. 3, iulie-septembrie, 1980, pp. 476 —482.

G

GUSTI (Dimitrie)

Bădina (Ovidiu) — [*Necesitatea de a găsi adevărul ...*] — memoriu către dr. Petru Groza. „*Familia*", anul 16, nr. 8, august 1980, pp. 6—7.

H

HASDEU (B. P.)

Ilin (Stancu)— *Inelul şi năframa* (VI). „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 3, 1980, pp. 64—71.

I

IBRĂILEANU (G.)

Piru (Al.) — « *...cele din urmă zile de agonie ale verii ...* » — scrisori către Paul Zarifopol, Ionel şi Lily Teodoreanu, Damian Stănoiu. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 3, 1980, pp. 176—182.

K

KOGĂLNICEANU (Mihail)

Kogălniceanu (Ion M.) — « *...cît mai curînd să revii în ţară ...* » — corespondenţă de familie (II). „*Manuscriptum* , anul XI, nr. 3, 1980, pp. 102—107.

M

MAGHERU (George)

* * * *Joc, Turnul* (poeme). „*Ramuri*", nr. 9, 15 septembrie 1980, p. 6.

MAIORESCU (Titu)

Pop (Grigore Traian) — Prelegeri de filosofie (I). „*Ramuri*", nr. 9, 15 septembrie, 1980, pp. 9, 16.

Popescu-Cadem (Const.) — Acuzat şi acuzator într-un proces universitar (documentar). „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 3, 1980, pp 147—152.

MIHĂESCU (Gib. I.)

Andriescu (Al.) — *Examen la* „*Roman*" — nuvelă. „*Convorbiri literare*", nr. 9, sept. 1980, p. 16.

N

NECULCE (Ion)

Vacariu (Dumitru), Jianu (Magda) — Legende din *O samă de cuvinte* interpolate de logofătul Gheorgache. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 3, 1980, pp. 19—21.

P

PERPESSICIUS

Panaitescu (Dumitru D.) — « *Spiritul de jertfă, vitejie, umanitate...* » — însemnări. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 3, 1980, pp. 45—47, 50—51.

PETRESCU (Camil)

Ichim (Florica) — *Bălcescu* (scenariu cinematografic) — fragment. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 3, 1980, pp. 92—101.

PREDA (Marin)

Barbu (Constantin) — « *Pentru mine Sadoveanu există încă din secolul al XVII-lea* » — interviu. „*Ramuri*" nr. 7, 15 iulie 1980, p. 5.

R

REBREANU (Liviu)

Ciuchindel (C.) — Documente budapestane. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 3, 1980, pp. 154—164.

Rebreanu (Puia Florica), Netea (Vasile) — « *Mutilarea Ardealului a lovit toate inimile ...* » — pagini de *Jurnal*, *Ibid.*, pp. 40—44.

ROMÂNUL (Zilot)

Ciucă (Marcel Dumitru) — Adevărata identitate a lui Zilot Românul. Confirmarea unei ipoteze de acum 100 de ani. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 3, 1980, pp. 167—173.

S

SADOVEANU (Mihail)

Istrate (G.) — Din scrisorile lui Sadoveanu către Vladimir Nunchievici. „*Convorbiri literare*", nr. 9, septembrie, 1980, pp. 13—14.

Ivănescu (D.) — Mihail Sadoveanu și teatrul (procese verbale ale ședințelor de lectură). „*Ateneu*", anul 17, nr. 3, septembrie 1980, p. 7.

— *Corbii* de Henry Becque — piesă în 4 acte, traducere de M. Sadoveanu (fragment). „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 3, 1980, pp. 120—123.

Oprișan (I.) — « *...Iașul* [...] *își reia prestigiul de cetate intelectuală* » — Scrisori către N. N. Beldiceanu. *Ibid.*, pp. 110—116.

Pop (Marius) — O scrisoare inedită a lui A. P. Bănuț către Mihail Sadoveanu. „*Astra*", anul XV, nr. 3, 1980, p. 12.

Stețcu (Nicolae Gr.) — Apărător al celor « umiliți și batjocoriți » (epistolă). „*Ateneu*", anul 17, nr. 3, septembrie 1980, p. 7.

Ș

ȘINCAI (Gh.)

* * * Procesul Șincai (proces-verbal judiciar din 5 iunie 1795). „*Vatra*", anul X, nr. 9, 20 septembrie 1980, p. 8.

T

TEODOREANU (Ionel)

Oprea (Al.) — *Întoarcere; Poveste.* Poeme. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 3, 1980, pp. 58—61.

TOCILESCU (Grigore)

Lăcustă (Ioan) — Speranța unui viitor strălucit (scrisori de la cercul literar constănțean „Ovidiu"). „*Doina*", anul XV, nr. 3, septembrie 1980, p. 13.

V

VĂCĂRESCU (Alecu)

Camariano (Nestor) — « *...să mor în țara mea, lîngă copiii mei ...* » — scrisori din închisoare. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 3, 1980, pp. 84—87.

VĂCĂRESCU (Iancu)

Rusu (M. N.) — Iancu Văcărescu și Johann Gerger (documentar). „*Astra*", anul XV, nr. 3, 1980, pp. 7, 14.

VOICULESCU (V.)

Braga (Mircea) — *Trandafir agățător* — între dramă și comedie — scene dramatice. „*Manuscriptum*", anul XI, nr. 3, 1980, pp. 144—145.

Iconografie

ICONOGRAFIE

AUTOGRAFE: **V. Alecsandri (16, 17, 20, 21); Ion Barbu (138, 139, 143); Aron Cotruș (150, 155); Anatole France (174); Octavian Goga (72, 73); Panait Istrati (162, 168—169, 170, 171); Ion Minulescu (61, 63, 64, 65, 126, 185); Ion Pillat (32, 33, 35, 36); Vasile Pogor (144, 147, 148); Constantin Stere (81); Jean Al. Steriadi (32); Octavian C. Tăslăuanu (79).**

FOTOGRAFII: **V. Alecsandri (15); T. Arghezi (12); Ion Barbu (131, 135, 136); L. Blaga (177, 181); Cornelia Brediceanu (176); Theodor Capidan (92); D. Caracostea (85, 91, 92, 94); Aron Cotruș (149); Octavian Goga (78); Petre Grimm (92); Jean Guéhenno (158); Al. Macedonski (23, 29, 31); Wilhelm Meyer-Lübke (88); I. Minulescu (67); Ion Pillat (36, 40); Mihail Pascaly (47); Dominic Stanca (96, 97, 103, 108, 109).**

DESENE: **Rodica Maniu—Adrian Maniu, acuarelă (117); Maur-caricatură Panait Istrati (173); Popa-caricatură Octavian Goga (79); Silvan-caricaturi: Octavian Goga (84) și Ion Barbu (132, 141); Mihu Vulcănescu (7, 8, 9, 10, 11, 13, 21, 56, 59, 68); Pictură murală de la Casa parohială a Mînăstirii Curtea de Argeș (44, 54, 57).**

Redacția aduce și pe această cale călduroase mulțumiri Mioarei Minulescu pentru bunăvoința cu care ne-a pus la dispoziție un prețios material, necesar realizării Filelor de album Ion Minulescu. De asemenea, exprimăm gratitudinea noastră caricaturistului Silvan pentru contribuția adusă la ilustrarea acestui număr.

THE SERIES OF ISSUES OF the review „Manuscriptum" *for this year is opened by an issue devoted to poetry.*

The articles which form the first group of the review Poeta faber— *reveals to the readers new aspects from the laboratory of Eminescu's creation, the manuscripts of the national poet offering again a vast field of investigations for researchers. Also work-shop lines can be called Tudor Arghezi's poems printed in this issue. The next group of articles,* The Inexhaustible Source *evinces the presence in the Romanian conscience of the folklore creation, the idea of reception and resumption of some fundamental motifs of popular circulation in the aesthetids and ethics of our great poets. Thus, the review publishes the opinions of V. Alecsandri on a collection of folk poems, the projects of some anthologies of Romanian poetry belonging to Ion Pillat, an interesting aesthetic perspective view of the poet Al. Macedonski on the legend of the* Argesh Monastery, *as well as the first drama version of the ballad* Master Mason Manole.

The column Centenary *celebrates the anniverssary of 100 years since the birth of Ion Minulescu and Octavian Goga — representing two essential trends in the Romanian poetry. Trying to illustrate the evolution of our poetry,* „Manuscriptum" *publisches a large column, from the poems of equerry Vasile Pogor (the beginning of the 19-th century) up to the modern expression of the lirics of Ion Barbu, to whom the column* Per aspera ad astra *devotes an attentive and careful analysis.*

Making a specific contribution in the field of cultural relations with foreign countries, outstanding personalities of our poetry have carried on a fruitful cultural propaganda, making known the values of Romanian literature, the Diplomatic File *of Aron Cotruş, the evocation of some moments from the diplomatic activity of Lucian Blaga presented in the daily notes of Cornelia Bredicceanu, as well as the exchanges of letters between Panait Istrati and Jean Guehénno or Anatole France, and two of his admirers from Galatz, are eloquent testimonies in this respect.*

LA SÉRIE DES NUMÉROS par 1981 de la revue *„Manuscriptum"* est inaugurée par un numéro consacré à la poésie.

Les matériaux constituant le premier groupage de la revue — *Poeta faber* — relèvent aux lecteurs de nouveaux aspects du laboratoire de la création eminescienne. A titre de vers d'atelier sont présentés également les poésies de Tudor Arghezi. Le groupage suivant, *Sources inépuisables,* souligne la présence de la création folklorique dans la conscience des roumains, faisant ressortir l'idée de la réception et de la reprise des motifs fondamentaux de circulation populaire dans l'esthétique et l'étique de nos grands poètes. De la sorte, la revue publie les opinions de V. Alecsandri quant à un recueil de lirique populaire, les projets concernant quelques anthologies de poésie roumaine appartenant à Ion Pillat, une intéressante perspective esthétique du poète Al. Macedonski sur la légende *Mînăstirea Argeşului,* de même que la première adaptation dramatique de la ballade *Meşterul Manole.*

La rubrique *Centénaire* célèbre l'anniversaire d'une centaine d'années depuis la naissance de Ion Minulescu et Octavian Goga— poètes représentant deux tendences essentielles dans la poésie roumaine du début du siècle. Cherchant à illustrer l'évolution de notre poésie, *„Manuscriptum"* publie un ample groupage, à partir des vers signés par le haut dignitaire Vasile Pogor (début du XIX-e siècle) jusqu'à l'expression moderne de la lirique de Ion Barbu.

Par leur contribution spécifique dans le domaine des relations culturelles à l'étranger, des personnalités de prestige de la poésie roumaine ont déployé une propagande culturelle particulièrement fructueuse au service de la connaissance des valeurs de la littérature roumaine dans le monde. *Le Dossier diplomatique* d'Aron Cotruş, l'évocation de certains moments de l'activité diplomatique de Lucian Blaga ressortant des notes journalières consignées par Cornelia Brediceanu, de même que les échanges épistolaires entre Panaït Istrati et Jean Guéhenno ou Anatole France et deux admiratrices de Galatzi constituent des témoignages éloquents à ce propos.

DAS JAHR 1981 WIRD DURCH ein Sonderheft Lyrik angeleitet. Poeta faber, *die erste Rubrik der Zeitschrift gewährt uns Einblick in die Dichterwerkstatt Eminescus. Es handelt sich um neue Seiten seines Schaffens, denn die Handschriften des Dichters biten den Wissenschaftlern auch heute noch ein ausgiebiges Forschungsfeld. Es folgen ebenfalls Werkstattgespräche, diesmal von T. Arghezi.*

Die nächste Rubrik Izvorul nesecat (Unerschöpflich Quelle) *weist auf die Bedeutung hin, die die Volksdichtung für die rumänische Lyrik hat. Es geht um die Rezeption und das Verarbeiten, von volkstümlichen Motiven und deren Übernahme in die ästhetischen und ethischen Anschauungen unserer großen Dichter. Die Zeitschrift enthält die Stellungnahme V. Alecsandris zu einer Auswahl von Volksliedern, Ion Pillats Pläne zu einer Anthologie rumänischer Dichtung, eine interessante Deutung aus ästhetischer Sicht der Legende* Mănăstirea Argeşului (Das Argeş-Kloster) von *Al. Macedonski, sowie die erste Dramatisierung der Ballade* Meşterul Manole (Meister Manole).

Die Rubrik Centenar *ist dem 100. Geburtstag der Dichter Ion Minulescu und Octavian Goga gewidmet. Beide verkörpern zwei Hauptrichtungen der Rumänischen Lyrik vom Anfang des Jahrhunderts.*

Ein Unerschnitt durch die Zeit, begonnen von Vasile Pogor (Anfang des 19. Jahrhunderts) bis zu den modernen Gedichten Ion Barbus, demonstriert die Entwicklung der Lyrik seit dem 19. Jahrhundert. Ion Barbu ist eine eigene Rubrik Per aspera ad astra *gewidmet.*

*Zum Kapitel Kulturelle Beziehungen mit dem Ausland bringt „*Manuscriptum*" Beiträge bekannter Persönlichkeiten zur Verbreitung der rumänischen Kulturwerte im Ausland:* Dosarul diplomatic (Diplomatische Schriften) *von Aron Cotruş, aus der diplomatischen Tätigkeit Lucian Blagas, so wie sie aus den Aufzeichnungen Cornelia Brediceanus hervorgeht und den Briefwechsel zwischen Panait Istrati und Jean Guéhenno bzw. Anatole France und zwei seiner Leserinnen aus Galaţi.*

СЕРИЯ НОМЕРОВ ЖУРНАЛА «Манускриптум» начинается в этом году номером, посвященным поэзии.

Первая группа материалов, «Поэта фабер», открывает перед читателями новые аспекты творческой мастерской М. Эминеску, опубликованные здесь рукописи великого национального поэта. К поэзии творческой мастерской можно отнести и напечатанные в этом номере стихотворения Т. Аргези. Следующая группа материалов — «Неиссякаемый источник» — отмечает существование в румынском сознании фольклорного творчества, ведущие мотивы народного обращения приняты и продолжены в этике и эстетике наших великих поэтов. Журнал публикует суждения В. Александри о сборнике народной лирики, проекты антологий румынской поэзии, составленные Ионом Пиллатом, эстетическую перспективу поэта Ал. Македонского в отношении легенды «Арджешский монастырь», а также первую драматизацию баллады «Мастер Маноле».

Рубрика «Столетие» торжественно отмечает столетнюю годовщину со дня рождения Иона Минулеску и Октавиана Гоги, представителей двух важных тенденций в румынской поэзии начала нашего века. Для иллюстрации эволюции румынской поэзии «Манускриптум» публикует большую группу материалов, начиная со стихотворений Василе Погора (начало XIX века) и кончая современным выражением лирики Иона Барбу.

Авторитетные представители нашей поэзии вносят свой вклад и в область культурных связей с заграницей, выступая с исключительно плодотворной пропагандой, знакомя мир с ценностями румынской литературы. Доказательством этого являются «Дипломатическое досье» Арона Котруша и воспоминания из дипломатической карьеры Лучиана Благи, описанные в дневнике Корнелии Бредичану, а также переписка между Панаитом Истрати и Жаном Геено или между Анатолем Франсом и его почитательницами из Галац.

ABONAMENTUL

pe anul

1981

este singurul mod de a vă procura la timp fiecare număr al revistei trimestriale

MANUSCRIPTUM

*

800

de pagini de literatură inedită

(texte, iconografie, autografe, facsimile)

*

N O U!

numai abonații la revista

MANUSCRIPTUM

primesc gratuit

pliantele și plachetele omagiale

realizate de Muzeul literaturii române

*

ABONAMENTELE

se fac atît la

oficiile poștale, cît și la factorii poștali

COSTUL UNUI ABONAMENT ESTE DE 40 LEI

Biblioteca Jud. Harad Bistr
SALA DE LECTURĂ

Sufrageria Castelului Goga de la Ciucea, cu mobilier stil Biedermayer și Chippendale. (Fotografie de Ion Miclea -Mihale.)

Fotoreproduceri: Magdalena BUZĂ și Petre NICOLAE

Retuș foto: Florica PRICIU

Din sumarul numărului viitor al revistei, dedicat aniversării a 60 de ani de la înființarea Partidului Comunist Român, spicuim:

- Noi mărturii despre presa militantă interbelică
- *În viligiatură* — de Mihail Cruceanu, o piesă de teatru scrisă și jucată la închisoarea Văcărești — mai 1921
- N.D. Cocea — în evocările *Rotondei 13*
- „*Contemporanul*" la întâiul centenar
- Constantin Graur — corespondent de presă la Paris — 1938
- Testamentul unei mari conștiințe patriotice — Mihail KOGĂLNICEANU
- G. CĂLINESCU și T. VIANU despre *Istoria literaturii române*
- Hortensia PAPADAT-BENGESCU și Gib.I. MIHĂESCU — pagini de proză
- Tristan TZARA și Georg BRANDES — corespondență

TAXELE POȘTALE ACHITATE CONFORM APROBĂRII D. G. P. Tc. nr. 137/527/1974.

Lei 10

MANUSCRIPTUM

Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit * Inedit *

M

«Nu au popasuri gîndurile mele,
Sămînţa lor se zbate veşnic nouă
Şi, călător pe drumuri nesfîrşite,
Se risipeşte sufletul meu vouă!»

Octavian GOGA (*Fecunditas*)

